Druhá část

První socialismus

aneb

Jak stalinské a neostalinské deformace marxismu a leninismu
vedly v Československu spolehlivě k návratu ke kapitalismu

340 stran
čtení
nejen o chybných ideologických,
a tím pádem i státoprávních, občanskoprávních a hospodářských koncepcích,
ale i o historicky nezpochybnitelných
úspěších, přínosech a přednostech tzv. reálného socialismu

Autor
© Mgr. et Mgr. Jindřich Fajt

2012 – 2014

Druhá část

TEN NEJLEPŠÍ SOCIALISMUS V DANÝCH PODMÍNKÁCH

I když předešlá kapitola nevyzněla kvůli tzv. normalizaci pro Husákův socialismus příznivě, je nutno chápat dvojí: za prvé to, že konkrétní obsah mnoha jednání ÚV KSČ se netýkal jen politiky, ale byl **především věnován řízení celého národního hospodářství** a **výraznému úsilí KSČ o nepřetržité zvyšování životní úrovně a sociálních možností pracujících**!!! Za druhé, že ÚV KSČ musel v období 70., ale ještě více v období 80. let 20. století **neustále čelit** zhoršujícím se a pro socialismus se **nepříznivě vyvíjejícím** mezinárodním ekonomickým a politickým **jevům** (krizím, privatizacím, globalizaci, zvýšeným tlakům na rozvojové státy spolupracujícími se státy socialistickými, ale i snaze USA a NATO uzbrojit země Varšavské smlouvy). Tedy **vesměs negativním jevům, vznikajícím z rozporů v kapitalismu**, kapitalismem efektivně neřešeným nebo řešeným na úkor socialistického společenství a i jinak zneužívaným proti socialismu.

Teprve po zániku východoevropského socialismu se ovšem **v plné nahotě** ukázalo, že šlo o zlovolné akce, které sice k jeho pádu významně přispěly, ale jejichž prostřednictvím kapitalismus **vůbec své problémy nevyřešil** a že tedy vše, čímž znesnadnil situaci jiným, se k němu po čase jako bumerang vrátí v tak zesílené podobě, že začne mít **vážné existenční potíže sám se sebou**. A že tedy nic v lidských dějinách (jako ostatně kdykoliv v minulosti) se nemůže dít ani bez náležitého poučení, ani bez spravedlivého potrestání původců zla a tak dalšího pokroku!

Akutně ohroženi negativy kapitalismu, nicméně až do konce úspěšní

O tom, že československé hospodářství bylo úspěšné i v 70. a 80. letech 20. století, zcela jasně svědčí většina faktů, které naší veřejnosti nabídla v roce 2009 dosud ojedinělá kniha renomovaných českých ekonomů nazvaná Hospodářské a sociální dějiny Československa, z níž je opět převzata většina níže uvedených údajů.

„Již na počátku 70. let vyvolala labilitu světové ekonomiky **měnová krize** v USA.“ [563]) (Tolik jako dodatečná odpověď všem kritikům finanční krize Československa v roce 1953.) Vedlo to **k poklesu významu amerického dolaru jako světových peněz**, nicméně díky vlivu USA objem obchodních i finančních transakcí v dolarech, a to i při nepříznivých výkyvech jeho kurzu, **tehdy ještě stále** dominoval. Jedním z důsledků byl růst cen **ropy** (např. od října 1973 do ledna 1974 vzrostly téměř čtyřikrát). „Náhlý cenový skok měl tak mnohostranné účinky na světovou ekonomiku, že se začalo hovořit o ropném šoku. Tím propukla světová (pochopitelně kapitalistická – pozn. J. F.) **hospodářská krize**, která byla nejen nejhlubší od II. světové války, ale vyznačovala se kvalitativně novými rysy [564]):

za prvé: průběhem současně ve všech významnějších kapitalistických státech,

za druhé: nadvýrobou, která byla provázena nedostatečnou nebo cenově nedostupnou nabídkou paliv, energie, surovin, potravin a krmiv,

za třetí: vzestupem cen (např. maloobchodní ceny rostly v 70. letech ve vyspělých tržních ekonomikách v průměru o 10% ročně (!!!)

a za čtvrté: vyhrocením ekologických problémů. [565])

Není třeba zdůrazňovat, jak v takové situaci nabyla na významu tzv. závislost ČSSR na **plynulých dodávkách levné ropy a zemního plynu ze Sovětského svazu!** A tak zpočátku (po prvním ropném šoku na Západě) se ukázala orientace ČSSR na ostatní

socialistické státy spolupracující v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) doslova **strategickou výhodou**. „Čs. palivoenergetická bilance se opírala o uhlí těžené v tuzemsku a o dovoz ušlechtilých paliv ze Sovětského svazu za ceny, které byly nižší než na světovém trhu. Pozici ČSSR také zlepšoval značný stupeň soběstačnosti v potravinách“ [566]), ostatně jako výsledek úspěšně dokončené a rozvinuté kolektivizace a socializace zemědělství.

„Náraz »cenové exploze« ve světě z let 1973-75 se podařilo utlumit. Ačkoli hladina dovozních cen stoupla o 54%, průměrné velkoobchodní ceny se nezměnily a životní náklady domácností vzrostly jen o 1%“ (!!!) **Trapnost** nářků pravičáků nad nedostatkem některých druhů zboží ze Západu (jako např. banánů a mandarinek) je ještě zjevnější pod tíhou následujících údajů: „v dekádě 1971-1980 se zvýšily průměrné ceny čs. vývozu o 101%, ale dovozní ceny o 155%, takže za srovnatelný fyzický objem vývozu bylo možno směnit v roce 1980 o pětinu méně výrobků než v roce 1970“. [567]) Je ovšem pravda, že „na zhoršování směnných relací působil nejen pohyb světových cen a možnost uspět na západních trzích proti tamější **zvýhodňované konkurenci** jen s nižšími cenami, ale i neuspokojivá jakost části exportovaných výrobků.“ [568])

Tak se stalo, že v **období negativního zlomu** (mezi výrazně úspěšnou pátou pětiletkou v letech 1971 až 1975 a dalšími, méně úspěšnými pětiletkami v letech 1976 až 1989) došlo k **deficitu obchodní bilance**, čili k šestiprocentnímu pasivnímu saldu vůči zahraničí a tím i k **akutnímu nebezpečí** dlouhodobě rostoucího mezinárodního **zadlužení** ČSSR v konvertibilních měnách, kterému se ÚV KSČ rozhodlo čelit **nikoliv radikální přestavbou výrobních sil a tomu odpovídající radikální změnou výrobních vztahů** (ve smyslu samosprávného zacházení až vlastnictví výrobních prostředků pracujícími) – a tím i dalším rozvojem stále se zkvalitňující produkce, ale nikoliv neúspěšnou (naopak velmi **úspěšnou**) **likvidací zadluženosti**, ovšem **na úkor výpadků v zásobování** obyvatelstva některým neúměrně ze Západu předražovaným zbožím (viz ona trapná kritika nedostatku banánů) a tím i obecné nespokojenosti s kvantitou i kvalitou zásobování. Ostatně proto nebylo možné zavést dovoz a volný prodej veškerého západního zboží.

Hrubá zadluženost ČSSR v letech 1970 až 1989 sice vzrostla z 909,8 miliónu amerických dolarů na 8 691 miliónu, ale „v roce 1989 **převažovaly československé pohledávky nad zadlužením**, přičemž z úhrnného aktiva 48 679 mil. Kčs připadalo 93,5% na socialistické země“, přičemž devizová pozice ČSSR byla aktivní i vůči ostatním zemím! [569]) Jednak proto a také proto, že se Československo snažilo přesně plnit své povinnosti při splácení úvěrů, patřilo sice **k důvěryhodným partnerům**, zatímco ale (bohužel) některé dlužnické země své závazky neplnily. [570]) **Nejvíce jsme obchodovali** se socialistickými zeměmi (61,6% obratu v roce 1989), dále s vyspělými kapitalistickými zeměmi (31,1%) a nejméně s rozvojovými zeměmi (7,3%). První místo v roce 1989 zaujímal Sovětský svaz (30,1%), druhé Spolková republika Německo, třetí Polsko, čtvrté NDR, páté Rakousko a šesté Maďarsko. [571])

Jestliže se o hrubé zadluženosti ČSSR v letech 1970 až 1989 dá mluvit jako **o nepatrné**, poprvé proto, že československé pohledávky převažovaly nad zadlužením, podruhé proto, že ve srovnání s pozdější katastrofální zadlužeností České republiky byly směšné, bylo to **zásluhou těch členů ÚV KSČ**, kteří **striktně** odmítli (i za cenu nedostatku banánů) se podřídit vydřidušským cenám Západu a zadlužení a kteří i ve zhoršujících se podmínkách 70. a 80. let 20. století **ohlídali** nejen vyrovnaný, ale i **nadále přebytkový rozpočet ČSSR**. Není tedy pravdivé falešné tvrzení kapitalistických ekonomů, že by socialistické Československo nebylo i nadále schopno plnit své závazky, čelit tržní ekonomice a centrálně řídit hospodářství! Stejně tak jako nebyla a nejsou pravdivá tvrzení, že kvůli tomu bylo nutno rozbít velké ekonomické celky (když právě ty, stejně tak dlouhodobě vytvářené jako koncerny na Západě, jedině mohly dál růst a úspěšně tak čelit západním trastům a akciovým společnostem), decentralizovat, atomizovat a redukovat výrobu a že proto bylo nutné

hospodářství privatizovat. Jestli je potřeba někde hledat **základ státního převratu a kontrarevoluce**, pak právě v těchto tvrzeních a v jejich nositelích!

Této mystifikaci (nikoliv neúspěšné v Listopadu 1989) lze tváří v tvář čelit na základě následujících údajů: zatímco rok 1975 skončil federálním příjmem 239 179 mil. Kčs, výdaje dosáhly 185 082 mil. Kčs, čili přebytek dosáhl 22,6%. **Nejvyšší míry přebytku** Československo dosáhlo v letech 1984 a 1985 (každoročně 24 %). Naproti tomu v ekonomicky nejslabším roce 1989 dosáhl příjem 314 824 Kčs a výdaje dosáhly celkové částky 263 107 Kč, čili přebytek dosáhl „jen" 16,4%. Československo tedy bylo i v roce 1989 nadále v růstu a v plusu. [572])

Srovnáme-li tyto údaje mezi léty 1975 až 1989, velmi snadno zjistíme, že za tu dobu příjmy vzrostly o 31,6%, zatímco výdaje o 42,1%. Je tedy jasné, že kdyby tento trend pokračoval, **rok od roku by se jednak snižoval roční příjem, jednak by se zvyšovaly výdaje na úkor přebytků**. Vezmeme-li relaci mezi federálním rozpočtem v roce 1988 a 1989, došlo by při tomto trendu k poklesu příjmu o 100% za 95 let a výdaje by vyrovnaly příjem (čili učinily by rozpočet přísně vyrovnaným, nepřebytkovým) **za tři roky**, tedy na konci roku 1993. ÚV KSČ tedy mohla být ještě poskytnuta šance – jednak k naplánování další pětiletky, jednak **k realizaci naplánované ekonomické reformy**, jejíž začátek byl naplánován na 1. 1. 1990 a jejíž součástí **už** byl i náběh na tolik potřebné vyrovnávání pokulhávání úrovně výrobních vztahů za dosaženou úrovní výrobních sil v podobě **samospráv pracovních kolektivů**. Co to znamená? Že vinou frenetického řvaní chartistů a tzv. pravdoláskařů na náměstích byl právě zažehnutý motor socialistické rakety, který ji mohl vynést na trajektorii, resp. spirálu dalšího všestranně pozitivního vývoje, antikomunisty vypnut, čímž se **teprve** celá společnost neřízeným pádem zřítila z dosavadní dráhy a symbolicky tak následovala tragický pád amerického raketoplánu Challenger 73 sekund po startu 28. 1. 1986.

Výše uvedených hospodářských a finančních úspěchů československého socialismu bylo dosaženo i přesto, že „do vývoje světového hospodářství zasáhl v roce 1979 **druhý ropný šok**, který trval přes tři roky a na tchatcherovsky privatizovaném Západě vedl k vysoké nezaměstnanosti, měnové nestabilitě a k nerovnoměrnému pohybu cen různých komodit. Ten s konečnou platností učinil zřejmým to, že na Západě skončila éra levných energetických a surovinových zdrojů". [573]) To se zdálo být výhodné pro socialistické státy, jednak těmito surovinami disponujícími, jednak rozšiřujícími spolupráci s nově vznikajícími rozvojovými zeměmi se socialistickou orientací, mnohdy také na tyto suroviny bohatými.

Západ **rozšiřující se vliv socialismu zejména v rozvojové části světa** nesl nelibě a globalizující se boj o trhy a suroviny vygradoval do agresivity nebývalých rozměrů. **Výdaje USA na zbrojení** se v letech 1981 až 1985 vyšplhaly ze 178,4 na 286,8 miliard dolarů a **nutily k témuž i socialistické země**. [574]) Nejhorší dopad to mělo na Sovětský svaz, který nesl hlavní tíhu strategické obrany. Reaganova politika uzbrojování socialistických zemí se ovšem dotkla i Československa, které **částečně** dokázalo vlastní zvýšené výdaje do obrany a vlastního zbrojního průmyslu **obrátit i ve svůj prospěch**. Celkové výdaje na obranu a bezpečnost stouply z 21 miliard Kčs v roce 1970 na 49 miliard Kčs v roce 1989. Více než polovinu těchto výdajů pohltily pozemní síly, poté letectvo a zabezpečení na správu a velení. Tzv. skryté výdaje na obranu a bezpečnost (tedy nejen na ozbrojené složky, ale také na obranu a bezpečnost obyvatelstva a průmyslu) vygradovaly z 20% v roce 1968 na 42% v roce 1987. Naproti tomu podíl skutečných výdajů na obranu (bez bezpečnosti) z vytvořeného národního důchodu se v letech 1961 až 1989 zpravidla pohyboval v relaci 5,4 až 6,2%. [575])

Zatímco v letech 1971 až 1975 dosáhl objem investic ČSSR do vlastního zbrojního průmyslu „jen" dvě miliardy Kčs a v letech 1976 až 1980 asi tři miliardy Kčs, kvůli západnímu zbrojení byla ČSSR nucena v letech 1981 až 1985 zvýšit tyto investice na 11 miliard Kčs a pro léta 1986 až 1990 bylo plánováno s částkou 17,5 miliardy Kčs. **Vrcholu**

zbrojní výroby bylo u nás dosaženo v roce 1987, kdy dosáhla tří procent na celkové průmyslové výrobě a jedenácti procent na strojírenské výrobě. [576]) Při vstupu do NATO se Česká republika zavázala k investicím do obrany ve výši do 2 % HDP, ve skutečnosti je ale schopna zajistit polovinu (42 miliard Kč v cenách roku 2014).

Samozřejmě, že výdaje na obranu za socialismu byly ovlivněny i její větší bojeschopností, včetně příslušného, obraně vlasti odpovídajícího, tedy daleko většího počtu vojáků než nyní. Ještě v roce 1990 jsme měli 150 000 vojáků (profesionálů a vojáků v základní službě), v roce 2014 19 000 professionálů (plně placených). Kdo lépe a efektivněji nakládal s finančními prostředky i v této oblasti – tehdy a nyní?

Nové kapacity (zejména v elektrotechnice, elektronice, radiolokační, radioreléové a výpočetní technice) však **přispěly k potřebnému pokroku i v jiných odvětvích národního hospodářství**, **posílily export** (až 70% produkce československé zbrojní výroby šlo na vývoz), **posílily zaměstnanost** (do zbrojní výroby bylo zahrnuto asi 100 podniků a kolem 73 000 pracovníků) a k modernizaci výrobní základny celého strojírensko-elektrotechnického komplexu přispělo i **nutné uvolnění devizových prostředků na dovozy technologie**. [577])

V osmdesátých letech 20. století proslulo Československo výrobou i vývozem vojenských vozů a podvozků (Praga, Tatra) s různými speciálními nástavbami a úpravami, tanků a systémů řízení jejich palby, bojových vozidel pro pěchotu, samohybných děl, raketometů, minometů a pěchotních zbraní, střeliva, dělostřelecké munice, výbušnin, trhavin, min, leteckých pum, odminovačů, mobilních úpraven znečištěné a zamořené vody, leteckých motorů (vyvinutých na Ukrajině) a tří na sebe navazujících variant cvičných proudových letounů L-39 Albatros. V podniku Aero Vodochody jich bylo v letech 1972 až 1992 vyrobeno a prodáno 2819. [578]) Československo také proslavila výroba radiolokačních pátračů, resp. radiotechnických pasivních sledovacích systémů (PPS) Kopáč (1963), Ramona (1979), Tamara (1988) a Věra (1998 až 1999), jejichž výroby však nemohlo být po roce 1989 (v důsledku odporu USA a NATO) využito obchodně. [579])

Více než ČSSR nová vlna zbrojení v 80. letech 20. století nepříznivě ovlivnila ekonomiku Sovětského svazu, v níž se začaly kumulovat „vážné ekonomické problémy a dynamika růstu klesla na nejnižší úroveň od poválečné obnovy hospodářství.“ [580]) Zatímco rozhovory sovětských představitelů s americkými byly vydávány za **úspěch principiální a vytrvalé sovětské mírové politiky** (jakou také po celý čas své existence tato politika také byla!), utajovaná realita nevypovídala o dobré vyjednávací pozici SSSR. Hospodářský deficit SSSR byl totiž vyrovnáván dovozem z kapitalistických zemí, a tím se realitou stávala i určitá závislost Sovětského svazu na nich. Skutečná nezávislost by totiž buď znamenala snížení životní úrovně (a tím i zvýšení nespokojenosti obyvatelstva) nebo **nutnost přestavby**, nikoliv ovšem ve smyslu glasnosti a politického rozvalu sovětů, ale ve smyslu **posílení reálného vlivu sovětských pracujících na řízení státu i hospodářství**. Za strategicky cenné suroviny (kterými musel svůj deficit vyrovnávat) však Sovětský svaz nedostával strategicky nutné moderní stroje a technologie (jejichž vývozu do socialistických zemí bylo bráněno), ale **potraviny**. Zřejmá byla **závislost na dovozu obilovin**, za což platil SSSR odlivem zlata. [581]) Také Polsko, Maďarsko a NDR se dostaly do postavení význačných světových dlužníků a Rumunsko se z dluhové pasti vymanilo jen za cenu vývozu základních životních potřeb, tudíž rozpadu vnitřního trhu, enormnímu nárůstu chudoby a tím i krvavého konce Ceauşescuova režimu. [582])

Velkou historickou zásluhou KSČ, záměrně snižovanou pravicí a pod jejím vlivem dosud plně nedoceněnou pracujícími občany, bylo to, že občané ČSSR krize a otřesy kapitalistické soustavy včetně nezaměstnanosti a bezdomovectví prakticky **nepocítili**, že si v poměrně dobrém psychickém klidu a radosti **mohli dál užívat** života, zálib, pracovních i mimopracovních známostí i výsledků poměrně velkorysé a štědré sociální politiky. **Nad jejich existenčním klidem bděla armáda funkcionářů KSČ**, všemožnými usneseními a

komisemi zainteresovaná na tom, aby vývoj společnosti a růst životní úrovně vzhledem k okolnostem probíhal **sice pomalu**, ale vyváženě, sociálně spravedlivě a **neustále**. Základem této péče byla pravidelně svolávaná zasedání ÚV KSČ, pravidelně projednávající aktuální zprávy o vývoji jednotlivých druhů hospodářství, předkládané ústřednímu výboru k posouzení předsednictvem ÚV KSČ. Situace byla detailně a komplexně projednávána i v krajích a na okresech. Poloslepí občané viděli před očima jen krajské a okresní sekretariáty KSČ a fantazírovali o přebujelé administrativě (v Listopadu 1989 bylo zjištěno méně než 7000 zaměstnanců stranických sekretariátů), ale už méně byli schopni přemýšlet, jak nahradit tuto **stále složitější a náročnější řídící práci** (tehdy ještě bez možnosti masového nasazení počítačů a neexistujících informačních technologií) jiným způsobem, než jakým k propadu trvalého růstu a znejistění všech hodnot zcela jasně přispěla polistopadová jednostranně pojatá decentralizace a privatizace, která nejenže přispěla k rozvalu efektivního a kvalitního řízení, ale k vzájemnému okrádání „všech svobodných subjektů“, izolovanosti a tuposti manažerů, lidským nejistotám a tragédiím, aniž by počet manažerů, úředníků a příslušníků územních a stranických aparátů snížila!

Relativní (tedy nikoliv pochopitelně absolutní) spokojenost občanů s tehdejším vývojem dováděla k zuřivosti i zoufalosti disidenty i západní ideology, když viděli, že i díky tzv. socialistické zákonnosti zůstávají neteční k jejich prohlášením o lidských právech a k výzvám nespokojenosti, a to zejména v sedmdesátých letech, kdy socialismus obnovil svou ekonomickou a sociální výkonnost a stabilitu, ale i mezinárodní expanzi do zemí rozvojového světa. Tehdy se ještě Husákovu vedení dařilo občany přesvědčovat, že pokud se vzdají jakékoliv politické opozice, KSČ se postará, aby se měli slušně a dobře a aby nebylo **zasahováno** do jejich práv. Občané si to ovšem vyložili jako závaznou povinnost KSČ se o ně starat, když už nemuseli (nebo aniž by sami museli) do toho politicky mluvit. Byl to ovšem více než láskyplný, o to více pragmatický vztah teenagera ke své matce, který ji zbytečně nezlobí, když od ní dostane včas to, po čem touží, a který místo, aby ji upřímně miloval, dokáže ocenit její starost a péči a v zájmu toho do jisté míry překousnout i její peskování, moudra a jiné „vrtochy“. Prostě chyba upřímné (třídní) komunikace na obou stranách, neodstranitelná přílišným důrazem nadřazenosti (vynucované, nikoliv přirozené autority) nad příliš **dosud nesvéprávně voděným za ručičku** (nesvéprávným k vlastním politickým úkonům).

Další nepopiratelné úspěchy centrálně řízeného hospodářství

Pod vedením KSČ dosáhli českoslovenští pracující v letech 1969 až 1989 dalších **nepopiratelných** úspěchů, a to především **metodou jednostranného rozvoje výrobních sil**. A to **v daleko větším objemu výroby**, než v letech 1948 až 1968, nicméně **nikoliv už v takovém tempu růstu a kvalitě zlepšování** jako dříve.

Oproti roku 1968 **rostl národní důchod až do roku 1989 takto**: v roce 1970 o 13,4 %, v roce 1975 o 49,7%, v roce 1978 o 69,1%, v roce 1980 o 79,3%, v roce 1982 o 79,6% (takže v letech 1980 až 1982 šlo vlastně o přechodnou stagnaci) a v roce 1989 o 111,2%. [583]) „Národní důchod byl v roce 1989 proti roku 1980 vyšší v běžných cenách o 27,1% a ve stálých cenách o 17,8%.“ [584]) Pokud bychom použili kapitalistické srovnávání, pak tomuto růstu národního důchodu ve stejném období odpovídal růst hrubého domácího produktu (HDP) o 19,9% ve stálých cenách a o 29,4% v běžných cenách. [585]) Už z uvedených údajů je vysledovatelné, že **vyšší dynamiku hospodářského růstu zaznamenala ČSSR v sedmdesátých letech, a to i ve srovnání s vyspělými kapitalistickými ekonomikami**.

„V období 1971-80 dosáhla ČSSR průměrného ročního přírůstku národního důchodu 4,7%, zatímco v zemích OECD rostl HDP o 3,3% a v zemích EHS o 2,9%“ (!) Československo tehdy dosáhlo **lepšího růstu než Japonsko a Rakousko** (3,6%), **Francie**

(3,4%), **SRN** (2,7%), **Kanada** (2,9%), **Itálie** (2,6%), **Velká Británie** (2,3%), **USA** (1,9%) a mnoho dalších zemí. Ale i v období zřetelného poklesu dynamiky v letech 1981 až 1989 mělo ČSSR **stejnou růstovou dynamiku** jako Belgie, Dánsko, Portugalsko, Austrálie a stále vyšší než např. Island, Řecko, Švýcarsko či Nový Zéland. [586]) Ale některé ukazatele nebyly špatné ani v 80. letech 20. století: k roku 1985 byly takové země jako Řecko, Portugalsko a Irsko o 15 až 40% pod ekonomickou úrovní Československa, Mexiko, Argentina a další tehdy se rozvíjející ekonomiky o 40 až 55%. K roku 1989 ČSSR přesahovala paritou kupní síly národní měny Španělsko a jen o 15 až 20% zaostávala za Velkou Británií, Rakouskem a Belgií.

Jako nejlépe naplánovanou a **nejlépe realizovanou se stala V. pětiletka** (pro léta 1971 až 1975), jejíž ukazatele byly vytýčeny a schváleny XIV. sjezdem KSČ konaným v květnu 1971. Národní důchod měl oproti roku 1970 vzrůst o 28%, ve skutečnosti vzrostl o 32% a průměrný roční přírůstek dosáhl 5,7%. Investice měly vzrůst o 35 až 37%, vzrostly o 44%, ročně o 7,6%. Průmyslová výroba měla vzrůst o 34 až 36%, vzrostla o 38%, ročně o 6,7%. Stavební výroba měla vzrůst o 38%, vzrostla o 50%, ročně o 8.5%. Obrat zahraničního obchodu měl vzrůst o 36 až 38%, **vzrostl o 81%**, ročně o 12,6%. Maloobchodní obrat měl vzrůst o 28 až 30%, vzrostl o 30%, ročně o 5,4%. Nominální mzda (bez započítání odměn v JZD) měla vrůst o 13 až 16%, vzrostla o 19%, ročně o 3,5%. Reálné příjmy obyvatelstva měly vzrůst o 28%, vzrostly o 29%, ročně o 5,2%. Bytová výstavba (počet nově postavených bytů) měla vzrůst o 14%, **vzrostla o 40%**, ročně o 7 %. O jedno procento se nepodařilo splnit plánovaný růst zemědělské výroby (ale i tak při pětiletém přírůstku o 13% šlo o průměrný roční přírůstek 2,5%). Také produktivitu práce se podařilo zvýšit místo plánovaných 30 až 32% jen o 26%, tedy ročně o 4,7%. [587])

V následujících obdobích však **tempo** naplánovaných (a někdy i plněných) úkolů **začalo klesat**. Ještě VI. pětiletka (1976 až 1980) byla úspěšná v tom smyslu, že „i při zpomalování dynamiky hospodářského růstu bylo u většiny makroekonomických veličin dosaženo **nejvyšších absolutních přírůstků ze všech pětiletých období**.“ [588]) V roce 1980 se měl národní důchod oproti roku 1975 zvýšit o 27%, byl zvýšen jen o 20% (roční růst postupně klesal ze 4,1% na 2,9%). V další (již VII. pětiletce) se měl národní důchod zvýšit o 12%, byl však zvýšen jen o 9% (ročně maximálně o 2,2%). [589])

Pravicoví ekonomové neustále tvrdí, že výrazný úspěch V. pětiletky (1971 až 1975) nebyl způsoben obnovou centrálního plánování, ale že vyplynul ze změn, ke kterým došlo v období rozvolnění zbožně-peněžních vztahů v letech 1966 až 1968, tedy v době realizace (podle jejich soudu) úspěšné II. (Šikovy) reformy. Není nutné s tím nesouhlasit, neboť určitý stupeň necentrálně realizované restrukturalizace mohl mít tento pozitivní vliv. Na straně druhé ovšem nelze opominout, že pokračovat v tomto trendu by znamenalo dát zelenou **živelnému rozvoji hospodářství** a z toho plynoucímu **nárůstu disproporcí**, které jsou tržně (kapitalisticky) vždy řešeny v neprospěch řešení hlavních úkolů i sociální situace většiny pracujících. A že tudíž uchopení změn ze 60. let metodou znovuzavedení centrálního řízení a plánování národního hospodářství bylo jediným možným způsobem, jak úspěchů v sedmdesátých letech dosáhnout.

Nejvýraznějším kladem (a tak i úspěšně realizovaným poučením oproti 50. a 60. letům) byla **absence deformací** v plánování, tzn. dosažení **maximální vyrovnanosti, sladěnosti a proporcionality** všech složek, ukazatelů a odvětví plánování, a to v období, kdy ještě k plánování nebylo možno (tak jako v současnosti) všestranně a masově využít informační a počítačové techniky. To jednoznačně potvrzuje nejen **prospěšnost plánování i v těch nejsložitějších hospodářských podmínkách (právě proto)**, ale perspektivu jeho zvládnutí pomocí vyspělé počítačové techniky a počítačového plánování i průběžných korekcí.

Nezávislého pozorovatele by mohlo zmást další tvrzení pravicových ekonomů, že o neúspěšnosti centrálního řízení a plánování svědčí pokles takto plánované dynamiky v letech 1976 až 1989. Nikoliv. I v tomto období bylo dosahováno **mimořádné vyváženosti tohoto plánování**, přičemž o správnosti, resp. reálnosti propočtených úkolů ostatně svědčí to, že byly **plněny**. Příčina, proč docházelo k postupné ztrátě dynamiky, spočívala v něčem jiném: v dosahování maximálně možných výsledků v **neměněném** a v **nezměněném** státoprávním, politickém a tím i ekonomickém **systému**. I nezasvěcenému muselo být postupem času stále jasnější, že celý tento kolos národního hospodářství, **kvalitativně** nezměněný, ale stále více **hnaný do absolutních (kvantitativních) čísel růstu**, rok od roku **ztrácí dech** a spěje k zastavení. Kladným východiskem **nemohlo být radikální zavedení kapitalistických zbožně-peněžních vztahů** (doprovázené privatizací, čili radikální změnou vlastnických vztahů), ale jedině potřebám socialismu (tedy potřebě většiny pracujících) odpovídající **ekonomická restrukturalizace** založená na citlivém a rovnovážném **vyrovnání všech složek výrobních vztahů s dosahovanou úrovní výrobních sil**.

Skrytý problém plánování tedy nespočíval v jeho technické neuskutečnitelnosti a obecné neschopnosti vytyčovat reálné cíle, ale v **neschopnosti naplánovat a donutit politickou reprezentaci** k naléhavě potřebným změnám, a to hned ve třech směrech:

Poprvé v neschopnosti a realizaci potřebných změn zdánlivé mimoekonomických: změn v parametrech výrobních vztahů, které by si vyžádaly tomu odpovídající **změny** jak ve státoprávním (mocenském) **uspořádání státu**, tak i ve změně **způsobu plánování**.

Podruhé (tím pádem) v rozvolnění centrálně plánovaných ukazatelů: na ukazatele **striktně** i nadále požadované státem (v zájmu úspěšného rozvoje celého národního hospodářství) a na ukazatele **indikativní, rámcové**, v jejichž rámci by podniky (výrobní samosprávy) získaly větší volnost k uplatňování svých ekonomických zájmů.

Potřetí (tím pádem) v nutném nalezení **Leninovy metody hlavního článku** – tedy v úspěšném nalezení **přednostního** a státem striktně vyžadovaného (plánovaného a státem dotovaného) **rozvoje nosných technologií**, potřebných k dalšímu úspěšnému rozvoji všech sfér národního hospodářství (za Lenina to byla např. elektrifikace, na konci 20. století to byl nepochybně rozvoj informačních a počítačových technologií). Pochopitelně s náležitým zaúkolováním vědy, výzkumu (ale i průmyslové špionáže) v tomto ohledu.

A konečně počtvrté (tím pádem) v přechodu od plánování **statických**, na sebe navazujících pětiletých plánů (jakožto stále ještě nutných pozůstatků stalinského plánování) k plánování posuvných pětiletek, zpřesňovaných s přihlédnutím k měnícím se vnějším podmínkám, k měnícím se trendům světového hospodářství, k dosaženým výsledkům v hospodaření v každém roce a k **předvídatelným rizikům** budoucího vývoje jednak v nejprogresivnějších směrech přednostního vývoje, jednak ve směrech, případně neplněných a zaostávajících i v rámci realizace klasických (na sebe pevně navazujících) pětiletek.

Jednou z příčin, proč však bylo **centrální plánování výroby** v 70. a 80. letech 20. století i nadále úspěšné, byla **stále pokračující pokrokovost jeho řízení**. Nechme si to vysvětlit od profesora Jiráska [590]):

„Od roku 1967 působil Institut řízení, který soustřeďoval práce na výzkumu, poradenství, školení, informaci a publikaci v oboru řízení. Všichni generální ředitelé a jejich nástupci procházeli školením v délce 8 měsíců. Obsahem byly nové světové poznatky o řízení. Instruktoři byli význační akademičtí pracovníci, ale i naši a cizí znalci ze zahraničí (například naši obchodníci na téma jak pronikat na zahraniční trhy). Zpracovávali množství praktických úloh, a to nikoli sami, nýbrž se svými odbornými štáby. Všichni se naučili pracovat s počítači a řešit pro svou potřebu jednodušší rozhodovací úlohy. Po celou dobu se učili intenzivně anglicky. Na konec se odebrali na čtyřtýdenní studijní cestu do USA. (Stálá spojení Institutu vedla také do UK, Francie, SRN, Rakouska, a ovšem na Východ). Pro nižší kategorie vedoucích působilo kolem 30 odvětvových institutů. V té době působily centrální

orgány pro vědu a informace. Rozšířila se činnost Akademie věd. Československo uzavřelo smlouvy s více než 300 světovými datovými a informačními bázemi. (Využití těchto možností na jednoho vědeckého pracovníka přišlo měsíčně na 25-35 dolarů.) Svaz čs. vědeckotechnických společností, s více než 700 000 členy, organizoval výměnu odborných názorů a zkušeností a pořádal poznávací zájezdy do zahraničí."

Slova profesora Jiráska tedy utvrzují polistopadovou pravicovou propagandu ze lži, když tvrdila o odtrženosti ČSSR za „železnou oponou" od zbytku světa. Stejně tak jsou potvrzením toho, že KSČ věnovala i nadále (vzdor pokračujícím embargům, zamezujícím socialistickým státům v přístupu ke špičkovým kapitalistickým technologiím) mimořádnou pozornost **mezinárodním trendům v řízení výroby** [591]):

„V Československu se pěstovala kybernetika a teorie systémů na mezinárodní úrovni. (Vytýkalo se sovětské znevážení kybernetiky jako »pavědy«, ale to se týkalo ideologických externalit, sovětská věda ji intenzivně rozvíjela pod názvem »těorija avtomatizaciji«). Česká společnost kybernetická byla velmi čilá. Od roku 1972 se Československo podílelo na založení a práci Mezinárodního ústavu aplikované systémové analýzy (IIASA) v Laxenburgu u Vídně spolu s 15 zeměmi Západu i Východu. (Od devadesátých let pokračuje jen Slovensko).

Od konce šedesátých let se přijímaly podněty nové teorie jakosti (hlavně z USA a Japonska). Byli k nám přizváni všichni tvůrci nové koncepce, nechyběl snad nikdo. Východiskem byla u nás vysoká úroveň statistické kontroly výroby, z níž se vyvinula (jako na celém světě) »totální kontrola jakosti« a dále »totální řízení jakosti« (u nás jako »komplexní řízení jakosti«). O jakosti českých výrobků se vyslovují zpětně pochybnosti, ale zřejmě odpovídala poptávce (i jinde se zajišťovala »ekonomicky oprávněná jakost«). Ostatně vývoz do »vyspělých kapitalistických zemí«, kde nárok na jakost byl nekompromisní, neklesl nikdy pod 20 %. Podniky zahraničního obchodu provozovaly 400 podniků v kapitalistických zemích. U nás bylo po celou dobu kolem 20 západních podniků, většinou servisních (IBM, Voest-Alpine, RIV, SKF atd).

Pokročilá byla organizace údržby a oprav. Soustava PPO, »preventivních periodických oprav«, daleko předčila mnohé jiné (teprve od sedmdesátých let se zaváděla v Japonsku a od osmdesátých v USA). U nejčetnějších strojů se přecházelo od oprav k výměnám (opravna na místě vyměnila stroj k opravě za opravený).

Kritizuje se ekonomická úroveň výroby, a právem. Ale vysoké objemy výroby, světově mimořádné, umožňovaly těžit »výhodu výroby ve velkém« (economy of scale) a milosrdně zakrývaly místní nehospodárnosti. Slušný ekonomický výsledek zpravidla prostě »vyšel«. Podniky si stěžovaly, že nemají dost vlastních prostředků, generální ředitelství přerozdělovala investice na místa, kde byl největší tlak plánu, anebo výhled na užitek (jak se to znovu praktikuje dnes)."

Prof. Jirásek správně upozornil na to, že [592]) „kritickou chybou bylo opuštění světových cen, aby se »do země nevnášel živelný ekonomický cyklus«", přičemž „používání »rozdílových ukazatelů (zahraniční rentability)« jejich vliv nemohlo nahradit. To jistě byla chyba zkostnatělého normalizačního vedení, právem vyděšeného z nepříznivého vývoje cen na západních trzích a právem žádajícího jak soběstačnost vlastní výroby, tak udržení přebytkových státních rozpočtů nezatížených mezinárodními dluhy, nicméně stále nechápajícího, že obrat k lepšímu může způsobit je účast pracujících na řízení výroby a tvorbě zisku nejen pro stát (a tím prostřednictvím národního důchodu zprostředkovaně pro sebe), ale také (prostřednictvím podílu na čistém zisku) i **bezprostředně** pro sebe.

Celkové výsledky nepřetržitě rostoucí produkce průmyslu

O zjevném **rozporu** mezi stále se zvyšující **kvantitou** (množstvím produkovaných výrobků) a klesající **dynamikou** národního hospodářství přesvědčivě vypovídají dlouhodobé **výsledky průmyslu**:

Objem průmyslové výroby se od roku 1950 do roku 1989 zvýšil **jedenáctkrát** [593]) a nepřetržitě (rok od roku) rostl v produkci většiny druhů **významných** průmyslových výrobků. Samozřejmě, že výjimky by se našly – jako např. motocykly nad 100 cm^3, jichž se nejvíce vyrobilo v roce 1960, a to 160 100, zatímco v roce 1989 už „jen“ 118 900. V roce 1980 se vyrobilo nejvíce černého uhlí (28,2 miliónu tun), hnědého uhlí bez lignitu 91,7 miliónu tun), černouhelného koksu (10,3 miliónu tun), kyseliny sírové (1 285 000 tun), dusíkatých hnojiv (618 tisíc t/N), fosforečných hnojiv (361 tisíc t/P2O5), dřevoobráběcích strojů (51 700), tkalcovských stavů (8737), tvrdých dřevovláknitých desek (154 tisíc tun), pleteného vrchního ošacení (72,5 miliónu kusů) a obuvi (127,5 miliónu párů). **V posledním roce tzv. reálného socialismu** (tedy v roce 1989) se od roku 1948 vyrobilo **nejvíce těchto výrobků**: elektřiny (89,2 miliard kWh), plastických hmot (1 186 000 tun), chemických vláken (208 tisíc tun), automobilového benzinu (1,65 miliónu tun), valivých ložisek (76,38 miliard kusů), vodních turbín (o celkovém výkonu 4 884 000 kW), kovoobráběcích strojů (37 300), kolových a pásových traktorů (34 300), nákladních automobilů (50 600), osobních a dodávkových automobilů (188 600), televizních přijímačů (524 200), cementu (10,89 miliónu tun), bavlnářských tkanin (581,8 miliónu metrů), oděvů z tkanin (47,7 miliónu kusů), nápojových lahví (795 miliónu kusů) a cigaret 25,4 miliard kusů). [594]) Z produkce snad nejvíce zajímající naši veřejnost lze uvést výrobu osobních automobilů značky Škoda v Mladé Boleslavi, ve Vrchlabí a v Kvasinách: celková produkce za léta 1946 až 1989 dosáhla 4 408 000 osobních vozů s vrcholem v roce 1989: 183 000. [595])

Jestliže se **tedy produkovalo stále více výrobků**, tedy jestliže neustále rostla **kvantita** výroby a jestliže se současně stále více snižovala její dynamika (jak už bylo dokázáno na výsledcích jednotlivých pětiletek), znamenalo to jediné: **že se systém nezadržitelně blížil k maximu svých možností**. A že se tedy den po dni přibližoval okamžik nutného uplatnění jednoho z dialektických zákonů: **nutné přeměny nahromaděné kvantity ve zcela novou kvalitu**. Z toho je tedy zřejmé, že restrukturalizace průmyslu po roce 1989 byla skutečně **akutně nutná**, nikoliv však prostřednictvím ničivé a zločinecké privatizace, ale zavedením samosprávného (bezpodílového či podílového) vlastnictví průmyslových podniků (a tím i výrobních prostředků) všude tam, kde by o to zaměstnanci státního sektoru (tak jako tak toužící po větším podílu na hospodářských výsledcích i rozhodování) projevili zájem.

S průmyslovými inovacemi to bylo ovšem slabší: přestože rok od roku rostl **počet nových výrobků**, určených k prodeji občanům, např. v roce 1984 jejich podíl na celkové průmyslové výrobě činil jen 18,5%. Nejvíce nových výrobků dokázalo každoročně zajistit strojírenství (v roce 1984 40,5%), průmysl kožedělný (36,3%), konfekční (34,8%), elektrotechnický a kovodělný (26,5%) a textilní (25,2%). [596])

Jakkoliv byl konec osmdesátých let označen pravičáky za stagnaci, **povaha této socialistické stagnace byla jiná než stagnace kapitalistické**: jejím základním rysem nebyla stagnace hospodářská (socialismus stále ještě nedospěl ekonomicky k „nulovému“ růstu, resp. recesi), ale neměnnost a nepřekročitelnost stávajícího státoprávního modelu tzv. reálného socialismu. Zatímco kapitalistickou stagnaci lze naopak chápat jako dosti častou, ale zatím stále jen dočasnou (i když na začátku 21. století již povážlivě dlouho trvající) neschopnost ekonomického růstu (doprovázenou kapitalistickými prostředky neřešitelnou nezaměstnaností i latentní snahou řešit tyto problémy na cizí účet).

Závislost jakékoliv průmyslové výroby na surovinách a energiích

Nelze přehlédnout, že pozice Československa znesnadňovala **stále vzrůstající závislost na energiích a surovinách, sice ve světě stále více zdražovaných**, nicméně do značné míry **dosud** výhodně získávaných spoluprací se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi. Stejně tak rok od roku stoupal význam **všech druhů energií,** a to jak pro národní hospodářství (velkoodběratele), tak i pro domácnosti (maloodběratele).

Problém závislosti ČSSR na surovinách a palivech jasně dokumentuje tento údaj: **v roce 1973 tvořily suroviny a paliva 43% veškerého dovozu! Čím bylo možné jejich dovoz splatit?** Jedině produkcí **domácích výrobků, určených na vývoz:** už v roce 1973 70,2% z nich bylo určeno na vývoz! [597])

Význam dovozu surovin ze zahraničí (zejména železné rudy, ropy a zemního plynu ze Sovětského svazu) neustále rostl, a to úměrně s tím, jak klesaly zásoby domácích surovin a jejich další využitelnost pro nová průmyslová odvětví. Dovoz železné rudy, který v roce 1948 činil1 824 000 tun, rostl, aby kulminoval v roce 1975 (14 802 000 tun) a poté se snižoval až na úroveň 9 765 000 tun v roce 1989. Dovoz ropy vzrostl ze 174 000 tun v roce 1948 na maximum 19 263 000 tun v roce 1980, pak se postupně snižoval na 17 632 000 tun ročně (v roce 1989). Naproti tomu dovoz zemního plynu rostl neustále: ze 605 miliónů m2 v roce 1968 na 13 609 miliónů m2 v roce 1989. [598])

Z domácí produkce nutno připomenout zejména pokračující těžbu **černého uhlí** (zejména v oblasti působnosti OKD, čili Ostravsko-karvinských dolů, ale také u Nýřan, Zbůchu, Radnic, Kladna, Rtyně v Podkrkonoší či Žacléře). V této souvislosti možno např. připomenout modernizaci Dolu Staříč v okrese Frýdek-Místek, který na konci 70. let 20. století nabízel práci zejména mladým zájemcům o zaměstnání v hornictví. Masivní nábor do hornictví, tentokrát do povrchové těžby hnědého uhlí ve stejné době prováděl k. p. Doly Nástup Tušimice, a to s lákavou otázkou „hledáte dobré zaměstnání?“ a odpovědí „dobrá příležitost pro pracovníky důlní dopravy a podobných profesí“. Významná tak zůstávala i těžba **hnědého uhlí** (zejména v Severočeské hnědouhelné pánvi, od Sokolova až po Most, u Novosedlic a na Slovensku u Handlové a Veľkého Krtíše), důležitá i těžba a zpracování **lignitu** (u Dubňan, Hodonína, Kyjova a Nováků), **kaolínu** (u Horní břízy, Chodova, Kaznějova, Nové Role či Vidnavy) a dalších keramických surovin (u Podbořan), **vápence** (důležitého pro výrobu cementu), **sádrovce** (u Kobeřic), **žáruvzdorných jílů a lupků** (u Nového Strašecí či Zlivi), **travertinu** u Spišského Podhradia, **žuly** (u Proseče, Skutče, Třešti a Žulové), onyxového **mramoru** (u Levic), **kamene** a křemeliny, cihlářských a keramických **hlín**, jílu, štěrku, **štěrkopísků a písků** (stavebních i sklářských), např. u Ilavy, Ostrožské Nové Vsi, Suchdola nad Lužnicí, Šaštínu-Stráží, Tovačova, Veselí nad Lužnicí, Uherského Ostrohu, Nového Města nad Váhom), **azbestu** (u Dobšiné), **čediče** (u Vinařic), **českých granátů** (u Třebenic), **železných rud a magnezitu** (na Slovensku u Jelšavy), **železných rud** u Rožňavy, **uranových a polymetalických rud** (u Příboru) či nepatrnou těžbu **různých rud barevných kovů** (u Kutné Hory a Stříbra) či **ropy a zemního plynu** u Gbel, Hodonína, Moravské Nové Vsi, Moravského Jánu aVracova.

„Přeprava sovětského zemního plynu do ČSSR začala v červenci 1967 plynovodem Bratrství od hranice se Sovětským svazem do Brna. Pak v letech 1972-73 zahájily provoz tranzitní plynovody přes čs. území do Rakouska, SRN a NDR s pozdějším prodloužením do Itálie, Francie a Jugoslávie. Plynovod vedoucí od sovětských hranic se štěpil v Plaveckém Petru na západním Slovensku na tři větve.“ [599]) Po uzavření dohody o výstavbě velkokapacitního plynovodu Sojuz z ložiska Orenburg na Urale převzala ČSSR v roce 1975 „výstavbu jednoho z jeho pěti úseků na sovětském území poblíž Volgogradu (v délce 550 km s pěti kompresními stanicemi). (…) První dodávky plynovodem Sojuz došly do ČSSR v prosinci 1978. Množství plynu přepraveného **tranzitními plynovody** přes čs. území stoupalo z počátečních 2,8 mld. m^3 v roce 1972 na téměř 20 mld. m^3 v roce 1977, a po zprovoznění a pozdějším rozšíření plynovodu Sojuz o další linie se do roku 1989 zvýšilo na

61,5 mld. m^3 (z toho dodávky pro ČSSR vzrostly v letech 1977-89 z 1,1 na 8,4 mld. m^3). Kromě toho „mezi chemickým kombinátem v Bohlenu v NDR a Zálužím u Mostu byl v 70. letech vybudován produktovod přepravující etylen“. [600]) Nelze nevzpomenout existence n. p. **Pozemní stavby Ostrava**, který měl důležitý podíl jak na výstavbě plynovodu z Orenburgu, tak i na výstavbě mnoha měst. Na výstavbu plynovodů se orientoval také k. p. **Plynostav Pardubice**.

Tak se stalo, že „velkospotřebitelé a postupně i domácnosti přecházeli ze svítiplynu na **zemní plyn**. Spotřeba obyvatelstva se vedle vaření a ohřevu vody orientovala stále více na otop. [601]) Produkce **svítiplynu** dosáhla maxima v roce 1978 (3,6 miliónu m^3), pak nastal útlum. Mezitím rostl dovoz zemního plynu ze Sovětského svazu, a to až na 13,6 miliard m^3 v roce 1989. Např. v Praze byla uskutečněna výměna zemního plynu za svítiplyn v letech 1973 až 1988, Výroba svítiplynu byla ukončena v roce 1987 (v Záluží u Mostu). „Jako rezerva pro sezónní výkyvy spotřeby a mimořádné situace byly vybudovány – zčásti ve vytěžených ložiscích – další **podzemní zásobníky plynu** Hrušky, Příbor-Štramberk, Žukov, Láb a Dolní Dunajovice s objemem 12-13% tehdejší celostátní roční spotřeby plynu.“ V roce 1989 dosáhla délka místních sítí plynu 21 690 km, počet domovních přípojek 572 tisíc, na zemní plyn bylo napojeno 2 699 000 odběratelů a propan-butan užívalo 1 406 000 odběratelů. [602])

Výroba **elektřiny** se v letech 1969 až 1989 více než zdvojnásobila, a to při průměrném ročním přírůstku 3,7%. Oproti roku 1937 dosáhla 21násobku. Dovoz elektřiny převyšoval její vývoz. Dováženou elektřinu získávala ČSSR od roku 1963 z energetické soustavy RVHP Mír, dobudované v roce 1975 na soustavu zemí RVHP, Rakouska a Jugoslávie s kapacitou 54 290 MW pro území o rozloze 1 100 000 km^2. Ve druhé polovině 80. let 20. století odebíral elektřinu ze dvou třetin průmysl, zhruba 16% domácnosti. [603]) **Odběr byl levný** – tak např. cena jedné kilowatthodiny určené ke svícení vzrostla z osmdesáti haléřů v roce 1953 na 1,05 Kčs v roce 1989. [604]) V roce 1989 69% elektřiny byly schopné vyrobit elektrárny parní, 14% vodní, 16% jaderné a jedno procento spalovací motory a parní turbíny.

Ještě v letech 1971 až 1982 bylo v ČSSR postaveno **několik velkých parních elektráren** (poslední blok elektrárny Mělník II, Tušimice II, Dětmarovice, Chvaletice, Mělník III a naposledy Prunéřov II).

Nelze při této příležitosti nevzpomenout na nezastupitelný význam velkých stavebních podniků, schopných takovou výstavbu uskutečnit, jako např. **n. p. Průmstav Pardubice**, který se také specializoval na výstavbu průmyslových závodů převážně ve Východočeském, Středočeském a Severočeském kraji a např. postavil obří sila v Dobrovicích a Práchovicích, těžní věž a sociální zázemí nového dolu Stachanov v Radvanicích, závodu Vertex v Litomyšli, masokombinátu v Poličce, či tranzitní ústředny v Pardubicích.

Kvůli nepříznivým ekologickým následkům (i mezinárodním úmluvám, ke kterým se ČSSR připojila) však bylo od další výstavby upuštěno a zelená byla dána **výstavbě jaderných elektráren**. Byly postaveny **jaderné elektrárny v Jaslovských Bohunicích, v Dukovanech, v Mochovcích a v Temelíně**. Výstavba v Dukovanech započala v roce 1978, v roce 1984 byl zahájen provoz jejího prvního bloku, poslední čtvrtý blok byl dokončen v roce 1987. Tehdy dosáhly Dukovany celkového instalovaného výkonu 1 760 MV. Díky výkonu slovenských jaderných elektráren v Jaslovských Bohunicích a v Mochovcích vzrostl podíl výroby elektřiny z jaderných elektráren na Slovensku až na 50,5%, čímž se Slovensko zařadilo za Francii (70%), Belgii a Jižní Koreu. [605]) „Instalovaným výkonem 3520 kW zaujímalo Československo v roce 1989 v jaderné energetice **10. místo na světě** a v žebříčku podle podílu jaderných elektráren na instalovaném výkonu 9. místo.“ [606])

Kromě energií **zůstávala pro průmysl rozhodující výroba železa** (9,9 miliónu tun surového železa v roce 1989), **oceli** (15,5 miliónu tun v roce 1989) **a válcovaného materiálu** (11,4 miliónu tun). Neustále rostla její kvalita, jednak zmenšujícím se poměrem použitého

šrotu, jednak vysokým obsahem železa (64%) v dovozech ze Sovětského svazu. „Na jednoho dělníka připadala ve vysokopecních provozech roční výroba 2292 tun surového železa, v ocelárnách 1569 tun oceli a ve válcovnách hutních provozů (bez trubek) 706 tun válcovaného materiálu.“ [607]) Přes dovoz surovin si svůj význam zachovalo zpětné shromažďování, zpracovávání a užití sběrných surovin (zejména šrotu, kovů, starého papíru, kostí, kožek) prostřednictvím podniků Kovošrot a Sběrné suroviny.

K roku 1973 měla ČSSR 16 vysokých pecí. **Největšími středisky hutnictví železa a ocele** byly Košice (VŽ čili Východoslovenské železiarne), Ostrava (NHKG čili Nová huť Klementa Gotwalda), Vítkovice (Vítkovice, železárny a strojírny Klementa Gottwalda), Třinec (Třinecké železárny VŘSR), Bohumín (Bohumínské železárny a drátovny), Frýdek-Místek (válcovny plechu, pod Vítkovicemi), Kladno (SONP čili Spojené ocelárny národní podnik s hutěmi Poldi a Koněva), Hrádek u Rokycan (ŽBC čili Železárny Bílá Cerkev), Dubnice nad Váhom (Strojárske a metalurgické závody). Další železárny, ocelárny, slévárny nebo válcovny byly ve Frýdlantu nad Ostravicí, Králově Dvoře, Kutné Hoře, Mostu, Prostějově, Rokycanech, Modřicích, Nejdku, Týnci nad Sázavou, Veselí nad Moravou a Žatci. Nejvíce válcovaného materiálu bylo z Československa **exportováno** v roce 1985 (3 387 000 tun), nejméně v období let 1970 až 1989 v roce 1970 (2 147 000). Mnohé hutě a ocelárny byly modernizovány, aby odpovídaly dalšímu rozvoji technologií (např. konti-lití) a kvalitě výroby. Např. v rámci SONP Kladno byl vybudován nový závod v Dříni na výrobu ušlechtilých ocelí. Jen tak mohla Poldi Kladno v roce 1990 na výstavě Brusseles Euréka obdržet zlatou medaili za ocel Poldi Atabor, sloužící k ukládání jaderných odpadů. Po Listopadu 1989 noví soukromí vlastníci propustili na 19 000 zaměstnanců, ukončili výrobu prakticky všech nejlepších druhů ušlechtilých ocelí, zavřeli výzkum a učiliště…

Hutnictvím **neželezných (barevných) kovů** se zabývaly národní podniky označované jako **Kovohutě** (na Slovensku Kovohuty). Šlo o trust podniků se sídlem v Praze. Věnovaly se výrobě drahých a vysoce čistých neželezných kovů, jejich slitin a polotovarů. Připomeňme si např. české Kovohutě Břidličná (s výrobou hliníkových a měděných polotovarů a alobalu), Čelákovice, Děčín, Mníšek pod Brdy (s výrobou ferosilicia), Příbor, Příbram a Rokycany. Na příkladu Kovohutí Gustava Klimenta v Rokycanech lze doložit vývoj od slitin a výrobků z bronzu (ložisek a pouzder) ke slitinám zinku a niklu, a to v rámci původně plánované výroby pro celou RVHP). Do zmíněného trustu patřily také Pramet - Závody práškové metalurgie v Šumperku a Niklová huta v Seredi. [608]) Největším výrobcem **hliníku** v ČSSR byla ovšem hliníkárna v Žiaru nad Hronom (Závody SNP).

Strojírenství: základ vývozu a průmyslové soběstačnosti

K tomu, aby hutě mohly sloužit svému účelu, buď samy, nebo ve spolupráci s jinými podniky (zejména šamotárkami, **Hutními montážemi** v Ostravě a Moravském Krumlově a podniky strojírenskými) vyráběly jak pro svou potřebu, tak i pro vývoz **hutní zařízení** a **výrobky těžkého strojírenství**.

Touto výrobou prosluly zejména **Vítkovice, železárny a strojírny Klementa Gottwalda v Ostravě**. Z těch největších výrobků šlo např. o ocelářskou pánev 270 t, válcovnu tlustých plechů kvarto, hydraulické nůžky 1750 Mp, zakladač ZP 6600, Kulové odbočnice o průměru 5600 mm a provozním tlaku 64 atm, protlačovnu trub, válcovací stolici Kvarto 3100, automatizovanou integrovanou válcovací trať T 700, vulkanizační lis na výrobu dopravních pásů, předválkovou válcovací trať 1250, letmé nůžky na profily 320 kN, pojízdný mísič na 300 t surového železa, robotizované centrum na výrobu tvarovek s lisem CYT 630, korečkové rýpadlo RK 5000, přebudovatelnou univerzální válcovací stolici UD 930/600 nebo čístírnau potravinářských odpadních vod Hydrovit P.

Některé z těchto výrobků vyrobily ve spolupráci se ŽĎASem, čili se **Žďárskými strojírnami a slévárnami ve Žďáru nad Sázavou**, mezi jejichž nejkvalitnější výrobky patřily bezstojanová válcovací stolice, stacionární nůžky P 630, univerzální válcovací jednotka na válcování přírubových nosníků, kombinová válcovací stolice, hydraulický tažný lis CTM 250-XNC, postupový automat TP 630/9/40 a rovnačka na profily RP 50-100/9. [609])

K výrobcům těžkého strojírenství, vyrábějícím pro hutě, těžební průmysl a strojírenství patřily také **Přerovské strojírny** s výrobou agregátů na výpal zrnitých materiálů, zařízení pro výpal cementářského slínku suchým způsobem, surovinových a cementových mlýnic, filtračních lisů, pásových podavačů a čelisťových drtičů, **Královopolská strojírna Brno (s výrobou** obřích pila, reaktorů na výrobu čpavku a pro syntézu močoviny, pecí a fermentorů), **Slovenské energetické strojírne S. M. Kirova** v Tlmačích (např. s výrobou cyklonových ohnišť na spalování petrolejového koksu či separátoru – přehřívače páry SPP – 220 M), **Modřanské strojírny** v Praze (např. s výrobou svařence plynového potrubí nebo rychločinného sekcionální uzávěru pro tekutý sodík), **Šmeralovy závody v Brně** (např. s výrobou hydraulického bucharu KHJ 2 nebo postupového tvářecího automatu TPZD 25) i jiné podniky. [610])

Díky tomuto zabezpečení mohl náš **strojírenský, elektrotechnický a kovodělný průmysl** zaznamenat největší dynamiku růstu v letech 1971 až 1989 (a to trojnásobně) a tak mohl **předstihnout i chemickou výrobu**. [611]) Nicméně „přes špičkové výsledky na některých úsecích se ve strojírenství jako celku projevovaly **nedostatky a slabiny**, zejména pomalý inovační proces, neuspokojivé technické parametry mnoha výrobků, málo pohotová adaptace na změny v poptávce na zahraničních trzích a roztříštěnost výzkumu.“ [612])

Nejvýznamnějšími středisky strojírenského průmyslu zůstaly Praha, Plzeň, Brno, Ostrava, Dubnica nad Váhom, Považská Bystrica a Martin. [613]) Základem strojírenství zůstalo i nadále **strojírenství těžké**, především produkce turbín a zařízení pro elektrárny.

V produkci **vodních turbín, určených jak pro domácí vodní elektrárny, tak na vývoz do mnoha zemí světa,** proslul n. p. ČKD Blansko (Závody Jiřího Dimitrova), který už v roce 1958 obdržel Velkou cenu na Expu 58 v Bruselu za desetilopatou Kaplanovu turbínu pro vodní elektrárnu Orlík s výkonem 94 500 kW a pro spád 70,5 m. Na Mezinárodním strojním veletrhu v Brně získal podnik několik Zlatých medailí za rotory vysokotlakých pump, za oběžná kola turbín či klapkové uzávěry, též za Francisovu reversní turbínu FR 15/DS. [614]) Vůbec k největším **turbínám** na světě se zařadila Kaplanova vodní turbína pro Gabčíkovo s hmotností oběžného kola 221 tun, průměrem kola 9,3 m a největší hltností na světě, a to až 636 m^3/s, při spádu 12,88–24,20 m. Výrobní program ČKD Blansko obecně zahrnoval kompletní zařízení vodních elektráren, hydrotechnická zařízení, velké svislé soustruhy, kulové uzávěry na zemní plyn, potrubní uzávěry pro vohodospodářské a průmyslové účely a odlitky ze šedé litiny a z lité oceli.

Produkci **parních turbín**, rovněž vyvážených do mnoha zemí světa, se věnovaly koncernový podnik **Škoda v Plzni** a **První brněnská strojírna**. Ty nejkvalitnější z Plzně vyvinul závod Energetické strojírenství ve spolupráci s výzkumnými ústavy. Jednalo se např. o parní turbínu na vstupní sytou páru o výkonu 220 MW nebo turbosoustrojí s parní kondenzační turbínou Škoda 500 MW. Národní podnik První brněnská strojírna (chlubící se tradicí výroby parních turbín od roku 1903) obdržela uznání zejména za zařízení na automatické spouštění a odstavování kondenzačních parních turbin Turbostart 2-A, spalovací turbosoustrojí ST 1,5, kondenzační turbíny (m. j. i určené pro provoz ve výbušném prostředí) a střednětlakou expansní turbínu EXT 408-S-30-6. Zlatou medaili MSV v Brně 1978 obdržela za parní kondenzační turbínu typů K 4 a 3. Závod **PBS v Třebíči** zase vyrobil unikátní smyčku parogenerátoru BN 350.

K technicky nejnáročnějším zařízením, která byla za časů tzv. reálného socialismu vyrobena v plzeňské škodovce, patřila **zařízení pro jaderné elektrárny**, především **reaktor**

VVER 440, vyvinutý ve spolupráci se sovětskou firmou Rozrabotčik OKB Gidropress. ČSSR se tak zařadila mezi několika málo zemí, které zvládly výrobu reaktorové části jaderných elektráren. [615]) Partnerem Škody byly **Slovenské energetické strojárne S. M. Kirova v Tlmačích**, které vyráběly **kotle pro tepelné a jaderné elektrárny**.

K nejkvalitnějším strojírenským výrobkům k. p. Škoda Plzeň se zařadily soustavy fréz, výrobní středisko na opracování velkých nerotačních součástí – systém Škoda NC-N, válcové frézy se vsazovanými šroubovými noži dvacetiválcová stolice Škoda 1200, keramické lisy CJU Škoda 250 pro lisování obkládaček, abnormální dvojitá lodní převodová skříň, univerzální hladící trať 630, hydroalternátory 220MVA, rotory asynchronních motorů a další stroje a zařízení.

Ve výrobě **strojních zařízení a motorů** nezůstal za Škodou Plzeň ani **koncern ČKD Praha**, původně vytvořený v Praze Vysočanech v roce 1958 jako VHJ a později přetvořený na oborový podnik (o. p.), zahrnující 18 závodů, vyrábějících motorové lokomotivy, tramvaje, kompresory a průmyslové chlazení, silnoproudá elektrotechnická zařízení, naftové motory, samopohyblivé jeřáby, stroje pro zpracování nerostných surovin a orientovaných více než 50% své výroby na vývoz. K nejkvalitnějším výrobkům vyrobených v ČKD Praha v letech 1970 až 1979 se zařadily trakční motory (např. TE 023), čtyřpólové synchronní motory (řady 3B), turbokompresory do sovětského závodu na výrobu etylenu i špičkové výrobky **ze závodu Polovodiče**: tyristorové svařovací jednotky KS 250/01 trojfázové asynchronní dvoupólové motory, tyristory T 400/3,5, SFT a GATT, polovodičové měniče ČKD 2000, polovodičové moduly a další polovodičové součástky.

V **ČKD Hořovice** a **Hradec Králové** byly vyráběny kvalitní **motory**. Závod **Orličan v Chocni** se soustředil na výrobu **chladírenských nástaveb na automobily a dalších chladírenských zařízení** (Zlatá medaile MSV za chladicí jednotku BWW 80 D pro důlní provoz).

ČKD Slaný (Švermovy závody) se specializovaly na velmi kvalitní **jeřáby do hutí a továren** (např. na portálové obkročné vozy pro paletovou přepravu břemen či portálové jeřáby) a autojeřáby (většinou montované na podvozky nákladních automobilů Praga a Tatra), z nichž se nejkvalitnějšími staly AD 125, AD 20 (s čtyřdílným teleskopickým výložníkem) a AD 28. Známy byly však i jiné typy: A 080, A 10, AD 14, AD 202, AD 28, AD 30. Výrobou autojeřábů, stavebních strojů a nakladačů se také zabývaly **Podpolianské strojarne v Detvě**, Hriňové a Tisovci, **Uničovské strojírny v Uničově** (např. rypadel typu DH) i **Turčianske strojárne v Martině**, Krupině a Trstené. Výrobou **věžových jeřábů** (např. typu MB-88) se zabývala **Mostáreň Brezno**. [616]) Jiným výrobcem jeřábů, ale i ocelových konstrukcí, dopravních zařízení, dopravních vozíků, lanovek a zejména **osobních a nákladních výtahů** byla **Transporta Chrudim** (s odbočkami v Břeclavi a v Úpici vyrábějící váhy). Proslula výrobou a montáží dálkové pásové dopravy pro povrchové doly. Výrobou **vysokozdvižných vozíků** proslula (jako konkurent bulharského Balkancaru) v **Destě v Děčíně** a v Rumburku.

V závodech n. p. **ČKD Dukla** (se sídlem v pražském Karlíně) byla od roku 1950 vyráběna zařízení pro energetiku, topenářské kotle, spalovny a úpravny průmyslových vod. Kotle (ale i různé kovové zboží a nářadí) vyráběla i **První brněnská strojírna**.

Výrobou kvalitních **čerpacích a vodárenských zařízení**, potrubí a armatur [617]) proslul koncern **Sigma** se závody v Praze Modřanech (výroba ucelených souborů armatur pro jaderné elektrárny), v Dolním Benešově (kulové kohouty pro plynovody), v Hranicích na Moravě (domácí a průmyslová čerpadla, a to i pro doly a hlubinné vrty, až do hloubky 2000 m), v Lutíně (bagrovací, cirkulační, závlahová a napájecí čerpadla), v Olomouci (čerpací a závlahové agregáty) a v Závadce nad Hronom (rotační vývěvy, samonasávací čerpadla).

Světovou proslulost získalo Československo výrobou **palných zbraní a nábojů**. Ze zbraní vyráběných ve **Zbrojovce v Brně a Uherském Brodě** vynikly především samonabíjecí pistole CZ 52 s ráží 7,62 mm (vyráběné v letech 1952 až 1982 v počtu 200 000

kusů), CZ 75 s ráží 9 mm (vyráběné od roku 1975), CZ 82 a 83 s rážemi 7,65 a 9 mm (vyráběné od roku 1982) a samopaly CZ 61 a 61 E Škorpion s rážemi 7,65 a 9 mm (vyráběné v letech 1963 až 1979 v počtu 210 000 kusů). Škorpiony byly velmi populární v Jugoslávii, kam jich bylo dodáno na 30 000 kusů a pro něž byla v Kragujevaci zřízena i licenční výroba; dodány byly také do Angoly, Libye a Ugandy. [618]) **Náboje** značky **Sellier & Bellot** byly vyráběny v **Blanických strojírnách ve Vlašimi.** Mezinárodní uznání si získala svou výrobou **mincí a medailí Štátna mincovňa v Kremnici.**

Na Slovensku byl největším strojírenským komplexem **koncern ZŤS** (čili Závody ťažkého strojárstva) **se sídlem v Martině**, do kterého ovšem patřily podniky jak ve SSR, tak i v ČSR. Na Slovensku to byly vedle Turčanských strojární v Martině a Slovenských loděnic v Komárně také podniky v Bratislavě, Dětve, Dubnici nad Váhom, Nové Dubnici, Košicích, Trsteném a Zvolenu, v ČSR České loděnice, Moravské železárny Olomouc a Stavostroj Nové Město nad Metují. [619]) Vedle již jmenovaných výrobků k produkci těchto závodů patřily válcovací tratě, obráběcí stroje, traktorové návěsy, důlní úzkorozchodné lokomotivy, univerzální nakladače, elevátorové skrejpry, tzv. harmonické převodovky, servomechanismy a další výrobky. ZTS Stavostroj v Novém Městě nad Metují měl např. ve výrobním programu vibrační válce (např. typu VVW 3402 s řídícím podvozkem nebo samopojízdný typu VV 200) a kolový nosič KNA 250.

Utajovanou výrobou v ZŤS Martin byla **výroba tanků a obrněných transportérů** podle sovětské dokumentace. Zatímco v letech 1951 až 1970 bylo v ČSSR vyrobeno 6000 tanků a 4800 obrněných transportérů převážně pro vlastní obranu, v 70. letech opustilo brány „martinského závodu téměř 3 900 tanků T-55, které byly určeny zahraničním zákazníkům (ČSLA odebrala jen 543 tanků)“, přičemž „modernější tank T-72 už se nevyráběl v tak velkých sériích. Hlavním důvodem byla mnohem složitější konstrukce a vyšší cena – tank stál přes 13 milionů korun, tedy desetkrát více než jeho předchůdce T-55. (…) Zbrojní dodávky tehdy mířily hlavně do SSSR, NDR a dalších států Varšavské smlouvy, ale také do Egypta (jen do r. 1977), Sýrie, Iráku, Libye, Alžírska, Indie, menší dodávky různých vozidel šly do Tanzánie či Ugandy“. [620]) Zatímco v roce 1989 ČSLA, čili Československá lidová armáda disponovala silou 4 000 tanků, 4 700 obrněných transportérů a bojových vozidel a 3 300 dělostřeleckými systémy, vznikem samostatné České republiky převzala Armáda ČR 543 tanků T-72, 414 tanků T-54 a T-55 a 954 BVP-1 a BVP-2. [621])

O **naprosté všestrannosti našich strojírenských výrobků a jejich širokém sortimentu** svědčí i další příklady: výroba **konstrukcí** v Mostárni v Medzilaborcích a v Oceľových konštrukciách v Žilině, **důlních strojů** v Ostroji v Opavě, **elektrod** v Železárnách Antonína Zápotockého ve Vamberku, **topných těles** v Destile ve Vyškově, kontinuálních zmáselňovačů v Chotěbořských strojírnách v Chotěboři, linek na výrobu radiálních autoplášťů v Buzuluku v Komárově, vulkanizačních lisů autoplášťů v Chodosu v Chodově u Karlových Varů a ve Škoda Rotava, pokovovacích linek a moříren měděných drátů v Kovofiniši v Ledči nad Sázavou, stavebních, silničních a vzduchotechnických zařízení v podnicích Janka – Závodech Rudých letnic v Praze, ZVVZ čili Závodech na výrobu vzduchotechnických zařízení v Milevsku, ve Vzduchotechnice v Novém Mestě nad Váhom, v Dobšiné a v Liberci, **elektrických a tepelných zařízení** v ZETZu v Hořicích, **letecké techniky, hydraulických zařízení a agregátů v Technometře v Semilech, sklářských strojů** v Novoborských strojírnách v Novém Boru, **strojů pro výrobu strojírenského spotřebního zboží** v Kovopolu v Polici nad Metují**, měřících přístrojů** v podnicích Metra v Blansku a v Šumperku a Somet v Teplicích, karuselových vstřikovacích strojů na technickou pryž ve Slováckých strojírnách v Uherském Brodě, **ždímacích, žehlicích a postruhovacích strojů na usně** ve Strojosvitu v Krnově, **strojů pro potravinářský průmysl** v SPP v Hořicích, Toposu ve Šluknově či strojů pro potravinářství, chemický a kožedělný průmysl (jako např. přibíjecích strojů podpatků, fermentorů na výrobu krmných bílkovin,

praček pro výrobu močoviny či odpařovacích stanic pro zahušťování kvasničného mléka) ve ZVA čili Závodech Vítězného února v Hradci Králové), **zařízení pro cukrovary** v Týnci nad Labem strojů pro masný průmysl ve Strojírnách masného průmyslu v Mikulově, **obalových strojů** ve Strojobalu v Teplicích a ve Znojmě, **propan-butanových láhví a vařičů** v Plynostavu v Hustopečích a **armatur** v Hodoníně, Jiříkově, Chabařovicích, Krnově, Krupce a Ústí nad Labem. Důležitou (i exportně) byla výroba **ložisek**: v ČSR v ZKL čili Závodech kuličkových ložisek v Brně, Hanušovicích a Havlíčkově Brodu, na Slovensku v ZVL čili Závodech valivých ložísk v Bytči, Kysuckém Novém Mestě, Považské Bystrici, Prešově a Žilině.

Pro řemeslníky, opraváře a kutily byly určeny **nástroje a ruční nářadí** z Kovopolu v Polici nad Metují, z Rukovu v Rumburku, ze Zbirovie ve Zbiroze či z TONy v Pečkách, taktéž elektronářadí z Narexu v České Lípě, pro samoobsluhy drátěné nákupní košíky z kovodružstva v Úštěku. V **podniku TOKOZ ve Žďáru nad Sázavou** a v Polné byly vyráběny **zámky a kování** všeho druhu a rybářské potřeby (pruty, navijáky aj.). Nelze ani zapomenout na výrobu českých zámků značky **FAB** (Fáborský a Šeda) – stejně tak jako kuchyňských kráječů - v **Orlických strojírnách v Rychnově nad Kněžnou**. Domácnosti taktéž ocenily **nožířské výrobky** všeho druhu, příbory a **nádobí** z nerezavějící oceli značky **Sandrik** z Mikulášovického kovoprůmyslu z Mikulášovic a z Vyškova či kuchyňských strojů a **smaltovaného nádobí** z **Alby** Hořovice, nebo značky **Sfinx** z Českých Budějovic. Jejich slovenským protipólem byl Kovosmalt ve Fiľakovu. Nebývalý rozvoj zaznamenalo družstvo **KDS** v Sedlčanech, které dosáhlo 570 zaměstnanců, vzniklo v něm učiliště pro 170 žáků (na zámku Červený Hrádek), vybudovalo si síť vlastních prodejen a opraven a zabývalo se výrobou holicích čepelek, kuchyňských nožů, nůžek (na nehty, manikúrovacích, na drůbež, zahradnických), otvírače konzerv a sekáčky na maso. [622])

Strojírenství pro vývoz i rozvoj československé dopravy a zemědělství

Československo i nadále těžilo z **velkovýroby dopravních prostředků téměř všech druhů**, zejména **dieselových a elektrických lokomotiv**, rovněž vyvážených do zahraničí. ČKD Praha vyrobila v letech 1971 až 1989 kolem dvaceti základních typů dieslových nebo dieselelektrických lokomotiv. Nejvíce bylo vyrobeno lokomotiv řady ČME 3, a to vesměs pro Sovětský svaz! V letech 1964 až 1991 jich bylo do SSSR dodáno 7 454. [623]) Na druhém místě skončily s počtem 1 159 kusů lokomotivy ČME 3T a 246 ks ČME 3 E vyrobené v letech 1983 až 1991 pro Slovensko. 459 vlečkových lokomotiv řady T 448 vyrobených v letech 1973 až 1989, bylo určeno pro domácí a polský průmysl. V letech 1968 až 1980 bylo vyrobeno 494 rychlíkových lokomotiv řady T 478 (zvaných „brejlovec“), a to výhradně pro tratě ČSD, aby odtud vytlačily lokomotivy parní. [624]) Na tyto lokomotivy navázala řada T 466 s výrobou 504 kusů v letech 1977 až 1986 pro dopravu nákladních i osobních vlaků v domácích horských podmínkách [625]) Obdobně jako ČME 3 byly i některé jiné lokomotivy určeny výhradně pro cizí dráhy: 62 lokomotiv řady 669 v letech 1968 až 1990 pro Albánii, 100 kusů DES 3100 v letech 1979 až 1982 pro Irák a 40 kusů D 12E v letech 1985 až 1990 pro Vietnam. Nejrychlejší lokomotivou z ČKD (vyráběnou v letech 1974 až 1975) se stala T 499 s maximální rychlostí 140 km/h. Nositelkou Zlaté medaile Brněnského veletrhu se stala lokomotiva řady T 478.3. [626])

Závod **Elektrické lokomotivy koncernu Škoda Plzeň** vyrobil v letech 1971 až 1990 asi 2200 elektrických lokomotiv, rovněž dvaceti základních typů špičkové úrovně, a to pod továrním označením 26 Em až 85 E. Ačkoliv většina byla určena pro ČSD a místní podnikové dráhy, značná část šla na vývoz do Jugoslávie (10 kusů typu 36 E), Bulharska (56 typu 64 E a 148 typu 68 E), Polska (60 typu 77 E) a Sovětského svazu (116 typu 53 E, 7 typu 54 E, 510 typu 62 E, 38 typu 63 E, 12 typu 66 E, 82 typu 81 E a 285 typu 82 E). Nejvyráběnějším

typem se tak stala lokomotiva 62 E (510 kusů). Nejrychlejší elektrickou lokomotivou značky Škoda se stala lokomotiva řady E 469.3030 vyrobená v roce 1971 – dosáhla rychlosti 200 km/h. Mezinárodním strojírenským veletrhem v Brně byly nejlepšími škodováckými lokomotivami vyhlášeny 33E (posunovací, řady E 458, vyráběná v letech 1971 až 1973, 55 E (dvouproudová pro vysokou rychlost řady ES 499 vyráběná v letech 1974 až 1975, 66 E (rychlíková řady E 499 vyráběná v letech 1975 až 1979), 78 E (posunovací s pulsní tyristorovou regulací, řady E 458 vyráběná v letech 1981 až 1982) a E 69 E (dvouproudová řady ES 499, vyráběná v letech 1980 až 1988). [627])

Z výše uvedených přehledů je jasné, že kromě ČSD znamenal pro oba výrobce lokomotiv rozhodující odbytiště Sovětský svaz.

Na místních tratích ČSD postupně nahradily populární motoráčky řady M 131.1 z 50. let 20. století nové **motorové vozy** řady M 151 a 152 (lidově zvané orchestrion), vyráběné v letech 1973 až 1982 v tatrovácké vagónce ve Studénce v celkovém počtu 708 kusů. [628]) Ve **vagónkách ve Studénce a Popradě** pokračovala výroba železničních vagónů a dalších výrobků, z nichž špičkové úrovně dosáhly výklopné vozy DUMPCAR VS – 105 t a kotlové vozy řady Zagkks (typ 9-347,0) ze Studénky a přečerpávací stanice BMPNS 12,5 z Popradu.

Vagónka **ČKD Tatra** v Praze na Smíchově se stala **největším výrobcem tramvají na světě**. V letech 1972 až 2003 v ní bylo vyrobeno 4497 tramvají, z toho v letech 1972 až 1989 základních typů T 5, T 6 a T 7, kloubových typů KT a RT a vlečných vozů B 3 a B 6. Nejvíce bylo vyrobeno typů T 3, T 6 a KT 4. V letech 1970 až 1989 byly tramvaje prodány také do Sovětského svazu, KLDR, Egypta, NDR, Maďarska (typ T 5C5), Jugoslávie a Rumunska. [629])

Výhradním výrobcem **autobusů** v ČSSR se stal podnik **Karosa ve Vysokém Mýtě**. Po populárním i mezinárodně úspěšném autobusu Škoda 706 RTO (oceněném na bruselském Expu 1958), na jehož výrobě se ještě podílely podniky Škoda (motor), LIAZ (podvozek) a Karosa (karosérie) a jehož podvozky a motory sloužily v Polsku k výrobě autobusů značky Jelcz, byl na veletrhu v Brně představen nový autobus Škoda ŠM 11 (Škoda, městský, o délce 11 m). Po modernizaci Karosy a opuštění tradice, podle které byla vozidla označována podle výrobce motorů, byl sériově vyráběn v letech 1965 až 1981 a přejmenován na Karosa ŠM 11. Do zemí RVHP (zejména do Bulharska, Maďarska, Polska a Mongolska) jich bylo dodáno kolem 2000 kusů. [630]) Kloubovou verzí byla ŠM 16,5, zájezdovou luxusnější ŠD 11. Od roku 1977 byly postupně tyto autobusy nahrazovány modernější typovou řadou 700, rovněž dodávanou do zahraničí (nejvíce do Sovětského svazu), a to městskou Karosou B 731, městskou a příměstskou Karosou B 732 a linkovými a luxusními zájezdovými typy C 734, LC 735, LC 736. Československé autobusy byly doma i ve světě oceňovány za svou bezpečnost, motorickou sílu a spolehlivost a zejména u zájezdových typů za svůj design. Zřejmě nejluxusnějším výrobkem se stal prototyp ŠD 11.2050 (resp. ŠD 11 Lux/superlux) se 41 všemi stavitelnými sedadly, který získal 2. místo na mezinárodní výstavě autobusů v Nice v roce 1969, ale do sériové výroby se nedostal. V pobočném závodě Karosy **v Poličce** byly vyráběny velmi kvalitní **hasičské nástavby AKV, ASC** a **CAS**, další závod měla Karosa **v Jaroměři**.

ČSSR byla známa také výrobou **trolejbusů**, a to v podniku **Škoda** v Ostrově nad Ohří. Do roku 1982 vyráběný typ 9 Tr byl nahrazen typem 15 Tr a oba typy byly od roku 1972 doplněny typem 14 Tr. Ročně se vyrábělo kolem 350 vozů. Kromě domácího využití byly tyto trolejbusy vyváženy do Sovětského svazu, Polska, NDR, Bulharska, Rumunska, Jugoslávie, Norska a Afghánistánu.

Československo i nadále zůstalo také jedním z největších výrobců **nákladních automobilů** značek Tatra, Praga, Škoda, LIAZ a Avia.

Výrobcem těžkých nákladních a užitkových automobilů s nosností nad sedm tun, s vysokou průchodností terénem a s originální koncepcí vzduchem chlazených motorů a centrální nosné roury s nezávisle zavěšenými výkyvnými polonápravami byla i nadále **Tatra**

Kopřivnice s pobočnými závody v Čadci, Bánovcích nad Bebravou a Trstené). Typ T 138 nahradila v letech 1972 až 1982 dvanáctitunovým T 148, vyrobeným v mnoha verzích a v počtu 113 647. Z toho 63 700 těchto vozů bylo vyvezeno do 43 států, nejvíce do Sovětského svazu, včetně speciální úpravy Arktik pro provoz na Sibiři v arktických mrazech. Tatru 141 nahradil nový civilní i vojenský čtyřnápravový tahač Tatra 813, vyráběný v letech 1967 až 1982 a schopný tahat přívěsy až do hmotnosti 100 tun. Jedna z jeho verzí sloužila jako nosič sovětského raketometu RM-70. Na Tatru 148 navázala Tatra 815, vyráběná od roku 1983 a schopná provozu i ve velmi těžkém terénu (do roku 1991 bylo vyrobeno téměř 100 000 kusů). Chvíli ovšem trvalo, než si na tento trambusový typ zvykli i v Sovětském svazu. Na jejím podvozku byla v **ZŤS Dubnica** vyráběna samohybná houfnice Dana ráže 152 mm. Tatru 815 proslavil (ve zkrácené **soutěžní verzi 4 x 4**) Karel Loprais, který s ní dokázal šestkrát zvítězit v Rallye Paříž-Dakar v kategorii kamiónů (poprvé v roce 1988), čtyřikrát zaujal 2. místo (poprvé v roce 1987), jedenkrát byl třetí a dvakrát čtvrtý. [631]) Tento typ Tatry se speciální skříňovou nástavbou GTC s rogalem a raftem proslavila v letech 1987 až 1990 sedmičlenná expedice „Tatra kolem světa“, která s ní objela celý svět (přes šest kontinentů) v délce 139 860 km, jejíž obchodní a dokumentační výsledky nebyly po Listopadu 1989 využity. [632]) Na novém typu kapotovaného nákladního vozu pro Sovětský svaz (navyklého na typy T 138 a T 148) se začalo pracovat v roce 1976. Mělo jít o Tatru 162 designérsky podobnou Fordu Cargo, jejíž výrobu a vývoz na Východ (stejně tak jako pozdější Tatry Jamal, resp. Tatry 163) zhatily polistopadové politické a vlastnické změny.

V **Libereckých automobilových závodech** sestávajících z ředitelství v Jablonci nad Nisou – Rýnovicích a závodů v Liberci (Hanychově a Ostašově), Mělníku, Mnichově Hradišti, Zvolenu, Velkém Krtíši, Přerově a Holýšově byly až do poloviny 70. let 20. století byly vyráběny silniční nákladní automobily značky **Škoda** a posléze **LIAZ**. Šlo o typy 706 RT a různé verze řady 100 vyráběné od roku 1974. Také vozy LIAZ prokázaly své kvality v mezinárodních soutěžích a závodech: LIAZ 100.55 D byl prvním československým vozem na Rallye Dakar v roce 1985 a jeho nástupce LIAZ 111.154 D získal na „Dakaru“ 2. místo v roce 1988 a 3. místo v roce 1987, taktéž 1. místo na rallye Jelcz v roce 1988. Typy 110.577 a 150.571 se s úspěchem zúčastnily také Evropského poháru tahačů (2. místo v letech 1989 a 1990). Přestože byly vozy LIAZ s úspěchem vyváženy do zemí střední a východní Evropy, východní Asie, Latinské Ameriky i některých arabských zemí a měly slibně nakročeno i pro další export do zemí RVHP, polistopadové domácí změny (ostatně stejně jako Tatru) a rozpad RVHP automobilku tvrdě zasáhly. [633])

Přehled nákladních automobilů by nebyl úplný, kdyby opomněl další značky Praga a Avia. Obchodní úspěchy i nadále slavila pětitunová **Praga V3S** s vysokou průjezdností terénem, vyráběná až do roku 1989 a exportovaná téměř do všech kontinentů. V domácích poměrech se osvědčily lehké nákladní automobily **Avia** (typy A 15, A 20, A 21, A 30 a A 31), vyráběné od roku 1968 v Avii Praha-Letňany (v celkové produkci 250 000 kusů). Ještě v 80. letech jich bylo vyráběno kolem 17 000 ročně, nicméně po Listopadu výroba klesala a v roce 2013 byla výroba automobilů Avia ukončena. Stejně tak neslavně polistopadová privatizace „zametla“ s produkcí Tatry Kopřivnice: jestliže ještě v roce 1989 pracovalo v Tatře 16 863 zaměstnanců, kteří vyrobili v tomto roce 15 217 automobilů, v roce 2012 pouhých 1 742 zaměstnanců vyrobilo pouhých 496 kusů (!!!).

Nejvíce nákladních automobilů bylo z Československa **exportováno** v roce 1986 (22 934), nejméně v období let 1970 až 1989 v roce 1970 (8 562).

Zejména domácím potřebám byla podřízena výroba **dodávkových a osobních automobilů**. Nejvíce jich vyrobily **AZNP** čili Automobilové závody **v Mladé Boleslavi**. Model **Škoda** 1000 MB nejprve nahradil typ 722 vyráběný v několika verzích pod označením Škoda 100, 100 L, 110 L, 110 LS a 110 R, a to v letech 1969 až 1977 (Škoda 110 R do roku 1980). Tyto populární „stovky“ (v NDR „hundertky“) byly vyváženy i na západní trhy,

nejdále (v rozloženém stavu) i na Nový Zéland. Populární „erko“ bylo (podobně jako jemu předcházející Felicie) považováno za jeden z nejhezčích českých vozů, tzv. lapačů dívek. Z AZNP Kvasiny jich bylo v letech 1971 až 1973 až 90 % vyvezeno do zahraničí. Od tohoto typu byl odvozen závodní vůz 110 R Rallye.

Pro sportovní soutěže byl v letech 1971 až 1974 vyráběn typ 728 – Škoda 120 S, v roce 1974 Škoda 180 RS nebo 200 RS a v letech 1977 až 1983 Škoda 130 RS. Zejména vozy 130 RS zaznamenaly mnoho úspěchů na soutěžích mistrovství světa i mistrovství Evropy, zejména s jezdci Svatoplukem Kvaizarem, Norem Johnem Hauglandem a Ladislavem Křečkem. Škoda 130 RS zcela suverénně kralovala v několika ročnících okruhového Poháru míru a přátelství socialistických zemí a zvítězila v Mistrovství Evropy cestovních vozů. Jejími jezdci na okruzích a v závodech do vrchu byli Zdeněk Vojtěch, Břetislav Enge a Jan Šenkýř.

Na tyto sportovní úspěchy se novou typovou řadou 742 vyráběnou v letech 1977 až 1989 nepodařilo navázat. Ale mezi občany byla velmi oblíbená a dosáhla skutečné masovosti – celkem bylo vyrobeno 2 020 250 kusů, a to v závodech v Mladé Boleslavi, ve Vrchlabí a v Kvasinech. Šlo o modely Škoda 105 S, SP, L a GL, 120, 120 L, GL, LE, LS, GLS a LX, 125 L, 130 L a GL, 135 Si, L, Li, GL a GLi a 136 Si, L, Li, GL a GLi. K zásadnější modernizaci těchto modelů došlo v roce 1983, kdy začalo být vyráběno tzv. emko o větším rozchodu předních a zadních kol, s novým typem světlometů a polypropylenovými nárazníky (místo chromovaných). Typ 742 byl poslední škodovkou s motorem umístěným vzadu. Tyto automobily byly proslulé svou motorickou spolehlivostí a jednoduchostí, tedy i snadnou opravitelností, a až do roku 2003 se udržely v čele počtu užívaných aut. Jejich doplněním byly sportovně laděné typy 743 – Škoda Garde, Rapid a Rapid 130 – a 747 – Škoda Rapid 135 a Rapid 136 vyráběné v letech 1981 až 1989.

Do roku 1973 byly vyráběny osobní nebo užitkové vozy Škoda 1202, které nahradily hojně užívané, populární i naopak neoblíbené **dodávkové automobily** Škoda 1203, v letech 1968 až 1982 vyráběné ve Vrchlabí a od roku 1981 v **Trnavských automobilových závodech** v Trnavě, též pod označením TAZ 1203. [634]) Zejména pro státní, stranické a podnikové funkcionáře byl určen luxusnější a silnější osobní automobil **Tatra 613** (vyráběný do roku 1990 v jedenácti verzích) v Příboru. Dostatek automobilů a automobilových dílů domácí produkce vedl jednak ke vzniku mnoha typů **autokrosových speciálů** (a s tím spojenými nevídanými úspěchy československých jezdců v autokrosovém mistrovství Evropy, tak i k výrobě závodních (okruhových) speciálů, jejichž výrobou a úpravami se začal zabývat **Metalex** (MTX), založený v roce 1969 jako účelové zařízení Svazarmu a postupně rozšířený na provozy v Praze, Plzni, Mělníce, Bukovnu a Příbrami. Tak v Metalexu postupně vznikly formule Škoda a Easter, karosované spidery, autokrosy, úpravy soutěžních a závodních vozů Škoda, VAZ a Lada a motocyklů ČZ. Vrcholem výroby Metalexu se stala Tatra V 8, která začala vznikat v dílně známého designéra Václava Krále v roce 1986 a stala se (dosud) nejrychlejším českým automobilem (nejprve s rekordem 210 a později i 287 km/h). [635])

Nejvíce osobních automobilů bylo z Československa **exportováno** v roce 1982 (99 496), nejméně v období let 1970 až 1989 v roce 1988 (56 432).

Potřeby našeho automobilového a motocyklového průmyslu si vyžádaly existenci řady strojírenských závodů, specializujících se na dílčí výrobky: především to byl **podnik PA**L (čili Příslušenství automobilů a letadel) ve Kbelích (s výrobou svíček, cívek a karburátorů), postupně dále dělený, např. na **PAL Magneton** (např. v Kroměříži, Morkovicích-Slížanech aValašských Kloboukách), **Autopal** (v Hluku a Novém Jičíně, kde se vyráběly i tvarové světlomety pro sovětské automobily VAZ), **Motorpal** (v Jihlavě, Světlé nad Sázavou, Telči, Velkém Meziříčí a Znojmě). Uznávaná byla vstřikovací čerpadla a soustavy z Motorpalu v Jihlavě. [636]) Podnik **Jiskra** Tábor se soustředil na výrobu zapalovacích svíček (PAL Super),

Autobrzdy na výrobu brzd (v Hodkovicích nad Mohelkou, Jablonci nad Nisou, Jilemnici, Kraslicích). K dalším podnikům patřily podniky na autodíly (např. Praga v Dačicích) nebo podniky na výrobu autobaterií, akumulátorů, dynam, svítilen, žárovek, reflektorů, antén, klaksonů a dalšího autopříslušenství – **Bateria** ve Slaném a **Akuma** v Mladé Boleslavi.

I když i v 70. a 80. letech 20. století probíhala výroba československých **motocyklů**, a to značek **Jawa** v Týnci nad Sázavou, Jiříkově a Divišově, **ČZ** v ČZM čili Českých závodech motocyklových ve Strakonicích a v Protivíně a mopedů **Babetta** v Považských strojírnách v Považske Bystrici a i když byly tyto motocykly i nadále vyváženy do světa, postupně ztrácely kontakty se světovou konkurencí a postupně i mizely ze závodů a soutěží. Bylo to m. j. způsobeno i tím, že původní originální koncepce, které naše motocykly proslavily ve světě, zastaraly a nebyly nahrazeny novou originalitou.

Jako první zmizely z okruhů silniční speciály **Jawa**. Až do roku 1982 však pokračovaly úspěchy našich jezdců na Šestidenní s motocykly Jawa 175, 250, 350 a 500 (Stříbrnou vázu výrobců získali v letech 1970 až 1979 semkrát, Světovou trofej včetně roku 1982 osmkrát). Svou kvalitu si zejména udržely plochodrážní stroje, i když se ve světových prvenstvích musely na čas sklonit před anglickou značkou Weslake. Mládež se dostatečně vyřádila na jawách 50, buď typů 20 a 21 Pionýr (vyráběných od roku 1965) nebo 23 Mustang (vyráběného od roku 1969). Pro běžné uživatele pokračovala výroba kubatur 250 (typů 592, 623 a 633 Bizon) a 350 (typů 362, 634 a 638). [637]) Jawa 350 Californian (typ 362) byla určena pro trh v USA. Jawa 350 (typ 634) byla velmi dobře ohodnocena v Itálii. Velmi populární byly jawy v Sovětském svazu. Pokračovala licenční výroba v Indii a v Číně. Po vypršení licence Jawy v Indii začaly být tamtéž tyto motocykly vyráběny pod značkou Yezdi (údajně na základě radostného výkřiku českého mechanika „jezdí!“) a sympatickým heslem „Navždy kolo, navždy hodnotné“ (The Forever Bike, Forever Value) tam čelily náporu japonských motocyklů. Taktéž v Šanghaji začali Čínané vyrábět robustnější verze Jawy pod značkou Xingfu (Štěstí).

Ve Strakonicích byly vyráběny v letech 1971 až 1989 motocykly **ČZ** kubatur 125, 175, 180, 250 a 350. V cestovním provedení šlo o základní typy 471, 472, 476, 477, 481 a 482 Trail a Cocy, 485, 487, 488 a 988 Enduro, 471, 472, 485, 488 a 487, v terénním provedení o základní typy 511, 513, 516, 980, 981, 984, 996, 997 a 998, v soutěžním provedení o typ 515 a dále o tovární speciály pro mistrovství světa kubatur 125, 250, a 400 s typovým označením MX 980, 981 a 984. Je méně známo, že ČZM ve Strakonicích byly i výrobcem palných zbraní, textilních strojů a kovového zboží a získaly např. uznání se svými bruskami BE-38 a BDL 50 A. [638])

Považská Bystrica překvapila s vychvalovanými i ostuzovanými mopedy **Babetta** s elektronickým zapalováním typů 207, 210 a 228, které přes SRN pronikly i na další západní trhy (do Velké Británie, Španělska, Řecka, Belgie a Kanady). [639]) Nejvíce motocyklů všech značek bylo z Československa **exportováno** v roce 1980 (217 tisíc), nejméně v období let 1970 až 1989 v roce 1989 (134 tisíc).

Československo bylo světoznámé i velkovýrobou **jízdních kol** a součástek do jízdních kol, realizovanou v podnicích Eska Cheb, Favorit Rokycany a Velamos v Náměšti nad Oslavou, Skutči a Zlatých Horách. Od vzniku **značky Favorit** v roce 1952 bylo v Rokycanech vyrobeno do roku 1978 milión jízdních kol a od té doby stoupající roční produkcí (kolem 200 000 kusů). [640]) Šlo i o kola šitá na míru našim reprezentantům v silniční a dráhové cyklistice, krosu, krasojízdě a kolové. Nelze při té příležitosti nevzpomenout na bratry Jindřicha a Jana Pospíšilovy, dvacetinásobné mistry světa a šestnáctinásobné vítěze Evropského poháru v kolové.

S II. etapou integrace JZD a růstem zemědělské velkovýroby byla nerozlučně spjata výroba nových typů **Zetorů** (čili **zemědělských traktorů**) a nových, stále specializovanějších a dokonalejších zemědělských strojů.

Na výrobu oblíbených zetek (výroba nejsilnějšího traktoru Zetor Super 50 byla ukončena v roce 1968) a traktorů z I. unifikované řady vyráběných v letech 1963 až 1972 navázaly jednak další typy zetorů z I. unifikované řady vyráběné v letech 1972 až 1992, tak i II. unifikovaná řada, s jejíž výrobou bylo započato v roce 1968. Zatímco **Zetory I. unifikované řady** poznáme podle začínajícího dvojčíslí 20 (např. Zetor 2011) až 77 (z toho 20 až 56 z let 1963 až 1972, 47, 57 a 67 z let 1972 až 1977, 49, 59 a 69 z let 1977 až 1980, 50, 60 a 70 z let 1980 až 1984 a 52, 62, 72, 73 a 77 z let 1984 až 1992), Zetory II. unifikované řady poznáme podle začínajícího dvoj- až trojčíslí 80, 100 a 120 a modernizované 81, 101, 121 a 161. V 80. letech 20. století byla výroba dalších modernizovaných Zetorů 8211 – 16245 a 8311 – 18345 převedena do ZŤS Martin a zároveň se začalo pracovat na vývoji III. unifikované řady, k jejíž výrobě bylo přikročeno až po Listopadu 1989. Nejkvalitnějšími českými zemědělskými traktory v období tzv. rozvinuté výstavby socialismu se staly typy Zetor 8011 Crystal, Zetor-Crystal 12045 s náhonem na čtyři kola, Zetor 7045, Zetor 7245 Horalsystem (pro provoz v horském terénu) a Zetor 7745/11.

Když v šedesátých dosluhoval na našich polích symbol kolektivizace sovětský pásový traktor Stalinec S-80 a S-100 (vyráběný v Čeljabinsku od roku 1933 a u nás používaný také jako tahač kanónů, nosič zařízení a buldozer), přišel v roce 1968 konstruktér a mechanizátor Karel Žďárský v JZD Dolany u Jaroměře s ideou **těžkého kolového traktoru a tahače**, který se u nás vyráběl v letech 1968 až 1992 pod označeními ŠT 180 (tedy s výkonem do 180 koní), LT 190 a LT 230 v Doksech, Prunéřově a Boskovicích na základě původní spolupráce LIAZu a STS v Mimoni. Turčianské strojárne v Martině (součást ZŤS čili Závodů ťažkého strojárstva) zase proslavily velmi oceňovaný **lesní kolový traktor** LKT 80.

Agrostroj, trust podniků Zbrojovka Brno, se závody **v Pelhřimově, Počátkách, Prostějově a Jičíně** se specializoval na **nejrůznější zemědělské stroje**, z nichž nejkvalitnějšími a nejpokrokovějšími se staly šestiřádkový ořezávač cukrovky (typy 6-OCS a SC1 – 031), šestiřádkový jednotič cukrovky 6 JECZ, nosič univerzální na stroje pro pěstování cukrovky samojízdný NUCS, šestiřádkový samojízdný ořezávač cukrovky SC1 – 031, česač chmele ČCH-4, linka na česání chmele, samojízdná sklízecí řezačka SPS 420 a automatická dojicí stanice DZ-100. [641]) Agropodnik v Gottwaldově vyvinul účinný postřikovač RP 6-010. Na Slovensku vyráběl zemědělské stroje Vihorlat ve Snině. Mnohé stroje si na základě vlastních zlepšovacích návrhů dokázali vyrobit i zemědělci ve svých dílnách. Svou důležitost si však zachovaly i od roku 1949 působící **opravny zemědělských strojů**, jako např. závod Josefa Hybeše v Dašicích v Čechách (např. úspěšný výrobou zařízení pro napájení selat tekutou stravou pod označením KA-81 TD, diagnostických přístrojů, ventilátorů o průměru od 440 do 900 mm nebo přepravníků dobytka Š-706 RTD-d).

Pokud jde o **letecký průmysl**, ten byl celý soustředěn do Aera, trustu podniků se sídlem v Praze-Letňanech, kde také působil Výzkumný a zkušební letecký ústav. V **Rudém Letovu v Letňanech** byly vyráběny pilotní cvičné kabiny TL-39 a letové simulátory TL-410 UVP. Základem spolehlivosti českých letadel byla pokračující výroba velmi kvalitních **leteckých motorů značky Walter v Motorletu** v Praze Jinonicích. Ocenění získal zejména turbovrtulový motor Walter 601 B. Ke špičkovým výrobkům **LETu Kunovice** patřil dvoumístný celokovový větroň Blaník L 13 (na který návázal v roce 1988 L 23) a dopravní letoun L 410 M Turbolet. K nejkvalitnějším výrobkům **Moravanu v Otrokovicích** patřil výcvikový a sportovní letoun Z 142 a zemědělský letoun Z 37 T Agro-turbo. Zemědělských letadel bylo vyrobeno v letech 1962 až 1994 786 kusů. Cvičných a sportovních letadel (Z 42, 142, 43, 143, 526 a 726) bylo v letech 1966 až 1981 vyrobeno 1001 kusů. Speciálních akrobatických letadel (Z 50 L, LS, LX, LE a M) bylo v letech 1975 až 1994 vyrobeno 83 kusů. [642]) Extrémní kvality českých akrobatických letadel osvědčili Ivan Tuček (mistr světa v letecké akrobacii z roku 1978) a Ing. Petr Jirmus (dvojnásobný absolutní mistr světa v letecké akrobacii z let 1984 a 1986 a dvojnásobný absolutní mistr Evropy z roku 1983 a

1985). **Aero Vodochody** nejprve proslavila výroba cvičných proudových letounů L 29 Delfín (které osvědčily lepší letové vlastnosti než polské TS-11 Iskra a sovětské Jak-30 a staly se tak letouny Varšavské smlouvy) vyráběných v letech 1963 až 1974 v počtu 3 500 kusů. Na jejich výrobu navázaly letouny L 39 Albatros, vyráběné od roku 1970, rovněž pro celou Varšavskou smlouvu (v celkovém počtu 2800 aktivně létajících). Kromě zemí Varšavské smlouvy byly L 29 a L 39 dodány také do Afghánistánu, Alžírska, Angoly, Bangladéže, Egypta (na jehož straně se zapojily v jeho válce s Izraelem), Etiopie, Ghany, Guineje-Bissau, Indonésie, Iráku, Libye, Mali, Nigérie, KLDR, Sýrie, Thajska, Ugandy a Vietnamu. [643])

Do **kosmického prostoru** začala ČSSR pronikat svou účastí na společném kosmickém projektu socialistických zemí nazvaném **Interkosmos**, realizovaném v letech 1970 až 1990. Poprvé byly československé přístroje užity v družici Interkosmos 1, vypuštěné 14. 10. 1969 a pracující poté 79 dní. „V rámci programu byly vypouštěny **československé družice Magion**“ (č. 1 až 5 – pozn. J. F.), určených k výzkumu parametrů **mag**netického pole, **ion**osféry a plazmatu v okolí Země. [642]) Naše přístroje „byly použity též na některých sovětských družicích Kosmos a sondách Prognoz a Vega. Do roku 1978 bylo 45 % experimentů na družicích Interkosmos československých, logickým důsledkem byl výběr Čechoslováka jako prvního z »interkosmonautů«“. [643]) Stal se jím Vladimír Remek (jako příslušník **třetího státu na světě**, kterému bylo umožněno vzlétnout do kosmu, a to ve dnech 2. až 10. 3. 1978 v sovětské kosmické lodi Sojuz 28 (vynesené raketou Sojuz U) a na palubě kosmické stanice Saljut 6 26. Náš první kosmonaut tehdy pobyl v kosmu 190 hodin a 17 minut. [644])

Méně byla ČSSR známa výrobou kvalitních **lodí**, jednak v rámci **Českých loděnic v Mělníku a v Praze** (vyrábějících osobní lodě a remorkéry – viz Zlatou medailí MSV oceněný stavebnicový sací bagr SSB 500/440 [645])) a **Slovenských loděnic v Komárně** (součásti koncernu ZŤS Martin), orientujících se na říční bagry, remorkéry, větší říční a jezerní lodě a malé lodě námořní, většinou o délce přesahující 100 m a s nosností do 5 000 tun. Jejími nejlepšími výrobky byly říčně-námořní lodě RMNL (79 kusů) a NL Amur s nosností 3 000 tun (45 kusů), osobní loď Valerian Kujbyšev pro 380 cestujících a 81 členů posádky z roku 1975 exportovaná do Sovětského svazu, bagry KBT Ufa a KB Kama určené pro Sibiř, **největší říční bagr na světě** KBT 400/200 a plovoucí bagr KB 160/60. [646])

Nutná modernizace přesného strojírenství

Stále více rozšiřovaná a zrychlovaná výroba na strojích a strojních soustavách a linkách v továrních halách, ale i např. nutnost přesné střelby zbraní a chodu nejrůznějších nástrojů si stále více vyžadovala zavádění poloautomatů a automatů, číslicově řízených, s využitím nejnovějších poznatků robotizace, elektrotechniky, elektroniky a vývoje počítačových systémů. Tento trend se tedy nejvíce „tlačil“ do tradičních výrobků přesného strojírenství. Problémem Československa nebylo to, že by se tomuto trendu nedokázalo přizpůsobit (z čehož ostatně vyplynuly jeho další úspěchy), ale v tom, že se ve vývoji elektrotechniky a elektroniky nedokázalo odpoutat od potřeb strojírenství a vývoj ve strojírenství výrazně předběhnout.

Velký úspěch zaznamenalo československé strojírenství především **ve vývoji a výrobě textilních strojů**. Díky spolupráci Kovostavu v Ústí nad Orlicí a Výzkumného ústavu bavlnářského produkce spřádacích strojů dosáhla své kulminace v roce 1976, a to v počtu 1131 kusů, z nichž většina byla vyvezena do nesocialistických zemí. Světové úrovně dosáhly programově řízené stroje na výrobu punčoch a ponožek Edis a Ange. Rok 1987 byl začátkem výroby textilních strojů s vysokým stupněm automatizace.

Výrobou světově proslulých strojů pro textilní průmysl se zabýval **Elitex**, koncern textilního strojírenství se sídlem v Liberci. Nejúspěšnějšími byly v rámci Elitexu **Západomoravské strojírny Třebíč** s dvoufázovým dvousystémovým vzorovacím

ponožkovým automatem s elektronickým vzorovacím zařízením D2V 8, jednoválcový třísystémový pletací automat ANGE na pletení vzorovaného plyšového zboží, s jednoválcovým dvanáctisystémovým pletacím strojem DUONIT 216, punčochovým pletacím automatem ANGE-4, pletacím strojem Sabina 306 a dvouválcovým dvousystémovým automatem na výrobu ponožkového zboží DERA. V **Elitexu Chrastav**a vyvinuli automatický vyrovnávač útku Directomat Quatro a **Elitex v Týništi nad Orlicí (Závody tkalcovských stavů)** na sebe upozornil tryskovými stavy Elitex H 175 RB – 1000 A a H 225 U. [647]) Do koncernu Elitex také patřily závody **Kovostav Ústí nad Orlicí** a Nitrianske textilné strojárne v Nitře. [648]) Ústecký Kovostav vyráběl a dodával plně automatizované bezvřetenové dopřádací stroje BDA 10.

Zbrojovka Vsetín ve spolupráci s výzkumnými a vývojovými ústavy vyvinula vzduchový tryskový tkací stroj, stroj na metrové pletenotkaní METAP, vzduchový tkací stroj Jettis 190 NFBL R2C, podávací hlavu ZKP 100, velkoprůměrový okrouhlý pletací stroj ODZI-JAT, pneumatický tryskový stav P 165 Z s osmivazným zařízením a víceprošlupový tkací stroj Kontis C1. Podnik **ZLV Klinex v Bytči** vyrobil kvalitní vřetena SP 66/40 a VV 1. Dalšími výrobci textilních strojů byly Kdyňské strojírny v Kdyni a Strojtext ve Dvoře Králové nad Labem a v Trutnově. Vedle textilních strojů n. p. Strojtext, čili Strojírny textilního průmyslu, vyráběl i jejich součásti (včetně náhradních dílů), souřadnicové vrtače VR 5 N – B, manipulační prostředky, odlitky a výlisky, zařízení pro vzduchotechniku a zdvojené podlahy. Za kvalitní byly považovány i **šicí stroje značky Lada ze Soběslavi**. V Ladě byl vyroben i automatický plochý pletací stroj, oceněný Zlatou medailí na MSV v Brně. [649]) Pro zručné ženy v domácnosti byl určen pletací stroj **Dopleta z VD Mechanika Praha**.

Výrazným úspěchem ČSSR byla také výroba **tiskařských strojů** v **Adamovských strojírnách** v Adamově, ve Cvikově a v Dobrušce. Stroje Adast Dominant pronikly i na trhy USA, Japonska a západní Evropy a exportně úspěšné byly i **řezačky papíru** z Blanska: bylo jich exportováno 24 000 ks ve 40 typech do asi 40 zemí [650]) ADAST vynikl i výrobou jemné mechaniky a výdejných automatů (např. ADAMAT 1131, typ 8051.31 SOP). Ke kvalitním strojům se zařadil také válcový tiskařský stroj s rotačními šablonami z **Totexu Chrastava**. Tiskařské stroje se vyráběly i v Dobrušce.

Producentem kvalitní **zdravotnické techniky byla Chirana**, koncern se sídlem ve Staré Turé, zahrnující taktéž závody v Praze Modřanech, v Praze Strašnicích, v Brně, v Novém Městě na Moravě a v Piešťanech. Nejkvalitnějšími výrobky se staly rychlosnímací kamera RK 12, měnič filmů CHIRATRIX, zubní souprava 664/1 s motorkem s permanentními magnety, typová řada horkovzdušných sterilizátorů, kryochirurgický přístroj KCH 3 A/B, dýchací přístroj CHIROLOG 1, soubor pro automatizaci kolorimetrických měření CHIRATIC 49,14, 14-61, šestikanálový elektrokardiograf Chirastar 60, dialyzační monitor Chiradis A a stomatologický komplet Ergostar 90. Nelze zapomenout ani na **soupravu nástrojů pro zavádění endoprotézy kyčelního kloubu POLDI 3 a totální endoprotézu kyčelního kloubu ze špičkové oceli** POLDI ze SONP Kladno, ani na výrobky **Laboratorních přístrojů Praha** (zejména na analyzátor C-H-N a plynový chromatograf Chrom 5), **Frigery Kolín** (např. lyofilizačního zařízení LZ 45.2 na sušení krevní plazmy i jiných biologických preparátů ve zmrazeném stavu sublimací ve vakuu) nebo **Feroxu Děčín** (např. zařízení na dělení vzduchu N 10 T). [651])

K přesnému strojírenství se zařadilo také české **hodinářství**, reprezentované nejdříve podnikem Chronotechna, přejmenovaným v roce 1969 na ELTON. V závodech ve Šternberku a Novém Městě nad Metují vyráběl náramkové hodinky, nástěnné hodiny a budíky značky **Prim**. [652]), např. v řadách Prim, Prim Quartz, Prim Automatic, Prim Autotime, Prim Electronic či Prim Sport.

Složitá nářadí nejrůznějšího druhu byla vyráběna koncernem **Nářadí (resp. Narex) Praha** v podnicích **v Praze, Lázních Bělohrad, Roztokách u Křivoklátu a v Nových**

Zámcích. Byla to např. nářadí pro NC soustružnické stroje, frézovací nástroje s vyměnitelnými destičkami SK pro NC a konvenční stroje, stavebnice vyvrtávacího nářadí, pneumatická nářadí pro racionalizační práce v automobilovém průmyslu či soupravy k odvrtávání bloků hornin. Československo totiž zvládlo konstrukci **2. a 3. generace NC soustružnických strojů a tavného plazmového a mikroplazmového svařování** a v počtu i vývozu **kovoobráběcích strojů** se zařadilo hned za velmoci a Švýcarsko. Nejvíce obráběcích strojů bylo z Československa **exportováno** v roce 19700 (10 953), nejméně v období let 1970 až 1989 v roce 1988 (7 388).

Tohoto úspěchu by nebylo možné dosáhnout bez dlouhodobé poválečné tradice výroby kvalitních soustruhů a dalších obráběcích strojů, vyráběných pod značkou TOS a Kovosvit. Trust podniků **TOS** (čili Technika obráběcích strojů) tvořily podniky **v Čelákovicích, Praze Hostivaři, Holicích v Čechách, Hulíně, Kuřimi, Rakovníku, Svitavy, Varnsdorfu a Vrchlabí**, na Slovensku v Galantě a Trenčíně. Jeho nejkvalitnějšími výrobky se staly univerzální frézky OFA 16 A a FNGJ 32, hrotové brusky BHE 001, svislé soustruhy SKQ 12 N, automatické obráběcí linky TOS 022, obráběcí centra MCFHC 80 a WHQ 9, konzolové frézky FGSV-50, stolové frézky FCQV 63 NC, nástrojové frézky FNG 63 CNC, hydraulické vstřikovací stroje CSE 250 K6 A, obrážečky s automatickým pracovním cyklem OHA-50A, stavebnicové hydraulické agregáty řady HA 2, formátovací uzle na rovinné nábytkové dílce s NC systémem, elektrohydraulické rotační servopohony SH 4 a další. V TOSu v Holicích byly vyráběny vysoceproduktivní brusky pro automobilový a ložiskový průmysl a závody přesného strojírenství, exportované do padesáti zemí světa. Šlo o **brusky** hrotové, bezhroté, rovinné a dvoukotoučové. K vynikajícím výrobkům se zařadily i **obráběcí stroje Škoda z Plzně**, např. vodorovný frézovací a vyvrtávací stroj Škoda W 200 HB – CNC nebo pracoviště pro obrábění nerotačních dílů. [653])

V roce 1980 byl založen koncern **TST** čili Továrny strojírenské techniky se sídlem v Praze, specializující se na výrobu obráběcích a tvářecích strojů, nářadí a zařízení pro povrchovou úpravu. Patřily do něho **všechny podniky TOS** včetně **ZPS** (čili Závodů přesného strojírenství) Gottwaldov, **Kovosvit** Sezimovo Ústí (včetně závodu v Holoubkově), **Strojarne Piesok**, **Šmeralovy závody** Brno a **Nářadí** Praha. Z produkce tohoto koncernu je možné připomenout technologický soubor obráběcích strojů a nástrojů na obrábění hřídelů ve složení sestávajícího z brousícího stroj s paměťovým řízením BHE 853 MC Hostaprog, stroje na zarovnávání a na navrtávání hřídelů FXLZD, kopírovacího soustruhu SP 12P, odvalovacího frézovacího stroje na frézování drážkových profilů OFA 16A, brousicího stroje na broušení drážkových profilů 3451, číslicového řízení a souboru nářadí na obrábění tvrdých materiálů. **Kovosvit Sezimovo Ústí** vyvinul soustružnické poloautomaty s číslicovým řízením a obráběcí centra MCSY 50 A. Ke špičkové produkci **podniků TOS** přibyly čelní frézky ZFWZ 315, postupové tvářecí automaty na hotové šrouby TDZR 8, soustružnické bezkřivkové automaty SAB řady 32/40/60 na výrobu tvarově složitých součástí z tyčí, konzolové frézky FGS 50 CNC a FNG 32 NC nebo drásací stroje. K nejlepším výrobkům **ZPS Gottwaldov** se zařadila obráběcí centra FQH 50, napínací stroje pat a klenků, rotační diskové absorbéry RDA, štípací pásové univerzální stroje 06 144/Pi, obráběcí centra MCFH 32, vulkanizační lisy obuvi Svit 101082 P 1 a P 22 a vysekávací hydraulické stroje Svit 06145 P12 určené k vysekávání svršků obuvi, rukavic a jiných dílů.

Další vývojový stupeň výroby představovaly **ZPA**, čili Závody průmyslové automatizace v rámci **koncernu ZAVT**, čili Závodů automatizační a výpočetní techniky, který byl vytvořen v roce 1981 se sídlem v Praze se závody v Praze Košířích, Čakovicích, Novém Boru a Trutnově. K jejich špičkovým výrobkům patřil automatizovaný systém měření točivých strojů ASM-TS, abecedně číslicová řádková tiskárna EC 70 39, elektrostatická řádková grafická tiskárna EC 7140, souřadnicový kreslicí stroj Digiplot, nadproudová ochrana asynchronních elektromotorů či souvislý řídicí systém NS 730 S. [654])

Potřebu **elektromotorů a elektrických strojů** zabezpečovaly především **závody MEZ** v Brně, Hronově, Javorníku, Mohelnici, Postřelmově, Slavkově u Brna, Šumperku, Velkých Karlovicích a Vsetíně. K jejich produkci patřily také tyristorové reverzační servopohony pro posuvy NC obráběcích a tvářecích strojů, asynchronních motorků, rychlovypínače a stanoviště s dynamometry. Nejvíce elektromotorů bylo z Československa **exportováno** v roce 1989 (2 169 000), nejméně v období let 1970 až 1989 v roce 1970 (201 tisíc).

Ve vlasti Františka Křižíka došlo v letech 1969 až 1974 k významné události: v těchto letech vytvořil VÚES (čili Výzkumný ústav elektrických strojů) v Brně ve spolupráci s tamějším VUT (čili Vysokým učením technickým) prototypy **prvních dvou československých elektromobilů** (označených jako EMA 1 a EMA 2).

Vzrůstající význam elektrotechniky a elektroniky pro průmysl i domácnosti

Jakkoliv byla ze všech průmyslových odvětví věnována největší pozornost rozvoji průmyslu elektrotechnického, dílem pod vlivem elektronizace na Západě, dílem proto, že představoval nejmenší zatížení a závislost na surovinových a palivoenergetických zdrojích (!), byla pozornost rozvoji tomuto odvětví věnována opožděně (49,9% růstu v 7. pětiletce, tedy v období let 1981 až 1985 [655])) a bez tomu odpovídajícího růstu kvality.

Velmi důležitými v rámci **elektrotechnického průmyslu** byly **ZSE**, čili Závody silnoproudé elektrotechniky a Závody elektrotepelných zařízení v Praze, Rychnově u Jablonce nad Nisou, Brně a Vsetíně. Jejich špičkovými výrobky byly zařízení na iontovou nitridaci ve vakuu a tyristorové pohony pro vřetena numericky řízených obráběcích strojů. **Elektrotechnické závody Julia Fučíka** v Brně se věnovaly výrobě vysokonapěťových rozváděčů. K dalším elektrotechnickým podnikům patřily **n. p. Kablo** (vyrábějící **kabely** v závodech Děčín, Kladno, Kolín, Topoľčany, Velké Meziříčí a Vrchlabí) a podniky vyrábějící **domácí elektrospotřebiče**: na prvním místě n. p. **Elektro-Praga** v Hlinsku a v Proseči, který od roku 1960 vyráběl pod obchodní značkou **ETA** (Elektrotechnické aparáty) žehličky, vysavače, fény, mixery a další univerzální kuchyňské strojky a zahradní nářadí, n. p. **Orlické strojírny**, vyrábějící kuchyňské kráječe, remosky ve Zdicích, **Kovoslužba** v Praze vyrábějící elektrické ondulační kleště Ondula, **ROMO** ve Fulneku a Suchdolu nad Odrou, vyrábějící pračky, **Meva** v Roudnici nad Labem, vyrábějící vařiče a svářecí a pájecí soupravy, **Mora** v Mariánském Údolí a **Moravia** ve Šterberku, vyrábějící kuchyňské sporáky a kotle (naposled řad 276 až 279), **Tatramat** v Matejovcích a Popradu, vyrábějící elektrické ohřívače vody (bojlery), elektrické trouby (např. Tatramat 977), automatické pračky (v kooperaci s francouzskými a jugoslávskými výrobci) a žehliče prádla Tamatpres 2000, a **Calex** Zlaté Moravce, který jako monopolní výrobce chladniček zaměstnával v roce 1989 přes 5000 lidí a vyvážel je do ostatních socialistických států, severní Afriky i do Asie. [656])

Z předlistopadových novinek ETy jmenujme nové typy víceúčelových strojků, mixerů, převodových skříní, šlehačů a hnětačů (na knedlíková těsta, ojedinělých ve světě) a svářeček polyetylenových a mikrotenových fólií. Jistěže chyběla domácí výroba některých „vychytávek“ (opékače topinek, resp. toastů, ohřívače vajec, ponorné ohřívače, některé typy grilů či mikrovlnky), ale ty byly dováženy.

I při výrobě elektrospotřebičů se výborně osvědčili designéři – např. již jmenovaný Stanislav Lachman nebo Pavel Grus, úspěšný tvůrce **svítidel** nejrůznějších druhů, architekt a designér z Ústavu bytové a oděvní kultury. Designérsky ceněnými se stala také svítidla pro prodejny Dílo, která navrhovala (kromě šperků, ale i staveb obchodních domů v Ústí nad Labem a v Pardubicích) architektka Růžena Žertová.

V rámci elektronického průmyslu prodělal největší rozvoj VHJ **Tesla** sestávající ze závodů v Praze Karlíně, Vršovicích, Strašnicích (s výrobou televizorů a vysílací techniky),

Hloubětíně, Holešovicích (s výrobou žárovek), v Liberci (s výrobou magnetofonů a techniky požární signalizace) v Kolíně (s výrobou radiopřijímačů), v Hradci Králové (s výrobou keramických kondenzátorů a komponenty), v Pardubicích (s výrobou televizorů, magnetofonů a vysílací techniky), v Přelouči (s výrobou magnetofonů), v Lanškrouně (s výrobou kondenzátorů a rezistorů), ve Vrchlabí (s výrobou elektronek, digitronu, LED, tyristorů, zákaznických přístrojů a sčítačů), v Jihlavě (s výrobou automobilových součástek), v Opočně (s výrobou zabezpečovací techniky), v Brně (s výrobou zesilovačů a ústředen), v Litovli (s výrobou gramofonů a dálkových ovladačů), v Rožnově pod Radhoštěm (s výrobou elektronek, televizních obrazovek, televizorů a integrovaných obvodů), ve Valašském Meziříčí (s výrobou reproduktorů), v Metře Blansko a Ústí nad Labem (s výrobou měřicích přístrojů, Metra Blansko) a na Slovensku v Bratislavě (s výrobou radiopřijímačů), na Oravě (s výrobou televizorů), ve Stropkově (s výrobou telefonů a ústředen), v Liptovském Hrádku (s výrobou telekomunikační techniky), v Trstené, ve Vráblích (s výrobou zesilovačů) a v Nových Zámcích (s výrobou žárovek). Další pobočné závody a provozy byly také v Ostravě, Přerově, Staré Ľubovni, Piešťanech, Banské Bystrici, Jablonném nad Orlicí, Jáchymově, Králíkách, Mladé Vožici a Nýřanech. Do koncernu ještě patřil pražský Výzkumný ústav spojové techniky A. S. Popova. [657]) V roce 1980 bylo zrušeno generální ředitelství v Praze a vznikly **čtyři samostatné koncerny**: Tesla Rožnov (elektronické součástky), Tesla Karlín (investiční elektronika), Tesla Brno (měřící a laboratorní technika) a Tesla Bratislava (spotřební elektronika). [658])

K nejlepším a nejsložitějším výrobkům Tesly (zároveň dokladujícím její všestrannost) se zařadily televizní vysílač pro III. TV pásmo Tesla typ III. TV 5 ZONA II, rozhlasový středovlnný vysílač SRV 5, diasnímač TAD 711, koaxiální trioda RD 250 VM, televizní měřicí zařízení TMZ 81, zvukové režisérské pracoviště Tesla ESR 280, rastrovací elektronový mikroskop Tesla BS 300, universální informační měřicí systém Tesla IMS-2, polarografický analyzátor PA 3, pracoviště elektronové litografie, soustružnický sklíčidlový poloautomat SPS 35 NC-1, volně programovatelný modulární systém k binárnímu řízení strojů a technologických procesů malého a středního rozsahu NS 905, síť modulárních řídicích prostředků, komplet radiokompasu RKL 52, tester logických hybridních integrovaných obvodů KP 2518, systém elektrické požární signalizace, elektronické pobočkové ústředny řady UE 10 až UE 200, radiolokátory Tesla OPRL-4, RPL–1 a RP-5G, monitorní systém Tesla a soubor implantabilních kardiostimulátorů. [659])

Zatímto tyto výrobky zajímaly především průmysl, televizní a rozhlasová studia, zdravotnictví a dopravu, domácí spotřebitele zajímaly především velmi kvalitní a spolehlivé žárovky, radiopřijímače, gramofony, magnetofony i televizory. V tomto smyslu mohla Tesla navázat především na tradici vlastní výroby **radiopřijímačů, gramofonů a gramorádií** od roku 1946, nejprve zabudovávaných do dřevěných lakovaných skříní (nejstarší pamětníci si jistě vzpomenou na Romanci, Kongres, Largo, Festival, Melodii, Harmonii, Symfonii, Dunaj, Operu, Kriváň, Dalibora, Máj, Hymnus, Dominant, Dirigent, Tábor i na jiné, postupně zmenšovaných nebo i nahrazovaných kovovými nebo plastovými plášti. Nejznámějším návrhářem reproskříní, mikrofonů (ale i zbraní, výbojkových svítidel a velmi rozšířeného a oblíbeného stolního telefonu Bs 10) byl designér František Crhák.

V letech 1970 až 1990 bylo v Tesle vyrobeno 12 typů malých **radiopřijímačů** (typových řad 337 až 338 a 438 až 461), 8 typů větších a středních radiopřijímačů (typových řad 538 až 543 a 632 až 638), 3 typy velké (3601 až 3606), 3 typy luxusní (810 až 820), 9 typů **autorádií** (2105 až 2116) a 23 typů **gramorádií** (typových řad 1021 až 1040 a 1126 až 1136, vesměs vyrobených v Bratislavě).

Gramofony byly nejprve vyráběny v n. p. Gramofonové závody v Litovli, v roce 1960 začleněném do Tesly. V letech 1970 až 1989 bylo v Tesle vyrobeno 20 typů gramofonových šasi (pod označením H, HC a MC) a kolem 70 typů gramofonů (pod označením G, GC, GE,

GZ, GZC, MC, NC, NZC a NZK) [660]) S výrobou gramofonů musela pochopitelně souviset i výroba **gramofonových desek**, a to v Gramofonových závodech v Loděnicích, nejprve pod tradiční značkou **Supraphon** (produkce nahrávek z vydavatelství hudebních nahrávek Supraphon), posléze i pro vydavatelství Panton (v ČSR) a Opus (v SSR). Výroba gramofonů a gramodesek v ČSSR postupně dosáhla světové úrovně, jak o tom svědčí i tři nejvyšší gramofonová ocenění Wiener Flötenuhr v letech 1971, 1975 a 1982 za nahrávky Mozartových děl.

Když byl 16. 12. 1947 v Bellových laboratořích v USA objeven tzv. tranzistorový jev, tedy schopnost tranzistoru (polovodičové součástky, která se od roku 1958 stala základem integrovaných obvodů) zesilovat napětí či proud, byla tím zahájena cesta k vývoji **tranzistorových přijímačů**, s jejichž výrobou se v zahraničí započalo v roce 1954. V Tesle Přelouč byl první „tranzistorák“ vyroben v roce 1958 pod označením Tesla T 58 Comet 9 ComModore. V letech 1970 až 1989 bylo v Tesle vyrobeno 13 typů kufříkových (typových řad 2827 až 2836), 6 typů kabelkových (2816 až 2823) a 3 typy kapesní (2715 až 2716), z nichž zřejmě nejzajímavější byl ve tvaru hokejové puku (typ 2745 B), vyráběný v letech 1976 až 1979. Masová výroba nejen tranzistorových přijímačů, ale i řady jiných elektrotechnických přístrojů by nebyla možná bez úspěšného vývoje a výroby původních československých polovodičových součástek (diod, tranzistorů, tyristorů, termistorů a číslicových integrovaných obvodů) jak v Tesle, tak např. v n. p. ZPP Šumperk. Jejich předností (oproti Západu) bylo jejich promyšlené označování, usnadňující tak práci montážním dělníkům, prodejcům a opravářům.

Gramofony začaly postupně doplňovat magnetofony (poprvé sestrojené v zahraničí v roce 1941). Protože usnesením ÚV KSČ ze 7. 5. 1954 bylo rozhodnuto o výrobě **magnetofonů** a **magnetofonových pásků** pro veřejnost, byla v GZ zahájena výroba pásku Supraphon L a taktéž prvních magnetofonů ve Valašském Meziříčí a Přelouči. Prvním byl Memoton z roku 1954, nádherným výrobkem byla Tesla Sonet ANP 201 se zeleným magickým okem, vyráběná od roku 1958. Nejprve to byly **magnetofony kotoučové**, resp. cívkové (s magnetofonovými páskami na cívkách), posléze i **kazetové** (s páskami v kazetách). Magnetofonové pásky byly v ČSSR vyráběné pod značkou **Emgeton**. V letech 1970 až 1990 bylo vyrobeno asi 50 typů (pod označením A, B, CM, K, KM a SM), v závěru tzv. reálného socialismu rozšířených o dva typy **videomagnetofonů** (VM 6465 a 6570) a jeden typ **tzv. věže** M 710, vyráběné v letech 1981 až 1986. Po gramofoných deskách a magnetofonových páscích nastoupila éra **kompaktních disků** (CD), zahájená firmami Sony a Philips v roce 1979. Od roku 1985 začaly být v Tesle vyráběny **přehrávače CD** (tři typy MC 900, 901 a 902), stejně tak jako v případě videomagnetofonů ve spolupráci s firmou Philips. [661])

Československé **televizory** začaly být vyráběny od roku 1953. Prvním typem byla Tesla 4001 A vyráběná ve Strašnicích, legendárním se ovšem stal Mánes. V letech 1970 až 1990 bylo v Tesle vyrobeno 59 typů **černobílých tevizorů** (z toho 8 typů přenosných) a 25 typů **televizorů barevných** (z toho rovněž 8 typů přenosných). S jejich výrobou bylo započato v roce 1973 (9. 5. 1973 bylo totiž v ČSSR zahájeno vysílání v barvě) a z nepřenosných šlo o typy Color a Color C, Spektrum, Fatra, Univerzál, 110, 110 ST, 416, 419, 423, 424, 425, 428, 429, 430, 437, 438 a 439. Postupně se jejich rozhodujícím výrobcem stala **Tesla Orava**. V 80. letech byla v Tesle Rožnov zahájena výroba licenčních barevných televizních obrazovek in-line firmy Toshiba. [662]) K běžnému sortimentu Tesly patřily také mikrofony, zesilovače, reproduktory, sluchátka a další elektrotechnické a elektronické díly, doplňky a náhradní součástky.

Cestou k **moderní počítačové technice** byla tomu předcházející výroba **abecedních strojů, samočinných děrnoštítkových počítačů a průmyslových výpočetních systémů** v závodech **n. p. Aritma Praha**. **Zbrojovka Brno** ve spolupráci s výzkumnými a

vývojovými ústavy dokázala vyrobit abecedně-číselné elektronické bezkontaktní klávesnice Consul 259.11, 262.3 a 262.4. ZVT čili Závody výpočetní techniky v Banské Bystrici, Kancelářské stroje v Praze, Závody průmyslové automatizace Prešově, Výzkumný ústav výpočetní techniky v Žilině a Tesla v Piešťanech dokázaly spolupracovat na dalším vývoji výpočetní techniky, zejména **mnohopočítačových systémů**. ČSSR dokázala prostřednictvím podniků Didaktik Skalica, Metra Blansko, Nový Bor, JZD Slušovice, Tesla, Zbrojovka Brno, ZVT a dalších výrobců vyvinout přes 40 typů **počítačů** (např. s označením Didaktik, Maťo, HC, TNS, PMD, SAPI, Tems, Consul či PP). [663])

K **prvním osobním počítačům**, používaným do Listopadu 1989 téměř výhradně jen ve školách, patřil IQ 151 ze ZPA Nový Bor (vyráběný od roku 1985 a schopný počtem vyrobených kusů uspokojit tehdejší středoškolskou poptávku na 70% a vysokých škol na 50%), PMD 85 z Tesly Piešťany a Bratislava (rovněž vyráběný od roku 1985), Didaktik gama z Didaktiku Skalica (z roku 1987) a Maťo, vyráběný Štátnym majetkom v Závadce nad Hronom od roku 1989. [664]) Šlo pochopitelně o reakci na vývoj v zahraničí, kde vývoj ve směru k osobním počítačům zahájila firmička Apple v roce 1977, díky níž byly první osobní počítače uvedeny na západoevropský trh v letech 1983 a 1984. Nástup osobních počítačů nutno odlišovat od tomu předcházejícího vývoje velkých průmyslových počítačů. Historicky (až do 90. let) šlo o pět generací počítačů, od jednoho až dvou KB do tisíce MB.

V roce 1989 bylo v ČSSR 40 961 počítačů, z toho 10 754 z nesocialistických států a 38 735 počítačů s kapacitou do 512 kB mimo JSEP a počítačů osobních. V ČSR to bylo celkem 29 371 PC, na Slovensku 11 590. [665])

Zatímco ve vývoji elektroniky se ČSSR vždy snažila o minimalizování náskoku Západu, vynikla ve vývoji **supravodivých magnetů a laserových zařízení**.

Všestranný rozvoj dalších průmyslových odvětví

Dostatek surovin, energií, strojírenských výrobků i zemědělských produktů byl nezbytným základem rozvoje dalších odvětví našeho průmyslu.

Chemický průmysl mohl těžit z úspěchů své výstavby v 50. a 60. letech 20. století. Avšak zatímco v 50. až 70. letech byl závislý zejména na těžbě hnědého uhlí, od 70. let rostla jeho závislost na ropě a zemním plynu. Proto lze považovat za jeho základ **ropné rafinérie**, určené ke shromažďování, čištění a zpracování ropy v Bratislavě (Slovnaft), Záluží u Litvínova, Kralupech nad Vltavou (ta byla postavena v roce 1975), Pardubicích (určené na výrobu asfaltů a olejů z ropy) a v Kolíně.

Dalšími podniky **základní chemie** (tedy výroby základních chemických látek) byly CHZ ČSSP čili Chemické závody československo-sovětského přátelství **v Litvínově**, **Spolana v Neratovicích** a ve Velvarech (s výrobou chloru, kyseliny sírové a PVC), SCHZ čili Severočeské chemické závody **v Lovosicích** (s výrobou kyseliny dusičné, ledku amonného s vápencem a vícesložkových hnojiv), **a v Roudnici nad Labem (s výrobou** fritů a glazur na porcelán), Chemické závody **v Sokolově** (např. s výrobou peroxidu vodíku, hnojiv, karbidu vápníku a korundu) a Přerovské chemické závody **v Přerově**. Výrobou dehtu se zabývala Dehtochema v Teplicích, dehtový papír byl vyráběn ve Zdicích. Zpracováním azbestu se zabýval Osinek v Kostelci nad Orlicí.

V roce 1980 vznikl koncern podniků **Unichem** se sídlem v Pardubicích, produkujících převážně **výrobky organické chemie**, jako např. organická barviva, nátěrové hmoty, anorganické pigmenty a fotochemikálie. Do tohoto koncernu byly zařazeny především tyto podniky: **Spolek pro chemickou a hutní výrobu** v Ústí nad Labem (např. s výrobou chlóru a hydroxydu sodného a draselného), Východočeské závody **Synthesia** v Semtíně, Kolíně, Pardubicích a Slatiňanech, které se staly známými jednak výrobou organických pigmentů, kyseliny dusičné a pesticidů na fosgenové bázi (v Pardubicích), jednak výrobou průmyslové trhaviny Semtex (v Semtíně; název trhaviny vznikl ze slov Semtín a Explosia), vynalezené

v roce 1964 a s úspěchem dodávané do socialistických zemí (včetně Libye). K výrobkům Synthesie ale patřila také lepidla (např. Umacol X 1, které neznehodnocovalo obaly a nebylo hořlavé ani toxické), tmely (např. teplovodivý tmel Umatherm K, novinka z roku 1978). Známým byl i závod Paramo v Pardubicích, produkující polyetylenové láhve různých velikostí a tvarů (motoristům např. známým k uchovávání motorových olejů či nemrznoucích směsí značky Glacidet). Významné byly také podniky **Barvy a laky** v Praze Vysočanech a Hostivaři a **Technoplyn** v Praze. V závodě ZKZ čili Západočeských keramických závodů v Břasích se z původní výroby modrého ultramarínu vyvinula výroba nátěrových hmot, od roku 1968 pod názvem Primel, později pod značkou **Primalex**. [666])

Výrobou **plastických hmot v ČSR** se zabývaly podniky **Fatra** v Napajedlích (fólie, desky, obaly, vložky a profily z PP a PVC), **Technoplast** v Chropyni a Olomouci, **Plastimat** v Havlíčkově Brodě, Horšovském Týně, Libáni, Liberci, Mohelnici a Tachově, **Chemoplast** v Rajhradě a další podniky a závody. Výrobou chemických vláken pro textilní průmysl proslul **Silon** v Sezimově Ústí a v Plané nad Lužnicí. Specializoval se na výrobu českého polykaprolaktamového vlákna, vynalezeného Otto Wichterlem a jeho kolegy v roce 1940. Výroba silonu v Sezimově Ústí dosáhla v 80. letech až 800 tun filamentů (vláken neomezené délky). Protivahou této výroby se na Slovensku stala výroba dalšího polyamidového vlákna pod obchodním názvem chemlon ve stejnojmenném podniku v Humenném. Výroba umělých květin atrap, kretonových výrobků i ozdobných a sportovních předmětů byla soustředěna do k. p. **Centroflor** v Dolní Poustevně, Netolicích a Velkém Šenově, umělé květiny vyráběla také Slezanka v Krnově. Výrobou **zubních protéz** se zabýval **Dental** v Jičíně.

Historický základ **farmaceutické výroby** tvořila **SPOFA** (čili Spojené farmaceutické závody) Praha, která se v roce 1952 rozdělila na jednotlivé národní podniky Biogena, Biotika, Imuna, Léčivé rostliny a Penicilin. V Roztokách u Prahy, kde byl umístěn závod Penicilin, působil také Výzkumný ústav antibiotik a biotransformací. Výrobou farmaceutických látek, přípravků a léků se zabývala **Lachema** (čili původně Laboratorní a čisté chemické materiály) v Řečkovicích a v Bohumíně, **Farmakon** v Uničově, **Galena** v Opavě, **Chemopharma** v Ústí nad Labem a **Bioveta** v Terezíně a Ivanovicích na Hané.

Výrobou **mýdel, pracích prášků a saponátů** (zejména dodnes vyráběné značky Jar) se zabývaly národní podniky **Rakona** v Rakovníku, **Milo** v Olomouci a **Kosmos** v Čáslavi. Rakona Rakovník se specializovala na saponátové přípravky – např. saponáto-mýdlový prostředek se sníženou pěnivostí Peromat pro bílé a stálobarevné prádlo z bavlny, lnu, umělého hedvábí a syntetických vláken, Saponit na praní nebo suchou pěnu Tep na koberce a nábytek. Vyráběla však i pěnu do koupele Avela. Slávu ovšem Rakoně zajistil dodnes vyráběný saponátový přípravek na nádobí Jar a Jar Extra. N. p. Milo Olomouc přišel na trh s lehce tónovacím tužidlem na vlasy Palette Color Set, se šampónem s barevným přelivem Palette Color Shampoo, šampóny speciálními pod označením Cure Shampoo a barvami na vlasy Igora Royal. Kosmos Čáslav vyráběl např. univerzální saponátový mycí a čistící prostředek Corona.

V n. p. **Léčiva Praha** byl např. pod značkou Perilacin vyráběn dětský zásyp a enzymatická pleťová maska k hlubokému čištění mastné pleti, hydratační, osvěžující či opalovací krém s ochranným filtrem Neridé či Neridé optima, Aknepur gel či polyvitaminový přípravek Spofavit. Povltavské tukové závody v Nelahozevsi vyráběly ochranný pleťový krém s lanolínem pro každodenní použití Nela Gold krém. Vývojem a výrobou mýdel, voňavek a dalšího kosmetického sortimentu se zabýval k. p. **Tukový průmysl Praha**, známý pod značkou **Astrid**. N. p. Astrid Praha vyráběl např. make up Skin color team a v závodě ve Velkém Meziříčí šampón de Miclén. K jeho známým výrobkům patřil také odpuzovač hmyzu Repelent, olej na opalování 378, Nivea krém či pleťový krém Apiko s mateří kašičkou. Další pražskou značkou byl **Dermacol,** známý produkcí pleťové vody Face Lotion, výživného pleťového mléka Body milk, očních stínů Powder eye shadows či licenčního laku na vlasy

Taft Grün. V závodě **Spolku pro chemickou a hutní výrobu** ve Velvětech byl od roku 1966 vyráběn lak na vlasy značky Lybar, kterého bylo do roku 1992 prodáno přes 100 miliónů kusů. [667]) V roce 1987 se začala výroba aerosolů na bázi freonů omezovat a nahrazovat netlakovými produkty. Staršími produkty Spolchemie byly intim spreje Miami a Lybar pro ženy nebo např. antiperspirant Janine Victoria.

Podnik **STZ** čili Severočeské tukové závody, zkráceně **Setuza** v Ústí nad Labem a vyráběl **mýdla a pleťové a kolínské vody**, a to včetně vkusných dárkových kazet značek Elida a Soté, stejně tak jako pleťové krémy s mateří kašičkou pod označením Soté Silk. Připomeňme si např. **prací přípravek** STZ Radion, který pral „zářivě bíle“ a byl určen jak pro bílé prádlo „do zářivého jasu“, tak i pro zjasnění barev u stálobarevného prádla už na počátku 70. let 20. století, tedy o 20 let dříve než první polistopadová reklama stejně tak sugestivně začala propagovat italskou Lanzu. Stejně tak saponátový přípravek TIX na všechny druhy tkanin. Nebo zubní pasty ze Setuzy ze 70. let Fluora, Stoma Extra, Bis Acidentol Speciál, Kalodont Luxus a Elmex (s „vysoce aktivním“ aminfluoridem 297) a čistící prášek pro umělý chrup Stoma. OPP Brno-venkov vyráběl ve svém závodě v Židlochovicích tablety Invet proti molům. Druchema už v 70. letech 20. Století vyvinula balzám na podlahy z gumy a PVC.

Nejznámějšími **chemickými podniky na Slovensku** byly CHZJD čili Chemické závody Juraja Dimitrova v Bratislavě, Považské chemické závody Wilhelma Piecka v Žilině, Karbid v Novákách (vyrábějící sloučeniny uhlíku), Chemosvit ve Svitu, Chemko ve Strážskem, Plastika v Nitře, Chemlon v Humenném, Duslo v Šaľe (vyrábějící hnojiva), Chemicelulóza v Žilině, o. p. Kozmetika v Bratislavě (vyrábějící parfumerii a modelářské a kosmetické přípravky), Slovakofarma v Hlohovci (vyrábějící léky) či Kveta v Nové Bani (vyrábějící umělé květiny).

Dalším odvětvím chemického průmyslu byla výroba filmů, fotografických desek, papírů a lučebnin, a to v **n. p. Fotochema** (pod značkou Foma) v Hradci Králové a Českém Brodě. I tímto způsobem byl zajištěn rozvoj československého filmu ve **filmových studiích v Praze na Barrandově a v Gottwaldově**. To nám dává příležitost, abychom si odskočili k filmovému průmyslu, reprezentovanému v ČSSR podnikem Československý film. Podle filmové databáze FDb.cz bylo v ČSSR vyrobeno v letech 1965 až 1991 1 500 filmů, z toho 250 animovaných. K výrobě krátkých filmů byl zřízen **Krátký film Praha**, rozdělený do čtyř studií: pro výrobu filmů **populárně-naučných**, **dokumentárních**, **kreslených animovaných filmů (studio Bratři v triku) a filmů loutkových (Studio Jiřího Trnky)**. V jejich natáčení vynikla scénáristka, režisérka a animátorka Hermína Týrlová: 67 filmů). Naše dětské animované filmy dokázaly svou etickou a estetickou kvalitou ČSSR výborně reprezentovat v zahraničí a získaly řady velkých a hlavních cen na mnoha mezinárodních festivalech. **Celovečerních českých filmů** (vyrobených převážně na Barrandově a určených k prvotnímu promítání v kinech, a to prostřednictvím tehdejší Ústřední půjčovny filmů) bylo v letech 1948 až 1989 vyrobeno 1360, z toho v letech 1971 až 1989 775, v tomto období tedy v průměru 41 ročně (nejméně v roce 1971 – 32, nejvíce v roce 1979: 51).

Ale vraťme se **k chemii**. Úspěšně se rozvíjel také **gumárenský průmysl**, jehož základ tvořily podniky **Fatra** Napajedla, **Kaučuk** Kralupy nad Vltavou, **Rudý říjen** v Gottwaldově a **Gumárne 1. mája** v Púchově. Největší rozvoz zaznamenala **výroba pneumatik**, vložek do pneumatik a duší v podniku **Rudý říjen v Gottwaldově** pod značkou **Barum** zavedenou od roku 1947 (jako složeninou slov Baťa, Rubena, Matador, Michelin a Mitas, tedy názvů původních výrobců pneumatik v Československu). Poté, co došlo v letech 1966 až 1972 k výstavbě **nové pneumatikárny v Otrokovicích** Kučovaninách (v ceně jedné miliardy Kčs), vybavené nejpokrokovější tuzemskou i zahraniční technologií), došlo 1. 8. 1973 k přenesení sídla podniku Rudý říjen do Otrokovic a v roce 1986 na jeho přejmenování na n. p. Barum – Rudý říjen Otrokovice. V roce 1971 došlo k výrobě první radiální pneumatiky 155-140R6.

Další inovací byly pneumatiky Barum Radial Steel. Pneumatikami Barum byla monopolně vybavována všechna vozidla vyráběná v ČSSR, přičemž byly vyváženy také do zemí RVHP, Jugoslávie, SRN, Švédska, Finska, Dánska, Nizozemí, Belgie, Francie, Rakouska, USA, Kanady, Austrálie, Japonska, Indie i dalších částí Asie a severní Afriky. Generální ředitelství Českých závodů gumárenských a plastikářských zůstalo i nadále v Gottwaldově. Pneumatiky na motocykly, jízdní kola a dětské kočárky byly vyráběny **v Rubeně Náchod**. V Rubeně Náchod a v Gufexu Vsetín byly vyráběny i **hokejové puky**. Dalšími gumárenskými podniky byly gumárna v Kostelci nad Orlicí, Gumokov v Hradci Králové, Gumotex v Břeclavi a Moravské Nové Vsi, Granitol v Moravském Berouně nebo Optimit v Odrách. Známým se stal podnik **Vulkan** v Hrádku nad Nisou, vyrábějící gumové rukavice, koupací čepice, hadičky, dudlíky, prezervativy a další návleky.

Mezinárodní úspěchy zaznamenal **průmysl textilní**, zejména **bavlnářský**. V roce 1983 zaujala ČSSR **1. místo ve spotřebě bavlny na 1 obyvatele** (7,7 kg, svět 3,1 kg). Rok předtím dosáhla spotřebou 6,6 kg **syntetických vláken** na obyvatele trojnásobku světového průměru a 8. místo na světě [668]) V roce 1967 byla uvedena do provozu Výzkumným ústavem bavlnářským **první bezvřetenová přádelna na světě** v Ústí nad Orlicí. V roce 1988 bylo v ČSSR bezvřetenovým způsobem vyrobeno 57% bavlnářské příze, zatímco v celosvětovém průměru jen 20%. Připomeňme si PČP, čili Přádelny česané příze v Nejdku, bavlnářské a vlnařské závody ve Svitavech, pletárny a tkalcovny v Boru u Tachova, Brušperku, České Třebové, Holešově, Horní Cerekvi, Počátcích, Poličce, Tanvaldu, Vítkově, Vodňanech, Volyni a Žacléři.

Ke koordinaci zpracování bavlny a výroby bavlněných přízí a látek, vaty aobvazů byl vytvořen trust **Bavlnářský průmysl se sídlem v Hradci Králové.** Připomeňme si podniky **Benar** (s výrobou nití, příze a tkanin, pleteného zboží a ložního prádla všeho druhu) v Benešově nad Ploučnicí, České Lípě, Děčíně, Hrádku nad Nisou, Jirkově a Šluknově, **České bavlnářské závody** v Ústí nad Labem, **Kolora** v Jablonci nad Jizerou, Košťálově, Liberci a Semilech, **Seba** v Rokytnici nad Jizerou a Tanvaldu (s výrobou oděvů do deště s úpravou silitex), **Tepna** v Náchodě, Hronově a Novém Městě nad Metují, **Tiba** ve Dvoře Králové nad Labem (s potiskováním a úpravo tkanin včetně filmového tisku), Frýdlantu, Hořicích, Jaroměři, Lázních Bělohrad, Miletíně, Mladé Boleslavi, Novém Bydžově a Vrchlabí, **Veba** (s výrobou ručníků, osušek, povlečení) v Broumově a Polici nad Metují, **Velveta** v Nové Pace a Varnsdorfu (s výrobou manšestru, plyše a sametu). Na Slovensku to byly Bavlnárské závody V. I. Lenina v Ružomberku. Vata byla vyráběna v podniku **Rico** v Havlíčkově Brodě.

Připomeňme si např., že největším textilním podnikem v té době byl bavlnářský n. p. **Tiba** ve Dvoře Králové nad Labem, jehož výrobní program zahrnoval potištěné šatovky, dekorační a závěsové tkaniny, prádlové tkaniny, košiloviny, ložní prádlo, počesané tkaniny, zástěroviny, polyesterové a polyamidové úplety, ubrusy, šátky, prostírání, utěrky i různé speciální a vývojové tkaniny, které bylo možno zakoupit v průzkumových prodejnách Tiby ve Dvoře Králové nad Labem a v Mladé Boleslavi. Nelze ani zapomenout na výrobu průmyslového a užitného textilu, a to konkrétně od roku 1949 v n. p. **Vigona** ve Svitavách (šlo o výrobu tkanin pro technické účely, pracovní oděvy, sportovní ošacení, propletený, chemicky pojený a vpichovanýnetkaný textil i kusové výrobky – přikrývky, prachovky, leštěnky a mycí hadry).

Pěstování sedmi druhů lnu na celkové ploše asi 30 000 ha bylo základem výroby lněných látek, a to především v podnicích **Českomoravský len** v Humpolci a ve Veselí nad Lužnicí, **Moravolen** (např. s výrobou potiskovaných ubrusů ze stoprocentních syntetických vláken) v Šumperku, Hanušovicích, Horním Benešově – tkalcovny, Jeseníku, Libině, Starém Městě na Šumpersku, Vrbnu pod Pradědem, Zlatých Horách, **Technolen** v Lomnici nad Popelkou, Golčově Jeníkovu, Hostinném, Jilemnici (textilní plachty a sportovní potřeby), Sobotce a Šluknově, **Texlen** (s výrobou ubrusů, utěrek a ručníků) v Trutnově, Mladých

Bucích, Studenci, Úpici a Žacléři. V Nýrsku byla umístěna tírna lnu. Trust **Lnářský průmysl se sídlem v Trutnově** se specializoval na lnářskou přízi, nitě, tkaniny, konfekci i jutařské a konopářské příze [669]) Na Slovensku se na výrobky ze lnu a konopí soustředily závody v Revúci a v Holíči (Ľanárske a konopárske závody). Podnik **Juta** v Českém Krumlově, Dvoře Králové nad Labem, Jaroměři, Moravském Berouně, Přerově, Turnově a Úpici vyráběl příze, pytloviny, pytle, provaznické výrobky a motouzy i koberce. Juta ve Dvoře Králové nad Labem se specializovala na manipulační pásy, tkané řemeny, tkané obaloviny, jutové a syntetické koberce, petex a polynet. Na výrobky **z hedvábí** se soustředily podniky **Hedva** v Moravské Třebové, Chocni, Liberci, Šumperku a Zábřehu, **Brokát** v Rýmařově a závod v Králíkách a **Slovenský hodváb** v Senici.

Mezi **vlnařské podniky** patřily **Karnola** v Hranicích na Moravě, Krnově a Novém Jičíně, **Mosilana** v Brně a Ivančicích (m. j. s výrobou šatovek, kravatových a čepicových látek), **Vlněna** v Brně a **Vlnola** v Ústí nad Labem. Nezanedbatelná byla výroba pletací příze v n. p. Přádelny pletací příze Nejdek a ve Vlněně Brno. Velký nárůst výroby vlněných potahových, závěsových a přehozových tkanin, vlněných oděvů, pleteného ošacení a koberců byl zaznamenán během 70. let 20. století. Nejvíce vlněných tkanin bylo exportováno do zahraničí v roce 1987 (22 041 000 metrů). V kurzu byla také výroba příze z vlny, polyesteru (PES) a polyakrylonitrilu (PAN), též polyamidové a viskozové střiže. Novinkou 80. let 20. století se stala Dita – pletací příze s imitací vlastností shetlandské vlny.

Výrobou **silonového**, popř. **pleteného** prádla a bezešvých punčoch (a pružných punčoch stretch) se zabývaly podniky **Elite** ve Varnsdorfu, Chrudimi, Krásné Lípě a Úštěku, **Jitex** v Písku, Horažďovicích, Milevsku a Vodňanech a **Loana** v Rožnově pod Radhoštěm a v Příboru. Na výrobu tvarovaných punčoch se švem započatou ve 20. letech 20. Století (a umožňující postupné zkracování sukní) navázala výroba punčoch bezešvých. Např. v roce 1974 začal Elite Varnsdorf vyrábět tříarová balení jemných dámských punčoch Tristana se zesílenou patou a špicí za 28 Kčs a bezešvé punčochy Elastik a Elastex z příze Lycra za 85 Kčs.

Na **bytové textilie**, dekorační tkaniny, přikrývky, koberce i podlahové krytiny se specializoval podnik **Bytex** v Chrastavě, Hlinsku, Jihlavě, Náměšti nad Oslavou, Rajhradu, Rumburku, Šluknově a Vratislavicích nad Nisou. Na Slovensku se stal výrobcem koberců **Ludotex** v Nové Dubnici.

Velká pozornost byla věnována **výzkumu, vývoji a výrobě nových druhů textilií z domácích surovin**, např. tesil-lnu, plet-lenu, denimu, krimplenu, tvarového polyesteru, plyše, smyčkových tkanin, pracích kordů, imitacím oděvních semišů, umělým usním, novým bavlněným šatovkám v nežehlivých a mačkaných úpravách (cotontex) i nových materiálů pro výrobu nežehlivých a nemačkavých košil a pyžam (cotonextra), taktéž syntetickým úpravám (např. typu bandura) či výrobě plavek s použitím polyuretanových přízí Spandex a Lycra. V roce 1980 získal n. p. Seba Tanvald ocenění od Ministerstva průmyslu ČSR za nejlepší výrobek za elegantní a nepromokavou plášťovinu Rial se silitexovou úpravou. Za špičkové tkaniny Eldaxa a Araxa Lux z čisté střižní vlny a jemného polyesterového hedvábí Slotera (určené na dámské šaty, kostýmy a sukně) získal n. p. Textilana v roce 1981 zlaté medaile na veletrzích v Brně, Libereckých výstavních trzích, Zlaté Fatimě a v Lipsku.

Zejména ženy si jistě vzpomenou i na další textilní továrny a značky: **Bonex** v Teplicích a Ždírci nad Doubravou, **Jitka** v Jindřichově Hradci, **Marina** v Trenčíně, **Makyta** v Bytči a Námestovu, **Mileta** (s výrobou kapesníků) v Hořicích, Jaroměři, Novém Bydžově a Vrchlabí, **Mitop** v Mimoni (s výrobou plstí), **Modeta** v Jihlavě, Nové Včelnici, Pelhřimově a Tišnově, **Naveta** v Rokytnici nad Jizerou, **Partex** v Nové Bystřici a Nové Včelnici, **Perla** v Chocni, Ústí nad Orlicí a Zábřehu, Zábřehu, **Pleas** v Havlíčkově Brodě (s výrobou dámského prádla z kadeřeného kreppolyamidového vlákna, např. kalhotek s nohavičkami a košilkami, úpletů pro kalhoty, např. typu Milanorip, a pulovrů, např. značky Zimica a

Ramona, s nopkovými vzory či lemy), Chlumci nad Cidlinou, Lukách nad Jihlavou a Opatovicích nad Labem, **Pleta** ve Veľkém Krtíši, **Pletatex** v Kolárovu (specializující se na výrobu sítí), **Plyšan** v Chýnově a Hlinsku, **Poľana** v Lučenci, **Retex** v Ivančicích, **Slovenka** v Banské Bystrici a Turzovce, **Tatrasvit** ve Svitu a Levoči, **Textilana** v Aši, Chrastavě a Liberci, **Tosta** v Aši (stávkové zboží), **Trikota** ve Vrbovém (dámské noční košile a pyžama), **Tylex** v Kamenici nad Lipou, Letovicích a Podivíně, **Úpavan** v Úpici a v Trutnově (podprsenky), **Zornica** v Tisovci, **Závody Boženy Němcové** v Krásné Lípě a Nové Pace a jistě mnohé další.

Konfekční průmysl (čili výroba oděvů) byl soustředěn do Podniků oděvního průmyslu se sídlem v Prostějově. Tvořily ho zejména podniky **OP** čili Oděvní průmysl Prostějov (původně Oděvní závody Jiřího Wolkra), který v roce 1986 získal Zlatou stuhu Brno za kolekci pánské módy, **Kras** v Brně, Boskovicích, Bystřici nad Pernštejnem, Moravské Třebové a Náměšti nad Oslavou a Třešti, **Severka** v Cvikově a Turnově, **Otavan** v Třeboni, Jemnici, Nové Bystřici, Slavonicích, Soběslavi a Táboře, **Pragoděv** v Praze, Golčově Jeníkovu, Nymburku, Sezemicích, Triola v Praze, Horním Jiřetíně a Kraslicích, **Šumavan** ve Vimperku, Husinci, Klatovech, Prachaticích, a Vodňanech, **Šohaj** ve Strážnici a **Knoflíkářský průmysl** v Žirovnici. [670])

Na Slovensku byly největším podnikem oděvního průmyslu **OZ** čili Odevné závody v Trenčíně. Do konfekčního průmyslu patřilo i výrobní družstvo **Vkus**. Domy módního odívání Vkus byly vybaveny střihovou službou na dobírku. Existovaly však i jiné zásilkové obchody – např. Vlna Sokolov nebo Dona Prostějov.

Lidová družstva byla často producenty lidové a časově náročné umělecké tvorby. **Blata** ve Veselí nad Lužnicí se zaměřovaly na zpracování orobince a rákosu. **Stuhy a prýmky** byly vyráběny v Dobrušce, Hrádku nad Nisou, Krnově a Velkém Šenově (podniky Stap a Závody S. K. Neumanna), **krojové stuhy** v Uherském Ostrohu, **gobelíny** v Uměleckých řemeslech v Jindřichově Hradci, **výšivky** v Zubří, **krajky** v Chodově, Kraslicích a Vamberku, **textilní umělé květiny** v Centrofloru v Olešnici a Šluknově. **Knoflíky** byly vyráběny také v Butonii v Roudnici nad Labem.

Výrobou **klobouků a plstěných přikrývek hlavy** se zabývaly především podniky **Tonak** v Novém Jičíně a **Fezko** ve Strakonicích. Reprezentantem československého **kožešnictví** byl podnik **Kara** v Trutnově. Věnoval se zpracování surových kožek a vyráběl kožešiny, kožešnickou konfekci, oděvy z usní a jejich imitace. Měl 21 prodejen, ve kterých prodával pravé i umělé dámské kožešiny (např. Ramona) a v přírodní podobě zpracované límce z polární modré lišky.

V **kožedělném odvětví** vznikly dvě velké skupiny výrobců: v ČSR **VHJ Svit Gottwaldov** s centrálním podnikem, devatenácti závody a provozy, s přidruženými podniky ve Skutči, Třebíči a Zruči nad Sázavou a se třemi výzkumnými a obchodními útvary, na Slovensku **Ogako Partyzánske** s 11 jednotkami (např. Kožiarske závody Giraltovce, Rajčianka Rajec). V kožedělném odvětví v roce 1988 zaujala 56% výroby obuv, 24% koželužny, 20% galanterie a výroba kožešin. Maximální výroby bylo dosaženo v letech 1984 až 1985. Tehdy bylo vyrobeno **131 miliónů párů obuvi ročně**, z toho 56 miliónů párů na vývoz. V rámci **VHJ Podniky kožešnické a galanterní Hradec Králové** byly nejvýznamnějšími podniky **Kozak** Klatovy (se závody v Horním Slavkově, Klatovech a Pacově), **Kara** v Trutnově, **Kazeto** v Přerově a Lipníku nad Bečvou, **Gala** Prostějov (se závody v Mikulově a Třebechovicích pod Orebem), **Sněžka** v Náchodě (s výrobou tašek, kabelek, peněženek, kufrů a drobného galanterního zboží), **RZ** čili Rukavičkářské závody Dobříš, Abertamy, Radnice a Třebíč a po roce 1970 nově vybudované závody a provozovny v Novém Bydžově, Pacově, Horním Slavkově, Třebíči, Znojmě, Mikulově, Havířově, Prievidzi, Komárně, Snině a Zlatých Moravcích. Významným producentem kožedělného

zboží bylo také družstvo **Snaha** v Jihlavě. Ke koželužnám v Jaroměřicích a Otrokovicích se přiřadila další v Třebechovicích - jedna z nejmodernějších v Evropě. [671])

V roce 1988 zaujala ČSSR **3. místo na světě v roční spotřebě obuvi** počtem 5,2 páru (světový průměr činil 2 páry). „Čs. obuv splňovala přísná zdravotní a hygienická kritéria, a to i zásluhou úzké spolupráce výrobců s Lékařským poradním sborem hlavního hygienika pro otázky zdravotně nezávadného obouvání“ [672]) V n. p. **Svit** v Gottwaldově jakožto největším výrobci obuvi v ČSSR byla vyráběna obuv téměř veškerého druhu, punčochy a krémy na boty. Ročně šlo o produkci 44 miliónů párů obuvi, přičemž každý druhý pár směřoval prostřednictvím a. s. Exico pod značkou CEBO do 90 zemí světa. Ve Svitu se vyráběly i populární spartakiádní cvičky (tzv. jarmilky), jemně inovované československou trikolorou v roce 1985. K dalším výrobcům obuvi patřil **Sázavan** v Ledči nad Sázavou, Stochově a Zruči nad Sázavou a podnik **Botana** ve Skutči vyrábějící sportovní obuv značky Botas (Bota Skuteč či bota sportovní). Na Slovensku se výrobou obuvi zabývaly **Závody 29. augusta**. Nejvíce kožené obuvi bylo z ČSSR **vyexportováno** v roce 1970 (28 292 000 párů obuvi), nejméně v období let 1970 až 1989 v roce 1987 (20 292 000 párů obuvi). Pro srovnání: předválečný vývoz kožené obuvi v roce 1937 činil 11 377 000 párů).

Vysokou dynamiku růstu prokazovalo **sklářství** (výroba užitkového skla, bižuterie, technického a laboratorního skla, skleněných vláken a porcelánu). Nové kapacity na výrobu skla byly vybudovány v Kyjově, Novém Sedle, Sázavě a Kamenickém Šenově. [673])

Výborným vývozním a turistickým artiklem byly krásné výrobky **n. p. Karlovarské sklo**, zejména z bezolovnatého křišťálu značky Moser). Zvýšenou produkci zejména do zahraničí umožnila rozsáhlá rekonstrukce podniku v letech 1963 až 1969, vybaveného novými tavicími agregáty, výrobními linkami, technologiemi a pomocnými provozy. Naproti tomu broušeným olovnatým křišťálem prosluly sklárny **Sklárny Bohemia** (sloučené v roce 1965 a známé též pod značkou Crystalex) v Poděbradech, Světlé nad Sázavou, Třebechovicích pod Orebem, Nižboru a Vimperku a **Český křišťál** v Kamenici nad Lipou. Na broušené a leptané sklo a tažené a foukané figurky se zaměřil podnik **Železnobrodské sklo** v Železném Brodě a Novém Bydžově. Na ručním lisu v Rudolfově huti v Dubí byla vyráběna skleněná zvířátka podle představ výtvarníka Pavla Pánka. Na vývoj moderních forem skla uměleckého i užitkového se zaměřil Výzkumný ústav užitkového skla a podnik **Borské sklo** v Novém Boru a v Harrachově. Spolehlivým výrobcem **technického skla** byly sklárny **Kavalier** v Sázavě a Miletíně. Od roku 1958 vyráběly laboratorní varné borokřemičité sklo SIMAX a dosáhly s ním světové třídy 3.3. Přispěly k tomu dvě etapy modernizace v roce 1968 (kdy byla zavedena technologie elektrického tavení skla) a v roce 1980 (kdy byly zavedeny automaty II. generace). Výrobou skleněných **osvětlovacích těles** a technického skla proslul i **n. p. Osvětlovací sklo** ve Valašském Meziříčí, původní výrobce obrazovek. Výroba skla v tomto podniku byla strojně automatizována v roce 1972. Dalším výrobcem technického skla byla sklárna ve Vysokém nad Jizerou. Největším výrobcem průmyslového skla byl koncern **Sklo Union** se sídlem v Teplicích a dalšími závody v Bílině (laboratorní sklo), Dubí, Buchcově, Libochovicích, Novém Sedle (obalové sklo), Sokolově (ploché sklo) a Ústí nad Labem. Výrobcem **skleněných vláken** byl **Vertex** v Jirkově a Moravském Krumlově. Na Slovensku se sklářské výrobě věnoval např. podnik **Tatrasklo** v Trnavě nebo **Skloobal** v Nemšové.

Úspěchy československého sklářství nevycházely jen z umu sklářů a zvládnutí nových technologických postupů, ale i z úspěšné práce sklářských návrhářů a tvůrců (z jejichž řad vzešla i dnes velmi populární česko-libanonská módní návrhářka Blanka Matragi. Připomeňme si např. práci Pavla Hlavy, jehož lisovaná souprava skleniček Gina (navržená pro Crystalex) patřila v 80. letech 20. století k vybavení mnohé české domácnosti. Výsledkem jeho experimentování s technikami a barvami byl i světelný objekt s křišťálovými segmenty na schodišti z kubánského mramoru na **Nové scéně Národního divadla**. Tato scéna,

vyprojektovaná architektem Karlem Pragerem, se stala sklářským monumentem i z jiného úhlu pohledu: kvůli odhlučnění na Národní třídě jako jedné z nejfrekventovanějších pražských ulic byla opatřena unikátním obkladem (pláštěm) z dvoustěnných skleněných tvarovek podle návrhu Stanislava Libenského. Každý ze 4306 dílů pláště vážil 40 kg a měřil 80 x 60 x 40 cm.

K mezinárodně ceněným sklářským tvůrcům patřili např. František Vízner (ručně broušené objekty z taveného silnostěnného skla) a Pavel Pánek, experimentující s povrchem skla (otisky juty, zdrsněné povrchy, kobalt, rustikální vzory).

Výrobou **brýlí** a lup se zabývala **Okula** v Nýrsku a Železné Rudě a **Dioptra** v Turnově. Na výrobu jemných optických přístrojů byl specializován podnik **Meopta** v Přerově.

Zdrojem cenných deviz še staly nádherné **lustry z broušeného křišťálového skla** z Kamenického Šenova (též vyráběné pod značkou Preciosa). Ty největší zdobí významné paláce a památky v celém světě, zejména v arabských zemích (Maroku, Saúdské Arábii, SAE). Spolehlivého úspěchu v zahraničí (prostřednictvím PZO Jablonex) dosahovala **skleněná bižuterie** z **n. p. Jablonecké sklárny** v Jablonci nad Nisou, Jičíně a Novém Bydžově, exportovaná do 112 zemí. Největší obliby dosáhla na sovětském trhu, kde jabloneckou bižuterii učinil součástí svých kolekcí i známý módní návrhář Sláva Zajcev. V cizině byly ceněny také nádherné **vánoční ozdoby** (zejména ze stejnojmenného družstva) ve Dvoře Králové nad Labem, ve Vsetíně i jinde, m. j. oceněné i na Expu v Bruselu v roce 1958. Střediskem výroby bižuterie na Slovensku byly Medzilaborce. Na opracovávání **diamantů**, achátů a safírů a výrobu diamantových nástrojů se specializoval podnik **Dias** v Turnově, kde působilo i družstvo **Granát** na opracování českého granátu a výrobu šperků.

Tradičně jsme ve světě slavili úspěchy s výrobou ušlechtilého a uměleckého **porcelánu**, zejména z dílen **o. p. Karlovarský porcelán** Karlovy Vary (se značkami Epiag a D.F. Czechoslovakia) a porcelánky v Klášterci nad Ohří (se značkou Thun). Jídelní porcelán produkovaly porcelánky v Dubí a Horním Slavkově, dalším výrobcem byl **Elektroporcelán** v Krupce. Na Slovensku se stalo známým družstvo Slovenská ľudová majolika v Modre.

Tradičním výrobcem zejména hospodářské a kanalizační **keramiky (kameniny)** byly ZKZ, čili **Západočeské keramické závody** v Horní Bříze, Podbořanech a Třemošné. Známé byly také dlaždice a obkládačky z CHKZ čili **Chlumčanských keramických závodů** v Chlumčanech a značky Rako z RKZ čili **Rakovnických keramických závodů** v Rakovníku. Při přípravě lisovací hmoty byla poprvé v 60. letech použila rozprachová sušárna a RKZ se tak staly světovým průkopníkem této technologie. Podnik se postupně rozrostl na tři závody (třetí byl postaven v Lubné u Rakovníka). Známé byly také **Poštorenské keramické závody** v Břeclavi a **Keramo** v Kostelci nad Černými Lesy. Na Slovensku se keramika vyráběla ve Stupavě.

Obdobnou dynamiku růstu, kterou se prokázalo sklářství, zaznamenal i **dřevařský a dřevozpracující průmysl**, kapacitně sice roztříštěný v mnoha závodech a provozovnách (asi ve 150 místech), ale sloučený v podnicích buď podle druhu a sortimentu výroby nebo krajově. V ČSR je možno připomenout západočeské, jihočeské, východočeské, severočeské či severomoravské dřevařské závody i závody specializované, jako např. Dřevodílo ve Slavkově u Brna nebo Dřevotvar v Moravském Krumlově. Na Slovensku to byly např. podniky Bučina ve Zvolenu, Drevina v Krásnu nad Kysucou, Smrečina v Banské Bystrici, Drevoimpregna v Turzovce, Drevokombinát Hencovce ve Vranově nad Ťoplou či Piloimpregna v Oravském Podzámku. Nový dřevokombinát byl vybudován v Šariši. Nejvíce řeziva bylo z Československa **exportováno** v roce 1988 (1 890 000 m^3), nejméně v období let 1970 až 1989 v roce 1970 (650 000 m^3).

Zajímavou byla výroba **dřevěných montovaných domků typu Okal** v Rudných dolech v Rýmařově poté, kdy došlo k omezování těžby a zaměstnancům bylo nutno

zabezpečit novou práci. V soutěži pořádané Československým svazem architektů zvítězila licence společnosti Okal – Otto Kreinbaum a po výstavbě výrobní haly započaté v roce 1969 začala výroba levných rodinných domků, které si vyžádaly další nárůst zaměstnanců. [674])

Z tradiční speciální dřevařské výroby proslulo **sirkařství** (výroba zápalek) v podniku **Solo** v Šušici, Kašperských Horách a Lipníku nad Bečvou, výroba **korkových parket a uzávěrů** v **Korku** v Kladně, **štípaných šindelů** v Proseči, **hokejek a saní** v Horažďovicích a Svratce na Žďársku, **lyží** v Novém Městě na Moravě, **parket** v Hodoníně, Chocni a Modrém Kameni, **výrobků z rákosu** v Podivíně a v Zákupech nebo **košíkářství** Zadrev v Morkovicích-Slížanech.

Byly vybudovány **nové závody na nábytek** v Rousínově, Bystřici pod Hostýnem a v Říčanech a rozšířeny v Královském Chlmci, Polomce, Sabinově a Uhrovci. [675]) Z nábytkářských podniků je možné připomenout **Jitonu** působící v Klatovech, Lišově, Písku, Prachaticích, Soběslavi, Vimperku a Volarech, **Interier** v Říčanech a Třešti, **UP** (čili Umělecký průmysl) v Bučovicích, Rousínově, Třebíči a Vyškově, **Lišovský nábytek** v Lišově nebo **ohýbaný nábytek** ze Strážnice, **Mier** v Topoľčanech či **Nový domov** ve Spišské Nové Vsi. Kovový nábytek byl vyráběn v **Kovoně**. N. p. UP Bučovice, závod 01, rozvíjející tradici sahající až do roku 1894, se na přelomu 70. a 80. let minulého století stal největším výrobcem **ložnic** v ČSSR. Dokázal tehdy vyrobit denně na 134 ložnicových souprav typu Erika a Femina v provedeních jasan, bříza, ořech a mahagon, buď s matnou, nebo lesklou povrchovou úpravou. Z bohatého sortimentu užitkově a esteticky nejlepších výrobků nábytkářského průmyslu **z poslední socialistické pětiletky** lze např. vzpomenout polyfunkční nábytek Bonet z Průmyslového kombinátu města Bratislavy, sedací soupravy Hovor z OPS Šumperk, Koral, Palet a Takt z Karny v Mariánských Lázních, křesla Dala a Delta, sedací soupravy Leda Grand a úložné skříňkové prostory Tekton z Hikoru Písek, křesla a stolky (typu T) z Kodrety Myjava a Pokroku Žilina, odpočinková křesla a jídelní soupravy z n. p. Bukoza Vranov, sedací soupravy a pohovky z pražské Bytové tvorby, sedací soupravy Manta, křesla Tuko a stolky Lako a Poly z Dřevozpracujícího podniku hl. m. Prahy, univerzální sedačky a kovové stohovatelné stoličky z Kovony Lysá nad Labem, křesla Monti 82 a obývákové soupravy Universal a Oslava ze závodu ÚP v Rousínově nebo Montana z VD Dřevotvar Jablonné nad Orlicí, úložný skříňový nábytek Lotos z Tatry nábytek Pravenec, čalouněný nábytek Vergus a úložný nábytek Feman a Artis z n. p. Nová Domov Spišská Nová Ves, variantní dílce Princip (určené pro obývací pokoje), čalouněné soupravy Frýdlant, ale i psací stoly, knihovny, regály a demontovatelné systémy z n. p. Interier Praha, skleněné skříňky z OPP Obnova Žilina, stolky Rolf z Dřevovýroby Ostrava, židle z n. p. TON Bystřice nad Hostýnem, sektorové kuchyně Folk a Ramóna z n. p. Mier Topoľčany či Elsa, Fata a Varna z n. p. Jitona Soběslav, doplňkový nábytek Fonos z OPMP Michalovice aj. Uvedený výčet je zároveň připomenutím úspěšnosti kvalitního nábytku i z podniků místního hospodářství či výrobních družstev, schopných v malých sériích konkurovat velkým podnikům a oživovat tak jejich unifikovanou nabídku.

Papírenská výroba prošla chemizací. Byla vybudována nová velkokapacitní celulózka Štětí II s roční kapacitou 200 tis. tun bělené buničiny a moderní sulfitové celulózka v Paskově na světové úrovni s roční kapacitou 186 tis. tun bělené buničiny a 24 tis. tun krmného droždí. Byly vybudovány nové provozy na vlnitou lepenku v Opavě a Českých Budějovicích a po instalaci nových strojů byla v Loučovicích zahájena výroba papírových ubrousků o hodinovém výkonu až 100 000 kusů. Ve Štětí byl v roce 1976 uveden pátý papírenský stroj na výrobu pytlových papírů jako vůbec první stroj, který byl v československém průmyslu řízen samočinným počítačem [676]) Ze **známých papíren a papírenských podniků** lze jmenovat např. PAP, čili Pražské papírny (např. vyrábějící tapety), Krkonošské papírny v Hostinném, Severočeské papírny ve Štětí, Vratimovské papírny ve Vratimově, Severoslovenské celulózy a papirne v Ružomberku, Juhocelpap ve

Štúrovu, Harmanecké papierne v Harmanci (vyrábějící např. toaletní papír), kartonážku TAPA v Táboře, Obchodní balírny v Praze (později balírny čajů v Jemnici) nebo výrobu dutinek v Lanškrouně.

Na papírenskou výrobu navazoval **průmysl polygrafický**, čili realizující reprodukci předloh psaných, tištěných a kreslených na papíru, výrobou tiskovin (knih, novin, časopisů, pohlednic) a tudíž zahrnující i knihařství a knihvazačské práce. V 70. letech byla zahájena modernizace tohoto průmyslu prostřednictvím hlubotisku, ofsetové techniky, automatizované fotosazby (od roku 1971), využití počítačů (od roku 1974), tisku novin z fotopolymerových desek (od roku1987) a užití skenerů. Z **velkých tiskáren** je možné vzpomenout na TIPOS (tiskařské závody), Mír a Svobodu v Praze, Stráž v Plzni či Tisk ve Vyškově. Výrobou pohlednic byl znám Orbis, Polygrafia v Praze nebo Severografia v Liberci. Leporela se vyráběla v Severografii ve Velkém Šenově. Z největších a nejznámějších nakladatelství knih, novin a časopisů lze připomenout nakladatelství a vydavatelství Academia, Svoboda, Rudé právo, Československý spisovatel, Odeon, Orbis, Olympia, Mladá fronta, Naše vojsko, Melantrich, Lidové nakladatelství, Pressfoto (vydavatelství ČTK, čili Československé tiskové kanceláře), SPN čili Státní pedagogické nakladatelství, SNTL čili Státní nakladatelství technické literatury, SZN čili Státní zemědělské nakladatelství, NADAS čili Nakladatelství dopravy a spojů, Práce, MONA, Avicenum, Magnet, Profil, Blok a nakladatelství krajská. Speciálního vděku pamětníků si zajisté zaslouží nakladatelství krásných knih pro děti a mládež Albatros (nástupce SNDK čili Státního nakladatelství dětské knihy), které se k prvňáčkům a dalším školním dětem dostávalo i prostřednictvím KMČ, čili Klubu mladých čtenářů. Ze slovenských nakladatelství možno připomenout bratislavskou Pravdu, Mladé letá, Smena, Šport a jiné.

V roce 1989 vyšlo v ČSSR 6 863 titulů **knih** o celkovém počtu 105 739 000 výtisků a 1086 titulů **novin a časopisů** (z toho 30 deníků a 276 týdeníků) o celkovém počtu výtisků 2 409 474 000. Na ČSR z toho připadlo 3 767 titulů knih, 76 198 000 jejich výtisků, 772 titulů novin a časopisů (z toho 18 deníků a 180 týdeníků) o celkovém počtu jejich výtisků 1 777 733 000. [677])

Propojením různých průmyslových odvětví, technologických postupů, řemeslné zručnosti i estetického a uměleckého citu se staly další, tradičně kvalitní české výrobky: **hudební nástroje a hračky**. Výrobu hudebních nástrojů sdružoval oborový podnik pro výrobu prodej a vývoz hudebních nástrojů s názvem **Československé hudební nástroje se sídlem v Hradci Králové**, který vznikl jako národní podnik v roce 1958. Byly v něm sdruženy závody **Piana** Hradec Králové (pianina a klavíry značky **Petrof**, které byly oceněny na Expu v Bruselu v roce 1958), **Varhany** Krnov (varhany, akustika sálů), Tofa Albrechtice (klavírní mechaniky, hračky, dřevěná bižuterie), **Amati** Kraslice (dechové a bicí nástroje) s vlastním učilištěm, **Cremona** Luby u Chebu (strunné nástroje), obchodní závod Melodia Hradec Králové a závod pro zahraniční obchodní činnost Musicexport Praha. [678]) Tento podnik doplňovala výroba pian značky **Foerster** v Jiříkově, harmonik v závodě **Harmonika** v Hořovicích a dalších závody v Písku, Sedlčanech, Stříbře, Týništi nad Orlicí a Vejprtech.

Pamětníci si jistě s vděčností vzpomenou i na **české kočárky a hračky**, vyráběné s tolik potřebným vcítěním pro dětskou duši, její fantazii i dětskou hravost a tvořivost.

Dětská vozítka a dětské kočárky byly vyráběny v TDV čili v Továrně dětských vozidel v Duchcově a posléze v Libertě (v Liberci a v Mělníku). V podniku **Tofa** v Semilech, Staré Pace, Tlumačově a Zásmukách byly vyráběny pianinové a klavírové mechaniky, počitadla, dřevěné hračky, vozíčky, tahací zvířátka, stolních deskové hry, dětské tabule a postýlky, dřevěné perly a obrázkové dřevěné kostky. [679]) Od roku 1964 byla v Semilech vyráběna tzv. magická tabulka, na jejíž obrazovce bylo možno kombinací dvojího ovládání „kreslit“ (tento efekt vytvářel ve zlatém prášku hrot, umístěný na křížové ose a ovládaný pomocí vlasců). Dalším výrobcem dřevěných hraček bylo výrobní družstvo **JAS** ve Stráži nad

Nežárkou. Dřevěné hračky klasické, navazující na lidové tradice, byly vyráběny pod **ÚLUV**, čili Ústředím lidové umělecké výroby (např. Františkem a Zdeňkem Bukáčkem v obci Krouna na Českomoravské vysočině). Gumové a plastické hračky byly vyráběny ve **Fatře** Napajedla (na 200 druhů nafukovacích hraček), v **Gumotexu** Břeclav, ve výrobním družstvu **Směr**, v **Igře** v Mnichovicích u Prahy (populární Igráček od roku 1976), kovové stavebnice **Merkur** v Polici nad Metují (s jednou z takových stavebnic si Otto Wichterle postavil přístroj na experimentální výrobu kontaktních čoček – tzv. čočkostroj), mechanických hraček v závodě **Koh-i-noor** v Trhových Svinech a šitých a plyšových hraček v **Hamiru** v Příbrami a Rokycanech. Výrobou psacích, školních kancelářských potřeb (tužek, pastelek, plnicích per, sponek apod.) se zabýval podnik **Koh-i-noor** v Českých Budějovicích (Hardtmuth), Dačicích, Jablunkově, Kardašově Řečici a Mladé Vožici. Ve stovkách drobných položek značek KIN a Toison d´Or nechyběly ani české vynálezy: patentky a strojky na jejich výrobu z počátku 20. století (od Jindřicha Waldese) a verzatilky (čili tužky s držáčky umožňujícími výměnu a posun tuh), které byly do výroby zavedeny v roce 1950.

Exkurzi československým průmyslem zakončíme **potravinářstvím**, které vedle strojírenství patřilo k nejrozšířenějšímu druhu výroby, prakticky se vyskytujícímu v každé větší obci nebo malém městě. Proto se v tomto případě omezme **jen na území ČSR**. I tomuto oboru se nevyhnula technická modernizace (včetně zavádění samočinných počítačů). V letech 1969 až 1989 došlo k **pronikavému vzestupu mražených výrobků**. Jako příklad urychleného rozvoje této výroby může posloužit historie mrazíren v Opavě: původně šlo o bývalou rafinerii cukru, rekonstruovanou v roce 1952. V roce 1967 se tam začala vyrábět zmražená zelenina, zmražené ovoce a zmražené polévkové maso. V roce 1971 byla výroba rozšířena o produkci ovocných krémů a rybích výrobků. V roce 1976 už 212 zaměstnanců vyrábělo taštičky s povidly, ovocné dorty, ovocno-jogurtové krémy Nšo-Či, tvarohové knedlíky s různou ovocnou náplní a diabetické krémy Diamix. Výrobu mražených výrobků celostátně koordinovalo OŘ (Oborové ředitelství) Mrazírny Praha.

K nejvýraznějším novým kapacitám se zařadily pivovar Nošovice, cukrovary v Dunajské Stredě, v Hrochově Týnci a v Hrušovanech nad Jevišovkou, supermoderní mlékárna Olma Olomouc, závod na sušenou biomasu v Kojetíně, provozy na výrobu trvanlivých salámů v Polici nad Metují, Studeném, Kroměříži a Poličce i další mlékárny, mrazírny, drožďárny, sladovny a masokombináty. [680])

Ve výrobě **masných výrobků** vynikl Masný průmysl Praha a **drůbežárny** v Klatovech a v Praze Libuši. Výrobou **umělých střívek** se zabýval podnik Cutisin. Zpracováním mořských ryb se zabýval podnik Rybena. Zpracováním **olejnin a výrobou potravinových tuků** se zabývaly **STZ** či Setuza, čili Severočeské tukové závody v Ústí nad Labem a **Kosmos** v Čáslavi. Mnozí pamětníci si jistě vzpomenou na **rostlinné máslo** Juno ze STZ, špičkové úrovně, bez cholesterolu a s vysokým obsahem vitamínů A až F (250 gramů za 7 Kčs) a ti mladší se podiví, že boj za zdravou výživu a užívání rostlinných tuků nebyl vynálezem polistopadové doby. Dokladem tohoto trendu byly i jedlé tuky Sana (z rostlinných tuků a olejů „proti cévním a srdečním chorobám“, tedy pro ty, „kteří dbají o své zdraví“), „snadnorostíratelné“ rostlinné tuky Hera na mazání, pečení a vaření s vitamíny A a E (Hera jakožto „bohyně zdravé kuchyně“ a současně „vlastní sestra másla“) a **rostlinné tuky** se smetanou Dukát určené k pečení moučníků, vše výrobky **TP, čili Tukového průmyslu**.

Ve výrobě **mléka a mléčných výrobků** vynikly např. Jihočeské mlékárny v Českých Budějovicích (značka Madeta), Severomoravské mlékárny v Ostravě a Olomouci (značka Olma, Šumavské mlékárny v Nýrsku (tavené sýry), Laktos v Praze Kyjích, Kolíně, Mladé Boleslavi či Sedlčanech, MP čili Mlékárenský průmysl v Praze (máslo Laktoflóra s vitamíny A a D, s vůní po smetanovém zákysu a bez jakýchkoliv chemických přísad v ceně 10 Kčs za 250 g), PMV čili Průmysl mléčné výživy v Praze, Hlinsku a Strakonicích (sušené mléko), ve výrobě čokolád a cukrovinek v rámci **o. p. Čokoládovny v Praze-Modřanech** zahrnujícím

závody Orion Praha, Zora Olomouc, Diana Děčín, Maryša Rohatec u Hodonína, Velim ve Velimi [681]) (připomeňme si např. populární žvýkačku Pedro, vyráběnou ryze na základě domácí receptury).

Z tradičních potravinových výrobků (s tradicí výroby za Rakouska-Uherska a za první, buržoazní republiky) lze např. připomenout čokoládové výrobky značky Orion, špekáčky, tuzemský rum, olomoucké (původně loštické) tvarůžky, hořické trubičky z Hořic a pardubický perník (výrobci n. p. Pardubický perník, později Průmysl trvanlivého pečiva Praha), lázeňské oplatky, čaje z Jemnice. Na Slovensku byly čokolády a cukrovinky vyráběny v Trebišově a Trnavě (značka Figaro).

Pokrokem (zejména od roku 1968) se staly **polotovary,** např. instantní polévky a ochucovadla (např. masový bujón Masox) z n. p. **Vitana** v Byšicích, Kralupech nad Vltavou, Pardubicích, Prostějově a Seredi. Vitana postupně zaplavila trh vším možným „v prášku" (Českými buchtami v prášku, Pizzou v prášku, Křehkými řezy v prášku, bábovkou v prášku,lívanečky s ovesnými vločkami, vdolečky, knedlíky, omáčkami atd.), instantní krupicovou kaší Vlasta, sojovými omáčkami, Vegetou, Vitakávou či rozpustným extraktem z kávy a kávovin Cafe extra. K polotovarům patřily i různé druhy těstovin, např. vyráběných v n. p. Mlýny a těstárny v Pardubicích (vícevaječné těstoviny s kukuřičnou moukou ideal-forte, zeleninové těstoviny s přísadami sušené karotky nebo sušených listů a kořenů celere a petržele).

Ve výrobě **sirupů a limonád** vynikl podnik **Fruta**, a to se závody po celé ČSR, ve výrobě sirupů, marmelád, džemů a ovocných konzerv, kompotů, džemů, kandovaného ovoce, marmelád a povidel **Marila** v Rokycanech, ve výrobě okurek, sterilované a zavařené zeleniny Znojmia ve Znojmě, ve zpracování hub **Mikoprodukta** ve Vimperku. Tradičními distribuovanými minerálními vodami byly Ondrášovka, Vincentka, Šaratica, Zaječická a od roku 1985 Aqua Maria). Novinkou roku 1968 se stal nealkoholický nápoj Il-Sano z minerální vody z Mariánských Lázní a ochucený ovocno-bylinným sirupem, který získal Zlatý pohár na Ex Plzeň a byl do roku 1978 vyráběn v pivovaře Chodov v Chodové Plané.

Z **výroby piv** je možné připomenout např. Plzeňský Prazdroj, Gambrinus, Budějovický Budvar (v dosud existujícím jediném národním podniku v Českých Budějovicích), Porter v Pardubicích, Staropramen, Bráník, Pražan a tehdy jediný minipivovar U Fleků v Praze. Pivovarský průmysl byl soustředěn asi do 30 míst. Pokud jde o export, pak nejvíce piva bylo vyvezeno v roce 1979 (233 miliónů litrů), pak vývoz postupně klesal (na 172 miliónů litrů v roce 1989). Na úrodě byl závislý vývoz chmele: nejvíce v roce 1988 (9 400 tun), nejméně v období let 1970 až 1989 v roce 1970 6284 tun). Vývoz sladu kulminoval v roce 1989 (271 tisíc tun). Na produkci chmele byl soustředěn podnik Žatecký chmel v Žatci.

Výroba **vín** byla rozdělena mezi čtyři podniky: České vinařské závody, Moravské vinařské závody se sídlem v Mikulově, Vinárske závody se sídlem v Bratislavě a také Družstevní vinné sklepy v Hodoníně (založené v roce 1954) s lisovnami v Čejkovicích a v Moravské Nové Vsi, které zpracovávaly hrozny od JZD, státních a školních statků, Osevy a drobných pěstitelů. Zmíněné podniky vyráběly na 206 československých známkových vín. Např. v Českých vinařských závodech (rozdělených do šesti závodů v Praze-Nuslích, v Praze-Vysočanech, v Praze-Vršovicích, ve Starém Plzenci, v Chomutově a v Žamberku a dvou lisoven hroznů v Mělníce a v Praze-Bráníku bylo k 1. 4. 1986 vyráběno 25 bílých přírodních vín známkových, 1 víno růžové, 15 červených známkových vín, 7 druhů dezertních a kořeněných vín a 10 vín šumivých. Např. výroba oblíbeného Bohemia sektu ze Starého Plzence (jehož značka byla zavedena v roce 1970) dosáhla v roce 1979 produkce 2 800 000 lahví.

Z výroby **tradičních alkoholických nápojů a likérů** lze připomenout Jelínkovu slivovici z Vizovic, Starorežnou z Prostějova, Becherovku z n. p. Jan Becher v Karlových

Varech nebo likéry z Plzně-Božkova (např. populární a nedostatkový Fernet nebo tuzemský rum jakožto tradiční českou náhražku pravého rumu).

Výrobcem **tabáku a cigaret** byl ČSTP čili Československý tabákový průmysl. Po partyzánkách a lípách ze 60. let nastoupila v Kutné Hoře výroba cigaret značky Start a Petra (od roku 1985). Na Slovensku byl tabákový průmysl ve Spišské Belé.

Čtení o úspěších socialistického průmyslu si na závěr ochuťme připomenutím některých **potravinových, pochutinových a nápojových novinek z let 1948 až 1989**, jejichž výrobu pro jejich kvalitu a úspěšnost nemohli odmítnout ani polistopadoví výrobci. Na prvním místě **Sunaru** (sušeného národního), kojeneckého mléka zavedeného do výroby v roce 1950, jehož značka byla v roce 2004 prodána švýcarské společnosti Hero, aby byla poté zavedena výroba Sunaru ve Velké Británii. Druhé místo patří smetanovému krému pro děti **Pribináček** z Přibyslavi, který se vyrábí od roku 1954. Mezinárodní značkou se staly obvodově máčené oplatky **Horalky**, zavedené do výroby v roce 1956. Následuje zahuštěná ochucená smetana značky **Jesenka** z mlékárny v Hlinsku, vyráběná od roku 1958. Z roku 1960 pochází sirup Kofo, vyvinutý Zdeňkem Blažkem z Galeny, který se stal základem populární limonády **Kofola**. V roce 1962 byl ve Zdounkách vyvinut tvarohový nanuk **Míša**, poté vyráběný v pražských Vysočanech. Od roku 1966 je v podniku Jan Becher vyráběn čtyřicetiprocentní bylinný likér **Aperitiv KV 14**. Od roku 1967 začalo být v pivovaru v Hurbanově vyráběno pivo značky **Zlatý Bažant** (už v roce 1969 ho bylo vyrobeno na 600 000 litrů a v roce 1971 byla v Hurbanovu zavedena první linka na stáčení piva do plechovek v ČSSR). V roce 1970 byla ve Starém Plzenci zavedena výroba nepravého (bublinkového) českého šampaňského pod značkou **Bohemia sekt**. Nealkoholický sycený nápoj z bílých hroznů **Vinea** se zrodil v roce 1974 ve vinařském závodě v Pezinku. Následujícího roku začal n. p. Jihočeské pivovary v budějovickém pivovaře Samson vařit nealkoholické pivo pro řidiče s označením **Pito**. V roce 1976 následoval tvarohový dezert **Termix** z mlékárny v Poděbradech. Drops s ovocnými příchutěmi **Bon Pari** spatřil světlo světa v roce 1978 v Čokoládovnách v Praze Modřanech. Dosud vyráběný instantní kakaový nápoj **Granko** vyrobil poprvé v roce 1979 n. p. Čokoládovny v závodě Soja v Kolíně. V roce 1981 začal být v sedlčanské mlékárně vyráběn sýr **Lučina**. [682])

Ohlédnutí za koncepcí národních podniků

Teprve po Listopadu 1989 mohli jak drobní privatizátoři a podnikatelé, tak i sami pracující dodatečně ocenit fakt, že národní podniky, jejich závody, provozovny a dílny byly národními podniky dílem vytvářeny na základě **slučování znárodněných menších soukromých firem**, dílem tuto koncepci i nadále neopustily, takže také jejich nové závody byly stavěny **v různých místech republiky**. Tak se podařilo zajistit, aby v každé obci s nejmenším počtem obyvatel kolem dvou tisíc (pokud nešlo o obec ryze zemědělskou) mohlo existovat **hned několik průmyslových odvětví**, nejčastěji strojírenství a potravinářství, popř. jedno z těchto odvětví nebo obě doplněné jiným, více méně pro oblast tradičním odvětvím: dřevařským nebo dřevozpracujícím průmyslem, průmyslem sklářským či textilním nebo jinou drobnou výrobou. To mělo nedocenitelná význam v tom, že lidé mohli svá vzdělání a odbornosti uplatnit **prakticky kdekoliv na území ČSSR**, což jim jednak nebránilo (např. po svatbě) se přestěhovat do jiného místa, jednak (naopak) **nebyli nuceni se z místa svého trvalého bydliště za prací stěhovat** a díky jistotě trvalého zaměstnání tak mohli čas, který by jinak ztratili hledáním práce a stěhováním, nejen ušetřit, ale i využít k budování místních vazeb a využití svého času podle svých zájmů. Tuto tendenci podporovala každoroční péče o **zpřesňování jízdních řádů ČSD a ČSAD**, aby se pracující zejména z příměstských oblastí a vesnic (již beztak hendikepovaní proti ostatním dojížděním do práce) mohli včas a bez větších problémů dostat do zaměstnání.

Mnohé národní podniky (mlýny a pekárny, mlékárny, lihovary a konzervárny pivovary, cihelny, pily a dřevařské závody, vodovody a kanalizace, nakladatelství, tiskárny, dopravní podniky, plynárny, energetické podniky, autoopravny, střediska údržby silnic apod.) byly **organizovány po krajích**, jiné byly organizovány hierarchicky (řízeny přes generální ředitelství, VHJ, podniky koncernové a oborové). Národní podniky s krajskou působností pak doplňovaly podniky zřizované krajskými, okresními a městskými národními výbory, na městské úrovni jako **podniky místního hospodářství** (MH).

V roce 1989 bylo v ČSSR napočítáno 376 podniků místních služeb a výroby (z toho v ČSR 272), 369 příspěvkových a rozpočtových organizací národních výborů pro veřejně prospěšné služby (z toho 252 v ČSR), 3 364 provozoven MNV ve všech obcích (z toho v ČSR 2 088) 404 výrobních družstev (z toho v ČSR 290) a 86 750 občanům (z toho 21 548 žijícím v ČSR) bylo vydáno povolení k poskytování služeb podle nařízení národních vlád č. 1 a 2/1988 Sb. [683])

Podniky místních služeb si postupem času vytvořily také podmínky ke slučování, takže mohlo být přistoupeno k vytváření **okresních podniků**, které zajišťovaly výrobu pro podniky, družstva, národní výbory i občany na celém území „svých“ okresů. Byly to např. okresní stavební podniky (OSP), okresní průmyslové podniky (OPP), okresní podniky místního hospodářství (OPMH), bytového hospodářství (OPBH či OOBH). Koordinaci zemědělství v okresech měly na starosti okresní zemědělské správy (OZS), veterinární správy (OVS), hygienické správy (OHS), základní zdravotní a lékařskou péči na okresech zajišťovaly okresní ústavy národního zdraví (OÚNZ) a na stejném principu – krajském a okresním – fungovaly i mnohé další instituce a úřady. Byla to tedy pro stát i občany organizace jasná, přehledná, se stejně vymezenými kompetencemi, dostupná pro občany ve všech okresech. Zároveň šlo o dělení a spojování pod centrální řízení (v duchu zásad demokratického centralismu), které umožňovalo spojovat i kombinovat možné (a opravdu realizované), ba i velmi nutné tendence jak ve vývoji nejrůznějších odvětví národního hospodářství a státní správy, tak i různých forem vztahu k výrobním prostředkům (státního, družstevního, komunálního, individuálního): a to **tendence k centralizaci i decentralizaci, tudíž i ke koncentraci, specializaci i kooperaci**.

Hospodaření tzv. reálného socialismu bývá ze strany pravice vytýkáno, že brzdilo trh a konkurenci, dokonce, že nebylo konkurence schopné. Spíše se zdá, že ostrou kapitalistickou konkurenci (jejímž výsledkem je vždy centralizace a monopolizace výroby těch finančně a technologicky silnějších nad těmi slabšími, kteří jsou v zájmu trhu likvidováni a přiváděni na mizinu, dluhů a závislosti) nahrazovalo soutěžením, které ovšem aby bylo **zdravé** (konkurenčně efektivní, ale nikoliv likvidační) a nikoliv **nezdravé** (ubíjející iniciativu, produktivitu práce a technologický vývoj), jak se často stávalo, muselo by být podloženo těmi změnami výrobních vztahů, které už byly v této práci podrobně objasněny. Ale i v této hrubé podobě tzv. reálného socialismu umožňovalo jak konkurenci ve výrobě stejných nebo podobných výrobků na různých místech republiky, tak i o kooperaci na jejich společném vývoji a při jejich společné výrobě: v případě výzkumu i prostřednictvím spolupráce s výzkumnými ústavy, v případě výroby i prostřednictvím využití společných kapacit a podniků. Na tomto místě lze např. připomenout existenci PZO čili **podniků zahraničního obchodu**, často existujících na principu akciových společností a umožňujících, zprostředkovávajících a usnadňujících podnikům pronikání na zahraniční trhy. Vinou dílčích chyb ve státním plánování či špatných odhadů poptávky docházelo někdy k tvoření nadnormativních skladových zásob.

Přestože bylo ve státních podnicích zaznamenáno v roce 1982 14% plně automatizovaných strojů, 44% částečně automatizovaných strojů, projevila se i slabina s tím související: malá časová vytíženost těch plně automatizovaných. [684]) I tak **slabým místem** hospodářského vývoje zůstával **vědecko-technický pokrok**. Oproti II. polovině 60. let 20.

století vzrostl počet pracovníků ve **vědě a výzkumu** ze 141 500 na 199 800 v letech 1986 až 1989. Za stejné období vzrostly **roční** výdaje na vědu a výzkum z 9 679 miliónu Kčs na 24 567 miliónu Kčs. Zatímco v letech 1966 až 1970 bylo ročně podáno v průměru 3 566 autorských osvědčení a patentů, v letech 1986 až 1989 to bylo ročně v průměru 5 507 autorských osvědčení a patentů. [685]) Těmto kvantitativním číslům však neodpovídala kvalita či odpovídající **produktivita**: zatímco na srovnatelný počet obyvatelstva připadalo v ČSSR o 20 až 30% více výzkumných pracovníků než v menších kapitalistických státech, podle počtu vynálezů na 1000 absolventů vysokých škol zaměstnaných ve výzkumu byla výkonnost výzkumné a vývojové základny v ČSSR 2 až 3krát nižší. [686]) Problém byl i opačný: mnoho osvědčení a patentů vyšlo vniveč tím, že pro ně nebyla zajištěna výroba, většinou z důvodu administrativních překážek, neochoty podniků svou výrobu inovovat nebo vysokých výrobních nákladů.

Nejvýraznější stavební a architektonické í úspěchy

Výrazných úspěchů dosáhlo také **stavebnictví**. Předcházel mu prudký vzestup **výroby stavebních hmot**. Lze to dokumentovat na vzestupu produkce **cementu** z 6,5 na 10,9 miliónu tun, „čímž se ČSSR v roce 1989 řadila v přepočtu na jednoho obyvatele (696 kg) na páté místo na světě za Řeckem, Švýcarskem, NDR a Španělskem“. [687]) Pokračovala výroba cihel v několika cihelnách po celé ČSSR, důraz byl ovšem kladen především na výrobu **betonu**, panelů, tvárnic (pórobetonových, např. z Chlumčan) a nejrůznějších prefabrikátů a obkladů, zejména v závodech n. p. **Prefa** nacházejících se na celém území Československa (na Slovensku to byl také např. Priemstav v Rajci). Do výrobního programu n. p. Prefa Pardubice patřily např. výrobky z tepelně izolujícího a řezatelného plynosilikátu (hmoty vyráběné ze směsi elektrárenského popílku, mletého nehašeného vápna, vody a dalších přísad, nakypřované plynem, vznikajícím ve hmotě reakcí hliníkového prášku).

Snaha být cementovou a betonovou velmocí nevyplývala jen z rozsáhlé průmyslové a bytové výstavby, ale byla dána úsilím o racionální produkci **pevných, spolehlivých, účelných a relativně laciných a dostupných** stavebních hmot. Lze to dokumentovat i na následujících údajích z roku 1973: pro výstavbu obydlí byl tehdy dostupný **cement** od pevnosti 250 až 600 kp/cm^2 po 28 dnech použití a tuhnutí, nejlepší portlandský a nejčastěji třídy 350, jehož metrický cent tehdy stál 65 Kčs. Další základní stavební hmotou bylo **hydraulické vápno** v jakostech 25, 50, 100 a 125 v cenové relaci od 34 do 43 Kčs/q. Třetí stavební hmotou byly **písky**, dostupné pro soukromníky v cenách 20 až 25 Kčs za 1 m^3. K betonování základů byl určen **štěrkopískový beton** B 60 a B 80, na úzké základy, sklepní zdivo a výrobu dutinových tvárnic byl užíván beton B 105, dále B 135 na betonové dlažby a sklepní schody a B 170 do železobetonových pásů, překladů, schodišť a balkonových desek. Základním materiálem do základů byl **kámen**, do nadzemních částí staveb vedle betonu různé typy **cihel** (obyčejná cihla stála 0,80 Kčs, 1 m^3 cihelného zdiva vyšel na 442 Kčs) a **tvárnic**, k jejichř výrobě se využívala i **škvára** (čili odpad po spálení kamenného uhlí a koksu či hnědehé uhlí spalovaného v kotelnách průmyslových závodů). Hendikep škvárobetonových tvárnic spočívající v jejich nedostatečné tepelné izolovanosti byl překonáván buď zesílenou tloušťkou u obvodového zdiva (u rodinných domků rozšiřovaného na 48 cm) nebo výrobou dutinových tvárnic, resp. kombinací obojího. Škvárobetonové tvárnice (většinou vyráběné svépomocí) postupně vystřídaly tvárnice bílé (vápenocementové) s cenou 15,50 Kčs za kus, předchůdkyně tvárnic pórobetonových. Různými poměry vápna, cementu a písku bylo možno vyrobit různé druhy **malt**, od vápenných (s pevností méně než 4 kp/cm^2) přes vápenocementové až k cementovým (s pevností do 100 kp/cm^2). Za dovoz stavebního materiálu se obvykle platilo kolem 50 Kčs za tunu. Nejrozšířenější a nejpopulárnější venkovní omítkou se v 70. a 80. let stal **brizolit**, vyráběný po válce v kaolince a porcelánce v Horní Bříze jako směs písku,

cementu, vápenného hydrátu a slídy. Jeho výhodou byla pevnost, povětrnostní odolnost a nenáročnost na údržbu (nebylo nutno obnovovat nátěry budov), nevýhodou pracnost (povrch omítky bylo nutno po nanesení zdrsnit škrábáním) a určitá estetická fádnost (cena 1 q žlutého brizolu činila v roce 1972 33 Kčs.) Pokud jde o rodinné domy, nejčastěji používanými **krytinami** byly pálené tašky (bobrovky, 1 ks za 0.90 Kčs), drážkové tažené tašky (1 ks za 1,50 Kčs) a azbestové vlnovky o čtyřech až osmi vlnách o tloušťce 6 mm a délce od 62 do 305 cm v ceně od 11 do 63 Kč za kus. K nejčastěji užívaným podlahám patřily tzv. vlýskové (lidově nazývané parketové, s cenou od 60 do 85 Kčs/m^2), palubkové a korkové (dražší), resp. z PVC (1 m^2 v ceně 60 až 70 Kčs) či pokryté linoleem nebo pryží. **Okna** přetrvávala dřevěná a s jedním sklem, ale dvojitá. Cena tabulového skla 2 až 3 mm tlustého se pohybovala mezi 20 až 37 Kč/m^2, v obdobné cenové relaci se také pohybovaly sklenářské práce za tutéž plochu.

Dokladem toho, že se přednostně dbalo na pevnost a bezpečnost budov, jsou československé státní normy (ČSN) z těch dob. Např. podle ČSN 73 1310 musely **nosné stropy** rodinného domku kromě své vlastní tíhy unést toto zatížení: pod obytnými místnostmi 150 kg/m^2, pod přístupnými půdami 120 kg/m^2, pod nepřístupnými půdami 50 kg/m^2 a pod plochou střechou 150 kg/m^2. Chodby schodiště musely snést zatížení 300 kg/m^2 a balkóny 500 kg/m^2. Přestože v podmínkách přežívajícího extenzivního hospodaření nebylo tolik věnováno pozornosti tepelným úsporám (tehdy ještě nebyly definovány nízkoenergetické stavby, ani se neuvažovalo o zateplování), podle normy ČSN 73 0540 o tepelně technických vlastnostech stavebních konstrukcí musely stropy mezi vytápěnými místnostmi a nevytápěnou půdou dosahovat tloušťky 60 cm cihelného zdiva, stropy nad sklepem tloušťky 50 cm a stropy mezi vytápěnými místnostmi 30 cm. Vedle dřevěných stropů s násypem a spodní omítkou nanášenou na rákos (které měly odolat požáru 45 minut) se začaly vyrábět i cenově dražší stropy keramické a železobetonové (skládající se ze železobetonových nosníků PZT, škvárobetonových vložek PLM a horní, 5 cm tlusté vrstvy škvárobetonové mazaniny) v ceně 107 Kč/m^2 a s odolností proti ohni 60 minut.

Investiční výstavba rostla, ovšem ve výkyvech, celkově vzrostla v roce 1989 o 116% oproti roku 1968 (měřeno ve stálých cenách z roku 1977). [688]) Utlumena byla (s ohledem na velkou rozestavěnost a prodlužování termínu dostaveb) v letech 1979 až 1984. Pozitivní tendenci představoval dlouhodobý vzestup podílu strojů a zařízení na celkových investicích: z 37% v roce 1969 na 47% v roce 1989. [689]) Nedá se tedy říci, že by se nemodernizovalo. Nejvíce investic šlo do státního sektoru (81 až 84%), 4 až 5% do výstavby soukromých rodinných domků, 1 % pro společenské organizace a zbytek do JZD. [690]) Šestnáct procent investic šlo v polovině 70. let do **výstavby bytů**, v roce 1989 13%. [691])

Výraznou byla rozsáhlá **vodohospodářská výstavba**. Vedle největšího vodního díla Gabčíkovo na Dunaji to bylo **86 přehrad** postavených v letech 1969 až 1989, čímž jejich počet dosáhl 180. Z toho 147 z nich vyhovělo Světovému soupisu přehrad s výškou alespoň 15 metrů, čímž se ČSSR množstvím přehrad zařadila na 18. místo ve světě. Objem nádrží dosáhl v roce 1989 4773 miliónu m^3. [692])

V roce 1970 byla dokončena přehrada v **Šancích** na Ostravici s největší sypanou hrází v ČSSR. [693]) **Dalešická nádrž** na řece Jihlavě, dokončená 31. 12. 1979, byla výjimečná jak nejvyšší hrází (100 m vysokou), tak i největší hloubkou (85,5 m). Největšími přehradami s přečerpávacími elektrárnami se staly **Liptovská Mara** a **Čierný Váh**. Investičně nejnáročnějším vodním dílem se stala **Želivka** určená k zásobování Prahy zadržující 264 miliónů m^3 pitné vody určené k zásobování Prahy, jejíž výstavba započala v roce 1969 a skončila v roce 1975. [694]) Štolovým přivaděčem o délce 51,9 m byla voda ze Želivky do Prahy poprvé přivedena 25. 5. 1972. [695]) V letech 1978 až 1995 byla na hřebenu Jeseníků v nadmořské výšce 1300 m postavena unikátní přečerpávací vodní nádrž **Dlouhé stráně** (první div ze Sedmi divů Česka z roku 2005) s podzemní hydroelektrárnou a osmi kilometry

tunelů, štol a šachet. V **Kráľové** u Seredi bylo vybudováno vodní dílo o ploše 12 km^2 s využitím pro vodní dopravu, rekreaci i rozsáhlé závlahy. Také na přehrady Madunice I a II na Váhu navázalo 69 km otevřených závlahových kanálů a 20 km potrubních rozvodů. K nákladným investičním akcím patřila také vodohospodářská úprava Východoslovenské nížiny a rekonstrukce dunajské hráze, aby se nemohly opakovat katastrofální záplavy z roku 1965. [696]) Z mnoha vybudovaných skupinových vodovodů je možné jmenovat např. nitranskou soustavu o délce 82 km, a vodovody v oblasti Čadca-Žilina, v okolí Trnavy a na Prešovsku. K dalším stavbám patřily **moderní úpravny vod a vodojemy**. [697]) Čtenář narozený po roce 1989 se možná podiví, proč bylo tolik investic a úsilí směřováno do výstavby vodních děl. V tom případě je třeba upozornit, že **voda** je základní a nejdůležitější strategickou surovinou a že za situace, kdy převážná část dešťové vody, která spadne na naši republiku, odtéká Labem, Odrou, Moravou a Dunajem do jiných států, je nutno ji co nejvíce u nás zadržet, aby jí byl požadovaný dostatek.

Z nejrozsáhlejších **dopravních staveb** lze jmenovat **splavnění Labe do Chvaletic** a výstavbu nového přístavu, překladiště uhlí a loděnice s opravárenským zaměřením ve Chvaleticích, vše s využitím k přepravě uhlí do této elektrárny. [698]) Dále dokončení první **dálnice D 1** na trase Praha-Brno-Bratislava v celkové délce 317 km (a její uvedení do provozu 8. 11. 1980 [699]), na níž navázaly výpadové úseky dálnic. Projekt dálniční sítě z konce 70. let počítal s postupnou výstavbou osmi tras v délce 1700 km. [700]) V roce 1977 byla zahájena výstavba dálnice mezi Prahou a Plzní. Celková délka dálnic dosáhla v roce 1989 527 km.

Byly dokončeny technicky nejnáročnější úseky tras **pražského metra**. K tomu účelu byl v roce 1971 založen podnik Metrostav. První trasa „C“ z Kačerova na Florenc byla uvedena do provozu 9. 5. 1974 [701]) a do roku 1989 byla prodloužena na obou koncích. Druhá trasa „A“ byla dána do provozu 12. 8. 1978 [702]), poté začala výstavba trasy „B“. Na výstavbu pražského metra navázala výstavba **nové odbavovací haly na pražském hlavním nádraží** s denní kapacitou 210 000 cestujících (do provozu byla dána v roce 1979). [703]) Se stavbou metra a dálnice byla spojena výstavba tří největších mostů: **Nuselského mostu** K. Gottwalda s tubusem pro metro v roce 1970 [704]), originálního visutého **Mostu SNP v Bratislavě** předaného do užívání 28. 8. 1974 [705]) a dálničního mostu překlenujícího údolí řeky Oslavy **u Velkého Meziříčí** dokončeného v září 1978. [706]) Důležité byly také stavby **nového mezinárodního letiště v Praze-Ruzyni** a **pražské silniční magistrály** (včetně nového Mostu A. Zápotockého). [707])

Z dalších **veřejně prospěšných staveb** upoutala architektonicky dokonalá stavba nového hotelu a vysílače ve tvaru rotačního hyperboloidu na vrcholu **Ještěd**, slavnostně otevřená 21. 9. 1973 (druhá ze Sedmi divů Česka z roku 2005 a navrhovaná k zapsání do seznamu UNESCO), prvního ocelového obilního sila v ČSSR v **Libáni** u Kopidlna o kapacitě 20 000 tun, jehož provoz byl zahájen 20. 11 1973 [708]) a na který navázala výstavba dalších, vysoce výkonného **vysílače v Liblicích** u Českého Brodu uvedeného do provozu 28. 12. 1976 [709]), **Ústřední telekomunikační budovy** v Praze na Žižkově jakožto největší stavby v historii československých spojů uvedené do provozu 3. 1. 1980 [710]), nové **budovy Federálního shromáždění** v Praze, **Paláce kultury** v Praze slavnostně otevřeného 2. 4. 1981 [711]) a tzv. **Žižkovského vysílače** pro televizní analogové a rozhlasové vysílání s restaurací (ve výšce 66 m), vyhlídkovou kabinou (ve výšce 93 m) a s anténním nástavcem dosahujícím výšky 216 m, s jehož výstavbou bylo započato v říjnu 1985 a dokončen byl v roce 1992. Zaujaly také **budovy Motokovu** s 27 podlažími a výškou 104 m postavené v Praze na Pankráci v letech 1977 až 1988, **hotelu Fórum v Praze** vysokého 90 m. [712]), nového **divadla v Mostě** z roku 1979 nebo **nové kaple sv. Josefa v Senetářově**. [713]) K velmi významným stavbám patřil **kompex Československé televize na Kavčích horách** v Praze, který byl dokončen v roce 1979 a který (včetně budovy televizních novin a nových vysílačů) sjednotil práci televizních

studií, do té doby rozesetých na mnoha místech v Praze. V bratislavské části Koliba na vrchu Kamzík (433 m n. m.) byla v letech 1967 až 1975 postavena televizní věž o výšce 194 m s vysílačem a restaurací. V roce 1983 byla v Praze zahájena stavba zamýšleného sídla Československého rozhlasu. Když se však v roce 1993, kdy byla výstavba dokončena, ukázalo, že je pro provoz Českého rozhlasu příliš velká, byla prodána a po radikální přestavbě byla změněna na tzv. City Tower, svou výškou 109 m (bez antény) druhou nejvyšší stavbou v České republice.

K posílení zejména cizineckého cestovního ruchu bylo postaveno **několik velkých hotelů**, z nichž k největším patřil bratislavský hotel Bratislava s 947 lůžky (1974), pražský Interhotel Panorama s 864 lůžky (1984) hotely Thermal v Karlových Varech, hotel Panorama na Štrbském Plese a hotely Intercontinental v Praze a v Brně, které v roce 1982 získaly mezinárodní prestižní ocenění Oscar Mondiale del Turismo. [714])

K výstavným vrcholům tehdejší architektury patřil také hotel Praha, postavený jako špičkové ubytovací zařízení s prezidentským apartmá, konferenčními sály, restaurací, bazénem, 136 pokoji a výhledem na Pražský hrad (čili pro přednostní potřeby státu a ÚV KSČ) v letech 1975 až 1981 v Praze-Dejvicích. Ačkoliv jeho projekt zpracovala čtveřice renomovaných architektů (Jaroslav Paroubek, Arnošt Navrátil, Radek Černý, Jan Sedláček), kteří v rámci myšlenek tzv. organické architektury dokázali kopírovat vrstevnice a terén, čímž předčili o desetiletí světově uznávaného architekta Jana Kaplického, při stavbě byly použity nejlepší dostupné technologie a materiály, na jeho výzdobě se podílela řada umělců (Stanislav Libenský – lustry, Zbyněk Hřivnáč – nábytek, Štěpán Kotrba – keramické obklady, Antonín Hepnar – dřevěné výrobky) a po roce 1989 byl provozován jako pětihvězdičkový hotel, byl v roce 2002 prodán pod cenou (501 miliónů Kč proti nákladům na výstavbu ve výši 800 miliónů Kčs) a v lednu 2014 začala jeho demolice. Bohužel to nebyl jediný či ojedinělý projev unáhleného polistopadového antikomunistického obrazoborectví (viz např. Dům kultury ROH, odpůrci zvaný „dům hrůzy u Radbůzy“ v Plzni). Odpůrci socialismu rádi argumentují tvrzením, že socialistická architektura byla megalomanská a dominantní, čili ignorující okolí, ale ve své ideologické zaslepenosti zapomínají, že idea těchto masivních staveb z betonu jakožto architektonický směr zvaný **brutalismus** byla převzata ze Západu, kde vznikla v roce 1954 a od té doby západní architekturu „zaplevelila“ daleko více než socialistickou. Možná tedy, že jsou jejich útoky na tuto architekturu jako „odporný pozůstatek komunismu“, spravedlivým trestem pro politické představitele tzv. normalizace za to, že touto svou megalomanskou snahou po modernizaci větších měst dopustili ústup architektů a projekčních kanceláří od **sorely** (čili **socialistického realismu**) z období stalinismu…

Naštěstí (bez ohledu na tyto umělé „ideologicko-architektonické“ spory) trvalá pozornost KSČ byla věnována zvyšování počtu **sociálních a kulturních zařízení**. K roku 1989 existovalo v ČSSR 331 domovů důchodců se 42 283 místy, 88 stálých divadelních scén, 8 398 veřejných knihoven s 3 056 odbočkami, 58 626 000 svazky knih a 2 782 000 zaregistrovanými čtenáři, 1 659 knih vysokých škol, 2 796 kin, 218 muzeí, 46 galerií a 50 lidových hvězdáren a planetárií. V ČSR to bylo 255 domovů důchodců s 33 449 místy, 39 divadelních scén, 5751 veřejných knihoven s 2 517 odbočkami, 38 380 000 svazků knih a 1 708 000 zaregistrovanými čtenáři, 1 186 knih vysokých škol, 2 015 kin, 157 muzeí, 28 galerií a 24 lidových hvězdáren a planetárií. [715])

Velká pozornost byla také věnována výstavbě mnoha **sportovních areálů** – např. středisek vrcholového sportu mládeže (zpravidla zimního a letního v každém kraji), sportovních (popř. multifunkčních) areálů nebo hal v Brně (multifunkční haly Rondo vybudované v letech 1972 až 1982), Ústí nad Labem Na Klíši, Gottwaldově, Jičíně a Bratislavě Na Pasienkoch, letním stadiónům v Bratislavě (Slovanu CHZJD) a v Maršovicích, plaveckých areálů a bazénů v Táboře, Českých Budějovicích, Rakovníku, Praze – Podolí, Jičíně a Brně, umělého slalomového areálu v Praze – Tróji, veslařského kanálu v Račicích,

Brněnského velodromu, závodního okruhu u Mostu, víceúčelových sportovních hal v Praze (PKOJF) a v Benešově, volejbalové haly v Odoleně Vodě, haly Spartaku Vlašim, tělovýchovného komplexu v Nymburku, tenisových areálů v Plzni (VŠ Slávie) a v Praze na Štvanici, střediska vzpírání Baníku Sokolov, největšímu československému skokanskému můstku s umělou hmotou v Horečkách ve Frenštátu pod Radhoštěm, rekonstruovanému lyžařskému stadionu ve Svatém Petru, můstkům pro skoky a lety na lyžích v Harrachově, hotelu Ski v Novém Městě na Moravě, zimním stadionům v Plzni, Příbrami Rokycanech nebo internátní sportovní škole v Banské Bystrici.

„Komunistický režim" byl a stále je kritizován za zanedbávání **péče o stavební památky**, ale kritici si zpravidla nechtějí objektivně uvědomit několik skutečností: poprvé, že lidově-demokratický stát převzal v roce 1948 **mimořádně velký počet památek**, „podle některých pramenů v počtu na srovnatelnou plochu území druhý nejvyšší v Evropě" [716]), podruhé, že poté, kdy šlechta a církev historicky (a to už v letech 1848 až 1948) ztratila možnost vykořisťovat své poddané (jejichž potomci nyní tvoří většinu občanů České republiky) a tím i **význačný zdroj příjmů** z jejich práce a ze „svých" pozemků, ztratila schopnost i chuť se o kulturně cenná sídla starat, takže ta už v letech 1918 až 1948 (a zejména i v souvislosti s jejich užíváním německými okupanty v letech 1939 až 1945) a mnohé památky tak byly znárodněny už v omšelém stavu – a konečně potřetí, že v poválečných letech nedostatku (včetně nedostatku bytů jako dluhu dřívějších dob) i přednostně nutné výstavby hospodářství (a tím především průmyslových objektů) nebylo situaci možné řešit jinak, než soustředěním prostředků **do oprav památek nejdůležitějších** a tehdy nejponičenějších, **svozem** umělecky cenných předmětů a mobiliářů z méně důležitých památek do muzeí, depozitářů a nejdůležitějších hradů a zámků a posléze využitím těchto objektů pro účely, které nebylo možno dlouhodobě zabezpečit novou výstavbou (pro byty, školy, internáty, léčebny, domovy důchodců či v případě bývalých velmi rozlehlých klášterů nebo hospodářských sídel šlechty a velkostatků jako objekty JZD).

Na nejvýznamnější poválečné akce na ochranu památek (obnovu Němci vypáleného zámku v Mikulově, znovuvýstavbu Betlémské kaple či rozbombardovaného kláštera a kostela Emauzy Na Slovanech (Emauzy), rekonstrukci objektů na Hradčanech, malostranských paláců, historické jádra Chebu, záchranu městských center a objektů v Litoměřicích, Úštěku, Znojmě, Telči, Slavonicích, Bratislavě, Banské Bystrici, Banské Štiavnici, Bardejově, Levoči a Prešově, a na dostavění Bratislavského hradu ovšem v 70. a 80. letech 20. století navázaly další **unikátní akce**: přemístění kostela Panny Marie v Mostě na vzdálenost 820 metrů, obnova Pražského hradu, rekonstrukce Národního divadla v Praze v letech 1977 až 1983 doplněná výstavbou moderní Nové scény (včetně podzemních garáží), areálu Anežského kláštera a Ungeltu v Praze, komplexní renovace hradu Vranov nad Dyjí a konzervace Spišského hradu na Slovensku a do roku 1989 nedokončená renovace tzv. Královské cesty (a tak i pěší zóny) historickým centrem Prahy od Prašné brány na Malou Stranu v Praze. [717]) A tak po roce 1989 mohlo přijít i na památky méně významné až drobné (kapličky, boží muka apod.), zatímco na rekonstrukci **státních** hradů a zámků shání stát finanční prostředky možná ještě hůře než za tzv. reálného socialismu.

Specifikem tzv. reálného socialismu byla výstavba veřejně prospěšných staveb a zařízení v rámci **akcí Z**, tj. **zvelebování obcí občanskou svépomocí** (formou placených i neplacených brigád občanů). „Vrchol této občanské aktivity spadal do let 1973-77, kdy hodnota provedených prací představovala 5,5 až 6,6 mld. Kčs ročně. Celkový objem investic realizovaných v akci Z dosáhl v letech 1963-83 včetně prací neinvestiční povahy 72,4 mld. Kč, tj. ročně v průměru 4,8 mld. Kč. (…) Akce Z se zaměřovala hlavně na výstavbu vodohospodářských, školních, kulturních a sportovních objektů a na rozšiřování sítě obchodu a komunálních služeb". [718]) Řada těchto objektů slouží zejména společenským organizacím (Sokolu, hasičům) v obcích dodnes, o řadu z nich však obce po roce 1989 přišly privatizacemi

(dražbami, zejména dražbami pod cenou – tzv. holandskými dražbami). Když hodnoty, dosažené v rámci akcí Z, **porovnáme s již výše uvedenými investicemi do zbrojní výroby**, zjistíme, že občané dokázali svou prací úbytek financí, určených na obranu, poměrně dobře nahradit, vyeliminovat. A že tedy nebýt globálního nepřátelství kapitalismu vůči socialismu, mohlo Československo financí uspořených z obrany věnovat buď k výstavbě veřejně prospěšných zařízení bez nutné svépomoci občanů, nebo využít k jiným účelům, prospěšnějším pro stát i pro občany, tedy např. k dalšímu zvýšení jejich životní úrovně nebo k dorovnání těch parametrů, v nichž ČSSR pokulhávala za Západem.

K další výstavbě **družstevních prodejen** Jednota (většinou svépomocí) na venkově přibyly i **nové obchodní domy**, postavené nejen v největších městech, ale také v městech menších, a nová obchodní střediska (zejména na nových sídlištích). Ve velkých městech byla vybudována síť obchodních domů Prior, z nichž největší v Praze byly pojmenovány individuálními názvy Máj (postavený v letech 1972 až 1975) a Kotva (postavený v letech 1971 až 1975). Na ně navázala **síť družstevních obchodních center** a **specializovaných velkoprodejen** (jako např. Dům bytové kultury Praha, Dům ČSVD Praha, Dům odívání Bratislava, obchodní domy Agrokombinátu Slušovice v Gottwaldově a Slušovicích.

K **rozvoji obchodu** přispěly též nové stravovací kapacity, zejména nové hotely, nová rekreační zařízení, závodní jídelny a kantýny (17 000 na počátku 80. let) a školní jídelny (15 836 na sklonku 80. let) [719]), stejně tak jako **nové výstavní a veletržní areály** pro veletrhy tradiční i nové (např. pro Brněnské výstavní trhy pořádané v Brně od roku 1923), Liberecké výstavní trhy pořádané v Liberci od roku 1956, EX Plzeň pořádanou Plzni od roku 1966, Flora pořádanou v Olomouci od roku 1967, Zahradu Čech pořádanou v Litoměřicích od roku 1969, Zemi živitelku pořádanou v Českých Budějovicích od roku 1973, veletrhy a přehlídky módy v Prostějově a v Trenčíně i jiné prodejní akce). V roce 1980 byla v Bratislavě otevřena největší pivnice v ČSSR – Stará sladovňa s 1200 místy a dalšími 500 místy v letní zahradě. Jako mezistupeň mezi běžnými obchody a obchody Tuzex (kde bylo možno zakoupit nedostatkové západní zboží za tzv. bony) byly v osmdesátých letech zřizovány obchody ESO, „v nichž byly dostupné za vyšší ceny v korunách luxusnější, většinou dovážené výrobky“. [720])

Přes všechny negativní rysy tzv. reálného socialismu (kdy se architekti museli ve svých snech, záměrech a tvůrčí seberealizaci přizpůsobovat plánovaným, tudíž i finančním, materiálovým a výrobním omezením), dokázala **československá architektura** i v tomto období udržet krok se světovým vývojem a mnohdy svět překvapit řadou specificky československých pokrokových a nadčasových řešení (zejména ve smyslu uměleckého vyjádření a současně komplexní použitelnosti či prospěšnosti pro veřejnost. Z významných architektů je možné např. jmenovat manžele Machoninovi (Vladimíra a Věru), tvůrce hotelu Thermal v Karlových Varech (1964 až 1977), Domu bytové kultury v Praze, obchodního domu Kotva a řady interiérů. Nelze opomenout ani kvalitu drobné architektury: mnoho projektů a staveb rodinných domů z 80. let 20. století bylo natolik kvalitních, že předčila i „polistopadové“ novoty (např. v dimenzi použitého materiálu, ve světelnosti, v praktickém rozvržení prostoru či dokonce v později tolik sledované energetické náročnosti).

Další z cílů socialismu splněn: nedostatek bytů zlikvidován masivní výstavbou

Nejúspěšnějším obdobím ve výstavbě bytů bylo období V. pětiletky (1971 až 1975). Tehdy bylo místo plánovaného půl miliónu nových bytů předáno k užívání 615 tisíc bytů, tedy v ročním průměru o 45% než v 60. letech. [721]) Celkově bylo v letech 1971 až 1975 postaveno 648 000 nových bytů. V celém období 70. let (1971 až 1980) bylo dostavěno kolem 1 263 300 nových bytů. „Lze odhadnout, že se v letech 1971-80 nastěhoval do nového bytu každý pátý občan ČSSR.“ [722]) Za tímto desetiletím mírně zaostalo dalších devět let (1981 až 1989), kdy bylo dokončené 820 000 nových bytů. „V 70. letech bylo postaveno na 1000

obyvatel 85 nových bytů a v následujících devíti letech 53 bytů, tj. celkem za 19 let 138 bytů. Pokud by v nových bytech žily tři osoby, přistěhovaly by se do nových bytů dvě třetiny tehdejší populace.“ [723]) „Vedle toho bylo v letech 1971-89 získáno přestavbami z nebytových prostor nebo rozdělením větších bytů 83 tis. bytů, takže celkem přibylo 2 165 tis. bytů. Zároveň však zaniklo zbořením, přeměnou na jiné účely nebo spojením do větších bytů 403 tis. bytových jednotek, takže čistý přírůstek bytového fondu činil 1 762 tis. bytů (v ročním průměru 93 tis. bytů).“ [724])

Trvale nejrozšířenější formou bytové výstavby byly **družstevní byty** (30,6 až 43,4% veškeré bytové výstavby) a **rodinné domky** (od 27,9% do 30,2% veškeré bytové výstavby), na jejichž výstavbě se ovšem podílel i stát, a to financováním výstavby družstevních bytů a poskytováním **výhodných úvěrů pro individuální stavebníky**. Vyvrcholením se stala nenávratná půjčka (čili dar) státu až do výše 150 000 pro mladé stavitele rodinných domků, pochopitelně za podmínky, že v řádné lhůtě určené pro výstavbu nový domek zkolaudují.

Během desetiletí 1971 až 1980 bylo dostavěno kolem 386 700 družstevních bytů a kolem 352 700 bytů formou individuální výstavby. Během dalších devíti let (1981 až 1989) kolem 355 800 družstevních bytů a kolem 247 700 bytů formou individuální výstavby. Kolem 20% bytové výstavby dosáhla výstavba bytů komunálních (tedy ryze ze státních prostředků): v letech 1971 až 1980 takových bytů bylo kolem 274 700, v letech 1981 až 1989 kolem 169 300. Nejmenší podíl postavených bytů připadl na výstavbu financovanou státními podniky z vlastních podnikových zdrojů: v letech 1971 až 1980 19,7% (kolem 249 200 dokončených bytů), v letech 1981 až 1989 5,8% (47 200 dokončených bytů). „Počet nově postavených **podnikových bytů** se zvýšil z pouhých 166 v roce 1966 na 34 201 v roce 1975, ale pak opět klesal až na 1651 v roce 1989.“ [725]) Kterápak soukromá firma dnes postaví byty pro své zaměstnance?

„Ještě“ v roce 2014 bydlelo v panelových domech na 2, 7 miliónu obyvatel České republiky. Kde by bydlelo, kdyby nebyly postaveny? Bylo by schopno tolik lidí si postavit vlastní bydlení svépomocí? V letech 1961 až 1990 bylo postaveno 1 889 500bytů, z toho 24,5% státních, 37,9% družstevních, 13,2% podnikových a 24,4% rodinných domků. Jak vidno, nejvíce bylo družstevních, což bylo dáno existencí Stavebních bytových družstev, o jejichž členství byl mezi občany mimořádný zájem. První družstevní a podnikové byty se objevily v roce 1959, družstevní byly poskytovány podle pořadových čísel členství. Příští uživatel družstevního bytu hradil dvě třetiny nákladů, z této sumy polvinu v hotovosti a polovinu úvěrem poskytnutým na třicet let s úroky 1 až 2%. V roce 1989 činily pořizovací náklady (cena výstavby) průměrného bytu (3 + 1) kolem 180 000 Kč, metr užitkové plochy stál 2 500 Kčs.

Lepšil se i **standard bydlení**. Od března 1961 do března 1991 se zvýšil podíl bytů I. kategorie z osmi procent na 71,7% a zároveň se snížil podíl bytů s jednou obytnou místností nad 8m^2 ze 45% na 14%. Ve stejném období se zvětšila celková i obytná plocha bytu (na 71,2% a na 46,3%) a zároveň průměrný počet bydlících v jednom bytě z 3,58 na 2,91. [726]) Jak už bylo výše naznačeno, došlo také ke **snížení stáří bytového fondu**: „mezi léty 1961 a 1980 se zmenšil počet obydlených bytů postavených do konce 19. století z 1 222 tis. na 574 tis. a počet bytů z období od roku 1946 vzrostl ze 731 tis. na 2 938 tis.“, takže „v bytech vybudovaných po druhé světové válce žily v roce 1980 již bezmála dvě třetiny populace“. [727]) V rodinných domcích dokončených v roce 1989 už mělo více než 79% bytů čtyři nebo více pokojů. V roce 1991 bylo napočítáno 77,4% trvale obydlených bytů s ústředním nebo etážovým topením, 50,3% vybavených vodou a plynem, 87,6% s dodávkou teplé vody, 90,2% vybavených koupelnou nebo sprchovým koutem, 86% se splachovacím WC v bytě a 64,4% připojených na veřejnou kanalizaci. [728])

Pokud jde o **vybavenost domácností spotřebiči**, lze nabídnout ucelené údaje z roku 1985: radiopřijímači bylo vybaveno 100% domácností, sporákem a žehličkou 99%

domácností, chladničkami a televizory 97% domácností, pračkami 95% domácností a šicími stroji 71% domácností. Na 100 domácností připadalo 18 sporáků na uhlí, 20 elektrických, 47 plynových, 51 elektrických a 32 plynových vařičů, 34 elektrických a 15 plynových trub, 40 remosek, 16 elektrických grilů, 14 opékačů topinek, 12 elektrických kávovarů 35 šlehačů, 52 mixerů, 23 robotů a 15 mrazniček. I tehdy „ještě“ existovala diferenciace ve vybavení domácností zaměstnanců a důchodců, nejvýrazněji u automatických praček (68% rodin zaměstnanců oproti 22% domácností důchodců) a u televizorů s barevným příjmem (34% a 10%). I když v některých kapitalistických státech byly k témuž roku zaznamenány horší kvantitativní ukazatele (např. dánské domácnosti byly vybaveny televizory „jen“ z 91% a západoněmecké např. jen z 82% chladničkou a 13% plynovým sporákem), ve více ukazatelích byly na tom tyto země lépe (v počtech barevných televizorů, automatických praček, mrazniček, myček na nádobí, elektrických grilů a sporáků. Zatímco tehdy začínala na Západě výroba mikrovlnných trub (v roce 1986 7% domácností ve Velké Británii, 3% v SRN, 2% v Belgii), jejich vlastnictví nebylo u nás ještě v roce 1985 evidováno. V letech 1982 až 1985 u nás rostly nákupy elektrických šlehačů, mrazniček, automatických praček, barevných televizorů a rádiokombinací. Na tuto vybavenost je možno se podívat i z hlediska stáří (a tím pádem i spolehlivosti) užívaných předmětů: šicí stroj měl průměrné stáří 21,2 let, psací stroj 15,7 let), standartní pračka 12,7 let, odstředivka 11,2 let, chladnička 10,6 let, vysavač 10,1 let atd.

Do kvantitativního i kvalitativního růstu bydlení je třeba také započítat masové **chataření**, „jehož rozsah neměl v jiných zemích obdobu“. [729]) Stejně tak tomu tomu bylo u zahrádkářských kolonií (správně **zahrádkových osad**), k jejichž **dalšímu** úspěšnému rozvoji zejména v příměstských oblastech (na do té doby nevyužívané půdě) došlo na základě řady nových právních úprav (zákonů a vyhlášek) zejména z let 1971 až 1977 a s vydatnou organizační a odbornou pomocí okresních výborů a základních organizací ČZS (Českého zahrádkářského svazu). Při sčítání domů a bytů v roce 1991 bylo jen v českých zemích napočítáno 396 000 rekreačních objektů, z toho 268 000 chat. [730])

Rozvoj dopravy ve prospěch hospodářství i občanů

Úměrně k potřebám výroby i obchodu zaznamenala **doprava**. Zejména došlo k rychlému rozvoji **individuálního automobilismu** (na úkor zájmu o jednostopá vozidla). Zatímco v roce 1968 připadalo na jeden osobní automobil 23 obyvatel, do roku 1989 se toto číslo snížilo na 5. [731]) V roce 1989 bylo zaregistrováno 3 122 300 osobních automobilů (z toho 3 048 500 v roce 1990 v osobním vlastnictví), dále 551 500 motocyklů, 39 400 autobusů, 67 700 dodávkových automobilů a 379 000 nákladních automobilů (včetně speciálních). I když došlo k tomuto nárůstu, roční počet osob, usmrcených při **dopravních nehodách** se podařilo snížit z 2353 v roce 1968 na 1397 v roce 1989. [732])

Spolu s rozvojem individuálního automobilismu došlo k určitému přesunu těžiště přepravních výkonů ze železnice na **silniční dopravu**. [733]) Využití nákladní silniční dopravy pomáhaly zefektivňovat tzv. vytěžovací střediska (aby nákladní automobily nejezdily při cestě zpět prázdné). Autobusovou dopravu uskutečňovanou autobusy Karosa, doplnily od roku 1974 maďarské autobusy Ikarus 280. Speciálně pro ČSSR byly vyráběny typy 280.08 a 280.10.

I přes růst významu silniční přepravy si Československé státní dráhy až do roku 1989 „udržely dominantní pozici v tunokilometrech a v mezinárodní přepravě“ [734]). **Železniční doprava** (provozovaná ČSD čili Československými státními drahami) dosáhla v roce 1989 71 985 tunokilometrů (o 655 tunokilometrů méně než v kulminujícím roce 1980), silniční (provozovaná ČSAD čili Československou automobilovou dopravou) 13 246 tunokilometrů, silniční závodová 10 579 tunokilometrů, říční 5 099 tunokilometrů, letecká 66 tunokilometrů

a potrubní (pro přepravu ropy) 8 901 tunokilometrů. „Délka elektrizovaných tratí se rozšířila v letech 1970-89 z 2360 na 3816 km“, tedy „na téměř 30% železniční sítě“, nicméně na provozních výkonech ČSD „dosáhl podíl elektrické trakce tří čtvrtin“. (*HSDČ 800*). Z nejdůležitějších tratí byla **elektrizace** dokončena na tratích Praha-Plzeň, Praha - České Budějovice, Praha – Lovosice – Děčín, Ústí nad Labem – Kadaň, Plzeň – České Budějovice – Jihlava, Přerov – Břeclav, Bratislava – Púchov a Košice – Prešov. Mnoho investičních akcí bylo soustředěno na **přeložky tratí** v uhelných oblastech a na výstavbu nebo rekonstrukci železničních dílen. [735])

Elektrizace si vynutila **změny i ve vozovém parku**. Poslední parní lokomotivu převzaly ČSD v květnu 1958, pak jejich počet postupně klesal až na jedinou v roce 1985. V průběhu tohoto období je postupně vystřídaly lokomotivy motorové, na konci 50. let nejprve uplatňované v posunu (ze 162 v roce 1960 na 3119 v roce 1990. V 50. letech začala sériová výroba elektrických lokomotiv, zaměřená nejdříve na vývoz. Z 272 elektrických lokomotiv provozovaných na našich tratích v roce 1960 dosáhl jejich počet v roce 1990 1608. Dominanci lokomotiv české výroby na tratích ČSD narušila jen sovětská motorová lokomotiva řady T 679.1 (nazývaná občany Sergej) z ukrajinského Vorošilovgradu, která byla určena pro těžkotonážní nákladní dopravu a jíž bylo do ČSSR dodáno v letech 1966 až 1979 599 kusů. Spolu s růstem počtu lokomotiv rostl i počet motorových a elektrických vozů a nákladních (většinou čtyřnápravových) vagónů (těch bylo v ČSSR už v roce 1965 napočítáno 62 000). Od roku 1961 jezdily na příměstských tratích Prahy, Ostravy, Košic a Ústí nad Labem pantografové jednotky s několika propojenými vozy. Od roku 1976 se na našich tratích objevily patrové vozy dovezené z NDR.

Negativem železniční dopravy za socialismu se stala **přetíženost hlavních tratí**, jejímž následkem „byly prostoje, nízká průměrná rychlost a zpožďování vlaků. Ke zkrácení doby oběhu nákladních vagónů byla přijímána mimořádná opatření k urychlení nakládky a vykládky na nádražích i podnikových vlečkách.“ [736]) Přeprava nákladů po železnici však měla i svá nesporná pozitiva: bránila přetíženosti silniční nákladní dopravy, byla v tomto ohledu ekonomičtější a byla schopná krýt náklady železniční osobní dopravy, v důsledku čehož se nezvyšovala cena jízdného.

Pokud jde o **říční dopravu**, těžiště dopravy spočívalo v přepravě zboží v zahraničně obchodním styku. Na transport po Dunaji připadalo v roce 1989 42% objemu přepraveného zboží v tunách a 70% výkonů v tunokilometrech. Tato doprava byla od roku 1978 součástí plavební organizace BLR, ČSSR, MLR a SSSR s názvem Interlichter, která započala s přepravou kontejnerů. [737]) Dopravu na českých tocích zabezpečovala Československá plavba labsko-oderská (ČSPLO) se sídlem v Děčíně, na Dunaji Československá plavba dunajská (ČSPD) se sídlem v Bratislavě.

Námořní dopravu ČSSR provozovala od roku 1959 ČNP, čili Československá námořní plavba. V letech 1967 až 1975 přišla dočasně o loď Lednice, která byla během izraelsko-arabské války uvězněna v Suezském průplavu. „Z hlediska obchodu byl provoz lodí velice rentabilní. Československé lodě zajišťovaly výměnu zboží mj. s Čínou či Kubou, tedy států v tehdejší době z politických důvodů zčásti blokovaných. Umožnily dostat výrobky československého průmyslu do celého světa a bez velkého nároku na devizy dovážet nedostatkové suroviny.“ [738]) Rejstříkovým přístavem byla sice Praha, ale Československo díky Versailleské mírové konferenci a na ní navazující Barcelonské deklaraci mohlo ke kotvení svých lodí používat na 99 let pronajaté přístavy ve Štětíně a Hamburku. V letech 1975 až 1989 vzrostla tonáž našich lodí ze 125 000 na 265 tisíc BRT [739]) a v letech 1984 až 1989 se rozšířila na 14 lodí, které dokázaly v roce 1989 přepravit 2 145 600 tun zboží. Potřebovaly k tomu tehdy 992 námořníků. K roku 1984 šlo o lodě Košice, Vítkovice (s největší tonáží 24 300 BRT a délkou 209,8 m), Blaník, Sitno, Radhošť, Kriváň, Praha, Mír, Bratislava, Třinec, Orlík, Slapy, Lipno a Ostrava (tanker s délkou 170 m). V Analýze efektivnosti

provozu lodí československé námořní plavby z hlediska potřeb československého národního hospodářství z roku 1987 bylo uvedeno [740]): „Ačkoliv hlavní roli v přepravě zboží československého zahraničního obchodu hraje kontinentální doprava (v souvislosti s tím, že zhruba 78 % obratu československého zahraničního obchodu se uskutečňuje ve styku s evropskými zeměmi - jak socialistickými, tak nesocialistickými), nemůže se československý zahraniční obchod obejit bez námořní dopravy. Ve styku se zámořím se realizuje cca 12 % obratu zahraničního obchodu, což představuje 7,5 - 10 mil. tun ročně (vývoz i dovoz). Význam dopravy (včetně námořní) pro zahraniční obchod ČSSR dokumentuje i fakt, že celkové přepravní náklady v našem zahraničním obchodě činí až 50 - 60 % nákladů oběhu.“ Neodvratný zánik i po Listopadu 1989 ziskové flotily byl způsoben vytunelováním Harvardskými fondy (spojeným se ztrátovým prodejem lodí) v letech 1995 až 1998.

Letecká doprava co do počtu přepravených osob (1 926 000) i nákladu (28 502 tun) dosáhla vrcholu v roce 1975, pak byla její dynamika utlumena. Ve zmíněném roce zajistila naše letadla osobní přepravu na 5531 km vnitrostátních linek a na 110 681 km linek zahraničních při průměrné vzdálenosti 950 km. Novými typy letounů se postupně staly Iljušin 62 pro 168 cestujících (9 strojů), TU 134A pro 76 cestujících (14 strojů), TU 154M pro 142 cestujících, L-410A pro 17 cestujících (12 strojů) a ještě před listopadem 1989 byly u konsorcia Airbus Industries sjednán pronájem airbusů, z nichž první převzaly Československé aerolinie v roce 1991. Od roku 1969 začal působit v Bratislavě podnik Slov-air se specializací na provoz aerotaxi, montážních vrtulníků a letadel určených k poprašování polí a lesů (v roce 1989 bylo tímto způsobem ošetřeno 4,8 miliónu hektarů půdy). [741])

Zemědělství: základ potravinové soběstačnosti a pokrokovosti výrobních vztahů

I když se po roce 1975 zmírnila i dynamika růstu **zemědělské výroby**, nešlo na rozdíl od průmyslu o negativní jev, a to z několika příčin: Za prvé proto, že **družstevní forma** vztahu ke svěřeným výrobním prostředkům se ukázala pro vývoj výroby jako perspektivnější, než forma státního vlastnictví. Za druhé proto, že se (i proto) zemědělství nemuselo potýkat s nedostatkem kvalifikovaných pracovních sil a venkov vyrovnal svojí vybaveností, životní úrovní a kulturou města. Za třetí proto, že zpomalení zemědělství zasáhlo celou Evropu. Za čtvrté proto, že i přesto si československé zemědělství dokázalo (především z důvodu prvního i druhého) **udržet mírný předstih před ostatní Evropou** a dokázalo jí být **v mnohém vzorem**. Za páté proto, že v důsledku všech výše uvedených příčin učinilo československé zemědělství Československo **plně soběstačné** produkcí vlastních, **velmi kvalitních potravin**.

V II. polovině 70. let byla provedena **poslední integrace JZD**, čímž vznikly velké celky (jen několik v každém okrese), zpětně dělené na tzv. VOJe (čili výrobně organizační jednotky) a farmy. To vedlo k nové koncentraci i specializaci zemědělské výroby a k téměř úplné soběstačnosti JZD v údržbě zemědělských strojů a v realizaci tzv. přidružené (nezemědělské) výroby, což vše vedlo k nezájmu o záhumenky i soukromý chov velkých hospodářských zvířat. Dalším důsledkem bylo spojování osad a obcí do **střediskových obcí**, v nichž se soustřeďovaly obchody, zdravotní střediska, školy a kulturní domy. Byla to i reakce na vylidňování malých obcí (téměř neschopných samostatného života a osidlovaných cizími chataři a chalupáři), které se podařilo (právě díky dostupnosti zaměstnání a služeb ve střediskových obcích) výrazně zmírnit, a to i přesto, že byl tento postup zpochybňován nebo zesměšňován a stal se základem polistopadové pravicové rétoriky, usilující o důsledné osamostatnění byť té nejmenší obce bez ohledu na reálné (resp. mizivé) možnosti obecních rozpočtů, aktivit i místní nabídky pracovních míst.

Integrace JZD byla do značné míry způsobena i **vysokou mírou mechanizace** rostlinné i živočišné výroby, a to v největší míře **zemědělskými stroji domácí výroby**, jejichž dominance byla narušena jen **sovětskými a východoněmeckými obilními kombajny**

a nákladními automobily. Na dovoz sovětských kombajnů Stalinec S-4, Sk-3 a Sk-4 (v 50. a 60. letech) navázal od roku 1974 dovoz typů Sk-5 Niva a Sk-6 Kolos. Rozšířenejšími a oblíbenějšími ovšem byly kombajny Fortschritt, jejichž dovoz z NDR započal v roce 1968. Šlo o typy E 512, E 514 (umožňující sklízet i luštěniny a olejniny), E 516 (jehož kabina byla už vybavena palubním počítačem sklizně) a E 517 (jehož kabina byla vybavena klimatizací a který dokázal stíhat vysypat obilí i šestkrát během dvanácti hodin sklizně). Vítaným pomocníkem byl i nákladní automobil IFA W 50 (resp. W 50-LA/Z) ze saského Cvikova (Zwickau). I přes koncentraci dílen a vozového parku JZD neztratily ani v této době na významu **strojní a traktorové stanice** jako základny „opravárenské a technicko-poradenské činnost“ [742]).

Oproti II. polovině 60. let ČSSR dosahovala v letech 1971 až 1976 **průměrných ročních přírůstků** zemědělství **o 2,6% vyšších**, zatímco v ostatních zemích východní Evropy (včetně SSSR) to bylo o 2,5%, v západní Evropě o dvě procenta a v rozvojových zemích o 2,4%.[743]) V letech 1981 až 1985 se každoroční přírůstky zemědělské výroby v naší republice zvyšovaly o 13% oproti období let 1979 až 1981, zatímco v Evropě (bez SSSR) jen o pět procent a v Sovětském svazu jen o šest procent. Lepší byla Čínská lidová republika: o 21%. Podobné výsledky byly realizovány v letech 1986 až 1990: oproti létům 1979 až 1981 se podařilo roční zemědělské přírůstky zvýšit v ČSSR o 23%, v Evropě (bez SSSR) o 9%, v Sovětském svazu o 21% a v Číně o 46%.

„Před rokem 1989 zaujímala ČSSR **v hektarových výnosech pšenice, ječmene a ovsa 7. až 8. místo na světě** (po Nizozemí, Dánsku, SRN, Francii a dalších), a to hektarovým výnosem 5,4 tuny (Nizozemí dosáhlo 7,9 tuny). Daleko za námi skončilo Polsko (3,7), bývalá „obilnice Evropy“ Ukrajina (v roce 1991 3,0), ale i země, odkud byl Sovětský svaz nucen v osmdesátých letech dovážet – USA (2,7) a Kanada (2,3).

Méně uspokojivé byly výsledky v **produkci brambor** a v **počtu hospodářských zvířat** na 100 hektarů půdy a v jejich užitkovosti (tam naopak dominovaly USA, Kanada, Austrálie a Nový Zéland, ze zemí RVHP Maďarsko, Mongolsko a NDR. [744]) „Značné zvýšení soběstačnosti se podařilo docílit u olejnatých plodin – v letech 1975-89 ze 40 na 94%. V 80. letech k tomu přispělo i rozšíření osevních ploch slunečnice (v českých zemích 50-100násobně oproti předchozímu desetiletí). Zřetelný pokrok nastal v pěstování kukuřice na zeleno a ve vinařství. [745]) Naopak nepřetržitě **klesala sklizeň brambor**: ze 7 782 000 tun v roce 1953 na 3 167 000 v roce 1989 [746]), a to i přesto, že odborné a pěstitelské výsledky Výzkumného ústavu bramborářského v Havlíčkově Brodě byly na výborné úrovni. Důležitou a žádanou vedlejší výrobou z brambor byla výroba škrobu, dál užívaného v potravinářství, kvasném průmyslu, ve farmacii a k výrobě škrobových derivátů, lepidel, nátěrů a apretur. Jako úspěšného výrobce lze uvést o. p. Škrobárny v Havlíčkově Brodě, které na počátku 80. let minulého století uvedly na trh lepidlo S4, určené k lepení podlahovin a různých výplní a čalounění v nábytkářském a automobilovém průmyslu.

Slabinou rostlinné výroby zůstávalo **ovocnářství**. [747]) To se ovšem ještě tehdy nevědělo, že otevřený trh a živelnost po Listopadu 1989 přinesou ovocnářům existenční potíže, včetně snižování výkupních cen jablek či omezování výsadby hrušní a švestek.

Nepřetržitě se zvyšovala průměrná roční sklizeň řady plodin: od roku 1953 do roku 1989 stoupla sklizeň obilovin ze 4 930 000 tun na 12 042 000 tun, cukrovky z 5 226 000 tun na 6 389 000 tun, řepky a řepice z 27 000 tun na 387 000 tun, chmele ze 4 833 tun na 12 334 tun, pícnin ze 7 202 000 tun na 14 774 000 tun a vinných hroznů ze 60 000 tun na 166 000 tun. [748]) Už v roce 1973 byly hektarové výnosy obilí o 90 až 120% vyšší než v roce 1936, okopanin o 10 až 20%. A už tehdy bylo naše zemědělství schopno vlastními silami zabezpečit **85 až 90% potravin pro obyvatelstvo ČSSR**. [749])

Od 60. let se rozšiřovala (zejména po založení oborového podniku **Sempra**) **produkce květin** (ze řezaných druhů hlavně velkokvětých karafiátů, růží, chryzantém, narcisů, tulipánů

a frézií, z hrnkových kultur azalek a brambořiků). Tato výroba se ovšem po roce 1989 zhroutila dovozem ze zahraničí [750]), především z holandké květinové burzy. Nestalo-li by se tak, neměli bychom sice tak velký výběr z nákupu květin v kterémkoliv období v roce, ale zároveň bychom nestáli před problémem nákupu květin z Nizozemí, odporujícímu produkci květin tzv. férových (čili fairtradeových).

Výrazná pozornost byla věnována výstavbě **závlah** (přes 18 000 ha) a **odvodnění** (kolem 38 000 ha) i spotřebě průmyslových hnojiv (ze 68,3 kg čistých živin na jeden hektar půdy v roce 1960 na 225,8 kg v roce 1989). [751])

Pokud šlo o **úbytky zemědělské půdy**, dařilo se jim čelit: v letech 1969 až 1989 šlo o 5% (za 21 let 368 000 hektarů, v ročním průměru 17 500 ha). Největší část úbytků nespadala na bytovou, průmyslovou a obchodní zástavbu (jak by se dalo očekávat), ale na **zalesňování**. K brzdění úbytků zemědělské půdy přispěly **odvody za odnětí zemědělské půdy** zemědělské výrobě. Podle zákona o ochraně zemědělského půdního fondu z roku 1976 musel „ten, na jehož žádost se půda odnímala (nebo se na ní znesnadňovalo hospodaření) povinen kompenzovat socialistickým zemědělským organizacím ekonomickou újmu“, přičemž ovšem náklady spojené s touto kompenzací „zdražovaly investice a nutily investory (vedle odvodů za odnětí zemědělské půdy) k volbě jiných než zemědělských pozemků nebo k přijetí takových řešení, která by hospodaření na zemědělské půdě nepoškozovala“. [752]) Nicméně: jestliže jsme ještě v roce 1990 měli v Čechách a na Moravě 3 270 963 hektarů osevních ploch, v roce 2013 to bylo jen 2 476 922 ha [753]) (za 23 let šlo tedy o úbytek 794 041 hektarů, tedy o 24,2%!!! Kam zmizely?)

V rámci zemědělské půdy se rozšiřovaly **plochy pastvin na úkor luk** a též **plochy chmelnic a vinic**. Vinná réva se začala pěstovat i v netradičních oblastech (na východě Slovenska, na Kutnohorsku a na **rekultivovaných pozemcích** po dolování v Podkrušnohoří, např. v okolí Mostu. „Průmyslová produkce révových vín expandovala z 23 mil. litrů v roce 1948 na 139 mil. litrů v roce 1989“. [754]) Šlo o produkci z dvanácti vinařských oblastí: jedné české v povodí Labe a Ohře (569 ha), tří moravských kolem Znojma a Mikulova, Hustopečí a Hodonína a Bzence a Strážnice (14 511 ha k 31. 5. 1982) a osmi slovenských (o celkové rozloze 30 593 ha). Z odrůd révy na výrobu bílých vín šlo o ryzlink rýnský, tramín červený, burgundské bílé, burgundské šedé (rulandské), dívčí hrozen, sauvignon, furmint, sylvánské zelené, ryzlink vlašský, veltlínské zelené, neuburské a muller-thurgau. Na výrobu červených vín se užívaly odrůdy burgundské modré, frankovka, svatovavřinecké a portugalské modré.

Protože zemědělství bylo perspektivní (rostly v něm odměny v JZD mírně přesahující jak mzdy v průmyslu, tak celkové průměry mezd), „mnohonásobně vzrostl počet pracovníků se středoškolským a vysokoškolským vzděláním“ [755]). Samozřejmě, že tak jako ve světě stále **klesal počet pracujících v zemědělství** (v letech 1969 až 1989 se zmenšil o čtvrt miliónu, nejvíce v letech 1971 až 1975). Bylo to i díky vysokému stupni mechanizace a modernizace produkce. Od roku 1960 stoupl počet traktorů z 26 500 na 142 200 v roce 1989, nákladních aut z 8 045 na 53 207, sklízecích obilních mlátiček (kombajnů) ze 6 328 na 21 334, sklízečů brambor z 884 na 4 761, sklízečů řepy z 892 na 3547 atd. „Během pouhých dvanácti let 1969-80 se rozšířila např. jednofázová sklizeň obilovin sklízecími mlátičkami ze 76 na 100%, sklizeň cukrovky řepnými soupravami z 38 na 95% a sklizeň brambor sklízeči na 51%. Skončila éra stacionárních mlátiček a ruční práce při česání chmele, běžnou se stala sklizeň slámy a pícnin sklízecími řezačkami s pneumatickou přepravou do velkoobjemových vozů“. [756]) Nominální tažná síla traktorů na 100 ha orné půdy se v roce 1982 se ve srovnání s rokem 1960 zvýšila na 397,7%. [757])

„Ve struktuře zemědělské výroby **se po roce 1968 stabilizoval poměr mezi rostlinnou a živočišnou výrobou**, a to kolem relace 43 ku 57% u hrubé výroby a 35 k 65% u tržní výroby. (…) Dlouhodobější předstih růstu živočišné produkce do začátku 70. let (vyplývající „z rychlého přírůstku stavů prasat a drůbeže, jejichž výkrm byl náročný na

deficitní jadrná krmiva“ a z neekonomického „používání jádra v krmných dávkách pro skot“ [758])), vyvolal disproporci, která se projevila deficitem krmiv a rostoucím tlakem na jejich dovoz, navíc v době, kdy se světové ceny krmiv pronikavě zvýšily. Ačkoliv hospodářská politika toto nebezpečí včas postřehla, zemědělské podniky podcenily zabezpečování vlastní krmivové základny a spoléhaly na nákup krmiv ze státních fondů. Na přelomu 70. a 80. let rozhodla vláda radikálním zásahem obnovit proporcionalitu uvnitř zemědělské výroby. Znamenalo to zredukovat stav hospodářského zvířectva v těch podnicích, které neměly odpovídající vlastní zdroje krmiv, a připustit i přechodný pokles spotřeby masa.“. Tato směrnice byla dodržena a úbytek spotřeby masa na jednoho obyvatele o 5% byl během několika let zlikvidován. [759])

Z vybraných ukazatelů **živočišné výroby** jsou jistě zajímavé i následující údaje: dojivost jedné dojnice stoupla v roce 1989 oproti roku 1948 z 1134 litrů na 3880 litrů, výroba mléka tak byla v tomto období pochopitelně zvýšena z 2 504 miliónu litrů na 6888 miliónu litrů, výroba vajec se zvýšila z 1109 miliónu kusů na 6888 miliónu kusů (však také slepice zvýšila snášku v tomto období ze 110 na 251 vajec) a výroba masa se zvýšila ze 467 000 tun na 2 192 000 tun (nejvíce stoupla spotřeba vepřového masa, ale rostla spotřeba i masa drůbežího, hovězího a telecího). Kdo si dnes vzpomene na mléčnou ligu, soutěž zemědělských podniků v dojivosti krav? Tzv. reálný socialismus jsme opustili se 42 tisíci koňmi (v ČSR s 27 tisíci), 5 129 000 kusy skotu (v ČSR 3 506 000), 7 498 000 prasaty (v ČSR 4 790 000), 1 051 000 ovcemi berany (v ČSR 430 tisíci), 48 556 000 kusy drůbeže (v ČSR 31 981). [760])

V roce 1989 dosáhla **socializace zemědělství** maxima: 64,7% zemědělské půdy (včetně postupně mizejících záhumenků) připadlo přibližně 1700 JZD (v průměru na jedno JZD tak připadlo 2600 ha) s přibližně miliónem členů a 640 tisíci pracovníků. 21,8 procenta veškeré zemědělské půdy připadalo **státním statkům** (v roce 1986 bylo v ČSSR napočítáno 235 státních statků). Počet JZD i státních statků se snižoval, a to slučováním. Zemědělská výroba se tak stále více koncentrovala, což odpovídalo obecnému trendu i v jiných zemích RVHP. Úrovní socializace v roce 1981 (pouze 4,2% zemědělské půdy v rukou soukromých rolníků) jsme tehdy dosáhli 3. Příčky mezi zeměmi RVHP - po Bulharsku (0,3%) a Maďarsku (1,6%). Naopak v Polsku, které kolektivizaci neprovedlo, bylo tehdy v soukromém vlastnictví ještě 74,9% zemědělské půdy. [761])

Oproti roku 1953 tak mělo JZD v průměru osmkrát větší rozlohu zemědělské půdy a desetkrát větší členskou základnu. Na VIII. sjezdu JZD v roce 1972 byl ustaven **Svaz družstevních rolníků**, který se s počtem s více než 900 000 členů zařadil mezi největší organizace Národní fronty. [762]) Zatímco tak družstevníci získali silnou ekonomickou a politickou organizaci, nelze totéž říci o údajně vládnoucí dělnické třídě: připomeňme si, že zástupci zaměstnanců státních podniků i soukromých firem se poprvé a naposled sešli na sjezdu závodních rad 22. 2. 1948 a nikdy žádný podnět k založení obdobného „Svazu dělníků“ či jiného ústředí námezdně pracujících nebyl ustaven. Toto tristní zjištění ještě více vynikne při srovnání hospodářských výsledků zemědělských družstev oproti státním statkům a konec konců i jiným (průmyslovým, dopravním i jiným) státním podnikům.

JZD totiž „stále zřetelněji předstihovala státní statky v hospodářských výsledcích“, v roce 1989 **dokonce** „již bez ohledu na výrobní oblast“. [763]) Oproti státním statkům vykazovala JZD vyšší produkci na jednoho pracovníka, větší zisk při nižších dotacích i ve speciálně zemědělských ukazatelích (hektarových výnosů hlavních plodin, počtu skotu a prasat, dojivosti krav). [764]) Tajemství tohoto úspěchu vyplynulo z **větší samostatnosti v rozhodování** (od roku 1970), z většího respektování **demokratických principů** a ze zcela přirozených voleb **odborníků** do vedení družstev, **odpovědných za výši zisku a odměn členům družstev**! To se promítlo i do výsledků tzv. **přidružené (nezemědělské) výroby**,

která bývala lukrativnější než zemědělská prvovýroba, zlepšovala celkové hospodářské výsledky a **odstranila sezónnost**, která byla dříve typická zejména pro rostlinnou výrobu.

Další etapou této **synergie** bylo zakládání **společných (specializovaných) podniků** více JZD, popř. JZD a státních statků, tzv. **agrokomplexů**. Už „koncem roku 1975 působilo v ČSSR 502 kooperačních sdružení a 341 společných zemědělských podniků“. [765]) Vznik SZP čili společných zemědělských podniků byl důsledkem pokračující dělby práce, která byla součástní specializace. „Do těchto podniků vkládala družstva nebo statky, ale také ostatní státní podniky majetek pro společné provozování různých činností. Majetek společného zemědělského podniku se skládal z podílu jeho členů a podle výše podílů se dělil i případný zisk. Tyto podniky neměly zemědělskou půdu. Jako první vznikaly Agrochemické podniky (ACHP). Jejich počet různě kolísal, ale pak se ustálil na počtu 64. Hlavní činností těchto organizací byla realizace systémů výživy a ochrany rostlin na odborném a vědeckém základu. Rozsah činnosti byl omezován skladovacími kapacitami, které kryly jen 13,4% potřeby průmyslových hnojiv. (…) Pro realizaci stavebních činností vznikala Stavební sdružení a Agrostavy, do kterých vstupovaly také podniky zpracovatelského průmyslu a služeb. Území republiky (myšleno území ČR – pozn. J. F.) mimo oborové podniky pokrývalo 7 těchto organizací. (…) Největšího rozsahu dosáhly specializované podniky pro živočišnou výrobu. Tyto podniky provozovaly hlavně výroby, které nevyžadovaly přímou vazbu na zemědělskou půdu, jako např. výroba vajec, chov drůbeže a chov a výkrm prasat. V chovu skotu to byly centrální teletníky a odchov mladého skotu. Jejich počet značně klesal ze 120 na 53 v České republice. Důvodem snížení bylo slučování těchto podniků v okresech nebo jejich začlenění do některého členského podniku. Jedním z předpokladů úspěšné existence těchto podniků byla úzká spolupráce nebo členství podniku Zemědělského zásobování a nákupu, n. p., které zajišťovaly dodávky krmných směsí a dalších komponentů podle požadavků zemědělských podniků včetně poradenství v oblasti výživy hospodářských zvířat.“ [766])

Svůj specificky nezastupitelný význam měly i **zemědělské vysoké a střední školy**, **výzkumné ústavy** (bramborářský v Havlíčkově Brodu, ekonomiky zemědělství a výživy, luk a pastvin v Banské Bystrici, meliorací a ochrany půdy v Praze na Zbraslavi, mlékařský v Praze, potravinářský v Praze, pro chov prasat v Kostelci nad Orlicí, pro průzkum půd v Praze na Zbraslavi, obilnářský v Kroměříži, rostlinné výroby v Praze Ruzyni, veterinárního lékařství v Brně, zemědělské techniky v Praze Řepích), ZOU čili **zemědělská odborná učiliště**, veterinární stanice, krajské a okresní zemědělské správy i tajemníci pro zemědělství krajských a okresních výborů KSČ.

Do téměř absolutní dokonalosti byla zemědělská i přidružená výroba dovedena v **JZD Agrokombinát Slušovice na Zlínsku** (založeného v roce 1952), které se roku 1975 rozrostlo o katastry dalších 16 obcí na výměru kolem 6000 ha půdy. V roce 1985 dosáhlo toto družstvo 3000 činných členů a zaměstnalo 900 absolventů středních škol, 400 vysokoškoláků a 17 kandidátů věd. Tento agrokombinát vybudoval „vlastní výzkumné a experimentální útvary, psychologickou laboratoř, výpočetní centrum, informační středisko, rozvětvené služby pro domácnosti“ a „v roce 1985 bylo uvedeno do praxe kolem 400 inovačních opatření“. [767]) Do té doby produkce na jednoho pracovníka vzrostla na 514 000 Kčs, v roce 1988 vzrostl hektarový výnos obilovin na sedm tun a průměrná roční dojivost krávy na 6100 litrů mléka. Byla zavedena transplantace a konzervace embryí skotu, výroba zemědělských strojům agrochemikálií, mikropočítačů. Agrokombinát se podílel na výstavbě infrastruktury ve svých obcích, disponoval početným dopravním parkem, obchodními domy, hotelem, kulturními zařízeními, sportovními a rekreačními areály (včetně dostihů), navázal přímé obchodní styky se zahraničím (a v rámci nich připravoval i obchodní expanzi a rekreační možnosti až ve Vietnamu). To vše pod vedením ing. Františka Čuby, CSc. (předsedy družstva od roku 1964). [768])

Nepřekvapí tak, že **odměny v JZD** v roce 1975 **předstihly** průměrnou mzdu dělníků v průmyslu. Koncem sedmdesátých let předstihla vybavenost domácností JZD vybavenost domácností dělníků a ostatních zaměstnanců v počtu automobilů, motocyklů, jízdních kol a praček. [769]) Na to navázala větší výměra bytů. K roku 1985 předstihla **vybavenost venkovského obyvatelstva ČSSR** a NDR předměty dlouhodobé spotřeby na 1000 obyvatel všechny ostatní socialistické státy: 417 chladničkami (v NDR 566), 519 pračkami (v NDR 400), 433 televizory (v NDR 465) a 175 osobními automobily (v NDR 198). [770])

Nezastupitelný význam pro rozvoj a spokojenost družstevníků měly i **fondy kulturních a sociálních potřeb (FKSP)**, které musely být od roku 1986 dotovány ze strany JZD minimální částkou na člena ve výši 750 Kč. [771]) Fond byl „používán k úhradě společenských akcí, školení, zájmové činnosti, zájezdů, na zlepšení pracovního prostředí, na pořizování nebo vybavování jeslí, školek, stravovacích, zdravotnických, sociálních, kulturních, rekreačních a sportovních zařízení, na zakoupení dopravních prostředků pro rekreační a kulturní účely“, též odměny a dary za pracovní iniciativu, při pracovních a životních výročích a při odchodu do důchodu, příspěvky k starobním důchodům, sociální výpomoci, dlouhodobé bezúročné půjčky na pořízení nebo rekonstrukci bytů a rodinných domků, na nákup zařízení domácností a k překlenutí tíživé finanční situace, dále příspěvky na závodní stravování, na léčebné a rekreační pobyty v ČSSR i v zahraničí, na úhradu tělovýchovných a sportovních aktivit, pobytu dětí v pionýrských táborech, vstupenek na kulturní akce aj. Rozpočet FKSP schvalovaly členské schůze a o jeho plnění rozhodovala představenstva JZD.“ [772])

Poté, co byl v roce 1984 **novelizován zákon o zemědělském družstevnictví** z roku 1975, došlo **k dalšímu posílení samostatnosti JZD a vnitrodružstevní demokracie**. I když další zákon č. 90/1988 Sb., o zemědělském družstevnictví, ponechal v platnosti „právo stranické kontroly vůči družstevním orgánům“, hospodařila JZD s vlastním majetkem a na výsledcích hospodaření „**bezprostředně** závisely příjmy družstevního kolektivu i jeho jednotlivých členů“ [773]).

Z politického a celospolečenského hlediska nelze opomenout také to, že v 70. a 80. letech se do jednotných zemědělských družstev přihlašovali a stávali se jejich plnoprávnými členy stále častěji **pracovníci bez půdy** – většinou dělníci nebo odborníci se zájmem a zaměřením na zemědělství. Podle odhadu z roku 1989 tvořil počet vlastníků půdy nebo jejich dědiců **jen čtvrtinu** členské základny JZD. Zatímco u dělníků sílily **soukromnické tendence** (snad také v důsledku tzv. normalizace, nutících lidi více si cenit soukromí, když na veřejnosti nebylo možno bez rizika projevit svůj politický názor), u družstevníků tomu bylo naopak: projevilo se to **snižujícím zájmem o záhumenky**. Situace vyvrcholila v roce 1989, kdy „připadalo na záhumenkové hospodářství členů JZD celostátně 1,4% stavu skotu a 3,7% počtu prasat. [774]) Počet záhumenků klesal a pro členy JZD spolu se zahradami představovaly přilepšení v podobě zeleniny, ovoce a produktů z chovu drobného domácího zvířectva.

Lenin by zajásal: bylo to definitivní vyřešení „jeho“ rolnické otázky čistě socialistickým způsobem při plném zachování **ekonomické výkonnosti** (kvalitě výrobních sil) a **družstevního (samosprávného) vlastnictví** (tedy kvality výrobních vztahů, odpovídající kvalitě výrobních sil)!!! A to samosprávného vlastnictví, postupně se posouvajícího **nikoliv k zestátnění** (jak tomu napovídaly mylné tendence z ÚV KSČ!), ale z polohy samosprávného vlastnictví **podílového** k **bezpodílovému** (občinovému, kolektivnímu)! Československé vskutku socialistické zemědělství, původně složitě zrozené ze znásilňované kolektivizace, tak doslova vykvetlo **v příklad hodný následování v celém národním hospodářství**, ukazující i ekonomicky a společensky oprávněný a nutný **směr** ve změnách výrobních, společenských, politických a státoprávních vztahů v celém Československu!

Lenin by to okomentoval těmito slovy [775]): „Tady se kvantita mění v kvalitu. Družstvo jako malinký ostrůvek v kapitalistické společnosti je krámek. Jestliže však družstvo obsáhne celou společnost, v níž je uskutečněna socializace půdy a jsou znárodněny továrny a závody, je to socialismus. Po politickém a hospodářském vyvlastnění buržoazie spočívá úkol sovětské moci zjevně (především) v tom, aby se družstevní organizace rozšířily na celou společnost, aby ze všech občanů příslušné země bez výjimky učinila členy jediného celonárodního, nebo správněji řečeno celostátního družstva. (…) Dělnická třída se nesmí izolovat od ostatních částí obyvatelstva, ale naopak všechny části obyvatelstva bez výjimky musí řídit a přeorientovat je, aby se všichni obyvatelé spojili v jednotném všelidovém družstvu."

Neschopnost politiků (funkcionářů KSČ) i ekonomů (lhostejno, zda neostalinistických nebo upřímně marxistických, stejně tak reformních, skrytě či otevřeně pravicových)) spočívající ve **včasném** nerozpoznání a historickém nedocenění **tohoto** družstevního trendu a **tohoto** spolehlivého (stále zjevnějšího) ukazatele dalšího vývoje socialismu jakožto **vzoru pro průmysl** a další odvětví národního hospodářství byla zarážející. Nicméně přednosti družstevní velkovýroby a samosprávných vztahů v družstvech přece jen (ale bohužel pozdě) našly svůj **odraz v zákoně o státním podniku** (viz další kapitola). Projevilo se to ještě jednou po 17. listopadu 1989: zatímco zástupci Občanského fóra byli na sjezdu družstevníků přivítáni s pískotem a projevy hlasitého nesouhlasu, dělníci se bez hlubšího vztahu ke státem vlastněným výrobním prostředkům dali zmást obecnými proklamacemi OF.

Tak nebyla znovu obnovena tzv. rolnická otázka, ale před zraky všech námezdně pracujících – lhostejno, zda v zemědělství, průmyslu, službách, dopravě i jiných odvětvích hospodářství – ji vystřídala **otázka manažerská** („kupodivu" ve své podstatě dosti podobná právě bývalé otázce rolnické).

Další růst odborné úrovně výrobních sil, nicméně na úkor od ideové

Vedle popisu vývoje pracovních prostředků a pracovních předmětů (výrobních sil) nelze zapomenout ani na charakteristiku **pracovních sil**.

V letech 1976 až 1989 **se snížil počet dělníků** mezi všemi zaměstnanci (resp. všemi ekonomicky činnými osobami) z 54,6 na 52,6%. [776]) Sociálně preferovanými dělníky byli horníci a hutníci, pracující ve směnných provozech, v životu škodlivém a namáhavém prostředí. Tato skupina, tvořená asi 300 tisíci zaměstnanci, dostávala v průměru až o 35% vyšší mzdy než ostatní manuálně pracující, získávala častěji podnikové byty, dotovanou rekreaci a část z nich i vyšší důchody (v rámci I. důchodové kategorie). Horníkům byl v roce 1985 přiznán nárok na zvláštní dodatkovou dovolenou [777]) a v roce 1987 zvláštní měsíční příspěvek ke mzdě ve výši 1000 až 1500 Kč [778]). Vyšší mzdy mezi dělníky pobíralo také kolem 450 tisíc dělníků ve stavebnictví. [779])

Jakkoliv si dělníci mezi všemi pracujícími zachovali mírnou většinu, v celkovém počtu obyvatel ČSSR zůstali i nadále menšinou, což je i nadále opravňovalo k zabezpečení politických i sociálních výhod pro sebe i pro ostatní zaměstnance prostřednictvím **diktatury proletariátu**. I z toho KSČ vyvozovala pokračující **oprávněnost své vedoucí úlohy ve společnosti jako síly tuto diktaturu zabezpečující**. Mohlo by i tomu tak být, kdyby k tomu byly splněny dvě podmínky: za prvé, že by KSČ dokázala dělníkům tuto diktaturu zabezpečit **ve formě jejich účasti na řízení státu a podniků** (jak jinak, než prostřednictvím samospráv). Za druhé, že **by dělníci nepolevovali ve svém zájmu o vstup do KSČ**. Protože však nebyla splněna první podmínka, není divu, že se dělníci do KSČ nehrnuli, takže od roku 1970 o vstup do strany „žádali zejména pracovníci státního aparátu, řídících a administrativních složek, kteří často spojovali členství KSČ s kariérou" [780]) Spojení dělníků s KSČ tak získalo další trhlinu na linii „ANO socialismu, ale bez KSČ" nebo dokonce až po sebevražedný názor „pryč s KSČ i se socialismem".

Zatímco Listopad 1989 zcela zřetelně odhalil **třídní, ideovou a sociální neuvědomělost značné části dělníků i pracujících**, neschopných dostatečně ocenit nejen jistoty socialismu, ale i pokračující nezbytnost existence komunistické strany pro jeho zachování a další rozvoj, tedy i nedostatečnost, formálnost, neúčinnost a tedy i zbytečnost ideového a výchovného působení KSČ na pracující, v 70. a 80. letech 20. století dále rostla jejich **odborná vzdělanost** a negramotnost byla neznámým pojmem.

Na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ byla v roce 1976 realizována **přestavba celé výchovně-vzdělávací soustavy ČSSR**, založená na návaznosti všech škol (od jeslí a mateřských škol přes základní, střední a vysoké), na postupném zkrácení základní školní docházky z devíti na osm školních let, na stanovení povinné školní docházky v celkové délce deseti let (tedy s povinností zvládnout po absolvování základní školy alespoň jednoletý nebo dvouletý učební obor) a s prostupností středních škol (tedy možností přejít během studia do jiného typu školy). Zvýšil se počet škol internátních a škol s celodenní péčí. Samozřejmostí socialistického školství bylo jeho **bezplatné absolvování** včetně bezplatného poskytování školních učebnic a některých školních potřeb.

I přes směrnice o přednostním přijímání žáků na střední a vysoké školy především z dělnických rodin, převládali na těchto školách studenti z lépe situovaných rodin ostatních zaměstnanců (**jen 32% z dělnických a 4,8% z rolnických rodin**) a na školy byly někdy přijímány i děti rodičů zbavených členství v KSČ. [781]) Výrazná pozornost byla věnována **kvantitativnímu i kvalitnímu rozvoji učňovských škol**. Zejména v osmdesátých letech se zvýšil podíl mládeže nastupujících do učebních oborů (dosáhl až 60% absolventů základních škol). Výuka na nich trvala nejméně tři roky a v osmdesátých letech 5% žáků přešlo na čtyřleté obory zakončené maturitou, čímž se jim otevřela i cesta na vysoké školy. [782]) V letech 1970 až 1989 vzrostl počet učňů ze 348 670 na 465 463, počet žáků gymnázií se zvýšil ze 110 038 na 153 179, naproti tomu počet žáků odborných a odborných středních škol klesl z 286 407 na 274 298. Počet vysokoškoláků se zvýšil ze 131 099 na 173 547 a počet účastníků kurzů na vysokých školách z 5 061 na 9 033. [783])

Rozdělení zaměstnanců podle stupně a druhu dosaženého vzdělání bylo v roce 1989 následující: 8,2% v ČSR a 10% na Slovensku s vysokoškolským vzděláním, 18,5% v ČSR a 19,2% na Slovensku s plným středním odborným vzděláním, 2,8% v ČSR a 3,2% na Slovensku s plným všeobecným středním vzděláním, 1,3% v ČSR a 3,4% na Slovensku vyučených s maturitou, 3,3% v ČSR a 1,7% na Slovensku se středním odborným vzděláním bez maturity, 39,9% v ČSR a 34,2% vyučených a 25,1% v ČSR a 27,9% na Slovensku se základním vzděláním. [784])

Postupné zkvalitňování zdravotnictví a léčebné péče

Významných pokroků dosáhlo **zdravotnictví**, a to **zejména v úrovni technického vybavení**, které pomohlo **zlepšit preventivní, diagnostickou i léčebnou péči**. Šlo zejména o rozvoj ultrazvukové diagnostiky a magnetické rezonance. Postupně byly zaváděny a zdokonalovány progresivní formy záchrany občanů ohrožených bezprostředně na životech i specializované péče (traumatologické, onkologické i jiné). Ze zdravotnické záchranné služby (zavedené v roce 1949) se postupně vyvinula **rychlá zdravotnická pomoc**, rozšířená i o **leteckou záchrannou službu**. Jednotné a koordinované „vytváření zdravotnické záchranné služby začalo v prosinci 1974 podle Metodického opatření Ministerstva zdravotnictví, které bylo na tehdejší dobu velmi pokrokové. Počátky činnosti záchranné služby byly spjaty s **odděleními ARO**. Na výjezd vyjížděly sestry a lékaři z ARO, traumatologických ambulancí.“ [785]) První speciálně organizované a vybavené útvary ZZS vznikly v Rokycanech (1. 10. 1966), v Plzni (1974), v Příbrami a v Klatovech (1976). [786]) V roce 1989 sloužilo v záchranné službě 107 lékařů (z toho 51 v ČSR), pro tuto službu bylo vyčleněno 6 795 sanitních

automobilů (v ČSR 4 288) a počet převezených pacientů za rok dosáhl počtu 6 619 000 (z toho v ČSR 4 350 000). [787])

Další důležitou formou pomoci se staly **jednotky intenzivní péče** (JIP). V Československu bylo přikročeno i k **transplantacím** srdce: když však první v červenci 1968 dopadla neúspěšně, začalo se s nimi znovu až po důkladném odstranění všech rizik. Úspěšně tak byla provedena až 31. 1. 1984 pod vedením profesora Pavla Firta, a to v **Institutu klinické a experimentální medicíny** (IKEM), založeném v Praze v roce 1971. [788]) Poté následovaly tři transplantace a v dalších letech 3 (1985), 5 (1986), 14 (1987), 10 (1988) a 13 (1989). Taktéž v roce 1971 vzniklo **první popáleninové centrum** v Košicích-Šaci.

V listopadu a prosinci 1989 pobouřily československou veřejnost zprávy o tom, že bývalé sanatorium pro poštovní zaměstnance (SANOPZ) v Praze na Smíchově bylo v letech 1948 až 1989 využíváno výhradně k **léčení státně důležitých osob** (tedy osob požívajících osobní ochranu, znalých státního tajemství a vybavených nutnými kontakty se svým pracovištěm, jejichž počet postupně vzrostl na 13 000, z toho na 5 000 působících v Praze) a že pro ně byl od roku 1984 stavěn nový záchranný, ošetřující a rehabilitační komplex v Praze 5 Motole Na Homolce s celkovým nákladem vyčísleným v září 1989 na 1 377 225 000 Kčs. Zároveň bylo přehlédnuto, že v uvolněných prostorech SANOPZu měla být zřízena nová poliklinika pro 40 000 osob, zubní péče pro 60 000 osob, neurologická a foniatrická péče a základna pro pražskou Záchrannou službu. [789]) Nelze nepřipomenout, že Lenin byl zásadně proti separovaným a nadstandardním službám pro stranické a státní funkcionáře – např. na základě svých pravomocí předsedy rady lidových komisařů (RLK) se zasadil o zrušení usnesení výkonné komise RLK (tzv. malé RLK) o zřízení Zotavovny RLK, a to neprodleně, jak se o tom v dubnu 1921 dozvěděl [790]). Polistopadový kapitalismus si z této anomálie socialistické „rovnosti“ vzal ovšem špatný příklad: nejprve ve formě některých placených služeb a poplatků ve zdravotnictví (odporujících ústavě) a posléze i v podobě nadstandardní lékařské péče pro ty, kteří si ji mohli zaplatit.

V **počtu lůžek a lékařů** na 1000 obyvatel zaujalo Československo jedno z předních míst na světě. V období let 1948 až 1989 vzrostl počet lékařů z 10 659 na 57 940 a počet obyvatel na jednoho lékaře se snížil z 1158 na 270. Počet lůžek se v letech 1968 až 1989 zvýšil ze 174 600 na 197 800, počet míst v jeslích ze 76 400 na 114 300, pacientů v lázeňských léčebnách z 326 900 na 443 900 a pracovníků ve zdravotnictví ze 207 100 na 355 200. [791]) Díky zlidovění **lázeňství**, tzn. dosažitelnosti lázeňské péče pro všechny občany ČSSR, bylo po celé ČSSR v provozu 56 lázní. Zatímco ještě v roce 1989 měly lázeňské léčebny v ČSR k dispozici 798 330 míst [792]), v roce 2012 „dosáhl“ celkový počet návštěvníků českých a moravských lázní počtu 360 537! [793])

Po celou dobu trvání tzv. reálného socialismu **se nezměnila míra úmrtnosti**: ustálila se na 11 až 12 zemřelých na 1000 obyvatel. Přestože byla potlačena úmrtnost na infekční a parazitární choroby (547 zemřelých v roce 1989 oproti 20 608 zemřelým v roce 1946), stoupal počet úmrtí v důsledku novotvarů a nemocí oběhové soustavy. [794]) Československo bleskově zareagovalo na novou nemoc přenesenou k nám ze zahraničí - na **AIDS**, čili syndrom selhání imunity: v roce 1985, tedy čtyři roky poté, kdy bylo v odborné literatuře popsáno toto onemocnění a necelý rok poté, kdy byl objeven původce nemoci, byla v ČSSR zřízena Národní referenční laboratoř pro AIDS a v témže roce byl u nás diagnostikován první případ HIV pozitivity. [795]) Vysoký zůstal počet usmrcených při úrazech, především v důsledku náhodných pádů nebo po úrazech způsobených motorovými vozidly. Klesala však kojenecká úmrtnost (z 84 na 1000 živě narozených v roce 1948 na 11 případů v roce 1989) a dětská úmrtnost (ze 747 případů na 100 000 žijících dětí z roku 1948 na 48 případů v roce 1989). [796]) V roce 1971 byl zaveden první částečný **roaming-in** (pobyt rodičky s novorozenětem v nemocnici), v roce 1981 první úplný roaming-in, v roce 1982 se

v Československu narodilo **první dítě ze zkumavky** a roku 1984 mohl být první otec u porodu.

Po listopadu 1989 byl socialistický režim účelově obviněn několika ženami (žádajícími odškodnění) za vnucenou **sterilizaci**, ale taková dle zákona č. 20/1966 Sb, o zdraví lidu, nebyla možná, neboť mohla být provedena jen na vlastní žádost a se souhlasem sterilizované osoby, v akutních případech při opakovaném nebo rizikovém císařském řezu bez souhlasu, na plnou odpovědnost lékaře. Zcela konkrétně tedy na nemocných pohlavních orgánech nebo při chronické chorobě, která by ohrožovovala zdraví jejích dětí, jestliže žena splnila podmínky pro umělé přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů, při opakovaném císařském řezu a s ním souvisejících opakovaných komplikacích, při jiných opakovaných komplikacích těhotenství, porodu a šestinedělí, při více dětech (při čtyřech dětech do 35 let matky a po třech dětech u žen nad 35 let) a při výskytu defektní genetické konstituce, v jejímž důsledku již pár zplodil geneticky vadné dítě. I tak vždy šlo u ženy jen o ligaturu (podvázání) vejcovodů nebo jejich přerušení, nikoliv o odstranění vaječníků a dělohy (což si v nových polistopadových poměrech může vpodstatě nechat udělat kterákoliv žena. Přičemž pořízená nemocniční dokumentace musela být úplná a i po létech dohádatelná, obsahující chorobopis, operační protokol, zápis v operační knize a propouštěcí zprávu.

K roku 1989 bylo v ČSSR (v závorce z toho v ČSR) 230 (154) nemocnic, 21 (13) LTRN čili léčeben tuberkulózy a respiračních nemocí, 31 (20) psychiatrických léčeben, 3 (1) radioterapeutické ústavy, 6 (4) ústavů rehabilitačních, jeden léčebný ústav endokrinologický, 96 (90) léčeben pro dlouhodobě nemocné, 35 (22) ozdravoven, 27 (16) ostatních odborných léčeben a denních sanatorií, 7 (4) nočních sanatorií, 130 (88) lázeňských léčeben, 26 (15) kojeneckých ústavů, 46 (35) dětských domovů pro děti do tří let, 1931 (1 313) jeslí evidovaných v resortu zdravotnictví, 26 (23) dětských stacionářů), 6 (5) lůžkových zařízení železniční zdravotní služby, 11 (8) výzkumných ústavů s lůžky, 30 002 (20 297) ambulancí a 135 (94) hygienických stanic [797])

Upevňování pracovních, zaměstnaneckých, mzdových a sociálních jistot a vztahů

V ČSSR byla **nezaměstnanost neznámým pojmem**. **Československo tak ušetřilo zbytečné finanční výdaje na podpory v nezaměstnanosti a na provoz pracovních úřadů**. Byly proto docela směšné výhrady Mezinárodní organizace práce k tomu, že podle usnesení vlády č. 121/1970 se museli ti občané, s nimiž byl rozvázán pracovní poměr v souvislosti s prověrkami, „neprodleně hlásit na národním výboru k dalšímu pracovnímu zařazení“ [798]), a to v okamžiku, kdy bylo ve 21 zemích OECD (kapitalistických zemích, které přijaly za svůj základní princip tržní hospodářství a parlamentní demokracie) bez práce kolem 35 miliónu lidí. [799])

Kromě mužů bylo umožněno pracovat též ženám a důchodcům. „Vysoká zaměstnanost žen byla umožněna nejen širokou sítí jeslí a mateřských škol, ale i pracovněprávními výhodami: po vyčerpání dvou i víceleté mateřské a další dovolené byl ženám zajištěn návrat na dřívější pracovní místo a při onemocnění dětí měly možnost čerpat nemocenské dávky.“ [800]) Tyto jistoty byly ženám zajištěny i přesto, že „počet žen na normální a další mateřské dovolené se prudce zvýšil ze 101 tis. v roce 1968 na 291 tis. o pět let později, a poté vlivem vysoké porodnosti stoupal až na 390 tis. v letech 1977-79“, přičemž „ na úrovni jen o málo nižší setrval do roku 1989. [801]) „Již od konce 50. let byla podporována i zaměstnanost osob v poproduktivním věku.“ [802]) Při splnění 25 let délky zaměstnání se dalším přesluhováním v zaměstnání později poskytovaný **důchod** zvyšoval o 4% a od roku 1976 od 7%. Kromě toho byl od začátku 70. let v dělnických profesích, ve směnném provozu i v některých jiných zaměstnáních povolen i **souběh důchodu s platem**.

Příjemnou se pro dělníky i ostatní zaměstnance stala tzv. **přezaměstnanost**, spočívající v rozložení pracovních úkonů mezi více zaměstnanců. V případě takto realizované přezaměstnanosti zmizelo fyzické a psychické vypětí (stres), tolik příznačné pro kapitalismus a soukromé podnikání. Zbylo tak více času na návštěvu lékaře, osobní zájmy, odpočinek i pracovní i mimopracovní legrácky. Negativním rysem tzv. přezaměstnanosti z makroekonomického hlediska bylo ovšem to, že „v poměru k výslednému výkonu ekonomiky vykazovala ČSSR neúměrně velký počet pracovních sil“, což pochopitelně vedlo k neuspokojivé produktivitě práce a relativně nízké úrovni průměrné mzdy, „která zpomalovala záměnu živé práce moderní technikou“. [803]) I za této situace **podniky sháněly ve svých inzerátech zaměstnance nejrůznějších profesí** a prostřednictvím různých výhod (okamžitého získání podnikového bytu, půjček, rekvalifikací) se je snažily získat na úkor jiných.

Po roce 1989, v podmínkách obnovovaného kapitalismu, **byla přezaměstnanost postupně zlikvidována propouštěním**, v jehož rámci **bylo mnoho profesí donuceno k vlastnímu živnostenskému podnikání**. Tak vzniklo mnoho OSVČ (osob samostatně výdělečně činných), které své znalosti i lásku ke svému oboru úspěšně skloubily se svými vidinami o vlastním „nezávislém“ postavení a zbohatnutí. Je nutné si uvědomit, že tzv. přezaměstnanost vznikla jako **důsledek a projev zpomalující se dynamiky národního hospodářství**. Socialismus by byl schopen se s ní sám vypořádat (resp. ji omezit na optimální míru), pokud by pod vlivem **změn provedených ve výrobních vztazích i prostřednictvím rekvalifikací** tomu uzpůsobených **dokázal nastartovat další etapu svého rozvoje**. Negativní rozsah přezaměstnanosti tak mohl být **likvidován i bez vzniku nezaměstnanosti**.

S oním stavem přezaměstnanosti to však nebylo tak akutní, jak ráda zdůrazňuje pravice (aby tím lépe obhájila propouštění z práce a další své asociální postupy). Dokazuje to jak všeobecná **chuť pracujících pracovat nad rámec stanovené pracovní doby** a snažit se tak dosáhnout **většího příjmu** než ostatní (a mít se lépe než ostatní), tak i postupně se zvyšující potřeby **kvantitativně** se rozšiřujícího národního hospodářství, jejichž tlakům nedokázal odolat ani socialistický **zákoník práce**. Nestačilo tedy tzv. melouchaření (čili práce určitých profesí mimo vlastní zaměstnání za státem nezdaněnou odměnu od soukromníků) nebo např. **státem povolený soukromý chov některých hospodářských zvířat** (na přilepšenou či pro prodej masa, mléka a vajec). Zákoníkem práce [804]) byl povolen vedlejší pracovní poměr či různé formy jednorázových **prací na dohodu** i již zmíněná práce v důchodu. Zvyšující tlak státu na potřebu pracovních sil se projevil v postupných změnách zvyšujících dobu možných přesčasů, kompenzujících tak naopak prodlouženou dobu stanovenou k odpočinku při práci a postupně se snižující nutnou délku týdenní pracovní doby. Významnou předností zákoníku práce, platného od 1. 1. 1966 však bylo to, že kdo **nemohl** nebo **nechtěl** pracovat nad stanovenou pracovní dobu, nemohl být k další práci **nucen**. Požadavky flexi(de)bility, „mimořádných pracovních výkonů“ a práce bez zaučení (což je běžné u kapitalistických zaměstnavatelů) tak nebyly možné, stejně tak jako bylo nemožné agenturní zaměstnávání, práce na černo či tzv. švarcsystém.

Podle par. 83 mohla **týdenní pracovní doba** trvat nejvýše 46 pracovních hodin, u mladistvých nejvýše 36 pracovních hodin. Podle par. 86 bylo možno se s organizací dohodnout i na kratší pracovní době (např. z důvodu péče o dítě). Podle par. 89 měl každý pracovník nárok na patnáctiminutovou **přestávku** (od roku 1988 na půlhodinovou) či jídlo a občerstvení při práci, kterou nebylo možno momentálně přerušit. Podle par. 90 musel trvat **odpočinek mezi směnami 12 hodin**, v nepřetržitých a některých taxativně vyjmenovaných provozech 8 hodin. Podle par. 92 musel trvat jednou týdně odpočinek alespoň 32 hodin nepřetržitě. Výjimečně ho bylo možno zkrátit od roku 1969 na 18 hodin a u pracovníků spojů a československé námořní flotily i na kratší dobu. Podle par. 97 nesměl **přesčas** během dvou pracovních dnů překročit 4 hodiny, v jednotlivých týdnech 8 hodin, v nepřetržitých provozech

nesměla překročit průměrná týdenní pracovní doba 56 hodin a v celém kalendářním roce nesměl přesčas překročit 150 hodin (a v mimořádných případech 180 hodin). Od roku 1975 mohl být povolen nad tyto hranice po projednání vlády s odborovou radou. Podle par. 116 příslušelo za práci přesčas **náhradní volno** nebo příplatek ve výši 25% mzdy a za práci v noci a ve dny nepřetržitého odpočinku ve výši 30% mzdy. Podle par. 166 nebylo ovšem možné mladistvé zaměstnávat ani přesčas, ani v noci.

Plná zaměstnanost (tedy možnost přejít po ztrátě zaměstnání z jedné organizace do jiné) a stejně tak ustanovení zákoníku práce činily **méně dramatickými** propouštění z práce z rozhodnutí organizace a významně tuto možnost organizaci znesnadňovaly. Podle par. 59 zákoníku práce bylo propouštění z práce navíc vázáno na souhlas odborové organizace, a to nejenom ZO ROH, ale v případě sporu zaměstnance s organizací i na **přezkum nadřízeného odborového orgánu**. **Hromadné propouštění z práce nebylo možné**, protože plán pracovních sil byl dlouhodobě sestavován (v souladu s rozvojem úkolů organizace, restrukturalizací apod.) v nutné (nařízené) spolupráci vedení organizace se ZV ROH. Podle par. 77 musel být pracovník, který **porušil pracovní kázeň**, potrestán nejdříve jiným způsobem: důtkou, veřejnou důtkou, snížením nebo odebráním prémií, převedením na méně placenou práci, popř. snížením základního nebo funkčního platu až o 10% (od roku 1988 až o 15%). Podle par. 46 mohl být sice zaměstnanec propuštěn z organizačních důvodů či nadbytečnosti, ale teprve poté, když nebyla možnost jeho **přeškolení nebo převedení na jinou práci**. Podle par. 48 ovšem nebylo možné zaměstnance propustit během jeho služby v ozbrojených silách (tedy během konání základní vojenské služby či povolání jako záložníka na vojenská cvičení). Taktéž nebylo možné propustit těhotné ženy během těhotenství a pečující alespoň o jedno dítě mladší jeden rok, stejně tak jako samoživitelku, pečující o dítě mladší než tři roky (v roce 1975 byl tento zákaz rozšířen i pro otce-samoživitele). Současně těhotná žena stejně tak jako matka s dítětem mladším devět měsíců nesměla být zaměstnána na místech a způsobem ohrožujícím její těhotenství a mateřství (par. 36). Taktéž těhotné ženy a ženy pečující o děti mladší než jeden rok nesměly být vysílány na služební cesty mimo obvod svého bydliště. Bylo zakázáno zaměstnávat ženy při těžbě nerostů a ražení tunelů a štol, v prostředí mechanického chvění, elektromagnetického vlnění a prostředí ionizujícím, při práci s jedy a látkami škodícími zdraví a využívat je k nadměrné fyzické námaze včetně zvedání a přenášení těžkých břemen. Byla také omezena (a omezována) noční práce žen. Každému zaměstnanci, který požádal na základě **lékařského posudku o přeložení na jinou práci**, byla organizace povinna vyhovět, jakmile jí to dovolily provozní možnosti (podle par. 40).

Podle par. 82 musela mít **každá organizace vypracován pracovní řád** (vzniklý ve spolupráci s odbory), na jehož porušování se mohl zaměstnanec (u odborů) odvolat. V par. 139 až 142 byla organizacím nařízena **povinnost zřizovat, udržovat a zlepšovat hygienická a sociální zařízení na pracovištích, provozovat závodní stravování a zásobování nápoji** (v podobě závodních jídelen a kantýn) a **soustavně pečovat o kvalifikaci pracovníků** a její zvyšování, včetně **zaškolování nově přijatých zaměstnanců**, provozování **závodních škol práce** nebo realizací **dohod např. s učňovskými nebo vysokými školami**. Pokud bylo zvýšení kvalifikace v zájmu organizace, mohlo být např. pracovníkovi **umožněno studium příslušného oboru na vysoké škole** s refundací mzdy po dobu určenou ke studiu, resp. prominutí nákladů organizace na takovéto soukromé studium v případě jeho úspěšného zakončení.

Ještě významnějšími (pro zaměstnance hmatatelnějšími) výhodami spojení pracovního práva s pravomocemi Revolučního odborového hnutí (ROH) se staly **výhody právní, materiální a sociální**: zaměstnanci si mohli **stěžovat u stranických, kontrolních a odborových orgánů**, např. u okresních odborových rad, které ustanovovaly **pracovně právní komise**. Po prošetření stížností tak mohly odbory přímo v podnicích sjednat nápravu.

Zaměstnancům bylo bezplatně poskytováno **právní poradenství a ochrana**. Nebylo myslitelné, aby existovaly organizace, které by neměly uzavřené s odbory **kolektivní smlouvy**. Podniky musely ve spolupráci s odbory pečovat o **FKSP** (fondy kulturních a sociálních potřeb), ze kterých byly zaměstnancům poskytovány různé dary, ocenění, příspěvky na lázně a rekreaci, půjčky a jednorázové sociální dávky a příspěvky pracovním kolektivům na zájezdy a rozvoj kulturních a sportovních aktivit, a to v rozsahu sjednaném v kolektivních smlouvách. Jeden příklad za všechny: jen koncern Tesla IE (čili Investiční elektronika) Praha měl na konci tzv. reálného socialismu 31 rekreačních středisek ve všech krajích ČSSR, a to s celkovou kapacitou 1733 lůžek! Zkusme si představit kteroukoliv polistopadovou soukromou firmou s takovými možnostmi a náklady pro své zaměstnance! Kromě víkendových oslavných a prezentačních akcí, rautů, bowlingů a bazénů pro vlastní manažery či manažery spolupracujících firem dnes nedokáže žádná firma pro své řadové zaměstnance (kromě snad neplacených přesčasů) zařídit zhola nic!

Při ZO ROH působily tzv. školy socialistické práce, knihovny a různé komise. Na úrovni OOR, KOR a ÚRO (okresních a krajských odborových rad a Ústřední rady odborů)) existovaly komise, které měly na starosti organizaci sportovních turnajů neregistrovaných sportovců, uplatňování lázeňské péče, kontroly závodního stravování, provoz závodních klubů ROH, odborových domů kultury a sdružených klubů pracujících, shromažďování podkladů pro dějiny závodů, péči o zaměstnané ženy a mládež, provoz dětských táborů ROH (které využívaly i pionýrské organizace), organizaci a rozvoj zlepšovatelství a vynálezectví a tzv. brigádních forem práce (BFOPO), tzn. pomoc při zakládání **komplexních racionalizačních brigád** a **brigád socialistické práce** (BSP).

První vlna zakládání a rozvoje BSP proběhla v letech 1959 až 1965 a navázala tak na **tradice údernického hnutí** ROH z 50. let 20. století. Ale na daleko propracovanější a efektivnější úrovni byla znovu oživena v 70. a 80. letech. Sympatickým rysem tohoto hnutí bylo to, že upevňovalo **pracovní vztahy** mezi zaměstnanci nejen na jejich pracovištích, ale na různých politických, kulturních a zájmových akcích mimo pracoviště a mimo pracovní dobu. Vyvrcholením takových vztahů se stávaly **družební vztahy** BSP s obdobnými pracovními kolektivy v jiných socialistických zemích, především v NDR a SSSR. Za své pracovní výsledky i mimopracovní aktivity byly na základě bodového systému hodnoceny nejen jednotlivé BSP, ale i jejich členové (odznaky BSP, diplomy, tituly). Jakkoliv některé BSP existovaly formálně nebo se vykazovaly formálními výsledky, zejména BSP v těžkých a směnných provozech se účastnily socialistického soutěžení **s cennými hospodářskými výsledky** (včetně takových „maličkostí“, jakými byla lepší péče o svěřené prostředky, o úsporu energií, čistotu a pořádek na pracovištích). BSP si zpravidla vedly **kroniky se záznamy svých výsledků**, ocenění i fotografiemi svých členů a proběhnutých akcí. I tím přispívaly k dobrým až přátelským vztahům mezi zaměstnanci i kladným vztahům k podnikům. Např. k roku 1984 bylo v tomto hnutí zapojeno na 200 tisíc kolektivů s počtem přes 2,7 miliónu pracujících.

Není možné přehlédnout, že za socialismu byla věnována patřičná pozornost a úcta **hodnotě lidské práce**. Nešlo jen o finanční ohodnocení nejlepších BSP a pracovníků. Na provozní, závodní, podnikové i rezortní úrovni, stejně tak jako na úrovni místní, okresní, krajské a celostátní byli **pravidelně vyhlašováni a oceňováni nejlepší pracovníci**. Vyvrcholením těchto snah bylo **slavnostní předávání vysokých státních vyznamenání**, čestných titulů a státních cen z rukou prezidenta republiky na Pražském hradě, a to každoročně vždy v předvečer Svátku práce. Sympatické bylo, že čestným titulem Hrdina socialistické práce s právem nosit Zlatou hvězdu Hrdiny socialistické práce byly při těchto příležitostech oceňováni nejen předáci, vedoucí a výzkumní pracovníci, ale také řadoví dělníci a zaměstnanci, kteří dosáhli **špičkových pracovních výkonů**.

Jakkoliv šlo o rozvinuté hnutí, zlepšováním pracovních vztahů nebylo možno nahradit a vyrovnat ekonomické, politické, morální a psychologické ztráty i nadále způsobované nezájmem ÚV KSČ o rozvoj, resp. **radikální změnu celého komplexu výrobních vztahů**. Nedosti však na tom: aby výhody, plynoucí ze socialistického zákoníku práce a ze Stanov ROH mohly být polistopadovými novelami narušeny nebo zlikvidovány, bylo třeba nejprve se postarat o likvidaci silných jednotných odborů, a to přeměněním ROH (Revolučního odborového hnutí) do pouhé konfederace odborových svazů v březnu 1990.

Neschopnost dostat výrobní vztahy na úroveň výrobních sil (popř. rozvoj výrobních sil předehnat), se negativně projevily i v **klesající tendenci růstu produktivity práce**. Roční přírůstky produktivity práce zaznamenaly sestupnou tendenci s mírným zlepšením po roce 1985. V letech 1971 až 1975 činily 4,7%, v letech 1976 až 1980 2,6%, v letech 1981 až 1985 1,1% a v letech 1986 až 89 2,1%. [805])

Když tyto přírůstky produktivity práce srovnáme s dále uvedeným růstem mezd, snadno zjistíme, že se v podstatě kryly s ročními přírůstky průměrné nominální **mzdy** a že tudíž zvednout produktivitu práce a tím i příjmy pracujících vyžadovalo **zvýšit kvantitu i kvalitu výroby**, a to nejen na základě urychlení inovací, zkvalitnění vědy a výzkumu, restrukturalizace výroby a s tím spojené likvidace přezaměstnanosti na základě přeškolování a rekvalifikací, ale na základě nového, radikálního vztahu pracujících k podnikům a výrobě, založeném na jejich možnosti **aktivně se podílet na řízení výroby i změn, na růstu podnikových zisků a tím i na růstu jejich podílů na tomto zisku** (tedy na zavedení efektivních samospráv, popř. i na převedení státních podniků do samosprávného vlastnictví jejich zaměstnanců). Je však zřejmé, že s takovým přechodem se mělo **začít v letech výrazného růstu** a že se šance i efektivnost nastartování takového systému naopak snižovala s každým poklesem dynamiky a výkonnosti státního hospodářství.

Průměrná **hrubá měsíční mzda** (bez odměn v JZD) stoupla z 1937 Kčs v roce 1970 na 3123 Kčs v roce 1989, tedy o 61%. Nejlépe byli placeni zaměstnanci průmyslu paliv: jejich průměrná hrubá měsíční mzda stoupla z 2685 Kč v roce 1970 na 4444 Kč v roce 1989; poté pracujícím v hutnictví železa (z 2297 Kčs na 3808 Kčs), v dopravě (z 2239 Kčs na 3543 Kčs), ve vědě, výzkumu a vývoji (z 2244 Kčs na 3497 Kčs). Významného pokroku dosáhlo zemědělské družstevnictví: srovnatelná měsíční odměna v JZD vzrostla ve stejném období z 1623 Kčs na 3556 Kč, tedy dosáhla lepší úrovně než ve státním průmyslu. Šlo vesměs o nejlépe placená odvětví národního hospodářství, která hnala rozvoj výrobních sil vpřed. Naopak nejhůře placeným odvětvím po celé období 70. a 80. let bylo bytové hospodářství (z 1259 Kčs v roce 1970 na 2188 v roce 1989). [806])

V letech 1971 až 1975 se každoročně zvyšovala průměrná **nominální mzda** (bez odměn v JZD) o 3, 5%, v letech 1976 až 1980 o 2,7% a v letech 1981 až 1989 o 1,9%. Také **reálné mzdy** stoupaly podobným tempem, ale v 80. letech (při mírném zvýšení cen) nepřesáhl jejich průměrný roční přírůstek 0,6%. [807]) V tomto průměru je skryt krátkodobý meziroční pokles průměrné reálné mzdy v letech 1979 až 1980 a v roce 1982 (o 0,5, 1 a 2,3%). [808])

Porovnáme-li tento dlouhodobě postupně se snižující růst s obdobně se zpomalující dynamikou rozvoje celého národního hospodářství (a to i přes výrazné úspěchy družstevního zemědělství), vidíme tu zcela jasnou vzájemnou souvislost. To samozřejmě nepřispělo ke spokojenosti pracujících, kteří ovšem ještě tehdy netušili, jak s růstem (resp. stagnací a poklesem) jejich mezd zamává kapitalismus po svém definitivním obnovení na počátku 21. století.

Velkým překvapením pro současníky budou zřejmě tehdejší **poměry mezd mezi základními skupinami zaměstnanců**: mzdy technicko-hospodářských pracovníků (dnes manažerů) byly v roce 1970 vyšší než mzdy dělníků jen o 22%, v roce 1986 o 17% a v roce 1989 o 16%. Tedy o důvod víc vehnat dělníky do „sametové“ revoluce“ a poté do

kontrarevoluce (privatizace)! [809]) Taktéž platy **duševně pracující inteligence** byly v období let 1984 až 1988 jen o 8% vyšší než mzdy dělníků-zpracovatelů a platy tvůrčích pracovníků vědy a techniky ve stejném období jen o 31% vyšší než mzdy dělníků-zpracovatelů. V roce 1988 byly mzdy pracovníků s plným středoškolským vzděláním vyšší o 23% než mzdy pracovníků se základním vzděláním a současně mzdy pracovníků s vysokoškolským vzděláním převyšovaly mzdy pracovníků se základním vzděláním o 58%. Zatímco platy středoškoláků a vysokoškoláků byly víceméně fixní, **výdělky dělníků zvyšovaly mimotarifní příplatky**. Nejlépe na tom byli **vedoucí pracovníci hospodářských organizací**, preferovaní politicky i finančně prémiemi a podíly na hospodářských výsledcích – ti totiž dosahovali v průměru nejméně dvojnásobných platů než techničtí a výzkumní pracovníci. [810]) Jakkoliv tím byl nastoupen určitý trend **k rozdělení společnosti na vyšší, střední a nižší vrstvy obyvatelstva, paradoxně působící v rámci pokračujícího setírání třídních rozdílů ve směru k vytváření elit, opětně latentně náchylných k obnově třídního rozdělení společnosti** (jak to jasně ukázaly postoje v Listopadu 1989 a polistopadový vývoj) **nemohl s tím být spokojený nikdo**: dělníkům se nemohlo zamlouvat postupné zvyšování postavení vedoucích špiček nad nimi, zejména vysokoškolákům se nemohlo zamlouvat jimi tak pociťované podhodnocování platů směrem k platům dělnickým. Pokud by v tom snad čtenář spatřoval jistou paralelu s kapitalistickou současností, nelze proti tomu nic namítat kromě toho, že tyto rozdíly v hodnocení práce a ve společenském postavení kapitalismus nejenže neodstranil, ale až na hranici možné únosnosti (tedy až na hranici sociálního smíru) značně **„prohloubil“**. Ve prospěch socialismu nesvědčí nejen to, ale také to, že „domácnosti v ČSSR získávaly vedle odměn za práci svých členů i **sociální příjmy** ve formě peněžitých dávek, bezplatných nebo dotovaných služeb a daňových úlev“, přičemž „určitá část těchto příjmů plynula z podnikových fondů“ [811]) (FKSP aj.) Patřilo k tomu nemocenské, podpora při ošetřování člena rodiny a pohřebné, jednak dávky věcné (lázeňská péče včetně náhrady za dopravu a výběrová a dětská rekreace). [812])

Jaký byl dlouhodobý vývoj životních nákladů dělnicko-zaměstnanecké rodiny? Ve srovnání s rokem 1937 vzrostly o 50,9%, ve srovnání s rokem 1953 však jen o 13,4%!!! [813]) To zejména ukazuje na nízkou úroveň cen. Na prvním místě nájemného. Např. v letech 1975 až 1989 vzrostlo nájemné za dvoupokojový byt s kuchyní, předsíní, koupelnou, WC a ústředním topením jen ze 302 na 358 Kčs a nájemné za stejný byt bez ústředního období zůstalo na stejné úrovni 121 Kčs. [813]) I přesto, že nájemné bylo výrazně nižší než v kapitalistických státech, existovaly i dotace k nájemnému, zejména pro bydlící v komunálních bytech (36% z celkového počtu dělníků, 44% zaměstnanců a 1,5% členů JZD). [814])

Nepatrný byl i růst maloobchodních cen. V letech 1953 až 1989 vzrostla maloobchodní cena jednoho kilogramu žitnopšeničného chleba z 2,80 Kčs na 4,40 Kčs, jednoho kilogramu pozdních brambor I. jakosti z 0,80 Kčs na 1,60 Kčs, jednoho kilogramu hovězího masa zadního bez kosti z 25 Kčs na 46 Kčs, jednoho kilogramu vepřového masa (pečeně) z 29,40 Kčs na 46 Kčs, jednoho kilogramu trvanlivého turistického salámu ze 40 Kčs na 60 Kčs, jednoho čerstvého letního vejce z 1,10 Kčs na 1,20 Kčs, půl litru lahvového piva (desítky) z dvou Kčs na 2,50 Kčs, jedné levné cigarety z 0,18 Kčs na 0,20 Kčs, jedné pánské bavlněné košile ze 64 Kčs na 156 Kčs, jednoho dámského vlněného pláště ze 780 Kčs na 1 192 Kčs, jednoho páru pánských polobotek z 200 Kčs na 347 Kčs, jednoho páru dámské obuvi ze 168 Kč na 352 Kčs, černobílého televizoru ze 4 000 Kčs na 4 280 Kčs, pánského jízdního kola ze 640 Kčs na 1 520 Kčs, osobního automobilu značky Škoda z 50 000 Kčs na 84 600 Kč, jednoho metrického centu hnědého uhlí ze 16 Kčs na 25,90 Kčs, jednoho litru benzínu ze šesti Kčs na osm Kčs, jedné kilowatthodiny elektřiny ke svícení z 0,80 Kčs na 1,05 Kčs, jednoho kubického metru plynu z 0,60 Kčs na 1,20 Kčs, jízdenky na tramvaj z 0,60 Kčs na jednu korunu, poštovného na dopis z 0,60 Kčs na jednu korunu, místního telefonního

hovoru z 0,30 Kčs na jednu korunu a vstupenky do kina ze šesti Kčs na 10 Kčs. Cena jízdenky na osobní vlak na vzdálenost 100 km zůstala 36 let nezměněna (14 Kčs).

Během let 1953 až 1989 ovšem došlo **i k postupnému snižovaní některých maloobchodních cen**. Např. cena jednoho kilogramu hrubé pšeničné mouky se snížila ze šesti na 3,80 Kčs, jednoho litru mléka o dvouprocentní tučnosti z 2,10 Kčs na dvě Kčs, másla I. jakosti ze 44 Kčs na 40 Kčs, jednoho kilogramu kostkového cukru ze 14 Kčs na 8 Kčs, jednoho kilogramu zrnkové kávy Standard ze 300 Kčs na 240 Kčs, jednoho kilogramu hořké čokolády z 200 Kčs na 130 Kčs, jednoho páru dámských (silonových) punčoch ze 45,40 Kčs na 8,60 Kčs a jízdenky na autobus na vzdálenost 10 km ze 3,40 Kčs na tři Kčs. [815])

To vytvářelo **příznivé předpoklady pro růst spotřeby**: v letech 1948 až 1989 vzrostla roční spotřeba na jednoho obyvatele takto: masa z 28,9 kg na 92,9 kg, tuků a olejů z 10,5 kg na 24,1 kg, másla z 2,8 kg na 8,5 kg, mléka a mléčných výrobků (bez másla) ze 173,1 kg na 257,4 kg, sýrů z jednoho kg na 7,5 kg, vajec ze 114 kusů na 342 kusů, pšeničného pečiva z 11,4 kg na 34,6 kg, čerstvého ovoce z 55 kg na 67 kg, rafinovaného cukru z 22,4 kg na 39,5 kg, čokolády a cukrovinek z ní vyrobených z 1,2 kg na 4 kg, pražené kávy z 0,1 kg na 1,8 kg, nealkoholických nápojů z 8,4 litru na 104,8 litru, alkoholických nápojů z 2,4 litru na 8,7 litru, piva ze 65,9 litru na 131,8 litru a čtyřicetiprocentních lihovin z 2,1 litru na 8,4 litru. Naopak během tzv. reálného socialismu poklesla spotřeba mléka ze 125,2 litru na 99,6 litru, chleba ze 74,8 kg na 55,3 kg, brambor ze 113,5 kg na 81,1 kg a čerstvé zeleniny z 92,2 kg na 81,4 kg. Meziročně rostla spotřeba i jiného druhu zboží. Např. zatímco v roce 1953 činila na jednoho obyvatele 30,8 m tkanin, v roce 1989 dosáhla 47,7 m tkanin; ze spotřeby 1,9 kusu šitého prádla vzrostla ve stejném období na tři kusy, z 2,1 kusu prádla pleteného na 5 kusů, z 1,3 kusu pleteného svrchního ošacení na 4,5 kusu, ze 3,6 páru punčoch a ponožek na 12 kusů, z 1, 3 páru kožené obuvi na 1, 8 páru, z 1, 9 páru jiné obuvi na 3 páry, z 1165 cigaret na 1695, ze spotřeby 88,6 kilowatthodiny na 820,2 kWh a ze spotřeby 17,1 m^3 plynu na 163,8 m^3. [816]) Z **výdajů domácností** bylo v roce 1973 30 % určeno na potraviny, 30 % na ostatní průmyslovou produkci a 12% na služby. Téhož roku se denní spotřebou kalorií na jednoho obyvatele (přibližně 3100) zařadila ČSSR na jedno z nejpřednějších míst ve světě. [817])

Zatímco maloobchodní ceny byly v letech 1971 až 1974 stabilní, v letech 1975 až 1989 vykazovaly mírný vzestup. [818]) „Charakteristickým rysem posledního desetiletí byl plynulý růst společenské spotřeby (služeb a činností pro obyvatelstvo) při stagnaci osobní spotřeby“. [819]) Zákazníkům, a to i v těch největších obchodech, ztrpčoval život náhodný i trvalejší nedostatek některého zboží (např. osobních automobilů, elektroniky, jízdních kol, nábytku, koberců, jižních druhů ovoce a některých druhů stavebnin, dětského zboží a léčiv), a to buď z důvodu jejich velkých cen na světovém trhu nebo vysokých nákladů domácí výroby. [820]) Musel to však být **nutně** důvod k nenávisti vůči socialismu jako takovému a k nekritickému obdivu Západu?

Obecně a celkově minimální růst maloobchodních cen i životních nákladů tvořily **příznivý základ pro spoření**. Největší míra spořivosti (čili procenta přírůstku vkladů z peněžních příjmů obyvatelstva v daném roce) byla u občanů zaznamenána v letech 1971 až 1977, a to 3,75%. Ke krátkodobému poklesu došlo v roce 1979 (na 1,37%) a v osmdesátých letech vzrostla na 3,25%. V roce 1989 měli občané uloženo nejvíce vkladů na vkladních knížkách na roční výpověď (54,8%), bez výpovědi (20,6%), na výherních vkladních knížkách (14%), na prémiovém spoření mladých (4,2%), na VK s krátkodobou výpovědí (3,5%) a naopak s dlouhodobou výpovědí (2,9%). V období let 1985 až 1989 dosahoval průměrný úrok ze všech vkladů 3,1%, přičemž nejmenší byl u vkladů netermínovaných (2%) a nejvyšší při prémiovém spoření nad 5 let (5,2%). K největšímu vzestupu úvěrů poskytovaných obyvatelstvu došlo v letech 1971 až 1978.

Výraznou výhodou byly **půjčky** poskytované obyvatelstvu od Státní spořitelny, nejvíce poskytovaných na bytovou výstavbu (od 40,8% v roce 1970 na 38,6% v roce 1989),

„osobní půjčky a spotřební úvěry na nákup zboží, zejména osobních automobilů, nábytku, televizorů, praček a ledniček“. [821]) „Úročení půjček na výstavbu a modernizaci rodinných domů v osobním vlastnictví se sbližovalo s minimálním úrokem půjček na družstevní bytovou výstavbu (koncem 80. let kleslo za určitých podmínek až na 1%).“ Od dubna 1973 byly zavedeny půjčky mladým manželům ve věku do 30 let s měsíčním čistým příjmem do pěti tisíc korun se státním příspěvkem. Jejich maximální výše byla nejprve stanovena na 30 000 Kčs, od poloviny roku 1987 na 50 000 Kč se lhůtou splatnosti nejprve 10 let, poté 15 let a poté nevratně jako státní příspěvek (dar) na novostavbu, který byl posléze zvýšen (v závislosti na nutně splněných kritériích) až do výše 150 000 Kčs. „Úroky se odpouštěly po dovršení prvního roku věku dítěte narozeného po uzavření smlouvy a státní příspěvek k půjčkám dosahoval u prvního dítěte 2000 Kčs a u dalších dětí po 4000 Kčs.“ [822])

Ke zlepšování finanční situace a k růstu životní úrovně přispívaly i **sociální dávky a sociální služby státu**. Už v roce 1973 dosáhla výše nemocenského 60 až 90% čistého příjmu. [823])

„Od ledna 1971 se začal vyplácet **mateřský příspěvek** ženám, které pečovaly aspoň o dvě děti, z nichž jedno nedosáhlo dvou let. Příspěvek činil pro všechny matky 500 Kčs měsíčně a zanedlouho byl zvýšen. V situaci, kdy třetina žen pobírala čistý plat do 1000 Kč, to byl znatelný přínos, který přispěl k růstu porodnosti a k prudkému zvýšení počtu žen na mateřské a další mateřské dovolené. Jejich počet se zvýšil v letech 1970-75 ze 164 na 346 tisíc. V roce 1986 se mateřský příspěvek rozšířil na všechny matky již od prvního dítěte.“ [824])

Po zvýšení životních nákladů v II. polovině 80. let bylo třeba **zvýšit i sociální dávky**. V dubnu 1987 vzrostly přídavky na děti progresivně, tedy podle počtu dětí: u jednoho dítěte na 200 Kčs, u třech dětí na 1 210 Kč a u čtyř na 1720 Kčs. Dále došlo k prodloužení mateřské dovolené z 26 na 28 týdnů a ke zvýšení mateřského příspěvku na 800 Kč s prodloužením jeho výplaty ze dvou do tří let věku dítěte.

„**Aktivní populační politika** podnítila překvapivý **vzrůst porodnosti**: počet živě narozených dětí na 1000 obyvatel vzrostl ze 14,9% v roce 1968 na 19,5 v roce 1975.“ [825]) Do roku 1974 tak ČSSR postoupila z jednoho z posledních míst v Evropě (spolu s Rumunskem) na 4. místo (za Albánii, Irsko a Island). Jak už na to bylo poukázáno, „přispěl k tomu souhrn sociálních opatření od prodloužení mateřské dovolené přes peněžní podpory při narození dítěte, zvýšení přídavků na děti, výraznějšího daňového zvýhodnění rodin s dětmi až k účelovým půjčkám na pořízení bytu nebo vybavení domácností, které se při narození dětí zčásti odepisovaly.“ [826])

Výrazně vzrostly náklady na důchodové zabezpečení – jen počet vyplácených důchodů byl v roce 1989 o čtvrtinu vyšší než v roce 1970, a to „průměrný starobní důchod dělníků a ostatních zaměstnanců vzrostl o tři čtvrtiny a úhrn vyplacených dávek o 150%“. Konkrétně šlo o zvýšení takového důchodu z 863 Kčs na 1 519 Kčs (tedy o 76%). „Vzestup důchodů předstihoval míru inflace a relace průměrného starobního důchodu dělníků a ostatních zaměstnanců k průměrné hrubé nominální mzdě se vyvíjela ve prospěch starobních důchodů“ [827]), a to konkrétně ze 44,5 % v roce 1970 na 48,6% v roce 1989. [828]) V letech 1970 až 1989 rostl počet i jiných důchodů: invalidních, vdovských, sirotčích, manželek, sociálních a osobních, snižoval se počet jiných druhů důchodů přiznaných před rokem 1957. Už v roce 1973 pobíralo důchody 3,5 miliónu občanů (23,9% obyvatelstva). [829])

„Na sociální zabezpečení obyvatelstva navazoval **systém sociální péče**, vykazovaný jako **samostatné národohospodářské odvětví**“, které zabezpečovalo péči pro občany ve stáří, pro těžké zdravotní postižení, pro společenskou nepřizpůsobivost, v mimořádných situacích, dále výcvik handicapovaných občanů pro vhodná povolání, provoz pečovatelských služeb, domovů důchodců, ústavní péči o občany fyzicky, smyslově a mentálně postižené a příspěvky nevidomým, nemocným některými chronickými chorobami, na stravování důchodců, na nákup invalidních vozíků a jiné. [830]) Od roku 1970 do roku 1989 **vzrostly**

výdaje na sociální péči z 980 miliónů Kčs na 3 514 miliónů Kčs, počet pracovníků v odvětví sociální péče z 25 341 na 57 059, počet ústavů sociální péče (včetně domovů důchodců) ze 493 na 729, svěřenců v těchto ústavech z 52 822 na 116 650, osob využívajících pečovatelské služby ze 14 641 na 95 229, pečovatelek z povolání z 984 na 3 028, dobrovolných pracovníků pečovatelské služby z 5 931 na 12 143, bytů v domech s pečovatelskou službou ze 329 na 18 418, automobilů pečovatelské služby z pěti na 460 a středisek osobní hygieny z deseti na 519. [831])

V Československé socialistické republice **nebyla rozšířena chudoba**. Na hranici existenčního minima žilo kolem dvou až tří procent obyvatel. Minimální výše důchodů byla stanovena na 500 Kčs pro jednotlivce a 850 Kčs pro dvojici. Sociální důchody byly vypláceny lidem, kteří nebyli v minulosti zaměstnáni nebo nezískali nárok na jiné formy sociálního zabezpečení.

Při odhlédnutí od ideologických, státoprávních a politických chyb je třeba konstatovat, že **životní úroveň**, úroveň sociálního zabezpečení a sociální jistoty převážné částí občanů ČSSR se zvyšovaly možná pomalu, ale jistě, plynule a po celé období trvání tzv. reálného socialismu téměř nepřetržitě. Generace let šedesátých se měly zcela zjevně lépe než generace let padesátých, generace let sedmdesátých lépe než let šedesátých, generace let osmdesátých lépe než sedmdesátých. Socialistický stát dokázal čelit krizím kapitalistického světa a sám (kromě krizí ideologických a politických) nějaké prudce negativní zlomy a propady ve sféře ekonomické a sociální nevytvářel. V sociální oblasti se mohl socialismus pochlubit zabezpečenou jistotou zaměstnání, jistotou pomalu, ale průběžně se zvyšující mzdy, realizací základního (a posléze i minimálního) středního vzdělání povinného pro všechny, bezplatným vzděláním (včetně bezplatné odborné přípravy k povolání), sociálním bezpečí, základními sociálními jistotami a absencí výrazných sociálních rozdílů, téměř nulovou negramotností a chudobou, bezplatnou zdravotní a lékařskou péčí (i v případě drahých a komplikovaných vyšetření a operačních zákroků) dostupnou i občanům s nízkými příjmy, obecně tolerancí k nižší pracovní výkonnosti, levným bydlením, levnými službami a celostátně stanovenými (regulovanými) cenami základních potravin a dalšího spotřebního zboží, dlouhodobě nezvyšovanými.

Vše dobré, co kdy bylo vykonáno, nelze zapomenout. Tak jako historie nemůže opomenout nejpokrokovější myšlenky a činy i té nejvzdálenější minulosti, tak jako někteří pamětníci nemohou zapomenout na pozitivní rysy první republiky, nezapomenou další generace ani na klady období tzv. reálného socialismu. Tím spíše, že socialismus – na rozdíl od kapitalismu – většině pracujících méně bral a více dával.

Do minulosti se nevracíme „jen“ proto, abychom se poučili z minulých chyb, ale rádi si na ni vzpomeneme pokaždé, když nám z ní něco chybí v přítomnosti, a co tím pádem postrádáme i ve svých představách o budoucnosti. A to nikoliv z nostalgie či lítosti nad nenávratně uplynulým, ale z důvodu nového uskutečnění zjevných pozitiv z minulosti, tentokrát ovšem na kvalitnějším a ještě pokrokovějším základě.

SYSTEMATICKY K ZÁNIKU SYSTÉMU

Na místě této kapitoly by v podstatě stačilo uvést jen to, co řekl Lenin 23. 12. 1921 na IX. všeruském sjezdu sovětů [832]): „Uplatňují-li se nějaké přednosti déle, než je třeba, jindy než je třeba, nebo tam, kde to není třeba, pak už jsou to nedostatky.“

K velkým přednostem československého socialismu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století patřily (kromě již jmenovaných sociálních vymožeností, jichž obecně nikdy a nikde není dost) dvě okolnosti: **vnitřní zdokonalování** stávajícího **ideologického a**

politického systému a **neustálý (byť neustále klesající) kvantitativní růst výrobních sil** (tedy stále vzrůstající počet pracovních sil, pracovních předmětů a pracovních prostředků), tím i množství výrobků a zboží. Tato **stále jednostranně pojímaná** úspěšná cesta však byla spolehlivou cestou ke konci **celého systému**.

Poprvé proto, že kvantitativní růst výrobních sil neodvratně spěl **k maximu svých možností**, danému neochotou normalizačního vedení KSČ a státu **dorovnat tento růst novou kvalitou výrobních vztahů**, která by jako **jediná** byla schopna nejen nastartovat další kvalitativní růst výrobních sil, ale především svou aktivitou a zcela novou organizační strukturou účinně zapůsobit nejen na organizační a technologickou strukturu výroby (tedy iniciovat nebo se alespoň spolupodílet na nutné restrukturalizaci výroby), ale i na zkvalitnění výroby, tedy i na **kvalitativní** vzrůst vstávajících výrobních sil. Bez těchto změn došlo k realizaci odvěkého dialektického **zákona o nutné přeměně nahromaděné kvantity v novou kvalitu**, tedy restrukturalizaci a zkvalitnění výroby po Listopadu 1989, nikoliv už ale ve prospěch pracujících socialistického státu, ale ve prospěch domácích zlodějů, tunelářů, zbohatlíků i zahraničního kapitálu, který k tomu nutných politických a ekonomických změn využil k rozkradení všech dosud nahromaděných hodnot a masivním únikům zisků na zahraniční konta.

Je třeba si uvědomit, že zabránit této změně znamenalo urychleně prosadit **komplexní změnu všech druhů a forem výrobních vztahů** (nejen zbožně-peněžních vztahů a nejen vlastnického vztahu k výrobním prostředkům) **na socialistické bázi** – tedy prosazení **systému samospráv zaměstnanců**, zakončených buď **minimálně** i tak dosti pozdním založením zájmového Svazu zaměstnanců a jejich politickým sjezdem (jakožto nejen historickou replikou sjezdu závodních rad v roce 1948, ale i následováním pozitivního příkladu Svazu družstevních rolníků, tentokrát zejména v oblasti průmyslové výroby), nebo **maximálně** v podobě ústavou určených **nejvyšších rad zaměstnanců** působících jak při ČNR a SNR, tak i při Federálním shromáždění ČSSR. Přičemž i při realizaci těchto kroků by už tehdy muselo být **nepokrytě přiznáno**, že **oproti původnímu marxistickému konceptu** (z dob Pařížské komuny a Leninova Ruska) by **stále ještě nešlo o dosažení úplného souladu s marxismem a leninismem**, neboť k tomu by **stále ještě chybělo nahradit buržoazní koncepci** (dosud paradoxně i komunisty uznávané) organizační dělby (čili oddělení) moci výkonné od zákonodárné (a tím i od zastupitelské) koncepcí po právu **působící ve prospěch pracujících občanů**, tedy po právu pokrokovou a tudíž skutečně revoluční – tedy koncepcí důsledného organizačního spojení moci zastupitelské (a zákonodárné) s mocí výkonnou. To by ovšem znamenalo další „historickou perspektivu“: nahrazení prezidenta, vlády a parlamentu nejvyšší samosprávnou radou občanů, jíž by byly tyto funkce podřízeny, resp. učiněny jejich součástí – a pochopitelně: přijetí tomu odpovídající nové socialistické ústavy, ústavy samosprávné republiky. Tak by se také stalo, že návratem k původnímu socialistickému ideálu, který ovšem měl být původně zrealizován okamžitě po vítězství socialistické revoluce v Únoru 1948 a který **vinou stalinismu** (**i na něj navazujícího neostalinismu**) nikdy realizován nebyl, mohl být další úspěšný vývoj socialismu (a tím i socialismus sám o sobě) zachráněn doslova v hodině dvanácté, resp. revoluce v Listopadu 1989 mohla být **dokončena zdárně**, totiž na správném základě.

To by ovšem muselo být **včas** (velmi rychle) upuštěno od onoho výše uvedeného **neustálého zdokonalování** ve skutečnosti **již historicky definitivně přežilého a na špatných státoprávních základech stojícího ideologického a politického systému tzv. reálného socialismu!** Posílením **výrazně větších pravomocí dělníků i ostatních pracujících v zaměstnání** by zákonitě muselo vést **k posílení jejich kolektivních občanských práv** a díky tomu by bylo možné přistoupit i **k posílení individuálních práv občanských!** Výsledkem těchto procesů mohlo tedy být vytvoření **samosprávného společenského zřízení**, které by nejen překonalo stávající „reálně-socialistické“ (ve

skutečnosti stále ještě neostalinské a zároveň formálně buržoazní, parlamentní), ale které by **svou mocenskou povahou účinně zabránilo restauraci kapitalismu, vytunelování podniků i zlomové ztrátě politického vlivu komunistické strany** (měněného vývojem událostí z vlivu autoritativního na autoritu přirozenou). Proč se tak nestalo? Odpověď je „poměrně“ jednoduchá a jednoznačná: Pro neznalost a odvržení historické dialektiky, poznatků Marxe a Lenina, zákonitostí vývoje socialismu. A především pro **zjevnou neochotu vedení KSČ cokoliv včas změnit** nejen na celkové povaze tzv. reálného socialismu, ale především na celkové povaze tzv. normalizace, s níž byli vedoucí představitelé KSČ a státu bytostně spjati. Šlo totiž o to nepřipravovat takové změny, které by odhalily chybnost normalizace, chybnost normalizačního výkladu socialismu, a tím tyto pozice stávajících vrcholných funkcionářů KSČ ohrozily. Tyto obavy, stejně tak jako strach z možného zopakování roku 1968 tak vyústil v jeho dokončení prostřednictvím Listopadu 1989 jako ovšem **zákonitě revoluce nedokončené**, vedoucí tak zákonitě **ke státnímu pravicovému převratu** a tím i ke **kontrarevoluční změně** ve vlastnictví výrobních prostředků.

Zdokonalováním chybného systému k točení v kruhu a zastavení pokroku

Jakkoliv vedoucí představitelé KSČ neustále varovali před sebeuspokojením nad dosaženými výsledky, sami se nechali **ukolébat neustálým zdokonalováním stávajícího systému**. Je-li systém mladý, plný perspektiv a bez hranic svého rozvoje, je možné ho rozvíjet vzestupně a **lineárně**. Je-li však vybudován na špatných základech, rovná linka se ve smyslu historického vývoje začne otáčet ve **spirále**. Dokud jde o vývoj do stále vyšších „pater“ spirály, je pozitivní vývoj stále zaručen, ale jen za předpokladu, že dosud pozitivně se vyvíjející společnost dokáže **včas** a **pozitivně** reagovat i na kruhový pohyb spirály, tedy na stále více hrozící návraty do bodů zdánlivě se opakující historie, vracející se tak k novým generacím sice na vyšší (kvalitativní i kvantitativní) úrovni, ale se stále častějšími poukazy na dosud nevyřešené problémy z minulosti a snahami vyřešit je paradoxně takovými způsoby (čili takovými návraty do historie), které tyto problémy vyvolaly.

Jedná-li se tedy (i v důsledku výměny generací ve spirále tohoto vývoje) o stále častější návraty negativních rysů historie (o níž jsou starší generace přesvědčeny, že se na základě jejich zkušeností už nemohou vrátit, a nebezpečnost jejichž návratů si mladší generace pro svou nezkušenost a úzký obzor svých cílů nedokáže uvědomit) a není-li včas těmto návratům čeleno skutečně zásadními a pokrokovými postupy, vývoj na spirále se tak stále více dostává **do roviny bez růstu**, tedy do roviny **prostého točení v kruhu**, kdy toto točení (tím rychleji, čím déle trvá) může být snadněji obráceno i **v sestup**, hledající řešení v návratu k všemu již téměř zapomenutému, **skutečně přežilému a neskutečně reakčnímu**. Pak se nepoučeným hlupákům, neznajícím historii a její negativní projevy, může zdát kapitalismus opravdu tím nejlepším řešením, dokonce pokud možno ještě ve starším feudálním hávu vlády pomazaných hlav, jimž je údajně třeba věřit (tím více, čím nejsou schopni tito hlupáci věřit sami sobě), nových církevních bludů (když hloupý rozum nezná řešení a odmítá trávit čas stupidně prožívaného života poznáním) či příklonu k individuálnímu obžerství a mysticismu; ba je možné v rámci již oživeného upírství oživit i fašismus a sadistické násilí, jakoby cesta do pekel (v duchu pankovského „No Future“ či satanismu) měla být absolutní negací jakéhokoliv dosud dosaženého stupně lidství. Pak je možné oživovat i chilialistické představy o konci tohoto světa, místo toho, aby se přišlo na to, kde se udělala chyba a došlo se ke skutečnému popření světa starého novým, **zjevně ovšem pokrokovějším**.

Pak je tedy jasné, že točením v kruhu (nejdříve v rámci komunistické strany a posléze doslova celého lidstva), je zcela **zákonitě zaděláno na malér** – čili zcela zákonitě na historickou regresi, byť s dočasnými, ale velmi negativními důsledky pro většinu pracujících, z níž jsou sice do jisté míry po právu viněni bývalí představitelé komunistické strany (protože

včas nezaregistrovali ledovec), ale za níž mohou ve skutečnosti všichni ti, kteří v rámci své neznalosti Marxe a Lenina, resp. jejich úplného odvržení, přispěli svou účastí „na vině a peklu“ k jeho ustavení a působení proti sobě. Pak se ovšem nelze divit, když zákonitě (krok za krokem, rok za rokem) – byť naštěstí jen dočasně, než většině pracujících nejen svitne plamínek na konci tunelu, ale především v jejich hlavách - s**pěje vývoj kruhovým pohybem (oklikou) zpět, tedy k tomu, co už se dávno zdálo být překonanou minulostí**. Nicméně jen do nové „všenápravy věcí lidských“, zákonitě se rovněž vracející k dosud neuskutečněným kořenům této pozitivní změny.

Umožnit socialismu **nepřetržitě stoupat vzhůru** (ke komunismu) po **stále více se rozšiřující spirále** (a zabránit tomu, aby se vývoj dostal až do bodu již překonané minulosti) znamenalo učinit **včas** nezbytná opatření, **aby se socialismus nezačal točit v kruhu**. Oním točením v kruhu bylo ono **sebepoctivěji** a **sebeobětavěji** prováděné **zdokonalování (nikoliv popření) daného systému**. Zdokonalován měl být socialismus, a to přeměnou starých institucí v nové, nikoliv zdokonalováním institucí na neměnících se základech a principech.

Poprvé šlo o soustavné dovádění stávajícího systému k dokonalosti až **do meze, kdy už se nemohl zdokonalovat a musel zaniknout**.

Podruhé šlo **o marné zdokonalování systému špatně nastaveného** (a z toho důvodu **stále více neodpovídajícího** nejen potřebám pracujících, ale obecně i potřebám další úspěšné cesty ke komunismu).

Potřetí šlo metodou zdokonalování špatně nastaveného k systematickému (synergickému) **hromadění a zmnožování** („zdokonalování“) **chyb**. Dělo se tak metodou **okázalého opomíjení** toho, co by bylo třeba zdokonalit (změnou, přestavbou), přímo úměrné stejně tak **okázalému zdokonalování** toho, co ve svém základu nemělo být podle ÚV KSČ měněno a navzdory požadavkům vývoje (oficiálně navzdory všem „nepřátelům“ socialismu, ve skutečnosti všem nepřátelům přežilého vývojového stupně socialismu) i **okázale veřejně oslavovaného**. Tedy v duchu výše citovaných Leninových slov.

Počtvrté (a naposled) se poctivé a důsledné proporcionální zdokonalování plánování a realizace stále se snižujících růstů ekonomického růstu projevilo **opožděným** a opět politicky a občansky **nedostatečným prosazením III. ekonomické reformy**, když i za takového stavu věcí bylo místo normalizačně nemyslitelného termínu „reforma“ (příliš totiž připomínajícího rok 1968) užito termínu „zdokonalování“, a to paradoxně v okamžiku, když „zdokonalovanému“ reálněsocialistickému Titaniku (vybudovanému ovšem ze špatné oceli a chybně nasměrovanému na ledovec) začala už téci disidentská voda do podpalubí.

Zdokonalování chybného systému se děje skrze zdokonalování (plánovité propracovávání, prohlubování a rozmnožování) všech jeho částí a tím ke zmnožování a prohlubování všech jeho dílčích chyb (vznikajících v jeho částech a synergicky zpětně působících jak ke zdánlivému posilování tohoto systému, tak ve skutečnosti stejným tempem směřujících k jeho rozvalu. A to z toho důvodu, že stále propracovanější mocenský systém stále více žije **především** svými vnitřními vazbami a problémy, které mu stále více brání sebereflexi, tedy pohledu zvenku na sebe samotného, a do nichž se stále úspěšněji zaplétá, zatížen **více starostí sám o sebe** než o objektivní, dialektické poznání pravdy a původních idejí, jimž je sice zasvěcen, ale místo, aby je **důsledně zrealizoval**, stále více podléhá stále více formálnějším a pragmatičtěji vnímaným obřadům a rituálům jeho „náboženského“ (o teorii a dialektické poznání se stále méně opírajícího) „vzývání“. A tak stále více a „úspěšněji“ brání potřebným změnám své vnitřní podstaty i své vnější podoby a z toho vyplývajících vlivů, kterými stále silněji a negativněji ovlivňuje své okolí až do bodu sílící reakce tohoto okolí na něj, čili i velkého hospodářského a společenského tlaku na něj. Pak tvůrci takového systému, kteří sami o sobě příliš pozdě poznají nutnost jeho změny (před kormidelníkem se ledovec objeví náhle, když kapitán už s jeho výskytem měl počítat dávno), také poznají, že svou trpělivou prací vytvořili **tak silné vnitřní vazby jeho soudržnosti**, že

už **zevnitř nemají sílu ho na poslední chvíli změnit**, takže tak jako tak musí vše nechat na působení vnějších sil a doufat, že tento jejich systém je až natolik pevný, že ač borcen, přece jen jim umožní ve zdraví z něj vyklouznout, než ho vnější síly znehodnotí zcela, aniž by tomu ale oni už mohli nějak smysluplně zabránit.

Stane se tak skrze stále houževnatější **antidialektické** lpění na chybách (vycházejících z jednorázového vnímání těch indicií, falešně svědčících o upevňování a zdokonalování celého systému jejich prostřednictvím), jakožto lpění na údajně jedině správných obsazích, ukazatelích, východiscích, postupech a cílech, stvrzovaných jednotným hlasováním na zasedáních ÚV KSČ, **jakoby jednohlasnost mohla být automaticky i vyjádřením pravdy, objektivnosti a správného chápání marxismu a leninismu!**

Za takového stavu věcí pak takové záležitosti, jako např. vždy platné dialekticko-materialistické (marxistické a leninské) přístupy k poznání a principy konání (jako např. **leninské principy výstavby a řízení komunistické strany** i společnosti) sice **zdokonalují mocenskou soustavu vnitřně**, ale nepřinášejí tím očekávaný efekt dalšímu, zcela jistě **potřebnému** (a v důsledku přílišného soustředění na vnitřní komponenty systému **nerozpoznanému**) **vývoji celé společnosti**. A to proto, že **něčemu je věnována pozornost, zatímco jiným záležitostem ne**.

V československém případě tak byla věnována **jednostranná pozornost vedoucí úloze, organizační výstavbě a řízení komunistické strany, zatímco potřebným změnám ve státoprávní oblasti a oblasti lidských práv nikoliv**. A o co větší pozornost byla věnována plánovitému (pětiletku po pětiletce realizovanému) rozvoji národního hospodářství (základny), stejná plánovitost nebyla věnována rozvoji politické soustavy (nadstavby), což muselo samo o sobě vést **ke zvětšování rozporů mezi obojím**. Není proto divu, když postupně (byť pomalu) modernizované výrobní základně přestala postupně vyhovovat zastaralá (neostalinská) společenská a politická nadstavba, jakkoliv neustále vnitřně zdokonalovaná. To ovšem nutně nevyžadovalo ji nahradit kapitalistickou (jak se ve svém **fachidiotském, iluzionistickém a antikomunistickém primitivismu domnívali někteří ekonomové z Prognostického ústavu ČSAV**), nýbrž samosprávně socialistickou. Základním problémem nastoleným v Listopadu 1989 tedy neměl být dál uměle (propagandisticky) zvýrazňovaný rozpor mezi centrálně řízeným hospodářstvím a ničím neregulovaným tržním (kapitalistickým) hospodářstvím, ale mezi účastí či neúčastí samosprávně organizovaných pracujících v kterémkoliv z těchto systémů.

Výše uvedené tendence „točení v kruhu“ tedy vyplývaly z normalizační snahy KSČ **upřednostňovat** pro KSČ mocensky výhodnou leninskou teorii o výstavbě a vedoucí úloze strany před Leninovou teorií o státu, revoluci a právu vrcholící až v ostentativní **upozaďování, ignorování a dokonce i zpochybňování Leninova učení o státu, revoluci a právu** v zájmu až fanatického zdokonalování výstavby a vedoucí úlohy KSČ. Jak jinak než na stále doznívajících pozůstatcích myšlení ze stalinských dob, zejména prostřednictvím autoritářských přístupů, tolik (jakožto „osvědčených“ a snadno a účelně realizovaných) ještě oblíbených u některých (nikoliv dialekticky, ale dogmaticky) myslících funkcionářů.

A přesto i v této snaze lze vysledovat určitý pokrok, spočívající v tom, že v rámci onoho zdokonalování systému byly nejen hledány cesty k jeho upevnění, ale také k tomu, aby byl **pro občany co nejvíce přijatelný a užitečný jakožto systém do všech detailů propracovávaný a maximálně funkční**. Tento snad největší klad tzv. normalizace se však stal jeho největším záporem v okamžiku, když občané usoudili, že se pro ně stal **brzdou**. V důsledku toho nejsou dodnes občané schopni si objektivně připomenout, co jednotliví funkcionáři KSČ udělali v období před rokem 1989 pro občany a rozvoj občanské společnosti nejen špatného a chybného, ale také pozitivního a přetrvávajícího: např. v oblasti vlastního (lhostejno, zda stranického či občanského) nasazení a iniciativy, aby byly vytvořeny konkrétní hodnoty (školky, sportoviště, byty atp.), které užívají i antikomunisté dosud k plné

spokojenosti, aniž by nejen byli schopni objektivně uznat tuto komunistickou angažovanost, ale také si přiznat, že tomu je tak (bohužel) stále jen proto, že polistopadová společnost dosud „nestihla“ tuto obětavost a plánovitou soustředěnost na společenský pokrok nahradit či překonat!

Jistěže bylo pokrokem, byla-li od roku 1969 věnována **zvýšená pozornost znalosti marxismu-leninismu**, nicméně tato znalost musela vždy ustoupit historickým a mocenským zájmům KSČ a jeho vedení, **kdykoliv se s nimi dostala do rozporu**. Velmi dobře patrné je to na **tehdejší marxistické historické vědě**: zatímco studiu rozporů a hospodářské, třídní a sociální základny feudalismu a kapitalismu nebyly kladeny překážky, takže v tomto ohledu marxistická historická věda dosáhla velmi významných úspěchů (ba významnějších než západní), **popis historie socialismu** byl pln zatajování rozporů a poplatnosti oficiálnímu výkladu, bez nutných analýz do hloubky. Neuznáním marxismu a leninismu v celém jeho rozsahu tak byly výsledky této nauky a dialektiky myšlení i nadále **deformovány** a **diskreditovány**, jakož stejným způsobem se tak dělo i s reálnou politikou KSČ a důvěrou v ní. Ostatně není divu, když si uvědomíme, jak KSČ v celé své historii musela bojovat (bohužel ne příliš razantně a úspěšně) poprvé se Stalinovým kultem osobnosti, podruhé (tedy poté) se stalinismem jakožto politickým systémem, potřetí (tedy poté) s pozůstatky stalinského myšlení a jednání a konečně počtvrté s poučováním a omezováním těch, pro které se poznatky marxismu a leninismu staly směrodatnějšími než usnesení strany.

A tak se nelze divit, že postupně veřejnost ztratila trpělivost s tímto příliš pomalým a příliš dlouhým, vpravdě ovšem dějinným očišťováním strany, a dala opět přednost nejen oportunismu a revizionismu, ale už přímo kapitalismu (a téměř definitivně tak „osvobodila“ i mnohé komunisty i od skutečného, tedy původního autentického a tvůrčího chápání marxismu i leninismu), a to právě ve chvíli, kdy se pro ni **naopak** znalosti marxismu a leninismu měly stát základem pro efektivní vybřednutí z krize (poprvé z krize, způsobené tzv. reálným socialismem, podruhé z ještě větší krize, do které ji uvrhl následné obnovený kapitalismus).

Konkrétní rysy i mantinely tzv. zdokonalování

V čem se konkrétně projevovalo ono **zdokonalování**, soustavně realizované v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století?

Poprvé ve zdokonalování toho, co mělo jednou provždy nahradit **chybějící svorník v klenbě socialistické moci** – čili ono chybějící spojení zákonodárné a výkonné moci na nejvyšší státní úrovni. Tedy ve zdokonalování **náhražky** za tento svorník v podobě neustálého spojování stranických a státních funkcí do osoby (z feudalismu i buržoazních diktatur převzatého) jednoho **osvíceného**, všeho schopného a dokonalého panovníka, ve skutečnosti prvního nebo generálního tajemníka ÚV KSČ a současně (z marxistického a leninského hlediska zcela zbytečného, ale lpěním na nejlepších buržoazních tradicích stále oživovaného) prezidenta republiky!

Je až tragikomické sledovat nejen to, že zatímco v dobách, kdy měla KSČ situaci pevně mocensky ve svých rukou, bylo nepsaným zákonem, že osoba prvního (generálního) tajemníka ÚV KSČ **musela** být současně prezidentem, zatímco v okamžicích krize a „hry na tzv. parlamentní demokracii“ **muselo** být důsledně (tedy zdánlivě opět principiálně) od téhož „zákona“ upuštěno. Ale především to, jak tyto změny byly vždy nesystémové, marxisticky nezdůvodněné a nezdůvodnitelné, ba vůči marxismu a leninismu v obou polohách své realizace nepřátelské! A tak se (místo pevného marxistického postoje stvrzeného praxí Pařížské komuny a Leninova Ruska) neustále **lavírovalo** takto: poprvé prezident Gottwald a generální tajemník ÚV KSČ Slánský, podruhé Novotný (v jedné osobě obojí), potřetí prezident Svoboda a jiný tajemník (Dubček, Husák), počtvrté Husák (v jedné osobě obojí), popáté prezident Husák a jiný tajemník (Jakeš). Opravdu nenapravitelné ÚV KSČ! To, co

mělo být organizačním propojením zákonodárné a výkonné moci propojeno **trvale**, bylo nahrazováno a „látáno“ spojováním funkcí. Proto nepřekvapí, když nemohl pomoci ani následující „chemicky zdokonalený“ tmel: generální tajemník ÚV KSČ a prezident republiky, současně předseda ÚV Národní fronty, Rady obrany státu, vrchní velitel armády a vrchní velitel Lidových milicí! Inu: čím marnější, tím směšnější; čím směšnější, tím poplatnější „osvědčeným“ mechanismům moci, těm mechanismům, proti kterým oprávněně (ale bez marxistického konceptu) kdysi zaútočil Ludvík Vaculík.

Čím pravdivější je poznání, že **obtížnější je spojovat než rozdělovat**, a že tudíž i v tomto ohledu měl tzv. reálný socialismus obtížnější pozici než kapitalismus, tím jasnější je pochybení, kterého se KSČ dopustila tím, že **nedokončila rozbití mocenské mašinérie skomírajícího buržoazního státu**.

Není proto divu, že tím pádem druhým typem **zdokonalování** byla prioritní péče KSČ nejen o **posilování vedoucí úlohy KSČ** (jdoucí ahistoricky proti Leninovu Státu a revoluci a Leninově myšlence posilování účasti všech pracujících na řízení státu!), ale (tím pádem) o **zdokonalování systému stranické práce** (jemuž by ovšem nebylo možno nic vytýkat než to, že jde od potřeb pracujících izolovaný proces) a tedy (tím pádem) i o zdokonalování **organizační výstavby KSČ** (které ovšem nebylo užito proti stávajícímu „buržoaznímu státu bez buržoazie“) a tím pádem i o zdokonalování POZ (politicko-organizačního zabezpečení) IVP (ideologicko-výchovné práce) a MPP (masově-politické práce) jejích funkcionářů.

Ona přeexponovaná (použijme opět Husákova termínu) péče o stranu, stranické sekretariáty, pravidelná zasedání, pravidelné vyhodnocování zpráv a plnění přijatých usnesení, tvorbu a práci komisí, zakládání základních organizací a stranických skupin, o agitaci a propagandu, organizační zabezpečení veřejně politických akcí, oslav a výročí, o práci domů politické výchovy, o růst uvědomělosti řadových členů, o různé stupně stranické výchovy až po VÚML (večerní univerzity marxismu-leninismu), o účinnost masově-politické práce, o detailní projednávání stížností komunistů i nestraníků ve výborech lidových kontrol a ve stranických kontrolních a revizních komisích, o podněty a připomínky pracujících, o kandidáty a mladé členy, Pionýrskou organizaci, Socialistický svaz mládeže, o Lidové milice, o družební vztahy, o zasloužilé členy a pamětníky a jejich oceňování a mnohé další formy stranické práce vedla **pochopitelně** k výrazným úspěchům při zdokonalování celého politického, společenského a hospodářského systému, ale současně se stala zjevnou **brzdou** jeho změny v systém nový, pokročilejší a pokrokovější, tedy potřebnější k dalšímu úspěšnému směřování ke komunismu, zatímco, už díky své vynikající propracovanosti, **mu mohla a měla účinně posloužit** a tak se i po právu nesmazatelně zapsat do historie komunistického hnutí! Tak se stalo, že vyšla vniveč mnohdy skutečně obětavá a zanícená práce mnoha komunistických funkcionářů, stále ovšem méně doceňovaná jak občany, tak i (jen zdánlivě paradoxně) vedoucími funkcionáři ÚV KSČ. Přičemž výsledky tohoto vnitřního zdokonalování stranické práce posilované **sebevědomí** a z toho plynoucí přesvědčení o neomylnosti ideové vyspělosti stranického funkcionáře a nenahraditelnosti jím zastávané funkce nevedlo k jeho **leninské emancipaci**, ale u některých funkcionářů KSČ naopak vyústilo (pochopitelně vždy ve spojení s některými osobními zápornými vlastnostmi) **k pocitu nadřazenosti nad ostatními** a tím pádem (v duchu tzv. normalizace) i **k chybnému, necitlivému a nesympatickému jednání s občany** ústícího někdy i do lží a pokrytectví pragmatiků, sice nevěřících ideji, ale o to více zneužívajících to, co sami hlásali, nebo do lží, hrozeb a nátlaků neostalinských dogmatiků.

Nedosti na tom: tento systém **falešného ideového a mocenského sebezdokonalování** přeskočil i **do systému Národní fronty ČSSR** a do jednotlivých společenských organizací. Došlo tak k **zajímavému prolínání kladných i záporných rysů tohoto procesu**, na politické i nepolitické (odborné) úrovni: Na politické úrovni vedl jednak k posilování sounáležitosti nestraníků (členů těchto organizací), zajímajících se o specifické činnosti (rybaření,

myslivectví, zahrádkářství, včelařství, modelářství, sport, automobilismus atd.) k socialismu a posilování hrdosti k Československu (přes dosažené výsledky vlastní činnosti), na straně druhé vedl k těžko utajovanému odporu některých členů těchto organizací vůči přílišnému politickému tlaku KSČ do těchto organizací, popř. využívání výsledků jejich práce jako úspěchů KSČ a socialismu. Na odborné úrovni pak vedl k využívání prostředků socialistického státu k růstu odbornosti členů a k uspokojování jejich poměrně náročných zálib, ale i k narušování této odbornosti a zájmovosti nutností účastnit se různých ryze politických akcí nebo veřejně prospěšné práce (národních směn, akcí Z).

Národní fronta **s početní převahou společenských organizací nad politickými stranami** tak představovala **nejzazší bod komunistickou stranou omezované (limitované) občanské demokracie** – tedy organizované spolupráce i nejzazší bod jejich možné občanské aktivity. Právě proto ovšem mohla být organizace Národní fronty **mostem**, po kterém mohla (za jistých, přesně daných okolností) přejít společnost z etapy tzv. reálného socialismu do etapy socialismu vývojově vyššího – samosprávného. Čili: **i do etapy volné volební soutěže politických stran a organizací občanů**, nikoliv nutně nepřátelských nejen vůči KSČ ale i vůči socialismu, tedy do volné volební soutěže v rámci samosprávně utvářeného (nebo utvořeného) mocenského systému. A to ještě v době, kdy byla většina občanů pro reálný socialismus a právě kvůli tomu ani necítila potřebu vracet se jak k iluzi tzv. socialismu s lidskou tváří, tak i ke kapitalismu, čili postupně i po případném rozpuštění Národní fronty jakožto systému, vnitřně zbytečnému v rámci nově utvořeného systému samosprávného.

Po Únoru 1948 **převzatý a zdokonalovaný systém Národní fronty a masově budovaných společenských organizací**, závislých na KSČ prostřednictvím demokratického centralismu tak politicky i organizačně **nebyl systémem primárně chybným**. Jako chybné se ovšem ukázalo, že byl **mocenským systémem hlavním**, zatímco tím hlavním pro rozvoj socialismu měl být územně a hierarchicky budovaný **systém samospráv zaměstnanců** jako systém bezprostředně založený **na rozvoji výrobních vztahů** a bezprostředně přenášejících tyto vztahy nejen **do rozvoje výrobních sil**, ale i do **rozvoje politické nadstavby a politického systému**. Národní fronta tuto absenci nemohla nahradit, protože nevycházela z výrobních vztahů, ale jen ze vztahů společenských, které ovšem nebyly bezprostředně závislé na výrobě a výrobních vztazích. Tím, že moc KSČ nebyla opřena o bezprostřední moc dělníků a dalších zaměstnanců působících ve výrobě, ale jen zprostředkovaně o pracující přes společenské organizace (byť i některé, jako např. ROH, působící též ve výrobě), mohla se opírat jen o jejich masovost (kvantitu), nikoliv o jejich bezprostřednost (a tak kvalitu), což se ukázalo v roce 1989, kdy se Národní fronta (i přes nesporně houževnatý odpor jejích tehdejších představitelů) postupně zhroutila pod tlakem nepoměrně méně početnějších nezávislých iniciativ, ovšem mezi lidmi působících bezprostředněji proti jejím funkcionářům a vytlačujících tak tyto společenské organizace, mnohdy intenzivněji bránící socialismus než samotná KSČ, na okraj dění.

Za situace, kdy byla Národní fronta zatížena navrhováním volebních kandidátek shora, se souhlasem KSČ a s možností volby jen jednoho schváleného kandidáta, nemohla pochopitelně celý systém tzv. socialismu v kritických okamžicích udržet, zatímco zbavena svých nedostatků a vybudovaná na zásadách opravdu svobodných voleb mohla naopak překonat opravdu buržoazní přežitek existence politických stran za socialismu tím, že by si občané opravdu svobodně začali **volit především** své vlastní zástupce do zastupitelských orgánů, a to pochopitelně když už ne ze samospráv zaměstnanců, tak ze společenských organizací a jiných občanských (nutně proti socialismu nevyhraněných) občanských iniciativ.

Příští **samosprávný socialismus** tak mohl být budován na bázi voleb více kandidátů navrhovaných nikoliv politickými (protisocialistickými) stranami, ale kluby, samosprávami, společenskými organizacemi, občanskými iniciativami bez silných politických ambicí, ale s o to většími občanskými ambicemi vybrat do státního a zaměstnaneckého systému samospráv

(až po nejvyšší národní radu, tak jako např. v Kubánské republice) co nejvíce občansky aktivních, občanům prospěšných a profesionálně zdatných kandidátů (a to i bez ohledu na jejich individuální politické názory). Za těchto okolností a přesně daných podmínek (pochopitelně zakotvených v nové ústavě) by to nebylo nic proti ničemu, dokonce ani nic proti marxisticko-leninské ideologii.

Absenci samospráv zaměstnanců i absenci voleb z více kandidátů i možnosti je kdykoliv odvolat ze zvolených funkcí nemohl nahradit ani tak dlouho propagovaný a udržovaný **proletářský či dělnický charakter KSČ**, dokud se pomalu a jistě stával minulostí zejména pro vzrůstající nechuť dělníků a dalších řadových zaměstnanců vstupovat do KSČ. Poprvé pro **převahu povinností nad právy, které řadové členy KSČ čekaly**. Podruhé pro vzrůstající **nepopulárnost politiky a metod KSČ**. Potřetí pro posilování KSČ jako **mechanismu ke kariéře**, zejména pro aktivní funkcionáře i kariéristické sklony některých dělníkům nadřízených funkcionářů, technicko-hospodářských pracovníků a úředníků, spíše formou dogmatické obhajoby politiky KSČ a zneužíváním svých pravomocí a výhod proti dělníkům jdoucích. Počtvrté **pro ztrátu bezprostředního spojení stranických funkcionářů s politicky neorganizovanými dělníky**.

Nelze jednostranně obviňovat stranické orgány KSČ, že se nepokoušely s pomocí „zdravého jádra“ situaci řešit; nicméně situaci se bez opory KSČ mezi politicky neorganizovanými dělníky nedařilo řešit dostatečně účinně, resp. jen s užitím stále více zdokonalovaných administrativních a organizačních metod.

Poprvé KSČ od normalizační výměny členských legitimací rostla **především kvantitativně**: z 1 194 191 člena k 1. 1. 1971 k 1 674 918 členům k 1. 1. 1986 a ze 41 844 základních organizací na 47 843 ve stejném období. [833])) To ukazovalo na zdánlivě ryze teoretickou možnost učinit členy KSČ všechny občany ČSSR (to by se ovšem mohlo podařit jen „zrcadlovou“ přeměnou celé republiky v jednu samosprávnou stranu – čili samosprávný systém, do jehož utváření by byli zapojeni všichni občané).

Podruhé se sice stále ještě dařilo, aby dělníků bylo v KSČ zastoupeno nejvíce: v době XVII. sjezdu KSČ 44,6%, tedy více než inteligence (32,2%), členů JZD (6%) a ostatních (17,2%). [834]) Nicméně **už v menšině** proti všem ostatním! Tak se KSČ „stala“ dělnickou jen nominálně, resp. formálně. To ukazovalo na nutnost „dvojího“ postupu: poprvé na nutnost nahradit tuto ztrátu dělnického charakteru KSČ posílením reálného vlivu dělníků na řízení výroby a státu (tím jsme se opět dostali k nutnosti celostátní organizovanosti dělníků i výstavby samospráv zaměstnanců až po posílení dělnického, resp. zaměstnaneckého charakteru celé státní moci). Podruhé na nutnost vyřešení bezprostřednějšího vztahu dělníků k výrobním prostředkům (nejlépe prostřednictvím bezpodílového vlastnictví výrobních prostředků ze strany samospráv zaměstnanců), neboť i přesto, že v KSČ bylo jen 6% družstevních rolníků, samo družstevní vlastnictví výrobních prostředků a vztah k němu osvědčilo pevnější vztah družstevníků k socialismu než samo jejich členství v KSČ.

Potřetí bylo nutno k naznačeným změnám přikročit postupně i proto, že už v době XVII. sjezdu KSČ **převážil počet členů KSČ přijatých od roku 1968 (55,1%)** nad členy z dob stalinismu (do roku 1953) i neostalinismu z let 1954 až 1968. [835]) I tím mohly být vytvořeny předpoklady k definitivnímu překonání stalinismu a neostalinismu. Avšak nestalo se tak, dílem pro oživení neostalinských přístupů tzv. normalizací, dílem pro růst pragmatismu na úkor leninismu, čemuž pochopitelně nemohla zabránit ani ta část neustále slábnoucí základny nejstarších členů z let 1921 až 1948 (12,4% členů), která doslova na své kůži poznala kapitalismus i okupaci. Nejenom třídní uvědomělost dělníků (stále více se rozplývajících mezi ostatními zaměstnanci), ale i stranická uvědomělost nových členů KSČ (bez dostatečného vlivu na opravdu marxistické řešení „nových“ společenských poměrů) tak nabrala „poločas rozpadu“. Nové marxistické podchycení revolučního snažení mladých členů (31,8% ve věku mezi 16-8 až 35 lety, 32,4 % ve věku 35 až 50 let [836])) se tak nemohlo konat:

poprvé pro starobu tzv. normalizátorů ve vedení KSČ a jejich přístupy, podruhé pro jejich nedůvěru k mladým, projevující se např. tím, že mladí nebyli pověřováni odpovědnými funkcemi a nebyl slyšen jejich hlas, potřetí pro jediný oficiální výklad marxismu-leninismu, potřetí pro absenci skutečně revolučních a zásadních řešení).

Tam, kde systém narazil na hranice své změny, resp. hranice změny své podstaty, kterou si nepřál, **o to více upíral pozornost na řešení dílčích a nepodstatných změn** (viz např. nekonečné úpravy změn v kompetencích národních výborů), čímž se celé toto zdokonalování měnilo v jakési **velmi důležité „příštipkaření“ – „velmi důležité“ měnění nepodstatného**. Bylo to takové příštipkaření, které bohužel po KSČ zdědila (prostřednictvím mentality svých funkcionářů a odborníků) i polistopadová KSČM: ve formě neustálého zdokonalování svého (nesporně kvalitního) volebního programu podle pozičně a reálně se vyvíjející politické a ekonomické situace v buržoazním státě, nikoliv ovšem se stále chybějící programovou částí, dostatečně konkretizující **nutnou vizi budoucí radikální změny státoprávního a společenského zřízení celé České republiky**.

Jistěže součástí neustálého **zdokonalování národních výborů** bylo také **rozšiřování pravomocí** národních výborů, zejména postupné (a jistěže správné a historickému vývoji odpovídající) **přenášení těchto pravomocí** z rad **na pléna**, jakožto na orgány volené zdola, včetně početního rozšiřování plén až do podoby jakýchsi místních shromáždění, doplňovaným přizváváním zástupců místních podniků apod. To samozřejmě postupně přispívalo k demokratizaci místní lidosprávy a ke správné modulaci demokratického centralismu jako centralismu vytvářeného zdola, nicméně co to bylo platné, když toto zvýrazňování první až čtvrté zásady demokratického centralismu stále více naráželo na opačně posilovaný protipól: na stále výraznější „upevňování“ vedoucí úlohy KSČ i státu (jakožto nové stalinské recidivy). Byli bychom tedy nespravedliví, kdybychom neviděli nebo opomenuli všechny vývojové tendence, které se pokoušely tento začarovaný kruh vnitřního sebezdokonalování prorazit a nasměrovat vpřed, ale současně je zřejmé, že nebyly tak silné, aby jej prorazit mohly a tak i mohly radikálněji daný systém změnit, resp. využít pro pozitivní vývoj.

Kdo mohl tedy už tehdy pochopit jednoduchou zákonitost, že v okamžiku, kdy se vnitřní struktura systému zdokonalí natolik, že není schopen se **podstatně a rychle přizpůsobit novým podmínkám a potřebám**, ho tyto změny **převálcují a rozloží**, jakkoliv by byl sebedokonalejší? Že takovéto vnitřní zdokonalování je **jen ohraničené uplatňování dialektiky v uzavřeném prostoru a čase?** Pak nezbývalo mnohým komunistům se ptát: jak jsme mohli zaniknout, když jsme si byli tak jisti tak svou vnitřní dokonalostí a převahou, když jsme „nic neponechali náhodě“ (ovšem kromě úvah o nutných dialektických změnách)?

Oním zdokonalováním stávajícího systému „až na doraz“, tedy až na samé hranice podstaty své vlastní (tj. vždy časově omezené) existence, se ovšem nenechali oklamat jen komunisté – ale i jejich protivníci ze Západu. Proč? Protože zejména Západ je dodnes tak zamilován do údajně neměnných principů a jistot svého „jakoby propracovaného“ vládnutí, že ani on v 80. letech 20. století nemohl včas zareagovat na blížící se Listopad 1989 a tudíž včas pochopit, že **každý, sebejistější a sebepropracovanější systém jednoho dne zničí neúprosně působící dialektické zákony a vůle lidu zdola**, pokud je projevena „ve správný čas na správném místě“, tedy **v uzlovém bodě nutných dialektických změn**, čili v okamžiku, kdy je vůle lidu schopna jich využít a plně napomoci jejich uplatnění.

Karel Srp, spoluzakladatel protirežimní Jazzové sekce, který, jak se přiznal, mnoho věcí před rokem 1989 konzultoval na západních ambasádách, v tomto smyslu zavzpomínal: „… dnes tito bývalí důstojníci západních zpravodajských služeb občas do České republiky, už jako důchodci, přijedou. Nedávno přímo v sídle Jazzové sekce mě přišel navštívit jeden vysoký důstojník ve výslužbě a já mu říkal: »Bille, prosím tě, proč jste nás neučili, jak má

vypadat státní správa, jak má vypadat Ústava?« On mi na to odpověděl: »My jsme prostě ten převrat nečekali.«“ [837])

Odpověď na otázku, proč se tak stalo, lze spolehlivě nalézt v Leninově Státu a revoluci: v čem si mohli naši normalizátoři podat ruce se Stalinem i s kapitalistickým Západem? V **úporném budování a posilování státu**, ve víře ve **všemocnost státu** (a tím i **jeho vlastnictví a represivních složek**), nikoliv ve správně pochopené Marxově a Leninově tezi a vizi **tzv. odumírání státu**, tedy nikoliv v jeho jednostranně pojatém zrušení (jak pro to horují anarchisté), ale v jeho postupném a komplexním odumírání za socialismu jako nástroje sloužícího k potlačování jedné třídy třídou druhou, čili v souladu s postupným nahrazováním třídních vztahů **antagonistických neantagonistickými,** tedy i s posilováním všelidového a samosprávného (tedy občanského) charakteru jeho moci.

Nutnost nové hospodářské reformy, ovšem znovu budované na starých chybách

A přece byli takoví, kteří zareagovali včas. Byli to právě pracující, mnozí komunisté a zejména vedoucí hospodářští pracovníci a odborníci, kteří téměř **okamžitě** zareagovali na negativní (z povahy systému zejména vnější) podmínky, které s sebou přinesla **druhá polovina sedmdesátých let**: již vzpomenuté vlně kapitalistických (měnových a ropných) krizí, liberalizace, omezování veřejného sektoru, privatizací a nastupující globalizace kapitálu, nové vlně zvyšování cen na světovém trhu i nové vlně zbrojení a ideologické diverze ve formě prosazování kapitalistického pojetí lidských práv. Tedy **stále se zhoršujícím mezinárodním vlivům**, které se neobešly bez **aktivizace disidentů** (založením Charty 77), bez **zvyšování výdajů do zbrojní výroby a na obranu**, bez **zadlužování ČSSR v zahraničí** (a nutnosti mu čelit zvýšenými vývozy pod cenou a omezováním dovozu některých druhů zboží) a bez **zpomalování dynamiky hospodářského růstu** (včetně snižování produktivity práce a růstu mezd).

I když tento vnější tlak byl hrozivý, hlavní příčinou horšícího se stavu bylo to, že „se neprosadil obrat k vyšší efektivnosti výroby, hospodárnosti a kvalitě práce“. (*HSDČ 674*) Možná, že by toho nebylo až tak výrazně potřeba, kdybychom žili v uzavřeném světě socialismu, který by poskytl více času k dalšímu rozvoji spolupráce socialistických zemí a více času k **poznání** a **realizaci** všech potřebných změn. **Nikoliv však v prostředí zrychlující se globalizace**, vybuzené **neoliberálními myšlenkami o svobodném podnikání** a nutnosti **privatizace státně kapitalistického a veřejného sektoru**, v němž se hlavním motorem dalšího rozvoje kapitalismu stal **zdivočelý egoismus a bezohledná konkurence**, což vše vyžadovalo nejen od ČSSR, ale i od ostatních východoevropských socialistických států **naléhavé odstranění po léta uměle udržovaných a falešně zdůvodňovaných systémových chyb**.

Není náhodou, že právě v II. polovině 70. let, kdy tyto negativní vlivy západu zesílily, souběžně (tedy právě včas) **začaly sílit hlasy o nezbytnosti zdokonalování soustavy řízení a plánování**. Řada vybraných podniků byla tehdy zařazena do více experimentů, ověřujících více jak 50 možných systémových změn. V roce 1978 bylo do těchto experimentů zařazeno 12 VHJ se 150 organizacemi a téměř půl miliónem zaměstnanců a počet experimentujících podniků se dále zvyšoval. Po vyhodnocení experimentů byl v březnu 1980 zveřejněn dokument pod příznačným názvem Soubor opatření ke **zdokonalení** soustavy plánovitého řízení národního hospodářství po roce 1980. Výsledkem systémových změn naplánovaných do roku 1985 mělo být „zkvalitnění plánování, zvýšení účinnosti ekonomických podnětů, zdokonalení organizace výrobně technické základny, zvýšení úrovně řídící práce a prohloubení účasti pracujících na řízení“. [838]) A tak tu opět vidíme onu nepoučitelnost: **to, co mělo být jmenováno jako první, bylo v tomto stručném výčtu vzpomenuto jako poslední**. Do nebe volající nepoučitelnost v okamžiku, kdy šlo doslova o všechno! Tím, že na první

místo **nebyla opět dána změna výrobních vztahů**, nemohlo dojít ani ke zjištění nutného komplexního posunu vpřed **u všech druhů či složek těchto vztahů**. Tak ani nebylo možno zjistit, že určitému stupni „prohloubení účasti pracujících na řízení“ musí náležet **odpovídající změna** zbožně-peněžních vztahů, těmto změnám změna vlastnických vztahů (resp. vztahů k výrobním prostředkům) atd. Tak šlo zpočátku z přílišné opatrnosti (ale opodstatněné opatrnosti před jednostranným – skrytě ideologickým – tlakem skrytě pravicově orientovaných ekonomů jen na změnu zbožně-peněžních vztahů na ryze tržní) vlastně jen **o opakování I. reformy z let 1958 až 1959** (změny ve stupních a charakteru řízení shora). A tak ani nepřekvapí, že „v roce 1981, v němž se měl Soubor opatření začít realizovat, nebyla státní plánovací komise schopna sestavit plán na léta 1981-85, takže první dva roky neexistující sedmé pětiletky byla ekonomika řízena pouze ročními plány“. [839]) Nepříjemným důsledkem realizace Souboru opatření byl také **důraz na tzv. rentabilitu** (podíl zisku v centrálně plánované ceně). „Podle míry rentability však podniky vypouštěly ze svého výrobního programu »nevýhodný« sortiment, jehož byl potom na trhu nedostatek. A naopak preferovaly »výhodný« sortiment, i když po něm nebyla poptávka a vznikaly nadnormativní zásoby“. [840])

Marxistické, nicméně pozdní rozpomenutí na kolektivní práva dělníků

K **důležitému** (ale **příliš pozdnímu**) **pozitivnímu posunu** vpřed došlo až v roce 1987, kdy vedení ÚV KSČ pod vlivem zkušeností ze zavádění a uplatňování již vzpomenutého Souboru a dále tísněno změnami v Sovětském svazu (včetně přijetí sovětského zákona o státním podniku !!!) „náhle“ mírně prozřelo, přestalo mluvit o „zdokonalování“, začalo mluvit o „reformě“ a přijatá opatření na úrovni přestavby výrobních sil a jejich řízení pod označením **„Zásady přebudování hospodářského mechanismu ČSSR“** byly **konečně** doplněny krokem podstatnějšího významu – **přijetím zákona č. 88/1988 Sb., o státním podniku** [841]), který nabyl účinnosti 1. 7. 1988. Tím byla dána **možnost některým** národním a místním podnikům přijmout nový status, založený jednak na tom, že změnou ve státní podnik se takový podnik stal **samostatnou právnickou osobou**, jednak na tom, že v něm musela být zřízena **„samospráva jeho pracovního kolektivu“**. Na tomto základě vzniklo 588 státních podniků. [842])

Už tím, že se státní podnik stal právnickou osobou, byla výrazně zvýšena jeho odpovědnost vůči státu i vůči vlastním zaměstnancům. V par. 4 bylo ovšem poněkud přebytečně zdůrazněno, že podnik neodpovídá za závazky státu a stát neodpovídá za závazky podniku, a to v rozporu s tím, že byl i nadále součástí státního vlastnictví a (podle par. 7) „přímým subjektem vztahů ke státnímu rozpočtu“ a že podle par. 9 byl také povinen se řídit normativy státního pětiletého plánu. **Jakoby stát chtěl mít z jeho činnosti užitek, ale zároveň se zříkal odpovědnosti za jeho existenci**. (Nebyl to snad prvopočátek přístupu ke státnímu vlastnictví, tolik známého z polistopadového vývoje?) Tak by tomu do jisté míry mohlo být ovšem až v okamžiku, kdy by bylo „socialistické samosprávě pracovního kolektivu“ přiznáno **samosprávné vlastnictví takového podniku**. A tak sice bylo v par. 11 výslovně vyjádřeno, že se „pracující podílejí na rozhodování zásadních otázek hospodářské a sociální činnosti podniku“ (že tedy mají **zvýšenou** odpovědnost za státní podnik), ale nebyla jim za to přiznána **kompenzace ve formě jejich účasti (bezpodílové či podílové) na vlastnictví podniku (a tím i jeho výrobních prostředků)**. Zřejmě i proto byla jejich odpovědnost omezena spoluodpovědností zakladatele podniku (státního orgánu, národního výboru) a jejich rozhodnutí nutností „dodržovat rozhodnutí národních výborů“ (par. 12).

Správně bylo ovšem stanoveno, že „účast pracujících na rozvoji a řízení podniku se dále uskutečňuje prostřednictvím společenských organizací sdružených v Národní frontě a působících v podniku, zejména Revolučního odborového hnutí a Socialistického svazu

mládeže“. Správně proto, že na rozdíl od závodních rad z roku 1948 a podnikových rad pracujících z roku 1968 byla konečně **zlomena nesmyslná monopolizace odborů při zakládání, řízení, ovlivňování a kontrole samosprávných orgánů zaměstnanců** (neboť úkolem odborů je hájit pracovně-právní, zaměstnanecké a sociální potřeby zaměstnanců, nikoliv být součástí řízení podniku).

Nanejvýš potřebná, tudíž správná byla také ustanovení o právech a povinnostech zakladatele (par. 14) zejména přesně vymezující, co s podnikem dělat, pokud nebude podnik plnit své povinnosti a správně hospodařit. Zdá se, že nadbytečným (zbytečně direktivním) bylo ustanovení par. 20 o zakladatelské iniciativě podniku, kdy jeho úmysl založit další podnik podléhal rozhodnutí jeho zakladatele.

V par. 15 bylo správně (leninsky) určeno, že **jediným vedoucím podniku je jeho ředitel,** který je z výkonu své řídící funkce **odpovědný zakladateli a pracovnímu kolektivu**. Pracovní kolektiv tak na rozdíl od závodní rady z roku 1948 už nebyl jen orgánem spolupracujícím s vedením podniku, ale správně byl vedení podniku **nadřazen**. Jako orgány „socialistické samosprávy“ byly označeny „shromáždění pracovního kolektivu podniku“, popřípadě „shromáždění delegátů pracovního kolektivu“ a „rada pracovního kolektivu podniku“. Na rozdíl od roku 1968 tak byla **posílena váha celého pracovního kolektiv**u nejen jako nezbytného a **základního orgánu samosprávy** (schopného se tak v případě potřeby vymezit proti vedení, proti vlastní radě nebo i proti odborům), ale jako **orgánu s pevně danými (neodvolatelnými) pravomocemi**: par. 17 správně stanovil, že ředitel je volen shromážděním pracovníků podniku tajným hlasováním na dobu pěti let. Mezi další práva a povinnosti shromáždění (par. 29) patřila volba a odvolávání členů rady, schvalování pětiletého plánu rozvoje podniku, roční účetní závěrky a způsobu rozdělení použitelného zisku podniku, návrhu na sloučení, splynutí a rozdělení podniku, způsobu organizace samosprávy uvnitř podniku, volebního řádu pro volby ředitele a rady, volebního a jednacího řádu shromáždění, projednávání dlouhodobých koncepcí ekonomického a sociálního rozvoje podniku a rozhodování o věcech, které shromáždění předloží k posouzení ředitel nesouhlasící s rozhodnutím rady, a to vše s nadpolovičním souhlasem členů shromáždění.

Paragrafem 30 byly vymezeny z toho vyplývající **úkoly rady**. Par. 35 bylo stanoveno, že své podřízené vedoucí pracovníky ředitel jmenuje a odvolává po projednání v radě. Stejně tak správně bylo (s ohledem na to, že se jednalo o státní podnik) stanoveno, že musí vytvářet čtyři fondy: **fond rozvoje, fond rezerv (ke krytí ztrát a rizik), fond kulturních a sociálních potřeb (FKSP) a fond odměn**, „určený k osobní hmotné zainteresovanosti na výsledcích hospodářské činnosti podniku“, přičemž „prostředky fondů vytvořené podnikem mu nebylo možné odejmout“ (par. 40). Slabinou (vyplývající ze stále zachovaného státního vlastnictví výrobních prostředků) tedy bylo to, že se stále **obecně a neadresně psalo o hmotné zainteresovanosti**, nikoliv **o zákonem zaručeném podílu ze zisku pro každého zaměstnance**. Tak se stalo, že i v těch podnicích, kde byl statut státního podniku zaveden, nemohlo být **náležitě** překonáno odcizení pracujících vůči svěřeným výrobním prostředkům a že se tedy zákon o státním podniku **nemohl stát rozhodujícím impulsem**, aby zaměstnanci začali chápat takový podnik jako svůj a začít ho bránit proti privatizátorům. K tomu by bylo opravdu nutné převést tyto podniky **včas** (a nikoliv až v příslovečné hodině dvanácté) do jejich samosprávného vlastnictví a zároveň (s mírou tomu odpovídající) **uvolnit i dosud státem příliš sevřené zbožně-peněžní vztahy** (ostatně tak, jak se to bez větších problémů zdařilo v jednotných zemědělských družstvech). Pak by ovšem musela být také **zdůrazněna specifika třídních zájmů dělníků**, resp. řadových zaměstnanců **vůči nadřízeným**, a to tak, jak to napsal Lenin ve svých tezích na přelomu let 1921 a 1922:

„V situaci, kdy se povoluje a rozvíjí volný obchod, to fakticky znamená, že se státní podniky do značné míry převádějí na komerční, kapitalistický základ. Tato okolnost, k níž se navíc přidružuje svrchovaně naléhavá nutnost zvýšit produktivitu práce, dosáhnout, aby každý

státní podnik pracoval beze ztrát a rentabilně, vede spolu s nevyhnutelně se prosazujícími resortními zájmy a jejích přeháněním k tomu, že se zájmy dělnických mas dostávají do určitého rozporu se zájmy ředitelů stojících v čele státních podniků nebo správ, jimž tyto podniky podléhají.“ [843])

Jakkoliv zákonu o státním podniku nelze upřít **pozitivní přesun od revizionistické podstaty rad pracujících z roku 1968 směrem k marxistickému řešení**, mělo v něm být výslovně uvedeno, že ředitel podniku a jím jmenovaní vedoucí pracovníci nesmějí být voleni (a tak být i členy) „rady pracovního kolektivu“, ale že jako plnoprávní členové „shromáždění pracovního kolektivu“ mají stejné právo jako ostatní zaměstnanci navrhovat a volit řadové zaměstnance do rady, i je navrhovat k odvolání z rady. Zřejmě takovým způsobem by se jednalo **o maximálně možné zabezpečení třídních zájmů dělníků** jednak v podmínkách jejich dlouhodobého sbližování s ostatními zaměstnanci, inteligencí a družstevníky, jednak v podmínkách stále potřebnějšího **stejného přístupu všech občanů k užívání a výkonu kolektivních i individuálních lidských práv**. Stejně tak je zarážející, že v zákonu o státním podniku nebyla ani zdůrazněna **kontrolní funkce** „rady pracovního kolektivu“, ani určen kontrolní orgán (odlišný od rady), jehož prostřednictvím by mohlo **shromáždění pracujících kontrolovat pravdivost a oprávněnost informací a postupů rady i vedení podniku**.

To, jakým způsobem **polistopadoví politici, ekonomové, privatizátoři a manažeři** „zametli“ se zákonem o státním podniku a se samosprávou zaměstnanců (čili zrušením, čímž se postavili do jedné řady s Husákem v roce 1969), je jasným důkazem, že **bez politické nadstavby nejen tohoto typu samosprávy** končící až v centru státní a politické moci (a pochopitelně stanovené tak ústavou), ale vůbec celého samosprávného zřízení, založeného na realizaci lidských práv a svobod, nemá samospráva zaměstnanců ani samosprávné vlastnictví šanci na vlastní, organizačně omezenou existenci, další rozvoj ani konkurenceschopnost nejen v systému tzv. reálného socialismu, ale ani v jakékoli podobě kapitalismu.

Kormidlo pracujícím těsně před nárazem, velení nikoliv?

Základním kladem nové koncepce změn bylo to, že reforma hospodářského řízení už nebyla omezena **jen na změny řízení a řídící soustavy shora** (tak jako v I. reformě) nebo že těmto změnám měl být **podřízen** (a tak i omezen) **podíl pracujících na rozhodování o podniku** a tím i o jim svěřených výrobních prostředcích (tak jako ve II. reformě), ale že reforma takového řízení shora už byla **konečně** spojena se skutečným zavedením samosprávy zaměstnanců ve státních podnicích.

Dalším kladem bylo to, že na rozdíl od II. reformy byla tato samospráva zaměstnanců vystavěna v podmínkách přetrvávajícího státního vlastnictví nikoliv na revizionistickém, ale **marxistickém základě**.

Tím však výčet kladů končí a nastává výčet záporů, bohužel **i v této době** převažujících:

Za prvé: stále se jednalo o změny dílčí, nedostatečné a vzhledem k hospodářské a společenské situaci v letech 1988 až 1989 pozdní, tudíž neúčinné, pro záchranu socialismu marginální a zbytečné.

Za druhé: změny (včetně přístupu zaměstnanců ke spolurozhodování v podnicích) **nebyly spjaty a spojeny s komplexní přestavbou státoprávních a společenských vztahů** spojených se **zavedením samosprávného společenského zřízení na všech úrovních a ve všech sférách společnosti**, tzn. s přechodem od tzv. reálného (post-lidově-demokratického, neostalinistického) socialismu **k socialismu samosprávnému**.

Za třetí: tudíž nebyl spjat **ani** s komplexní přestavbou všech složek a druhů výrobních vztahů na pracovištích, tzn. **především** se zavedením samosprávného vlastnictví výrobních prostředků všemi zaměstnanci podniků (tzn. s převodem státních podniků do bezpodílového

či podílového vlastnictví jejich zaměstnanců), se změnou z toho vycházejících vertikálních vztahů (mezi nadřízenými a podřízenými zaměstnanci), se změnou vertikálních vztahů (mezi zaměstnanci a podniky, které více než si konkurovat mohly dospět ke spolupráci, kooperaci i zakládání společných projektů a podniků) i s takovou změnou zbožně-peněžních (tržních) vztahů, které by předcházejícím změnám neodporovaly nebo nepřekážely by jim, ale naopak je podporovaly;

Za čtvrté: v důsledku absence výše uvedených změn, které by **zvýraznily přednosti socialistického (tedy kolektivního) pojetí lidských práv** (založených na právu občanů řídit si svůj stát a své podniky podle samosprávného uvážení) nad buržoazním pojetím individuálních lidských práv (vystavěných na nepřekročitelnosti práva na soukromé vlastnictví výrobních prostředků), k jejichž dodržování se zavázal Husák v Helsinkách, **nebylo ani možné přikročit k plné realizaci individuálních lidských práv bez toho, že by tím zároveň nebyla ohrožena samá podstata socialismu**.

Nelze si nevšimnout, že v zákonu o státním podniku nebyla vůbec zmíněna KSČ, ačkoliv bylo běžné, že v podnicích působily její závodní (celozávodní) organizace. Je však jasné, že prostřednictvím několika převodových pák by neztratila na chod státních podniků vliv. Poprvé s uplatněním na linii ÚV KSČ – ÚV Národní fronty – ÚV společenské organizace působící ve státním podniku – ZO společenské organizace působící ve státním podniku. Podruhé na linii ÚV KSČ – komunisté ve společenských organizacích NF – komunisté ve společenských organizacích působících ve státním podniku. Potřetí na linii ÚV KSČ – KV KSČ – OV KSČ – ZO (CZO) KSČ ve státním podniku. Počtvrté na linii ÚV KSČ – komunisté v řídících státních orgánech – komunisté ve vedení státního podniku.

Pokud by bylo samosprávné společenské zřízení realizováno v celém svém rozsahu, přibyly by k těmto **liniím komunistického vlivu** ještě tři další: popáté: vliv komunistů pracujících v samosprávném podniku, na rozhodování pléna všech jeho zaměstnanců; pošesté: vliv komunistů, zvolených zaměstnanci do podnikových samosprávných orgánů, na řízení podniku; posedmé: vliv komunistů, zvolených zdola, na práci všech ostatních (mimopodnikových či podniku nadřízených) samosprávných orgánů. To je nejen důkazem, že by tak KSČ svou vedoucí úlohu nejen neztratila, ale posílila, ale také důkazem, že se mohla **pozvolně a takticky zbavova**t linií svého vlivu vybudovaných v minulosti **shora** ve prospěch svého vlivu zajišťovaného svými členy **zdola**, tedy **na zlost svým nepřátelům** postupně nahrazovat autoritu vynucovanou **autoritou přirozenou** – a tím i demokratický centralismus **centralismem samosprávným**.

Poprvé nahrazením ústavy s vedoucí úlohou strany **novou ústavou s vedoucí úlohou samosprávného společenského zřízení.**

Podruhé převedením Lidových milicí **do systému samospráv**.

Potřetí zamezením, aby se do záležitostí podniků a samospráv zaměstnanců pletly ty politické strany a společenské organizace, které by neměly v podnicích ustanoveny **vlastní základní organizace**.

Počtvrté přeměnou Národní fronty **na dobrovolný svazek** těch politických stran a společenských organizací, které by se **ve svých stanovách a programech** přihlásily k dalšímu budování socialismu a dalšímu směřování ke komunismu.

Nic z toho se nestalo, nic z toho nebylo nabídnuto občanům k posouzení. „Slabost KSČ koncem 80. let vyrůstala z neschopnosti vysvětlit mladé a střední generaci vlastní vinu na zaostávání ekonomiky i životní úrovně a za porušování lidských práv. (…) Podle výzkumů z června 1989 pouze 46% dotázaných členů KSČ uvádělo, že by v případě možnosti nové volby znovu vstoupilo do této strany. Naopak podíl těch, kdo by nevstoupili do komunistické strany znovu, vzrostl na 29% a těch, kteří nevěděli, na 25%. (...) ... pouze 23% členů KSČ se domnívalo, že o stanovisku jejich základní organizace rozhoduje členská schůze; 29% tuto moc přisuzovalo výboru základní organizace, 23% stranickému aparátu a 19% hospodářským

pracovníkům." (…) Dokud program komunistů vyjadřoval vývojové tendence, mohla si KSČ činit nárok na postavení předvoje společnosti; jakmile se tento duchovní potenciál vyčerpal, vedoucí role strany nebyla nic než privilegium určité skupiny.“ [844]) Co dodat? Naprosto jasné hodnocení.

Ztrátou avantgardnosti nejen ke ztrátě vedoucí úlohy

Nedáš – dostaneš; nemyslíš – zaplatíš: to jsou sice jednoduché, zato univerzálně působící zákonitosti. Vzrůstající nespokojenost určité části občanů s dosaženým i neměnícím se a neměněným stavem společnosti se nejprve a nejvíce projevila vzrůstající nedůvěrou k domácím oficiálním sdělovacím prostředkům a ruku v ruce s tím se zvyšujícím zájmem o poslech ideově-diverzních, tedy socialismu z principu nepřátelských západních rozhlasových stanic, vysílajících v českém a slovenském jazyce.

"Od roku 1982 do roku 1989 stoupl počet posluchačů Hlasu Ameriky z 20% na 32% obyvatel, Svobodné Evropy z 16% na 29%, BBC z 10% na 15%, radia Vatikán ze 7% na 8% a u radia Deutschlandfunk zůstal na šesti procentech. V předvečer listopadových změn roku 1989 občas poslouchalo alespoň jednu západní rozhlasovou stanici 43% dotázaných občanů. V červnu 1989 již 54% dotázaných uvádělo, že má přímý kontakt se západními informacemi prostřednictvím rozhlasu nebo televize - a přímý či zprostředkovaný kontakt mělo 85% obyvatel. Za pozornost stojí i skutečnost, že podle tehdejších výzkumů veřejného mínění sledovali členové KSČ tyto zahraniční stanice stejně často jako nečlenové. A podíl těch, kdo pokládali československé sdělovací prostředky za přesvědčivější než západní, klesl od roku 1982 do roku 1989 z 19% na sedm procent. Není bez zajímavosti, že v onom období stoupla i sledovanost sovětské televize v Československu ze tří na 18% populace." [845])

Ve stejné době se zaktivizovala protisocialistická opozice, složená jak z emigrantů, tak z domácích disidentů, chartistů a zakladatelů nezávislých iniciativ a undergroundového hnutí, hojně podporována ze Západu. “ V období 1980-1989 bylo prostřednictvím Nadace Charty vyplaceno cca 376 tisíc US dolarů na činnost Charty 77 v Československu a cca 1,341 mil. US dolarů pro osobní potřebu vedoucích členů Charty. Tato částka nezahrnuje peníze vyplacené za literární a jiné ceny. Na osobní konta v zahraničí byla vedoucím osobám Charty převedena souhrnná částka cca 6 milionů US dolarů.“ [846])

Proto nepřekvapí, že **veřejné protesty byly do ČSSR zaneseny ze zahraničí**. V září 1987 „začal výkonný místopředseda Světového kongresu Slováků Marián Šťastný organizovat na 25. března 1988 protestní shromáždění před zastupitelskými úřady ČSSR ve světě za dodržování náboženských práv a svobod v ČSSR. Zprávu o tom poslal tajně (zabalenou v čokoládě) i Jánovi Čarnogurskému, jednomu ze slovenských katolických disidentů. Představitelé tajné církve na Slovensku se rozhodli připojit k této akci formou třicetiminutového pokojného shromáždění se svíčkami v rukou“. [847]) Toto shromáždění se sešlo na Hviezdoslavově náměstí v Bratislavě 25. 3. 1988 v počtu asi 3 500 modlících se účastníků se zapálenými svíčkami v rukou (odtud tzv. svíčková demonstrace) a po zákroku Veřejné bezpečnosti bylo zadrženo 126 občanů ČSSR a 12 cizinců. Následovaly demonstrace v Praze 21. 8. Na protest proti sovětské intervenci v roce 1968, 28. 10. k připomenutí 70. výročí vyhlášení samostatného Československa a 10. 12. ke 40. výročí vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv na Škroupově náměstí na Žižkově, která byla **jako první** (jak to ostatně vyplývalo ze závazku ČSSR k lidským právům) **povolena** a na níž vystoupil i Václav Havel. Shrneme-li to, rok 1968 a přijetí buržoazní koncepce lidských práv se staly onou „tolik potřebnou“ názorovou či ideovou rozbuškou k vystoupení protisocialistické opozice.

Protestní akce pokračovaly i v roce 1989: mezi 15. až 20. 1. 1989 proběhlo několik demonstrací k 20. výročí úmrtí Jana Palacha, proto jsou známy jako tzv. Palachův týden. Tyto

demonstrace byly opět potlačeny Veřejnou bezpečností a Lidovými milicemi a čelní představitelé opozice (mezi nimi i Havel) byli uvězněni.

Příznačný pro tu dobu byl občanský názor, otištěný 17. 2. 1989 v Rudém právu: „Proč tisk není operativnější? Proč se lidé dovídají o tom, co se chystá na Václavském náměstí, od lidí, kteří poslouchají Hlas Ameriky a šíří to dál? Naše sdělovací prostředky reagují až »s křížkem po funuse«. Proč nejsou v takových případech ofenzivnější? Proč lépe neinformují o politickém dění v zemi? V televizi večer vidíme, co se dnes událo na druhé straně zeměkoule, ale k tomu, co se děje doma, se leckdy mlčí. I když v poslední době se to trochu zlepšilo. Nejsem komunista, ale myslím si, že rychlou informací, třeba z úst politika, by se lidem moc pomohlo.“ [848])

Jak prokázal další vývoj protestních akcí vrcholící reakcí občanské veřejnosti na studentskou demonstraci 17. 11., **velmi nebezpečným**, ba **smrtelným** se pro normalizační režim tzv. reálného socialismu nestal sám požadavek **stále se zvětšujícího počtu demonstrantů** na dodržování politických a individuálních občanských práv (neboť tomu stále mohlo KSČ veřejně čelit **slibem** urychleného vypracování nového kodexu práv občana a nezasahováním proti účastníkům akcí toto žádajících), ale právě **ony tvrdé zásahy** proti demonstrujícím (na Západě sice běžné, nikoliv ovšem omluvitelné **ve stále uměle udržované iluzi jednoty, klidu a harmonie socialismu**). Ty totiž paradoxně (na základě neznalosti, absence třídního uvědomění i neochoty dobrat se řešení problémů socialistickou cestou) svedly dohromady **jak vyznavače buržoazní demokracie a buržoazního pojetí lidských prá**v (tedy zjevné odpůrce socialismu a obdivovatele kapitalismu, resp. kapitalistického práva a morálky), tak i **stoupence socialistického pojetí lidských práv**, hluboce ovšem znepokojené z užívání násilí socialismem, z diskreditace socialismu a tak i z možného porušování i těch uzákoněných lidských práv, konstruovaných na socialistickém principu. O tom, že ve své většině šlo o demonstranty protisocialistické, jasně svědčí fakt, že nejenže se neodvolávali na slova Marxe a Lenina, že neargumentovali marxisticky nebo nevystupovali pod socialistickými či komunistickými hesly, že nenavrhovali reformu či zdokonalování socialistické moci, státu, systému či zákonodárství, ale že ani nepřicházeli s novými a konkrétními návrhy.

Původně izolovaná opozice (kterou se do izolace znovu svými zásahy dostat bezpečnostní síly) tak nabývala na masovosti (a to zcela přesně jak v duchu Leninových slov o masách, které začínají boj za svá práva na základě příkladu a rozhodnutí hrstky nejuvědomělejších, tak i proti smyslu týchž Leninových slov, neboť tentokrát už nešlo o probojování pokrokovějšího společenského systému, ale pod hesly boje za něj naopak o dlouhodobě připravovanou regresi). Za takové situace ovšem opakující se bezpečnostní zásahy původně váhavé ubezpečovaly o opakovaném porušování občanských svobod (vyjadřování, spolčování, shromažďování a ochraně osobnosti při zatýkání, vyšetřování a věznění), tedy **o oprávněnosti a pokrokovosti protestů**, provokujících porušování lidských práv nikoliv proti občanům socialisticky myslícím či se socialismem spokojeným, ale jen proti sobě samým.

A tak právě v reakci na Palachův týden vznikla výzva **Několik vět**, která rozšířila své požadavky a výtky i do ekologické oblasti a do 29. 6. získala 40 000 podpisů (mezi nimi i Havla, Stanislava Devátého, Jiřího Křižana a Alexandra Vondry) žádajících také propuštění politických vězňů (nesouhlasících se socialismem), ukončení omezování svobody shromažďování, ukončení kriminalizace a pronásledování nezávislých iniciativ, odstranění cenzury a legalizování nezávislých sdělovacích prostředků, respektování požadavků věřících, předložení projektů, které mají natrvalo změnit životní prostředí, k veřejné diskusi, a zahájení veřejné diskuse o 50. letech, Pražském jaru a normalizaci. **Byly to požadavky avantgardní, tedy nové a pokrokové?** Z hlediska Charty 77 a buržoazního práva **nikoliv**. Z hlediska socialistické demokracie však **ano**. Fungovat již v té době vlastnické samosprávy

zaměstnanců a občanské samosprávy jako součásti socialistického samosprávného zřízení, nemusely být tyto požadavky vůbec aktuální a nemusely být tudíž vzneseny, popř. už dávno mohly být na socialistické bázi účinně řešeny.

Rozšíření požadavků o **oprávněný požadavek změnit (čili zlepšit) životní prostředí** souviselo s dvěma okolnostmi: poprvé se vznikem ekologických iniciativ na Západě, obracejícím se proti znečišťování a ovzduší v kapitalistických státech; podruhé s úmyslem chartistů využít těchto hnutí i požadavků i proti socialistické hospodářské politice (a tak socialismu vůbec), a to za situace, kdy ČSSR už sice na ekologická hlediska sice začala dbát, ale teprve nedostatečně a opožděně za Západem (šlo v podstatě o skrytý útok na negativní pozůstatky dominující orientace ČSSR na těžký a ekologicky náročný průmysl, tudíž na státní průmysl sám o sobě, na nadměrné užívání hnojiv v zemědělství, a tím i na družstevní velkovýrobu celkově, i na dosud neexistující zákonodárství v oblasti zvířecích práv.

Je příznačné, že ani po zveřejnění výzvy Několik vět KSČ nezaktivizovala adekvátně svou členskou základnu a že se vedení KSČ dopustilo obdobné chyby, jako v letech 1967 až 1969: ani se nepokusilo svolat celostátní konferenci (nebo i mimořádný sjezd), která by posoudila nejaktuálnější situaci: nikoliv jak odsoudit „vyvrhele socialismu“, ale jak efektivně vyřešit požadavky nespokojených, jaký vůči nim (přísně v souladu se závazky k lidským právům) zvolit postup a jak urychleně a do jaké hloubky realizovat nazrálé a potřebné společenské změny. Naopak se izolovalo od veřejnosti i členské základny KSČ a místo ní a občanů se schovalo za bezpečnostní síly, a to za situace, kdy i z ostatních socialistických států (Polska, Maďarska a NDR) přicházely znepokojivé informace o růstu nespokojenosti a vlivu opozičních sil, pochopitelně dodávajících demonstrujícím u nás odvahu a názorově nepříznivě ovlivňujících i ostatní občany.

„Další potlačené demonstrace se konaly 21. Srpna a 28. Října 1989. O několik dní později se protesty přesunuly do teplic, kde během dní 10., 11. A 14. Listopadu 1989 došlo k řadě ekologických demonstrací. (…) 14. října se v pražském starinu sešel tzv. Obrodný proud v Československé straně lidové, ve kterém 73 delegátů z regionů podepsalo deklaraci Obrodného proudu v Československé straně lidové požadující demokratizaci strany a její návrat ke křesťanským základům. Významnou událostí také bylo svatořečení Anežky České dne 12. Listopadu v Římě za účasti tisíců českých poutníků; obřad přímo přenášela Československá televize.“ [849])

Mnozí občané, zejména socialisticky smýšlející a žijící mimo Prahu a další velká města, nebyli včas informováni, co se děje, a o to více byli překvapeni a zaskočeni 17. listopadem a následnými událostmi. Ne však Pražané a zejména vedoucí pracovníci stranických, státních, hospodářských, správních a bezpečnostních orgánů. Tak např. Valtr Komárek, od roku 1984 ředitel Prognostického ústavu ČSAV, který v něm vytvořil tým ekonomických zrádců socialismu (Václava Klause, Karla Dyby, Tomáše Ježka, Vladimíra Dlouhého a dalších). Ten v rozhovoru pro MF Dnes v roce 2009 zavzpomínal na to, jak „na konci října (myšleno roku 1989, tedy ještě jako komunista – pozn. J. F.) jsem byl v Moskvě přijat na ÚV KSSS, kde jsme debatovali o přechodu moci v Československu. Upozorňovali mě, že budou pokusy o stanné právo, o vojenský zásah, že oni ale udělají všechno pro to, aby to tu proběhlo poklidně. Věděli jsme, že se už něco stane, i když bylo možné, že se to přesune do prvních dnů prosince 1989. Ale to výročí 17. listopadu bylo magické a bylo zjevné, že to vyvolá mnohem větší protesty než obvykle. Ne že bychom to jako prognostici předpověděli na hodinu, ale věděli jsme, že dohoda mezi Bushem a Gorbačovem je přijatá a že se ten problém musí u nás dořešit.“ [850]) Z těchto i jiných indicií dodnes stoupenci socialismu a komunismu vyvozují, že socialismus v Československu (jakož i v Sovětském svazu) zradil Gorbačov a vše bylo rozhodnuto (tak jako v Mnichově roku 1938) „o nás bez nás“. Aniž by to bylo nutno popírat jako fakt i významný faktor, nelze zapomenout na to, že prvotní příčinou zániku tzv. reálného socialismu v Československu byly vnitřní faktory: zcela konkrétní

historické chyby KSČ, příliš závislé na vlastních neznalostech marxismu a leninismu i specifik dialektického vývoje vlastní země, příliš odtržené od zájmů vlastní dělnické třídy, tudíž i příliš závislé na nesprávných míněních a postupech komunistických předáků ostatních socialistických zemí.

Chartisté (považující otázku individuálních práv za nejúčinnější prostředek boje proti socialismu) ovšem plánovali další demonstraci až na 10. 12., tedy na Den lidských práv, [851]) a 17. listopadu byli mimo Prahu. Zpočátku tak byli událostmi stejně tak zaskočeni jako generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš, který vydal pokyny a v dobré víře, že budou splněny, odjel slavit narozeniny své vnučky. Ten den na veřejnou politickou scénu vystoupil **známý protisocialistický element** z roku 1948 i 1968: **vysokoškolští studenti**. Demonstraci studentů na 17. listopad naplánovalo nezávislé studentské hnutí Stuha, které bylo zformováno z iniciativy Marka Bendy a Jiřího Dienstbiera ml. (synů disidentů) a současně dřívějších spolužáků z Průmyslové školy strojnické v Praze, spolu se Šimonem Pánkem a Janem Vidímem. [852]) „Ze seznamu studentů, kteří připravovali manifestaci a později se chopili organizování studentstva, vyplývá, že šlo výlučně o děti prominentních rodičů. 86% těchto studentů mělo rodiče ve vysokých funkcích v KSČ, FMV, diplomatických službách, v kategorii generálních ředitelů, vysokoškolských profesorů, atd. Existují důkazy o instruování těchto dětí jejich rodiči. Existují rovněž důkazy o tom, že už od června 1989 byla vypracována hesla, jako »Nejsme jako oni«, »Nechceme násilí«, atd.“ [853])

Aby demonstrace studentů byla povolena, mělo jít o pietní akci k uctění památky studenta Jana Opletala, zavražděného nacisty, a k 50. výročí uzavření českých vvysokých škol nacisty v Praze na Albertově. Protože existovalo oprávněné podezření, že radikálnější studenti využijí této akce „k vyjádření nespokojenosti se současnou společenskou situací a k volání po změně“, připojila se k organizaci akce také pražská organizace SSM. Proto se „stuhaři“ museli vzdát plánovaného pochodu do centra města a demonstrace měla zamířit na Vyšehrad, což bylo schváleno i ÚV KSČ. Městská vysokoškolská rady MV SSM v Praze budoucí účastníky manifestace vyzvala, aby si každý vzal s sebou „jednu svíčku a květinu“ [854]).

Protože někteří představitelé bezpečnostních složek měli z akce značné obavy, došlo ke schůzce ministra vnitra Františka Kincla s generálním tajemníkem ÚV KSČ Milošem Jakešem a tajemníkem MV KSČ v Praze Miroslavem Štěpánem, na které bylo dohodnuto, že „pořádkové služby mají udržet klid a pořádek, ale nemají proti demonstrujícím zasahovat silou.“ [855]) Doslova v hodině dvanácté tedy došlo ke správnému rozhodnutí, které ovšem bylo porušeno.

Demonstrace začala v 15:40 na Albertově a postupně se rozrostla na 15 až 50 tisíc lidí. Už od tohoto okamžiku se účastníci projevovali **protikomunisticky** a během této demonstrace nejčastěji užili následujících hesel, sloganů a transparentů: Za akademickou svobodu, Proč se učit nesmysly, Pro svobodnou republiku ve svobodné Evropě, Svobodu, Dialog, Svobodu, Odstoupit, Svobodu, Jakeš ven, Ať žije Charta, Václavák, Ať žije Havel, Masaryk, Devátý. [856]) Asi 10 tisíc lidí pak dorazilo na Vyšehrad k hrobu Karla Hynka Máchy, kde skandovali tato hesla: Ať žije Havel, Nechceme Štěpána, Nechceme kůl v plotě, Devátý, Chceme svobodné volby, Zrušme armádu a Lidové milice, Několik vět, Zrušte monopol KSČ [857]). Když byla manifestace na Vyšehradě v 18:15 oficiálně ukončena, asi 5 000 lidí se odtud **nepovoleně** vydalo na Karlovo náměstí a dalších 5 až 10 tisíc lidí taktéž nepovoleně po nábřeží Vltavy až k Národnímu divadlu, odkud kvůli policejnímu kordonu průvod zabočil na Národní třídu, kde byl ze všech stran uzavřen, takže demonstranti neměli kam uniknout. Když zásahové síly začaly uzavřený dav zhušťovat, ozvala se hesla „Máme holé ruce“ a „Nechte nás odejít“. Poté, kdy podle záznamu zapisovatelky došel v 19.45 z řídícího štábu příkaz „Zakročit se vším, co je k dispozici“ [858]), sice příslušníci pohotovostního pluku Veřejné bezpečnosti a oddílu zvláštního určení vytvořili pro demonstranty několik únikových uliček, ale ve 20.15 je začali navzdor zákazu ze strany ÚV KSČ bít a do 21:20 byla tímto způsobem

demonstrace rozptýlena. Nezávislá lékařská komise později uvedla, že 568 lidí bylo během zásahu zraněno, přičemž „hospitalizováno bylo 10 osob s diagnózami jako otřes mozku, tržné rány a zhmožděniny na hlavě, zlomeniny, mezi nimi zlomenina lopatky“. [859])

Každý systém, když dosáhne hranice maximální VNITŘNÍ rozpínavosti či expanze (tedy i maximálně tolerované míry svého násilí vůči svým občanům), tedy maximálního vrcholu své vnitřní organizovanosti a propracovanosti své vnitřní struktury, zanikne. Aby tomu zabránil, musel by se VČAS změnit v samé podstatě své výstavby a svého fungování, anebo, vědom si své maximální vnitřní síly a dokonalosti, expandovat VNĚ. Takovým se však tzv. reálný socialismus nestal: poprvé nebyl schopen pro dosavadní omezenost svých VÝROBNÍCH SIL hospodářsky expandovat na úkor systému jiného (kapitalistického), podruhé KSČ nebyla schopna kvůli chybně zvolenému státoprávnímu základu včasné SEBEREFLEXE, která by jí umožnila chybnost tohoto základu odhalit a včas napravit. Porušením této dialektiky (jakožto zcela nutně pochopené dialektiky vývoje) se začal systém pohybovat mimo spirálu vývoje, tedy v kruhu. A tak to byl naopak systém kapitalistický, který svou schopností expandovat dovnitř (tedy schopností JEŠTĚ se vnitřně zdokonalovat) i schopností expandovat vně (tedy JEŠTĚ se ideologicky, ekonomicky a vojensky šířit globálně na úkor socialismu) DOČASNĚ nad socialismem zvítězil a na úkor tzv. reálného (čili východoevropského) socialismu si tak prodloužil svou existenci.

Až dojde k obnově socialismu na vývoji odpovídajícím, čili SPRÁVNÉM (tedy samosprávném) základě, a až kapitalismus dosáhne maxima své vnitřní i vnější expanze (tedy své vnitřní dokonalosti a vnější rozpínavosti), dojde „konečně“ i k jeho zhroucení a na jeho troskách vykvete globální samosprávná společnost, schopná ve své celosvětové šíři téměř nekonečného vnitřního zdokonalování a tudíž teprve poté i expanze lidství do vesmíru.

NEDOKONČENÁ REVOLUCE, TUDÍŽ PŘEVRAT A KONTRAREVOLUCE

Pohár trpělivosti přetekl. První reakcí na **brutální zásah** proti demonstrantům na Národní třídě byla myšlenka socialistická, nejprve pochybující, že se něco takového **mohlo v rozvinutém socialismu vůbec stát** a tudíž zprvu podezírající demonstranty z přehánění a úplné dezinterpretace, posléze ovšem vyúsťující v přesvědčení, že v socialismu není možné užít proti demonstrujícím stejných metod, kterých je proti demonstrujícím užíváno na Západě. A že se tedy jedná o nepřípustné **selhání bezpečnostního systému** a KSČ, které musí být **řádně vyšetřeno** a **nesmí se již opakovat**.

Druhou reakcí byla reakce ryze občanská, že je **nepřípustné násilí na občanech z jakýchkoliv politických důvodů** a že je tudíž nutné jednou provždy **skoncovat s jakýmkoliv politicky motivovaným násilím**. Šlo také o myšlenku, že je už **konečně** nutno **trvale systémově** (tedy **nutnou změnou povahy politického systému**) zajistit, aby už **nikdy** v budoucnu nemohlo dojít **k recidivě fyzického násilí proti komukoliv**, tedy i vlastním dětem. Jestliže socialistická myšlenka vyrostla na nutnosti násilí dělnické třídy vůči kapitalistům proto, aby budoucnost dělníků už **nikdy** nemohlo ohrozit vykořisťování ze strany soukromého kapitálu, občanská myšlenka vybujela z přesvědčení, že k tomu, aby toto násilí nemohlo už nikdy být **zneužito i proti pracujícím**, je nutno skoncovat s vedoucí úlohou komunistické strany, která jako síla považující se za záruku existence socialismu, **váhala** se využití tohoto prostředku proti nepřátelům socialismu vzdát.

Třetí reakcí byla myšlenka ryze antikomunistická – totiž tento jedinečný okamžik diskreditace KSČ **využít** nejen ke skoncování s její vedoucí úlohou, ale také **k demontáži socialismu**. Ale protože mocenský systém tzv. reálného socialismu (pro jeho vnitřní dokonalost a propracovanost) nebylo možné demontovat urychleně (a protože urychlená

demontáž by si mohla vyžádat násilí, které bylo národem právě odsouzeno a jehož riziko nebyli ochotni podstoupit ani antikomunisté), začal onen „obdivuhodný“ proces, nazvaný **„sametovou“ revolucí**. Ovšem „obdivuhodný“ jen v uvozovkách, neboť bez teoretické přípravy na vyšší (nenásilný a občanský, tedy samosprávný) stupeň socialismu, překonávající ten stávající (neostalinský) a bez politické vůle ho prosadit, zcela nutně muselo jít o návrat ke kapitalismu se všemi jeho negativními jevy a rozpory, což si demonstrující občané nenávidějící KSČ (nicméně žijící v bezpečí zaměstnaneckých a sociálních výhod zabezpečovaných KSČ) nedokázali uvědomit. A což jim (z „taktických“ důvodů) nebyli „pochopitelně“ ochotni ani přiznat antikomunisté, **deroucí se středem** i přesto **sociální revoluce** (jakožto revoluce, která měla odstranit rozpor mezi stávající úrovní výrobních vztahů a výrobních sil a nahromaděnou kvantitu dokonalostí i rozporů stávajícího systému nahradit kvalitou systému nového) **k moci** pod rouškou sice vtipných a trefných, nicméně pouze obecných a o konkrétní budoucnosti nic nevypovídajících hesel.

Listopadové dny 1989: Odstranit násilí nebo socialismus?

Část studentů, kterým se podařilo z místa zásahu na Národní třídě utéci, zamířila do divadel, kde hovořila s herci (např. s Jaromírem Hanzlíkem, Jiřím Lábusem, Miroslavem Krobotem) o policejním zásahu a projednávala vyhlášení stávky na podporu studentů. Poprvé se zde objevila zpráva o možných mrtvých lidech z řad demonstrujících. Na podezření navázala mezi demonstrujícími šířená fáma, že při zásahu údajně zemřel student Martin Šmíd. Tuto fámu si vymyslela vrátná na studentských kolejích Drahomíra Dražská, když v nemocnici po demonstraci čekala na ošetření, a po dvaceti letech se vyjádřila, že to udělala ze vzteku. Využila toho, že na zemi viděla bezvládné tělo Ludvíka Zifčáka, který na místě zákroku omdlel, a to, že byl nakládán do sanitky. Když se odpoledne následujícího dne setkala s manželkou Petra Uhla, ten její verzi zveřejnil a tak se dostala do vysílání Svobodné Evropy. Aniž by byla ověřena a aniž by byla snaha počkat na její potvrzení či vyvrácení, zapůsobila na občany jako **rozbuška** a **proti zásahu se začali vyjadřovat i komunisté**.

V sobotu 18. 11. začaly **v divadlech a na vysokých školách vznikat stávkové výbory**, požadující vyšetření a potrestání osob zodpovědných za tvrdý zásah. V Realistickém divadle byla navržena týdenní stávka na podporu studentstva. Přes víkend začali lidé chodit na Národní třídu a zapalovat tam svíčky. Veřejná bezpečnost už proti nim nezasáhla a v noci z 18. na 19. listopadu vydal náměstek vnitra genpor. Aloiz Lorenc rozkaz všem složkám Státní bezpečnosti, aby nijak nezasahovaly a tím dál nepobuřovaly občany. Na popud Václava Havla se odpůrci KSČ sešli v Činoherním klubu, aby se dohodli na společném postupu. **Večer založili společnou platformu, nazvanou Občanské fórum**, která požadovala odstoupení „zkorumpovaných“ politiků a propuštění politických vězňů a vyjádřila podporu generální stávce, vyhlášené na 27. listopad. Ten den vznikla v Bratislavě iniciativa **Veřejnost proti násilí** v čele s hercem Milanem Kňažkem. To vše proběhlo dříve, než o tom mohla být informována široká veřejnost a než na to mohl zareagovat jakýkoliv orgán KSČ, neboť chyběly veškeré ověřené informace. **Socialistický svaz mládeže** (SSM) jako spolupořadatel povolené části demonstrace 17. listopadu **se ocitl ve dvou ohních** – mezi KSČ a demonstranty. Snad proto dokázal na situaci zareagovat nejinformovaněji a nejobjektivněji, a to už 19. 11., kdy bylo na mimořádném společném zasedání MV SSM Praha a MVR (Městské vysokoškolské rady) SSM Praha za účasti předsedy ÚV SSM Vasila Mohority přijato společné prohlášení, které (m. j.) prohlásilo zákrok na Národní třídě za neadekvátní a politicky neuvážený, podalo žádost ke Generální prokuratuře ČSSR a Federálnímu shromáždění ČSSR k jeho prošetření, požadovalo zveřejnění co nejpodrobnějších pravdivých a potvrzených událostí, celospolečenský dialog mezi všemi, kdo o něj usilují, a o uvážlivé jednání. [860])

V pondělí 20. 11. byla **celopražským studentským koordinačním stávkovým výborem**, který ve svém prohlášení požadoval ustavení nezávislé vyšetřovací komise a potrestání všech osob odpovědných za rozpoutání násilí, vyhlášena na většině pražských vysokých škol stávka, přičemž obě národní vlády i vláda federální naopak vyjádřily souhlas se zákrokem na Národní třídě a omítly vyjednávat s demonstranty za situace, kdy byl na státní moc vyvíjen nátlak. Začaly pokojné demonstrace na různých místech ČSSR, největší se sešla odpoledne na Václavském náměstí za účasti 100 až 150 tisíc lidí, ke kterým promluvil Mohorita a vyjádřil jednoznačnou podporu studentských stávkových výborů. [861]) Zároveň začaly do stávkových výborů, orgánů SSM a KSČ, do pražských redakcí i jinam docházet **protesty i různá stanoviska** ze základních organizací SSM, ROH a KSČ z celé republiky.

V úterý 21. 11. se stávka rozšířila na většinu zbývajících škol (i na Slovensku). Studenti se rozhodli za vydatné pomoci pravicově orientovaných herců **začít s návštěvami dělníků na závodech** s cílem vysvětlit jim své požadavky a cíle stávky. Mezi požadavky na odsouzení násilí, vyšetření zásahu a odstoupení osob za to zodpovědných se začaly objevovat nesouhlasné reakce na stanoviska vlád a **požadavky na odstoupení vedoucích funkcionářů KSČ a vypsání (blíže nespecifikovaných) svobodných voleb**. Studenti se po právu obávali, že bez podpory dělníků skončí stejně tak neslavně jako v roce 1968 a pochopitelně jim šlo nejvíce o vliv na dělníky-nestraníky. Šlo také o to, že se dělníci mohli demonstrací účastnit až po zaměstnání a studenti tak projevili obavu, aby v protestech a stávkách nezůstali osamoceni. Předseda federální vlády Ladislav Adamec se ten den **poprvé setkal se zástupci opozice** (studentem Martinem Mejstříkem, hercem Jiřím Bartoškou, hudebníkem Michaelem Kocábem, redaktorem Mladého světa Michalem Horáčkem a zástupcem Občanského fóra Janem Rumlem poté, když odmítl, aby byl v delegaci Václav Havel). Odpoledne se na Václavském náměstí shromáždilo **kolem 200 000 lidí**, k nimž z balkónu redakce Svobodného slova promluvili kněz Václav Malý, zástupci Československé strany socialistické, Václav Havel, který informoval veřejnost o vzniku Občanského fóra, a herci Jiří Bartoška a Petr Burian, který přečetl prohlášení Občanského fóra požadující odstoupení řady vedoucích představitelů KSČ a státu a zahájení širokého dialogu. [862]) Tento dialog ovšem nebyl od počátku chápán jako dialog nutný k projednání sporných otázek i požadavků demonstrantů, ale jako **prostředek ke stupňování soustavného nátlaku na výkonnou moc** – nejprve, aby nebyla schopna proti manifestantům zasáhnout, posléze, aby byla **donucena ke splnění všech požadavků představitelů Občanského fóra**. Ten den proběhly veřejné demonstrace také v Liberci (za účasti 10 000 demonstrantů), v Hradci Králové, v Brně (za účasti 55 000 demonstrantů), v Českých Budějovicích a v Bratislavě. **Večer v televizi vystoupil generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš.**

I po létech je třeba hodnotit kladně, že i v tlaku, do kterého se vedení KSČ dostalo, **dokázal veřejně vytrvat na obhajobě socialismu**, stejně tak jako další funkcionáři a členové KSČ (a od března 1990) i KSČM, a to na rozdíl od vedoucích politických stran v některých zemích východoevropského socialistického bloku (nenazývajících se ani v dobách tzv. reálného socialismu komunistickými), které tuto myšlenku zradily přeměnou na strany sociálně-demokratického typu. Tím však klady Jakešova vystoupení končí, neboť za překotně se vyvíjející situace vystoupil **jen s obecně formulovanými myšlenkami**. Místo toho, aby se konkrétně vyjádřil k 17. listopadu i **k požadavkům demonstrujících** (ač přiznal, že „naše společnost se nachází na křižovatce svého dalšího vývoje“), začal mluvit obecně o přestavbě (kterou naplánovala KSČ), uvítal „dialog se všemi, kteří jsou pro socialismus“ a zároveň se negativně vymezil proti těm, kteří „stáli v pozadí“ událostí. [863]) Jistěže správně, nikoliv však takticky, neboť tato snaha o rozdělení a oznámkování nespokojených vedla naopak k jejich **stmelení** a poznámka o povinnosti „uhájit hodnoty socialismu“ byla (přes svou historickou opodstatněnost, ale zároveň obecnost, neboť nebylo vůbec konkretizováno, co těmi

hodnotami socialismu v nastalé situaci má být a co nikoliv) natolik výhružná, že z ní bylo možné dovozovat cokoliv, dokonce i možnou **recidivu násilí**.

Ve středu 22. 11. se v Bratislavě uskutečnila nejprve demonstrace za účasti Alexandra Dubčeka a asi pěti tisíc lidí, kteří se dožadovali odstoupení vlády, odpoledne (v režii VPN) další za účasti 60 až 100 000 lidí. Od 16. hod. proběhla další demonstrace na Václavském náměstí v režii studentů, OF a Československé strany socialistické. Předsednictvo ÚV KSČ se usneslo svolat na 24. 11. zasedání ÚV. Na shromáždění studentů a pedagogů v aule Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně, na kterém se probíraly první zkušenosti ze styku studentů s dělníky, zazněla **v afektu nadsazená věta**, která se stala osudnou pro vedoucího tajemníka MV KSČ Miroslava Štěpána, o tom že „je to ostuda, když o nápravu naší společnosti musí usilovat děti“. [864]) Když totiž následujícího dne (ve čtvrtek 23. 11.) odjel na mítink dělníků do ČKD Lokomotiva Sokolovo v pražských Vysočanech, aby je získal na stranu KSČ, zcela neopatrně tam prohlásil, že “v žádné zemi, ani v rozvojové ani socialistické a kapitalistické neexistuje to, aby patnáctiletý děti určovaly, kdy má odejít prezident nebo kdy má přijít a kdo jím má být“ [865]). Dělníci si však jeho slova vztáhli na sebe, a aniž by zřejmě pochopili, co tím myslel, mu odpověděli, že oni nejsou malé děti, a vypískali ho. Štěpán tak sám **symbolicky ukončil éru tzv. reálného socialismu**, čili onu „nerozbornou jednotu KSČ a dělnické třídy“, aniž by s jeho vystoupením přišel **socialismus nový, vývojově pokrokovější**. Projevilo se to hned následujícího dne (v pátek 24. 11.), když na další odpolední demonstraci na Václavském náměstí dorazilo kolem 10 000 zaměstnanců ČKD pod vedením Petra Millera. Od toho okamžiku byla spuštěna **lavina účasti dělníků na dalších manifestacích**, vrcholící jejich účastí na největším mítinku na Letenské pláni v Praze o dva dny později a posléze i v generální stávce, čímž protesty nabyly svou masovostí charakteru **lidově demokratické revoluce**. Dělníci se ovšem v jejím rámci přece jen stali „dětmi“, když si neuvědomili neschopnost vlastní organizace, vlastních požadavků a tím i **nutnosti vlastního podílu na státní moci**.

Na Václavském náměstí **24. 11. před 300 tisíci lidmi** Havel prohlásil, že je Občanské fórum připraveno okamžitě jednat „s mocí“ **o svobodných volbách, zrušení vedoucí role KSČ a zrušení Národní fronty jako „manipulačního nástroje této strany“** [866]). Tímto způsobem **protlačil OF do čela lidové revoluce** a **studentské stávkové výbory upozadil** jen do role podporovatelů svých myšlenek a cílů. Během dne herci zintenzivnili nájezdy za dělníky, zatímco předsednictvo ÚV Národní fronty (za předsednictví Jakeše) vydalo další nerealistické prohlášení „o nezastupitelném místě Národní fronty“. V Brně se protestních akcí zúčastnilo přibližně 28 000 lidí a v Bratislavě okolo 60 000 lidí. Ten den se konečně sešlo **mimořádné zasedání ÚV KSČ**, na kterém se mnoho mluvilo, ale nic nevyřešilo. Příčinou byl sám schválený **obvyklý průběh**: zpráva generálního tajemníka, po níž následovala diskuse k této zprávě. A to za situace, kdy bylo třeba přijít s plánem splnění oprávněných (socialismu neodporujících) požadavků demonstrantů a schválit postup jednání s nimi. A tak místo vyřešení situace nejhmatatelnějším výsledkem bylo to, že Jakeš a členové předsednictvo ÚV KSČ **nabídli své funkce**, což bylo přijato. Novým generálním tajemníkem byl zvolen Karel Urbánek, dosavadní předseda Výboru pro stranickou práci v ČSR. Když však v sobotu 25. 11. oznámilo ÚV KSČ kádrové změny ve svém vedení, Občanské fórum je označilo za nedostatečné a **pohrozilo na pondělí plánovanou generální stávkou**. Ten den udělil prezident Husák na doporučení Federálního shromáždění amnestii osmi občanům, uvězněným nebo vyšetřovaným za dřívější protisocialistické aktivity. Federální shromáždění dále Husákovi doporučilo **jmenovat novou vládu**.

Revoluce vygradovala po 14. hodině na Letenské pláni, kde se pod taktovkou OF sešla největší demonstrace v počtu 750 až 800 tisíc lidí. Byl na ní pozván i předseda federální vlády Ladislav Adamec, neboť projevil ochotu jednat s Občanským fórem o některých jeho požadavcích. Ačkoliv byl demonstranty přijat kladně, uškodil si výzvou, aby

se generální stávka, ohlášená na pondělí 27. 11., **nekonala**. Další demonstrace (v režii KV VPN) proběhla v Bratislavě. Vystoupení nově zvoleného generálního tajemníka ÚV KSČ Karla Urbánka v televizi bylo sice **sympatické a k demonstrantům už vstřícné**, ale za situace, kdy se antikomunisté rozhodli prodrat ke státní moci, **pozdní**. Přihlásil se v něm k jednomu heslu, které uviděl v těch dnech na jednom z plakátů: Jsme pro socialismus, ale bez chyb. Zdůraznil, že „ten, kdo vychází z nesprávných východisek, není schopen přijímat správné závěry" a přiznal, že se komunisté „příliš odtrhli od lidí, od pravdy jejich každodenního života". [867]) Téměř v hodině dvanácté, čili pět dní před zrušením nadekretované vedoucí úlohy KSČ, tak přiznal smutnou pravdu následujících Leninových slov: „V lidových masách jsme přece jenom pouhou kapkou v moři, takže můžeme vládnout jedině tehdy, budeme-li správně vyjadřovat to, co si lid myslí. Jinak komunistická strana nepovede proletariát a proletariát nepovede za sebou masy, takže se celý mechanismus rozpadne." [868]) A tak když Urbánek zcela upřímně vyjádřil potřebu „usednout k jednání se všemi, kteří to s osudem této země myslí dobře, bez předsudků, bez předpojatostí, dříve tak častých", „v rámci Národní fronty i mimo ni" i „rozejít se všemi, kteří zneužívali funkce, postavení" [869]), **bylo už pozdě, neboť takový dialog už ovšem Havel nemohl potřebovat**. Proto **v neděli 26. 11**., kdy vedení OF uspořádalo další demonstraci, prohlásil, že personálními změnami v předsednictvu a v sekretariátu ÚV KSČ je OF hluboce zneklidněno a pondělní generální stávku označil za **celonárodní referendum** k vedoucí úloze KSČ, která dosud stála představitelům OF na cestě k jejich moci.

Teprve poté, tedy v 18 hodin, vydalo KC OF Praha své **programové zásady**, nazvané **Co chceme!** Na jejich dvojakosti a dvojsmyslnosti si lze udělat nejlepší představu o tom, v jaké roli a situaci se tehdy KC OF ocitlo: na jedné straně **jako mluvčí a vedoucí síla lidu**, na straně druhé jako onen pověstný Krysař, líbeznými tóny své píšťaly **odvádějící lid od pochopení nutných změn potřebných k jejich trvalému podílu na státní a hospodářské moci**. Programové zásady totiž sice správně uvedly, „že direktivní systém centrálního řízení národního hospodářství očividně selhal" [870]), ale neuvedly, za jakých okolností by neselhal. Správně konstatovaly, že „slíbená přestavba hospodářského mechanismu je pomalá, nedůsledná a není provázena politickými změnami", ale zamlčely, v čem spočívá tato pomalost a nedůslednost a jakých politických změn by bylo třeba, aby byla úspěšná. Správně vyhlásily, že „musíme nově vytvořit nebo obnovit demokratické instituce a mechanismy, které umožní skutečnou účast všech občanů na řízení věcí veřejných a zároveň se stanou účinnou zábranou proti zneužívání politické a ekonomické moci", ale zároveň konkrétně neuvedly**, které instituce a mechanismy k tomu budou třeba**. Připojení slova „obnovit" za slova „nově vytvořit" přesto dávalo tušit, že půjde spíše **o obnovení starého z doby buržoazní republiky, než o hledání nového**. Další adorace „byrokratickými zásahy nedeformovaného trhu" a „Československé republiky" **bez přívlastku socialistická** dávala tušit, **že v duchu socialismu to nebude**. Aby to nebylo příliš zřejmé, bylo to doplněno jakoby socialistickým textem, že „rozhodující pro nás je, aby ve společnosti vznikly podmínky pro rozvoj a uplatnění všech. Každému by měly být poskytnuty **stejné podmínky a stejné šance**". Zapomnělo se jaksi dodat, že stejné podmínky a šance **k rozkradení státního majetku jednou provždy, tedy stejné podmínky a šance jen na jedno použití**, protože po realizaci tohoto aktu se stejné podmínky a šance změní **jen v pustou neoliberální frázi**. Pracující tak doplatili na svou **neschopnost číst mezi řádky**, být přesní a pozorní vůči všemu, co se jim překládá. Jakoby svou schopnost být přesnými a bdělými, která byla od nich denně požadována v zaměstnání, nechali po odchodu na náměstí na svých pracovištích.

V pondělí 27. 11. proběhla na celém území ČSSR od 12. do 14. hodiny generální stávka pod heslem **Konec vlády jedné strany**, do níž se zapojila většina podniků a provozů. Na Václavském náměstí se pod taktovkou OF opět sešlo **asi 250 až 300 000 lidí**. Občanské fórum tu navrhlo (ústy ekonoma Václava Klause) ukončit stávkové hnutí, a to proto, že

„požadavky byly splněny nebo se plní“. [871]) Zástupci studentů zároveň oznámili, že studentské stávky neukončí. Nebyl v tom rozpor, ale **předem dohodnutá taktika**: pracující poslat zpět do továren a úřadů, aby organizováním demonstrací, jichž by se vedení OF muselo účastnit, nekomplikovali představitelům OF připravovaná jednání o podílu, popř. **převzetí státní moci**. A studenty mít naopak v záloze, kdyby se tento záměr nedařil.

Generální stávkou tak skončila **vzestupná část revoluce** a začal **státní převrat**: na jedné straně bez účasti těch, kteří nikým nevolené představitele OF vynesli k moci, na straně druhé bez účasti orgánů i řadových členů KSČ.

Státním převratem nejen odstranit KSČ, ale i socialismus

V úterý 28. 11. Adamec slíbil, že vytvoří do 3. 12. novou vládu. Možná chybička se ovšem vloudila, neboť **o tom jednal s předsedy politických stran a společenských organizací Národní fronty a opomenul Občanské fórum** a nevzal dostatečně v úvahu, že Federální shromáždění ČSSR 29. 11. **jednomyslně** zrušilo platnost ústavních článků číslo 4 (o vedoucí úloze KSČ), 6 (o Národní frontě) a 16 (o vzdělání, výchově a vyučování v duchu marxismu-leninismu), na základě čehož byla hned následujícího dne zrušena výuka marxismu-leninismu na vysokých školách. Studentské íkvétykve se tak dočkaly, aby tak na další desetiletí znemožnily svým následovníkům pochopit **taje nedostatků parlamentní a stranické demokracie i obnovovaného kapitalismu**. Pokud by studenti, tolik fascinovaní Havlovým ráčkováním (nešlo ani tak o vadu řeči, jako o vadu zpátečnického základu jeho myšlení) situaci tehdy vyhodnotili marxisticky (k čemuž ovšem měli neskonalý odpor), museli by poměrně rychle a snadno (dříve nebo později) přijít na to, že po prvním kroku odstranění KSČ od moci by musel následovat krok druhý: totiž uskutečnění takových státoprávních změn, které by občanům zajistily **nikoliv jen demokracii formální** (tedy svou povahou vždy buržoazní), **ale i reálnou, čili reálný podíl všech občanů na řízení státu**. Místo toho veškerou svou energii vyplýtvali na obsazení stávajících státních orgánů a funkcí svými **miláčky**. Sami tak dopomohli tomu, **aby revoluce nebyla zdárně dokončena**, ale státním převratem **přeměněna na kontrarevoluci**. Na následné izolaci KSČ a jejích funkcionářů se tak zároveň potvrdila i stará pravda o tom, že lidé, kteří dlouhodobě brání podstatným změnám, **nemohou poté ani zabránit změnám k nejhoršímu**.

Když tedy Adamec 3. 12. představil novou vládu, která se skládala z 15 komunistů, 1 lidovce, 1 socialisty a 3 nestraníků, nejenže neodpovídala (převahou komunistů) nové realitě, ale rozzlobila Občanské fórum, kterému **znovu zahradila cestu k moci** a které proto Adamcovi pohrozilo novou generální stávkou. Po **nových veřejných protestech studentů**, které vyvrcholily demonstrací na Václavském náměstí 4. 12, organizovanou v jejich režii a požadující demisi Husákem právě jmenované vlády, tak došlo k dalším jednáním, na jejichž konci byla její rezignace v čele s Adamcem (7. 12.). Místo ní 10. 12. jmenoval prezident Husák **novou vládu tzv. národního porozumění** pod vedením Mariána Čalfy s účastí deseti komunistů, sedmi „nestraníků“ (ve skutečnosti představitelů nebo podporovatelů Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí), dvou socialistů a dvou lidovců **a sám vzápětí odstoupil z funkce**.

Po odvolání vedoucí úlohy KSČ parlamentem a jmenování koaliční vlády s převahou opozičníků prezidentem se tak **otevřela cesta i k převzetí prezidentského úřadu nekomunistou**. Všechny tyto změny byly provedeny bez možnosti, že by je mohla československá veřejnost **ovlivnit volbami**. Jistěže při nich nebyla opomenuta aklamativní vůle demonstrujících (jindy ovšem v systému parlamentní demokracie odmítaná), ale zcela jistě byla opomenuta mlčící, popř. nesouhlasící část národa, **ne-li část většinová**.

A tak tomu bylo i s „volbou“ prezidenta. Hned 8. 12. Občanské fórum navrhlo do této funkce Havla. Jenže i sem se vloudila chybička: už 20. 11. navrhl Oskar Krejčí, tehdejší

poradce předsedy vlády Adamce, **přímou volbu prezidenta občany**. Adamec to tehdy odmítl. Je zajímavé, jak si nikým z občanů nevolená výkonná moc ze strany KSČ i OF začala rozumět v otázce **opozice vůči občanské moci zdola**. Krejčího myšlenka však padla na úrodnou půdu u svazáků, kteří jako jediní v Listopadu 1989 zcela správně prosazovali ideu nejvyššího zastupitelského sboru složeného nejen ze zástupců klasických politických stran, ale i společenských organizací a občanských iniciativ, čímž by došlo **k historicky potřebnému** posunu v oslabení moci klasických politických stran ve prospěch občanů a jejich iniciativ a nemusela by tedy následovat **polistopadová diktatura vesměs prokapitalistických, neoliberálních stran**, vůči nimž se až ve 21. století začali lidé bouřit tím, že začal vzrůstat počet nechodících k volbám nebo volících hnutí „na jedno použití". A nejen to: realizace takovéto bezprostřednější formy účasti občanů na řízení státu by byla nejen historickým naplněním Leninových slov o postupné, nicméně zcela nutné účasti všech občanů na řízení státu, ale i poctivější realizací Havlovy myšlenky „nepolitické politiky" (jakožto politiky občanské a zároveň nestranické), která tolik ohromila západní intelektuály, než se ovšem prosadil Havlem pokrytecky a pohodlnicky tolerovaný návrat k **výlučně** stranickému systému, obnovenému **výhradně** po vzoru Západu.

Dne 30. 11. se mimořádné zasedání ÚV SSM usneslo požádat Federální shromáždění ČSSR „o právo účasti SSM na přípravě nového volebního systému s právem předkládat vlastní kandidáty na poslance zastupitelských sborů všech stupňů". [872]) Tato pozdní snaha zachovat vliv mládeže na řízení státu však zanikla v presu dalších změn a mládež tak jako celek (nejen SSM, ale i studenti) po právu (tedy díky své ideologické předpojatosti) tento specifický vliv na věci příští ztratila. Nelze zapomenout, že k zániku této myšlenky dopomohli svým jednotně netečným způsobem sami komunističtí poslanci.

Když 11. 12. proběhlo jednání u kulatého stolu mezi OF a komunisty, navrhl tajemník ÚV KSČ Vasil Mohorita spolu s předsedou ÚV SSM Martinem Ulčákem přímou volbu prezidenta. Z průzkumu, provedeného začátkem prosince, vyplynulo, že v přímé volbě by Havel získal jen jedno procento hlasů! Realizace přímé volby by si vyžádala **dvouměsíční odklad**, čehož se OF leklo. Jeho raketový postup k moci (ne nepodobný důslednému postupu Gottwalda a KSČ k moci v roce 1948) by tak byl **zbrzděn**. Den nato, 12. 12. navrhl přímou volbu prezidenta ve federálním shromáždění předseda klubu komunistických poslanců Anton Blažej. [873]) Aniž by OF veřejně připustilo, že by Havel nemusel být (jako jeden z kandidátů na prezidenta) zvolen, přišlo 18. 12. s tvrzením, že posunutím voleb by Havel „byl pak zvolen jen na tři až čtyři měsíce, čímž by nejen úřad prezidenta, ale i jeho samotná osobnost byla zneuctěna" (!!) [874]) A že by se tím „navíc musela změnit celá ústava a museli bychom tak **opustit tradici, kterou dodržujeme už od roku 1920**." (!!) [875]) Není snad výstižnějšího důkazu hlouposti KSČ, když se rozhodla ponechat ústavy z roku 1948 a 1960 na základech ústavy z roku 1920, i reakčnosti představitelů OF, kteří místo toho, aby revolučně překonali to, čeho se z falešné úcty k buržoazním tradicím nedokázala zbavit KSČ, **zcela reakčně a kontrarevolučně zneužili** této systémové nedokonalosti tzv. reálného socialismu, aby se vrátili o sedmdesát let zpět k buržoaznímu státu?!

Občanské fórum si tedy uvědomilo nebezpečí vyplývající z prosazování přímé volby zdola všemi občany a začalo aktivizovat zejména studenty na volbu prezidenta Federálním shromážděním. To však bylo složeno převážně z komunistických poslanců, které bylo nutno k tomu náležitě zpracovat. Studenti začali **blokovat vstupy do budovy federálního shromáždění a svými protesty se zaměřili na poslance prosazující přímou volbu, dokonce začali poslance navštěvovat doma i v zaměstnání**. [876]) Nový předseda vlády Marián Čalfa tehdy Havlovi nabídl, že **přesvědčí** poslance, aby jej urychleně zvolili prezidentem, a že se jednoho z kandidátů – Alexandra Dubčeka – zbaví tak, že ho poslanci zvolí za předsedu Federálního shromáždění. Havel s tím souhlasil a svým spolupracovníkům z OF oznámil, že ač „jsme odpůrci kabinetní politiky", „ to celý musíme totálně utajit". [877]).

„Něco“ bylo **nutno podniknout i proti ÚV SSM** a jeho deníku Mladá fronta. Ta totiž 19. 12. zveřejnila stanovisko předsedy ÚV SSM Martina Ulčáka a tiskového mluvčího ÚV SSM Jana Prádlera, v němž stálo: „Rovněž byla posuzována otázka, kým by měl být prezident volen. I když v ústavě zakotvené tradici volí prezidenta Federálního shromáždění, je dnes jasné, že současné Federální shromáždění nemá velkou důvěru lidí, a proto nemůže z více kandidátů volit prezidenta odpovídajícího přání většiny národa. Vznikla tedy myšlenka přímých voleb, které by byly nejspravedlivější cestou volby prezidenta.“ [878]) Ještě téhož dne však bylo ve vydavatelství a nakladatelství Mladé fronty ustanoveno Občanské fórum, které vyhlásilo apel na úplné osamostatnění deníku Mladá fronta od ÚV SSM, a to i přesto, že vedení SSM zamýšlelo deník nabídnout k dispozici všem mládežnickým organizacím. [879]) Hned následujícího dne vyšla Mladá fronta jako „deník čs. mládeže“ a od té chvíle se stala **jednoznačnou podporovatelkou Havla** a o dalších možných kandidátech (Čestmíru Císaři jako kandidátu celostátní porady předsedů OV SSM, Adamcovi, pro kterého se vyslovila konference KSČ, a Dubčekovi) se už na jejích stránkách neobjevila ani zmínka.

Další pomocí Havlovi na jeho cestě k moci a uplatnění socialismem pečlivě zachovaných buržoazních pravomocí jedince výkonné moci bylo přijetí **vysoce nedemokratického kooptačního zákona** (ústavního zákona č. 183/1989 Sb., o volbě nových poslanců zákonodárných sborů, a to Federálním shromážděním dne 28. 12. [880]) Ten totiž dočasně umožnil Federálnímu shromáždění a národním radám **dosazovat nové poslance vlastním rozhodnutím bez voleb**, čili tento zákon byl postaven ještě na horším základě, než jakým bylo odvolání nepohodlných poslanců v roce 1969 na základě doporučení Národní fronty. Jakkoliv je toto vykládáno jako historicky „oprávněná“ pomsta právníka Zdeňka Jičínského komunistům za rok 1969, kdy byl odvolán z poslanecké funkce, faktem zůstává, že toto „oko za oko“ vývoji demokracie v Československu nijak neprospělo a už tehdy bylo kritizováno i na Západě.

Na základě bleskového uplatnění tohoto zákona se tak za „zdiskreditované“ a z vlastní vůle odstoupivší poslance ještě několik hodin před volbou nového prezidenta dostali do parlamentu **zástupci Občanského fóra**, aby na jeho půdě mohli svým nátlakem volbu svého a jediného kandidáta na prezidenta zdárně zajistit. A to nejen na základě této jedinečnosti (která byla prohlášena za pochopitelnou, ba „svatou“), ale i na **základě veřejné volby** poslanci (nepříliš časté v parlamentní demokracii), aby si Havlovi aktivisté stepující před parlamentem mohli okamžitě zkontrolovat, jak kdo ze zbývajících komunistických poslanců hlasoval (pochopitelně jak jinak než v zájmu „jednotné“ vůle občanů).

Tak jako se kdysi Slánskému nevyplatilo propagovat a podílet se na budování systému represivní moci, tak se ani KSČ samotné nevyplatila pod heslem o jednotné vůli pracujících uměle udržovaná normalizace – jejích vlastních postupů tak bylo v prosinci 1989 využito nejen proti ní, ale i proti všem pokrokově (tedy levicově) smýšlejícím občanům. Je nutné mít komunistickým poslancům za zlé, že zvedli ruku za prezidenta Havla? Snad ani ne, neboť si zachránili zdravou kůži, vyhověli fanatikům a podle hesla „kdo chce kam, pomozme mu tam“ dali celému národu „konečně“ v plné šíři poznat, kým vlastně Václav Havel ve skutečnosti je.

Parlamentní (svou povahou vždy buržoazní) demokracie se tak dostala k moci prostředky, které za „normálních“ (tedy jí výhodných okolností) sama zavrhuje, resp. jiným neumožňuje. Je tedy zřejmé, že na základě falešných „idejí“, na kterých nový stát vznikl a na kterých jistě bude stále více jeho politická reprezentace lpět v rozporu s měnícím se společenským vývojem, bude i takový režim zničen.

Jistěže nepřekvapí, že poté, kdy byl Havel „zvolen“ prezidentem, byly studentské stávky **odvolány**. Pravicoví studenti, žurnalisté, herci a chartisté dosáhli svého, aby posléze svým potomkům mohli vyprávět pohádky o geniálnosti „sametové“ revoluce a potajmu se smát geniální hlouposti pracujícího lidu.

V této souvislosti nelze zapomenout na šetření Ústavu veřejného mínění, které ukázalo, „že přes odlišnosti v názorech lidí podle bydliště, věku a postavení, přes všechny výhrady a kritické postoje se velká část obyvatelstva 1%) bezprostředně po 17. listopadu 1989 vyslovovala pro „socialistickou cestu“, jen 3% pro kapitalistickou cestu a 52% pro „něco mezi tím“. [881]) Jak vidno, většinově udržovaná iluze o „něčem mezi tím“ (tedy o „něčem“, co by spojovalo klady socialismu i kapitalismu a zároveň odstraňovalo zápory obou systémů) přežívá dál: zcela **vědomě** u voličů sociálních demokratů (podle zásad „kam vítr, tam plášť“ nebo „vždy s pracujícími, ale nikdy proti pánům“) a populistů (ale bez znalosti hlubokých společenských změn a aktivního zájmu o ně) a **nevědomě** ve zcela oprávněné celonárodní kritice zcela zákonitých polistopadových ohavností a požadavcích zcela nutných změn, které ovšem mohou vyústit jen v uvědomělou porážku celého stávajícího zřízení a jeho nahrazení zřízením samosprávným, jistěže zpočátku (z nutnosti) ještě postaveným na kapitalistickém základě (což by i nadále odpovídalo myšlení sociálních demokratů), ale nakonec přece jen na základě svobodné vůle pracujících opět projevené na základě socialistickém.

Je pochopitelné, že výše uvedeným státním převratem byla mlčící většina občanů (včetně komunistů) vyřazena ze hry a tzv. svobodné volby byly jen divadlem, čili plebiscitem potvrzujícím změny, ke kterým došlo v I. polovině roku 1990. Právě v tomto období došlo k nástupu zcela otevřené **kontrarevoluce**, založené na **dodatečně** a **účelově** rozpoutávané **antikomunistické hysterii**, na odvolávání komunistických poslanců ze zastupitelských sborů i výkonných funkcí podle dalšího nedemokratického ústavního kooptačního zákona č. 14/1990 Sb. o odvolávání poslanců zastupitelských sborů a volbě nových poslanců národních výborů (formálně odpovídajícího ústavnímu zákonu č. 117/1969 Sb.), a umocňované tzv. převlékáním kabátů, čili rychlými změnami politických názorů i odhazováním legitimací KSČ tu dílem ze strachu ze ztráty zaměstnání, tu v urychlené snaze (tentokrát prostřednictvím antikomunistických aktivit) získat nový podíl na moci. Tak **pod pláštíkem sestupné** (a kontrarevolucí tak stále umenšované) **vlny lidové revoluce**, projevující se touhou po realizaci svobodných voleb a zakládáním a aktivitami místních a podnikových občanských fór (neschopných ale vůči centru ubránit svůj samosprávný charakter a změnu sebe samých v tuctové politické hnutí a posléze i v pravicovou politickou stranu), kontrarevoluce po volbách v roce 1990 (v nichž byla antikomunistickou hysterií nejen komunistické strana, ale i celá levice odsouzena do role poslušné opozice) **vygradovala přijetím lustračních zákonů** (v letech 1991 a 1992), **různými formami privatizací státního majetku** (včetně podvodné kupónové privatizace), restitucemi a **tunelováním**. Pověstný kraken byl vypuštěn z klece, aby **zahájil dílo individuálního obohacování a sociální a společenské devastace**.

Dnes mnozí občané nadávají sami sobě za své postoje v Listopadu 1989, stejně tak jako mnozí zcela oprávněně nadávají na ty „komunisty“, kteří se zbavili svých legitimací KSČ jen proto, aby se mohli zúčastnit rozkradení republiky. Z čehož ostatně vyplývá poučení, že dokud pracující občané nebudou mít prostřednictvím svých samospráv situaci pod kontrolou, nebudou moci nejen věřit „svým“ politikům, ale účinně zabránit dalším devastacím a destabilizacím, ostatně motivovaným především a pouze sobeckými zájmy jednotlivců a kapitálu.

Nicméně to, co levice označí za kontrarevoluci, bude i nadále pravice považovat za revoluci a nebude v tom rozpor, neboť nadále půjde už **jen o buržoazně demokratickou revoluci**. Neboť jedině buržoazně demokratická revoluce se svým jednostranným důrazem na buržoazní pojetí individuálních občanských a politických práv, na „nikdy nepřekročitelnou“ parlamentní demokracii, na tzv. svobodné volby (jakožto pro voliče **omezený výběr** mezi politickými stranami, přinášejícími občanovi pouhou diktaturu těchto politických stran) a na dominující nadvládu soukromého vlastnictví výrobních prostředků nad jinými (zejména společenskými) formami vlastnictví nemůže být vůči jakékoliv podobě a vývojové formě socialismu nikdy ničím jiným než **jeho antagonistickým popřením, tedy kontrarevolucí**.

Povaha nedokončené revoluce, tudíž i dokončené zrady socialismu

Je zřejmé, že **šíře a intenzita lidového výbuchu** v listopadu 1989 byla **přímo úměrná absenci pravomocí a délce doby, po kterou bylo nestraníkům znemožněno podílet se na tvorbě a podobě státní, a tím i politické, občanské a hospodářské moci**, čili minimálně na délce trvání tzv. normalizace. A že byla tím pádem přímo úměrná i nesprávným závěrům či dokonce lžím, které o své skutečné podstatě dokázal tzv. reálný socialismus veřejnosti převyprávět a tím bohužel **i snižovat účinnost zcela zřejmých pravd o kapitalismu** na myšlení svých nespokojených občanů. A tak **čím více a čím déle** bylo takovým občanům upíráno právo podílet se na ovlivňování konkrétní podoby socialismu (jak jinak než v jejich prospěch), **tím rychleji a intenzivněji** byli ochotni naslouchat (v duchu primitivního pochopení dialektického zákona akce a reakce jako opačné reakce na dosavadní akce KSČ) výzvám k jeho likvidaci.

Události z období 18. až 27. 11. 1989 byly skutečnou revolucí, a to plně z hlediska marxistické a leninské klasifikace revolucí. Byly totiž zjevnou a zjevně úspěšnou snahou **vynuceným a zásadním způsobem změnit nahromaděnou kvantitu nedostatků tzv. reálného socialismu v novou kvalitu státoprávního, společenského i hospodářského uspořádání.** Revoluce byla zjevně vyvolána **tlakem masového vystoupení pracujících**, snad ještě razantnějšího než v únoru 1948 – tlakem, bez kterého by byla neproveditelná – a tlakem nezbytným a zákonitým v okamžiku, kdy **KSČ nebyla schopna vlastní radikálnější sebereflexe**. Byla i **revolucí pokrokovou**, neboť byla smrští lidových požadavků, o kterých se mělo jednat a které se měly stát základem socialismu vývojově pokrokovějšího, zabezpečovaného systémem bezprostřednější vůle a účasti pracujících na řízení státu. Právě z toho hlediska byla ovšem revolucí **méně pokrokovou než Pařížská komuna**, neboť nerealizovala okamžitě volby a neobjevila nutnost nového mocenského systému pracujících – a z tohoto důvodu i méně pokrokovou, **než** byla **VŘSR** v Rusku, neboť z občanských iniciativ a fór se nestal svébytný systém „sovětů“, organizačně a mocensky zajišťující splnění svébytných, existenčně a sociálně nutných potřeb pracujících. Čili systém samospráv.

Stala se tak i **revolucí zákonitě nedokončenou**, a to ze tří hlavních příčin: poprvé z důvodu **živelnosti** a konkrétní neujasněnosti obecných požadavků, čehož využili antikomunisté a pravičáci; podruhé z důvodu **neschopnosti kohokoliv formulovat změnu moci**, změnu státního zřízení ve prospěch vyšší vývojové fáze socialismu; potřetí z důvodu aktivního působení antikomunistů nejprve jakoby ve prospěch lidových požadavků, postupně však stále více jimi konkretizovaných do podob odporujících objektivním zájmům námezdně pracující většiny občanů.

Jakkoliv by bylo chybou probuzenou aktivitu lidových mas neoznačit za revoluci, bylo by tedy i chybou nevidět, že **samotným středem této revoluce si postupně a cílevědomě klestili cestu k moci zástupci příští reakce a kontrarevoluce**. Začalo to Havlovým prosazováním jeho dítěte – pražského centra Občanského fóra do jejího čela. Následovala **otevřená zrada myšlenky socialismu** ze strany těch, kteří pod pláštíkem svého členství KSČ a vyzbrojeni nadstandardními možnostmi platovými, badatelskými i propagačními dlouhodobě připravovali v Ekonomickém a Prognostickém ústavu ČSAV návrat ke kapitalistické ekonomice, ke kapitalistickým výrobním vztahům a majetkovým poměrům. Už 25. 11. 1989, tedy pouhých sedm dní po demonstraci na Národní třídě, se nechal ve 47. víkendu MF (sobotní příloze Mladé fronty) Václav Klaus, představený jako „Ing. Václav Klaus, CSc., z Prognostického ústavu ČSAV, zástupce Občanského fóra a představitel ekonomů akademie věd, kteří nabídli své odborné znalosti Občanskému fóru“, slyšet, že druhou částí plánovaných ekonomických změn „je program dlouhodobý, který přinese skutečnou transformaci současného ekonomického mechanismu v jiný“. [882]) Za „klíčový

prvek“ označil „vytvoření centrální banky skutečně nezávislé na vládě jako je to v řadě západních zemí“ (socialismus je nemyslitelný bez státní banky!), „nadřazené plánovacím komisím“ (čili státu a plánování vůbec) a přiznal se, že „o nezávislé postavení banky už bojuji deset let.“ Dále vyhlásil za „nutné rozbít velké monopoly“ (ve skutečnosti za jistých okolností prosperity schopné socialistické podniky), jakoby snad v kapitalismu neexistovaly a nebyly také páteří ekonomiky. Hlavním důvodem mělo být, že socialistická „ekonomická reforma jim nabídla nesmírnou ekonomickou moc“. Komu však ve skutečnosti nabídla tuto „nesmírnou ekonomickou moc“? Samosprávným kolektivům pracujících (od provozů, závodů až po centrum podniků), **o čemž nesměla ovšem v listopadu 1989 ani později padnout ani zmínka**, aby ji bylo možné hned v zárodku zlikvidovat. Takže „rozbít nesmírnou ekonomickou moc monopolů“ ve skutečnosti znamenalo rozbít moc samospráv zaměstnanců a po jejich likvidaci rozdělit velké ekonomické celky na menší a malé, aby je bylo možno snadněji zprivatizovat a tak původně jednotnou ekonomiku rozbít tak, aby se nejen stala snadnou kořistí kapitálu (lhostejno, zda domácího nebo zahraničního), ale aby se jí nemusely pravicové vlády věnovat a stejně tak se nemusely ani zabývat zaměstnaneckými, mzdovými a sociálními zájmy a potřebami pracujících.

V tomto **kapitalistickém oblbování** pracujících se vyznamenal i profesor Valtr Komárek, člen KSČ a ředitel Prognostického ústavu ČSAV od roku 1984, davy též neuváženě provolávaný na Pražský hrad, který den po generální stávce prohlásil, že „všude ve světě se však ukazuje, že nejefektivnější je trh vůbec neregulovat“, neboť „státní zásah do trhu vždy přináší ztráty, protože je zpožděný a těžkopádný“, přičemž „diskuse se mohou vést o míře jeho regulace“ [883]). Jaká však byla fakta bezprostředního přechodu československého hospodářství k jeho ideálu? V letech 1989 až 1992 klesl hrubý domácí produkt ve stálých cenách ze 730, 2 na 585, 5 miliard Kčs, energetická náročnost tvorby národního důchodu se (ve srovnání se 100% v roce 1980) zvýšila z 98,5 na 112, 9% a osobní spotřeba jednoho obyvatele (ve srovnání se 100% v roce 1970) se snížila ze 148,7 na 115% [884]), přičemž po prvních 78 982 nezaměstnaných na konci roku 1990 (které bylo možno ještě přičíst na konto likvidované tzv. přezaměstnanosti) se nezaměstnanost (jakožto dříve neznámý pojem) vyšplhala k 31. 12. 1991 na 523 700 lidí [885]).

Ale vraťme se ještě jednou ke Komárkovi: na vlastní tiskové konferenci uskutečněné 30. 12. se tento „komunista“ a bývalý poradce kubánského revolucionáře Che Guevary totiž neštítil prohlásit o zřízení, které pomáhal budovat a jehož výhod užíval, že „nabývalo stále více elementů fašistické diktatury“ [886]).

Ke konci listopadu 1989 se v Praze konala celostátní konference ekonomů a národohospodářů k ekonomické reformě, na které koloval dotazník s různými otázkami. Tak např. na otázku, „kdy podle vašeho názoru ČSSR dosáhne přibližně stejné produktivity práce a ekonomické úrovně jako srovnatelné evropské vyspělé kapitalistické země“, byly zaznamenány odpovědi doc. ing. Karla Kouby, DrSc., z Prognostického ústavu ČSAV, ing. Jaromíra Matějky, náměstka ministra a sekretáře pro otázky plánovitého řízení národního hospodářství, a ing. Ivana Pilipa, kteří shodně tvrdili, že „za 10 až 20 let“ (tedy do roku 2009). Byli ovšem i tací, kteří tvrdili, že „nikdy“ [887]) Jakkoli byli blíže pravdě, přesto jejich stanovisko **nebylo serióznější**: nikdy totiž znamená odmítnout veškerou dialektiku možných i nutných změn. Přitom veškerý neúspěch pravicových prognóz i neuvážených a negativních ekonomických změn po Listopadu 1989 vyplynul z jediného: **z pravicové zaslepenosti ekonomů**, z neschopnosti si připustit, že vyvážené změny je nutné provést v celé sféře výrobních vztahů (ne jen ve sféře vlastnictví a zbožně-peněžních vztahů), a to tak, aby tyto změny neohrozily, ale naopak znásobily produkci socialistických výrobních sil. Tehdy ovšem všichni ekonomové vyslovili své „rozhodné ano“ smíšené ekonomice. Jak příznačné: **o návratu ke kapitalismu v tom nebylo otevřeně ani slovo**. Šlo tedy od počátku o podvod slepých a neinformovaných. Bylo tedy zákonité, že obnovou kapitalismu nejenže revoluce

nadobro skončí, ale že tím nastane dlouhé období temna – období boje o majetky a moc za asistence pracujících, voděných politiky i pravicovými sdělovacími prostředky soustavně za nos, tedy i tomu odpovídající dlouhé období rozpadu politických i morálních hodnot.

Nebýt systémových chyb KSČ a tvrdého zásahu na Národní třídě, bylo by se možné smát vypjaté antikomunistické hysterii nic nechápajících studentů, dosud nepoznamenaných jakýmkoliv pozitivním vztahem k výrobním prostředkům a skutečně tvrdé a odpovědné lidské práci. Stejně tak samolibým hercům, vždy ochotným pro dokázání vlastní velikosti zahrát komukoliv, pro něhož se stanou potřebnými a významnými, jakékoliv divadlo.

Prezident Edvard Beneš, který byl v únoru 1948 rozhořčen z toho, že by mu měla diktovat ulice, by se možná divil: v listopadu 1989 začala ulice diktovat komunistům, kteří se tak ocitli v jeho situaci. Ale možná, že by se nedivil a přijal by to jako historické zadostiučinění - jakožto potvrzení své nedůvěry v Gottwaldův režim a absenci Gottwaldových jasných odpovědí na jeho námitky týkající se kvality tehdejší nové ústavy.

Co však zaujme především? Propastný rozdíl mezi **kvantitou** protestujících lidí a rezolucí (na jedné straně) a velmi nízkou **kvalitou** jejich požadavků. Čím je tento rozpor dán?

Za prvé: antikomunistickou hysterií několika jedinců, vnášejících tak hysterii do protestujícího davu a směřující k rozeštvání celého národa.

Za druhé: náznaky davové hysterie mezi protestujícími a stávkujícími, která se podle Sigmunda Freuda projeví tím, že dojde k odvržení vlastního svědomí a pocitu kolektivní odpovědnosti z důvodu pudových pohnutek. V takovém okamžiku lidé přestanou v davu myslet na následky svých činů, jak to přesvědčivě popsal např. Karel Čapek v Bílé nemoci, v níž zfanatizovaný dav ušlape doktora Galéna.

Za třetí (tím pádem) menší uvážlivostí studentů oproti dělníkům v roce 1948. I když i oni tehdy sedli v mnohém nové moci na lep, dovedli na základě svého bezprostředního vztahu k práci a výrobním prostředkům lépe posoudit, co bude prospěšné většině národa, než studenti, kteří přesto, že se snažili být mluvčími celého národa, nedomysleli (nebo přímo prosazovali) **negativní dopady svých požadavků pro budoucnost většiny pracujících**. Oproti studentům, spoléhajícím se na obecné proklamace právě vzniklého Občanského fóra (a sami takové proklamace tvořící) to ovšem dělníci z únorových dní 1948 měli lepší i v tom, že mohli předtím dlouhodobě sledovat a posuzovat jak konkrétní politiku KSČ, tak i způsob realizace jednotlivých bodů Národní fronty Čechů a Slováků, vlády této NF, plnění Budovatelského programu i dvouletky.

A konečně za čtvrté z toho všeho plynoucí **naivností** značné části protestujících, vůbec nedomýšlejících, jaký společenský systém na základě jejich požadavků (ale zároveň mimo oblast jejich reálných možností ho zkorigovat) může vzniknout. Naivností lidí žijících **v relativním dostatku a dostupnosti sociálních služeb**, ale s absolutním nezájmem či nechutí myslet vlastní hlavou nesobecky, prosociálně, marxisticky a leninsky.

Revoluce se stala **kontrarevolucí** v okamžiku, když „kdosi“ přišel s požadavkem **zrušit KSČ** a zároveň **nebránil upevňování moci nových politických stran**, vývoji autentické občanské společnosti škodlivých, když „kdosi“ vypracoval **buržoazně-demokratickou ústavu**, zatímco nově zvolený prezident Havel přísahal ze stejného důvodu **na ústavu socialistickou**, když „kdosi“ přišel s myšlenkou **přeměnit občanská fóra z hnutí občanů na politickou stranu** a nevytvořil z nich **pevný základ občanské moci**, když „kdosi“ přišel s požadavkem **tržního hospodářství a soukromého vlastnictví jako jediné cesty vpřed** a zcela ignoroval nové možné **formy společenského vlastnictví**, když „kdosi“ **podvedl občany kupónovou privatizací**, aby si z jejich důvěřivosti zajistil pohodlný život, a když „kdosi“ přišel s požadavkem **změnit státní podniky na akciové společnosti**, aby se jich mohl v éře globalizace **zmocnit zahraniční velkokapitál**. Základem tohoto kontrarevolučního postupu se stal zákon č. 111/1990 Sb., který s platností od 1. 1. 1990 zrušil ve všech podnicích **samosprávy pracujících** (a „úspěšně“ tak znovu navázal na neúspěšnou

Husákovu tzv. normalizaci, která samosprávy pracujících také „odvrhla“) a nahradil je (podle Klausova vzoru už z roku 1968) dozorčími radami s poradními a kontrolnímu funkcemi, tedy už bez přímých rozhodovacích pravomocí. Tzv. **plíživá kontrarevoluce z roku 1968** (které se lidé tolik smáli, nevěřícně nad ní kdysi kroutili hlavou a intervenčním vojákům ji vymlouvali) se tak stala **kontrarevolucí skutečnou**, aniž by dělníci (jejichž rozpad třídní uvědomělosti byl v Listopadu téměř ukončen) cokoliv zaznamenali, dílem zastrašeni, dílem přehlušeni antikomunistickým jekotem, dílem totálně (resp. totalitně) oblbnuti očekáváním netušených možností demokratického ráje a vlastní spoluúčasti na kupónové privatizaci, jako prostředku úspěšného rozkradení toho, co svou pracovní silou dosud vybudovali.

Západní tisk psal v listopadu 1989 o pokračujícím „zuřivém tempu destalinizace“: po odstavení KSČ od moci (dosud pracně slepované slučováním stranických a státních funkcí a převodními pákami Národní fronty) však jakoby „náhle“ ze socialismu zbyla **pouhopouhá kostra klasického buržoazního státu**, sestávající **opět z izolovaného prezidenta** na Pražském hradě, kterému z jeho pravomocí zbyly jen **nutné úkony buržoazní moci**, z izolovaného premiéra federální vlády (**jednajícího na vlastní pěst** bez mandátu od paralyzovaného ÚV KSČ) a z izolovaného parlamentu **dezorientovaných poslanců**, opuštěných vedením KSČ a tak lavírujících mezi odpovědností vůči své odumírající parlamentní straně a odpovědností vůči občanům, kteří je zvolili ještě za socialismu a nedali jim oficiálně (prostřednictvím jakéhokoliv referenda) jasný mandát ke změnám, ovšem požadovaných jejich jménem. A tak už se v této době **nejednalo o oprávněnou destalinizaci**, ale **o neoprávněnou desocializaci státního systému**, o obnovení plné funkčnosti kapitalistického mocenského systému, pochopitelně tolik potřebného k prosazení soukromého vlastnictví (kapitalismu) na základě tzv. svobodných voleb a tzv. svobodné soutěže politických (vesměs kapitalismus respektujících) stran.

Jakkoliv byl Listopad revolucí proto, že skoncoval s dožívající praxí neostalinismu, byl zároveň revolucí nedokončenou, neboť tím nedošlo ani k očištění socialismu jako společenského systému i myšlenky, ale ani k nastolení jeho vyšší vývojové fáze. Nakonec se stal kontrarevolucí nejen pro onu revoluční nedokončenost, pravicový státní převrat a ovládnutí vedení revoluce antikomunisty, ale především proto, že vedl k likvidaci socialismu a nastolení kapitalismu. Antikomunismu bylo třeba **jen tolik**, aby byl zlikvidován neostalinismus, **nikoliv ovšem tolik**, aby byl zlikvidován socialismus.

Každá skutečná revoluce vždy likviduje státní systém předcházejícího společenského řádu. Představitelé OF, jakkoliv vystupovali proti KSČ a Národní frontě, se však zastavili v úctě k pravomocem a úřadům prezidenta, vlády i parlamentu: ne proto, že byly tyto orgány dosud obsazeny komunisty, ale proto, aby nebyly zlikvidovány, ale jimi obsazeny a plně obnoveny ve prospěch tržních mechanismů (kapitalismu).

A tak náhle bylo potřeba ukončit stávky a demonstrace na ulicích, aby vyvolení mohli vyjednávat s těmito komunisty. A tak problém při **absenci systému samospráv** nebylo možno vyřešit jinak, než organizováním tzv. **kulatých stolů**, do nichž se jako mluvčí demonstrantů dostali nepřátelé socialismu – navíc kulatých stolů se státní mocí, nikoliv zorganizovanou na lidovém (samosprávném) základě, ale na základě buržoazního principu **oddělení výkonné a zákonodárné moci do různých orgánů** poté, kdy byl odstraněn nepřirozený svorník těchto orgánů v podobě vyšachování KSČ z těchto orgánů, potvrzeném odstraněním ústavního článku č. 4 o její vedoucí úloze.

Tak se stalo, že **nikým nevolená** (tedy samozvaná „výkonná“ moc KC OF Praha) usedla za vyjednávací stůl nikoliv s KSČ, ale federální vládou (jakožto dosud ústavně stanovenou výkonnou mocí), taktéž občany k takovému vyjednávání **nepověřenou**. Co bylo na těchto jednáních „upečeno“? Nic jiného než odstranění části komunistů z této vlády a jejich nahrazení zástupci demonstrantů, zlegalizované jednak jmenováním nové vlády ze strany prezidenta (lhostejno, zda člena KSČ, fakticky ovšem reliktu oddělené výkonné moci,

běžné za kapitalismu), po němž následovala davovou psychikou i zákulisními machinacemi OF vynucená (zásadně ovlivněná) volba jediného kandidáta na prezidenta doplněným (kooptovaným) a zastrašeným Federálním shromážděním (jakožto orgánem, ponechaným za socialismu taktéž na bázi buržoazního oddělení moci výkonné a zákonodárné). K čemu tedy v tomto postupném procesu demontáže rádoby socialistické moci vlastně došlo?

Za prvé o „pouhopouhou" přeměnu všech dosud formálně působících složek komunistickou stranou od roku 1948 nezlikvidovaného buržoazního oddělení zákonodárné a výkonné moci (tedy vlády, prezidenta a parlamentu) ve složky **zcela reálně působící na kapitalistickém** principu dělby moci. A tím za druhé: už nikoliv o **revoluci**, ale díky revoluci realizovaný **státní převrat**, s konečnou platností překonávající vzestupnou fázi revoluce a postupně ji měnící v postupně sílící **kontrarevoluci**, založenou nikoliv na přeměně získané svobody **ve prospěch pracující většiny** národa, ale ve zneužití všech dosavadních protikomunistických proklamací do přímé **antiteze** této revoluce i socialismu: totiž do **uzákoněného rozkradení státního majetku** prostřednictvím podvodných privatizací, do tunelování a diktatury soukromého vlastnictví ústící naopak v neprospěch pracující většiny národa.

Za takového stavu věcí se řeči o svobodě staly **frázemi** ještě dříve, než byly vyřčeny, a staly se tak nedílnou součástí **polistopadového pokrytectví** stejně tak, jako byly předtím nedílnou součástí pokrytectví socialistického.

To, že právě demonstranti neuvažovali nad problémem zneužití revoluce svými tolik obdivovanými vůdci, se nejprve stali ovcemi a posléze i někteří z nich ovčáky, resp. ofčáky (aktivními podporovateli a voliči Občanského fóra, jakožto nového výtahu k funkcím, kariéře a majetku).

Proto stejné výtky, které jsou v této práci adresovány na vedení ÚV KSČ, je nutno adresovat jak demonstrujícím a stávkujícím, kteří z důvodu vypjatého antikomunismu (nenávisti ke KSČ) o to rychleji pospíchali do náruče kapitalismu, tak i těm demonstrujícím a stávkujícím, pro které odstranění vedoucí úlohy KSČ sice nebylo důvodem ke skoncování se socialismem, ale ani důvodem k větší uvážlivosti a obezřetnosti, k zamyšlení, s čím lze ještě souhlasit a čemu je nutné se rozhodně postavit. Kdybyste se tolik nedali unést **lacinými** řečmi o svobodě a demokracii a uvědomili si více, že skutečná svoboda musí být podložena vaší **stálou (nikoli jen dočasnou) spoluodpovědností za stát** a že za demokracii lze zvolit jen takový typ demokracie, který vám **zachová nesporné výhody socialismu**, nemohli byste tak snadno, rychle a lehkovážně podlehnout svým vůdcům a nezodpovědně tak přitakat novému (polistopadovému) **vybujení sobectví a marasmu!** Anebo že by vše, co následovalo, bylo v souladu či vyplynulo z vašeho vlastního sobectví?

Proto svrchované poučení do budoucnosti: kdo přichází s obecnými frázemi a požadavky a **nemá připraven konkrétní a transparentní program jasně zdůvodnitelných** mocenských (státoprávních, vlastnických, společenských) **změn a rozbor možných dopadů** (kladů a záporů), ke kterému je možné v dostatečně dlouhé době zaujmout stanovisko, popř. ho zkorigovat – **toho nebrat!**

Pokud by v Československu existovalo v roce 1989 samosprávné společenské zřízení, založené na reálné odvolatelnosti jeho členů zdola a zastřešené Nejvyšší samosprávnou radou (pochopitelně organizačně slučující zákonodárnou a výkonnou moc v jeden celek), nemohly by nastat politické, společenské ani ekonomické podmínky pro Listopad 1989.

Poprvé proto, že všechny problémy a hromadící se rozpory by byly **včas** prodiskutovávány a řešeny v samosprávách dříve než by vykulminovaly v odstranění socialismu vůbec.

Podruhé proto, že by nebylo nutno proti jakkoli velkým shromážděním občanů, veřejně a svobodně vyjadřujícím jakékoliv názory, **násilně zasahovat**, resp. by bylo možno oprávněně zasáhnout jen v případě, že by kdokoliv z takto se veřejně vyjadřujících začal ničit

kterýkoliv majetek nebo ohrožovat ostatní (zejména s ním nesouhlasící) občany na zdraví a na životě, tedy přešel k páchání zcela zjevných (zdokumentovatelných a dokazatelných) kriminálních činů.

Potřetí proto, že by KC OF Praha nemělo možnost jednat o svých požadavcích s nikým jiným **než s řádně občany zvolenými samosprávami**. Nemohlo by tedy jednat ani s vládou (ve skutečnosti s poslanci pověřenými vládnutím) o jejím doplnění, nebylo by prezidenta (tedy individuální osoby) vybavené právem měnit, jmenovat a odvolávat vládu.

Počtvrté proto, že by KC OF Praha muselo své požadavky na odvolání komunistů z veřejných funkcí (a doplnění těchto funkcí svými lidmi) **převést do požadavku odvolání těchto zástupců občanů zdola** (všemi občany) nebo požadavku vypsání nových voleb do samospráv. Tím by **nemohlo den ode dne stupňovat své požadavky**, ale muselo by se soustředit **na získání podpory dosud mlčících občanů ve všech regionech a obcích**, a tudíž i na déle trvající tvoření svých základních občanských fór a více respektovat jejich požadavky.

Popáté proto, že by nebylo snadné v podnicích se samosprávným a družstevním vlastnictvím přimět zaměstnance, aby **se svých rozhodovacích a vlastnických práv** vzdali ve prospěch privatizátorů.

A konečně pošesté proto, že k případné změně socialistického charakteru státu v kapitalistický (podmíněné přijetím nové ústavy) by nebyla rozhodující aktivita pravicového centra v Praze, ale **vůle všech občanů v celonárodním referendu**, popř. dvoutřetinová vůle jejich zástupců (ostatně nepříliš závislá na programu jakékoliv z případně vzniklých politických stran a hnutí) **v Nejvyšší samosprávné radě**.

Shodné znaky a projevy Února 1948 a Listopadu 1989

Jestliže Únor 1948 byl (a může být i nadále) označován za **výsledek přechodu od národně demokratické revoluce v revoluci socialistickou**, pak Listopad 1989 nemůže být ničím jiným než **přechodem od nedokončené lidově demokratické revoluce k dokončené revoluci buržoazní, čili ke kontrarevoluci a kapitalismu**.

A nemusí nás vůbec překvapovat, že oním přechodem mezi revolucí a kontrarevolucí byl onen státní převrat, neboť historicky vzato, **státní převrat byl vždy nedílným rysem buržoazně demokratických revolucí**, neboť sloužil jen k převzetí stávajícího mocenského mechanismu státu novou mocí, nikoliv k jeho rozbití. Takovým byl ostatně i státní převrat v únoru 1948 v Československu, neboť i on byl uskutečněn bez porušení stávající ústavy a nevedl (jak ve skutečnosti měl vést) k rozbití mocenského mechanismu buržoazního státu. **Přesto** nelze souhlasit s pravicovými ideology, označují-li Únor 1948 za pouhý převrat a nepřiznávají mu tak charakter **socialistické revoluce**, neboť tím zcela ignorují tři rysy revoluce, které tehdy skutečně nastaly: za prvé: **masovou a aktivní podporu** tohoto převratu pracujícími; za druhé: **kvalitativní přeměnu nahromaděné kvantity rozporů** v celospolečensky respektované změně starého kapitalistického řádu **v nový řád socialistický**; za třetí: následné (byť nedůsledné) provedení změn, umožňujících (do značné míry nedůsledné) **budování socialismu**. Však také Lenin útok na Zimní palác 7. 11. 1917 nenazýval revolucí, ale pouze převratem [888]), a to do té doby, než se tato pouhá změna ve vedení ruského státu setkala s masovou podporou dělníků a rolníků, než byl původní mechanismus ruského buržoazního státu rozbit a na základě rozehnání Ústavodárného shromážděním nahrazen mocí sovětů a než byl vydán a realizován dekret o půdě a další opatření revoluční moci, měnící buržoazní charakter státu na stát socialistický.

Když však po listopadu 1989 nebyl změněn charakter státní moci a ti, kteří tuto změnu neprovedli, k tomu ani nepotřebovali širokou podporu pracujících a mohli se tak soustředit na **pouhou** negaci tzv. reálného socialismu kapitalismem, nedošlo k dokončení revoluce, která

by s podporou pracujících přinesla „něco“ nového, co tu ještě nebylo, ale k pouhopouhé realizaci **kontrarevoluce**. Nedokončená revoluce z listopadu 1989 tak **zákonitě čeká na své dokončení**, které nemůže být realizováno dotud, dokud nedojde **k popření smyslu kontrarevoluce**, a to – jak jinak – realizací těch ústavních změn, toho rozbití mechanismu, lhostejno, zda formálně buržoazního státu, čili státu tzv. reálně socialistického, nebo buržoazního státu obnoveného, čili skutečného, které **občanům zajistí** skutečný (tj. samosprávný, ve své podstatě socialistický) **podíl na státní a hospodářské moci**.

Z důvodu zcela nutného poučení pro budoucnost ovšem nezaujmou **jen rozdílnosti** mezi Únorem 1948 a Listopadem 1989, ale také **některé významné shody**:

Poprvé: ani Únor 1948, ani Listopad 1989 **nezakotvily** do nových ústav tolik potřebné radikální změny stávající mocenské mašinérie státu.

Druhým shodným rysem bylo **lpění opozice** na dodržování toho, **k čemu se zavázala vládnoucí moc**. Zatímco KSČ lpěla na dodržování jednotné linie Národní fronty a Budovatelského programu, chartistická opozice žádala dodržování toho, k čemu se Husákovo vedení zavázalo v Helsinkách - čili lidských práv v jejich buržoazním pojetí.

Třetím shodným rysem byla snaha staré vládnoucí moci **nedodržet** to, k čemu se zavázala, a to pod různými trapnými záminkami. Zatímco v Únoru 1948 se reakce znemožnila prokapitalistickým pučem, čili snahou zvrátit výsledky lidově demokratického vývoje v letech 1945 až 1948, v Listopadu 1989 se KSČ znemožnila svým přístupem ke stávkujícím a k demonstrantům a svým hodnocením vzniklé situace.

Čtvrtým shodným rysem byla **veřejná vystoupení** požadující buď dodržování přijatých závazků, nebo odstoupení těch, kteří je nehodlají dodržovat. V Únoru 1948 to byl požadavek na odstoupení ministrů, kteří podali demisi a rozešli se tak s linií Národní fronty (a posléze požadavek na očištění Národní fronty a státní správy od reakčních živlů), v Listopadu 1989 šlo o požadavky na odstranění vedoucí úlohy KSČ z ústavy, na demisi vlády (a posléze na zákaz působení KSČ na závodech a odstoupení komunistů z veřejných funkcí). Zatímco KSČ se mohla chlubit masovými sjezdy závodních rad a rolnických komisí, účastí 2,5 miliónu pracujících v generální stávce a 250 000 manifestanty v Praze na Václavském náměstí, Listopad 1989 zase oslnil účastí 800 000 občanů na Letenské pláni i následnou generální stávkou. Jak v Únoru 1948 tak v Listopadu 1989 se rozhodujícími akcemi pracujících staly stávky a veřejné manifestace.

Pátým shodným rysem Února 1948 a Listopadu 1989 bylo **vyvolání vládní krize**, resp. nutnosti na rekonstrukci vlády. V Únoru 1948 šlo o náhradu odstoupivších ministrů a zachování vlády Národní fronty, v Listopadu 1989 o protlačení nekomunistů do vlády, a tím o omezení vlivu komunistů ve vládě.

Šestým shodným rysem byla **demise vlády** ve stávající podobě **pod tlakem opozičních vůdců a lidových mas**. V obou případech to dokládá, že v Československu nikdy nebyla brána bez ohledu na řeči o demokracii za **klíčovou** moc moc zastupitelská a zákonodárná, ale moc **výkonná**. Demise vlády jako vyvrcholení revolučních snah tedy měla **spíše reformistický** než skutečně revoluční charakter a podle toho i dopadly následující „změny“. Zastupitelská a zákonodárná moc byla tak vždy brána jako „povinné demokratické doplnění“ moci výkonné, místo toho, aby jádrem revolučních změn byly skutečné a výrazné změny **především v oblasti moci zastupitelské a zákonodárné** a místo toho, aby tyto změny dokázaly moc výkonnou zbavit její přetrvávající (psychologicky vnímané) **nadřazenost**i či **výlučnosti**. Dodnes jsou rituální tanečky kolem vlády (čili i kolem otázky, kdo bude vládnout) brány za důležitější než jiné otázky, projednávané v parlamentu. Boj o moc je tak politiky zcela účelově a protilidově zužována na boj o to, kdo bude "vládnout", ne o to, kdo a jak „bude zastupovat lid“ a jaké bude přijímat zákony.

Sedmým pak byla rekonstrukce vlády, závislé na **neopodstatněných osobních pravomocech prezidentů**, podle přání a požadavků opozice. Závislost celého systému na síle

či slabosti prezidentů je u nás zarážejícím dědictvím nejen masarykovského kapitalismu, ale dokonce i feudalismu, stále ještě věřícího v neomylnost a osvícenost jediné osoby panovníka.

Osmým rysem bylo následné **„vyakčňování“** zastánců poražené vládnoucí politiky a ideologie z orgánů státní moci a správy (v případě Února 1948 i Listopadu 1989 zejména z národních výborů), popř. ze společenských organizací (v Únoru 1948 i v Listopadu zastřešených Národní frontou). Jestli historickým úkolem kapitalismu, který reakce v Únoru 1948 nezvládla, byla likvidace **Národní fronty**, pak tím, že Občanské fórum dokázalo Národní frontu dočasně (formou Leninova dvojvládí) nahradit, pak tento historický úkol kapitalismu byl likvidací Národní fronty na jaře 1990 splněn.

Devátým shodným rysem Února 1948 a Listopadu 1989 byly **nikoliv nejhlasitější požadavky na přijetí nové ústavy**, ovšem **bez konkrétních představ veřejnosti**, zejména představ odlišných od oficiálního návrhu. Tím pádem se otázka příštího mocenského uspořádání stala **pouze záležitostí politiků** (kteří tak využili nezájmu veřejnosti o ústavodárné podrobnosti).

Desátým shodným rysem bylo **odstoupení prezidenta**, spjatého s poraženou mocí a jeho nahrazení prezidentem novým, aklamativně zvoleným a nejhalasněji provolávaným vítěznou opozicí. Jak Edvard Beneš, tak i Gustáv Husák, aniž by byly kladeny nějaké výrazné požadavky na jejich odstoupení, resignovali sice pod tlakem událostí, ale **sami za sebe** (a dali tím oba najevo, že se nemohou smířit s nástupem nových poměrů). Zatímco Beneš byl urychleně nahrazen aklamativně oslavovaným Klementem Gottwaldem, Husák byl v podobném **chvatu** nahrazen stejně tak aktivisticky prosazovaným Václavem Havlem. „Zajímavost“: ani Gottwald, ani Havel nepřevzali prezidentský úřad dočasně, ani jeden z nich neprojevil názor, že by měl být tento úřad (jako přežitek buržoazně demokratické tradice) **zrušen**.

Jedenáctým shodným rysem byl **návrat pracujících domů a do závodů** ještě předtím, než byly přijaty zákony a ústavou kodifikované změny (tedy okamžitě po faktickém splnění nejhlasitěji požadovaných požadavků, zúžených do personálních změn). Jakoby lid dělal stále tutéž chybu: systémové důslednosti ho nezajímají, veškerou nenávist vždy ventiluje proti konkrétním osobám - zatímco ty minulé je ochoten velmi rychle zavrhnout, s o to větší rychlostí začne milovat ty nové. Takže, soudruzi pracující: **napříště méně pozornosti miláčkům národa a více pozornosti žádoucím systémovým změnám!**

Tudíž dvanáctým shodným rysem Února 1948 a Listopadu 1989 bylo využití stávající státní mašinérie k novým cílům, aniž by byla po jejich splnění změněna ústavně i fakticky. Až je to trapné: jako kdyby po staletích nutné monarchie měla následovat staletí prezidentské buržoazní republiky! **Že by si komunisté snad tímto způsobem chtěli připomínat nehynoucí památku pařížských komunardů, tedy nehrozí.** Tím pádem jako zatím nehrozí změna ničím reálným **nepodložené víry v parlamentní stát**, jakož i naši předci po staletí ohýbali hřbety ve svaté úctě pod údajně věčným královstvím.

Třináctým shodným rysem obou revolucí bylo **odstavení hybné síly revoluce** (dělnické třídy, pracujících) **od reálné politické a ekonomické moci**. V prvém případě v zájmu donekonečna posilované vedoucí úlohy KSČ (oficiálně: Jménem republiky!), v případě druhém v zájmu rozvoje a zisků kapitálu, lhostejno zda národního či nadnárodního (tedy opět jménem republiky).

Čtrnáctým shodným rysem Února 1948 (resp. poúnorového období) a Listopadu 1989 (resp. polistopadového období) bylo následné **ideologicky a politicky (tedy mocensky) motivované pronásledování nespokojených občanů** - lhostejno, zda poražených odpůrců (nadále nesouhlasících se změnou společenského zřízení) nebo kritiků nerealizovaných změn. Poprvé se ocitli ve jménu komunismu na tapetě reakcionáři, podvratné živly, kulaci a další poražení stoupenci kapitalismu, podruhé ve jménu antikomunismu komunističtí funkcionáři, členové Lidových milicí, příslušníci Státní bezpečnosti a další oběti lustrací a lustračního

zákona. Jakoby opět ožily staré zásady "oko za oko", "zub za zub" a to i přesto, že se tvrdilo, že „nejsme jako oni".

Patnáctým shodným rysem Února 1948 a Listopadu 1989 byla **zjevná závislost preference formy vlastnictví na vítězné ideologii**. Poprvé **absolutizace** státního vlastnictví výrobních prostředků, podruhé absolutizace soukromého vlastnictví výrobních prostředků.

Šestnáctým (a jistě nikoliv posledním shodným rysem) bylo to, že v obou případech **nebyla dána šance samosprávě**, aby se stala vítězným mocenským principem, definitivně si (a také poprvé v české a slovenské historii) **podřizující výkonnou moc**.

Proč je pro levici důležité zdůrazňovat **především shodné rysy** Února 1948 a Listopadu 1989, lhostejno, zda v kladném či záporném smyslu? Protože pro současnost i budoucnost musí být „nad slunce jasné", že nedosáhne kýženého pokroku, pokud si Únor 1948 a Listopad 1989 nezopakuje znovu, tentokrát načisto, s využitím kladů i negativních poznatků obou akcí, tentokrát v akci jediné, nejlépe tedy ovšem opět „sametové" a zároveň náležitě **ústavní**.

Jestliže Listopad 1989 byl **antitezí únorové teze** z roku 1948, pak příští revoluce (zcela určitě už především ústavní) by v tomto ohledu měla být jak antitezí (popřením) toho, co bylo na Únoru 1948 i Listopadu 1989 mylné, tak současně i syntezí (spojením) předností Února 1948 (socialismu) i Listopadu 1989 (projevené touhy občanů zabezpečit si trvání a rozvoj socialismu vlastními silami a podle vlastních představ), tedy na základě samosprávných rozhodnutí na všech stupních a ve všech sférách společnosti, tedy zcela v duchu onoho Leninova poznatku, že „budou-li se opravdu VŠICHNI podílet na správě státu, pak už se kapitalismus nemůže udržet". [889]) Dalo by se to vyjádřit i takto: po dvou historicky významných, ale neúspěšných pokusech nanečisto (tedy bez náležité přípravy pracujících občanů) by se potřetí už mohlo jednat o jimi úspěšně složený reparát, tedy čin, který na základě maximální výtěžnosti dosavadních historických zkušeností by konečně opravdu jednoznačně prospěl pracujícím občanům a Českou republiku posunul vpřed jednoznačně pozitivním způsobem (tudíž už by to mohlo „konečně klapnout").

V době, kdy hromadící se problémy zcela nutně vyžadovaly co nejširší společenský konsensus, čili široký a všestranný souhlas docílený na základě veřejné diskuse, zoufale k němu chyběla celospolečenská organizační, tedy samosprávná základna, mocensky a organizačně pevná, s jasnými pravidly užití, všem jasná, v každé situaci čitelná, která by na jedné straně bránila zneužívání moci a pravomocí a na straně druhé byla odolná jakýmkoliv nátlakovým, hysterickým a násilným projevům a akcím.

Její absence dala průchod neopodstatněným iluzím, nenávisti, pokrytectví, pomluvám a lžím, hlouposti a předsudkům, účelovým a ideologickým manipulacím s veřejným míněním, revanši, reakčním návratům do minulosti, zbytečným vášním, antikomunistické dezinterpretaci dějin a bezuzdnému egoismu, namísto toho, aby došlo jak k nápravě skutečných chyb minulosti, k likvidaci toho, co se neosvědčilo nebo bylo překonáno vývojem, tak současně i k zachování všeho dobrého, čeho do té doby bylo dosaženo v zájmu celku – jak jinak než opět ve prospěch všech pracujících občanů.

V roce 1989 však už nebylo ani technicky (legislativně, mocensky) možné se z tohoto kruhu vymotat, takže nezbývalo nic jiného, než rychle předat moc opozici (v bláhové naději, že ta bude skutečně reprezentovat a hájit vůli pracujících) a zbavit se vlastních okovů (ústavou určené vedoucí úlohy). Jakkoliv nelze tehdejší ÚV KSČ zbavit zcela jasné viny za zánik socialismu jako společenského řádu a systému, je nutno vnímat i polehčující okolnost: že našlo v sobě tolik soudnosti, že se nedalo vyprovokovat „v zájmu záchrany socialismu" k použití ozbrojeného násilí a k obětem na životech a že tak nezdiskreditovalo ideu socialismu jako sociálně spravedlivé společnosti pro budoucnost. Ostatně i proto mohly být události od listopadu 1989 nazvány „sametovou revolucí". Tento respekt funkcionářů i řadových členů

KSČ k požadavkům pracujících a k lidským právům pracujícího člověka, a to doslova v nejkritičtější mocenské situaci socialismu předznamenal nutné úsilí KSČM o další probojovávání těchto požadavků a práv i v „nově“ utvářených společenských a státoprávních podmínkách a stal se tak zárukou nejen pokračující stability a vlivu KSČM na tyto podmínky, ale i jejího dalšího neochvějného směřování k vývojově vyššímu typu socialismu, ostatně jako dalšího, historicky nutného předstupně ke komunismu.

Na závěr:
DRUHÝ SOCIALISMUS – NĚKTERÉ ZÁKONITOSTI A Z NICH VYPLÝVAJÍCÍ NUTNOSTI

První věc: celých 25 let od Listopadu 1989 nikdo nevěnuje pozornost soustavnému a hlubokému studiu měnícímu se charakteru výrobních sil a výrobních vztahů. Začíná to tím, že mnozí z nás stále považují atom za nejmenší a dále nedělitelnou část hmoty a představujeme si ji (tak jako starověcí myslitelé) jako statickou kuličku. Směšné a zločinné ve 21. století, do něhož věda vstoupila se znalostí qvarků a množství dalších v setinách vteřin vznikajících a zanikajících částí atomu, částí, více podobných neustále se měnící energii než hmotě jako takové. Ale pryč z tohoto mikrokosmu, který se stále vysmívá našim neznalostem a v makrokosmických rozměrech zcela podle svých zákonitostí hýbá s námi i s našimi nevědomostmi, do světa „nám známějšího“ a přesto námi stejně tak soustavně opomíjeného: do světa na zákonitostech pohybu qvarků závislých výrobních sil a tím i výrobních vztahů.

Je totiž už krajně únavné číst v levicových novinách stezky na to, že klesá volitelnost politických stran, poprvé proto, že lidé jsou línými a nezodpovědnými občany, neschopnými se dostavit v daný čas k volebním urnám. Také není ani možné se příliš utěšovat, že tento primitivní, povrchní, tudíž vpravdě stupidní a nečestný názor k většině nevolících občanů, bývá občas nahrazen trochu objevnějším poznáním, že tomu je tak proto, že osobnosti a programy politických stran nenabízejí občanům tu správnou vizi změny společenských poměrů, kterou by potřebovali.

I když takovýto názor mezi politiky politických stran (KSČM z toho nevyjímaje) není příliš oblíben (protože jasně ukazuje, že tyto strany a tito politici žádnou smysluplnou vizi, která by občany zvedla k volbám, nenabízejí), a tudíž ani není příliš prezentován (nezapadá totiž do stranického mainstreamu a jeho autora by pak mohl stihnou osud vyděděděnce a trest ignorace a zákazu publikování ve stranických periodikách), stále ještě není přesným vysvětlením podstaty vzrůstající neoblíbenosti a klesající volitelnosti politických stran, neboť již neříká, že pokles zájmu občanů o klasické politické strany a jejich politiku je dlouhodobou (dlouhá desetiletí sílící) celospolečenskou tendencí. Ale i když si i toto náležitě uvědomíme, stále ještě nebudeme u podstaty a příčiny tohoto jevu, který nenápadně zesiluje od počátku vzniku politických stran jak v rámci historického vývoje kapitalismu, tak posléze (resp. souběžně) i v rámci tzv. reálného socialismu (formou sílícího odporu nestraníků vůči vedoucí síle komunistické strany). A tak nezbývá než konstatovat, že **vznik a zánik politických stran je bytostně spjatý se vznikem a zánikem určitého, dobově podmíněného výrobního způsobu**, čili způsobu využití a nakládání s výrobními silami a tomu odpovídajícím, neustále se měnícím **vývojem výrobních vztahů**.

I když se resuscitátoři polistopadového kapitalismu budou i nadále „poctivě“ (tedy fanaticky) snažit, aby kapitalismus obnovený v naší zemi měl všechny tradiční znaky kapitalismu západoevropského (neoliberálové), nebo dokonce kapitalismu českého, rakousko-uherského a prvorepublikového (konzervativci), a budou přesvědčeni, že na kapitalistických základech obnovené výrobní (a tím i společenské a politické) vztahy jsou právě těmi vztahy, o kterých četli v učebnicích kapitalistických ekonomik a které tudíž nikdy nepřipustí přechod

země k vyspělejší podobě socialismu, vše bude jinak, neboť pod fasádou těchto vztahů, uměle nám předkládanou sdělovadly jako svatou a neměnnou, se už rozvíjejí výrobní (a tím společenské a politické) vztahy jiné, než jaké byly jak v dobách tzv. klasického kapitalismu, tak i tzv. reálného socialismu. A je nesmysl stále znovu a znovu (pod novými názvy) rescituovat klasické politické strany (byť hojně podporované kapitálem), když pracující lidé, dnes už se opravdu pohybující v jiných vlastnických, zbožně-peněžních, podřízených i pracovních vztazích, než jaké existovaly nejen za tzv. reálného socialismu, ale i v dobách před ním, mají zcela jiné starosti, zájmy a názory, než jaké jim mohou či chtějí poskytnout retardující politické strany.

Samozřejmě, že politici, dávno už svými životními zkušenostmi, materiálním zabezpečením i vlastními zájmy odtržení nejen od zájmů a zkušeností pracujících spoluobčanů, ale i od bezprostředního a podrobného poznání měnícího se charakteru výrobních sil a výrobních vztahů, budou dál hájit své pozice a sekretariáty svých stran. Nedocílí však nic podstatnějšího, než že se takovéto politické strany o to rychleji stanou trapnými až reakčními politickými silami, uměle zadržujícími pokrok a uměle konzervujícími starý svět, lhostejno, zda ten kapitalistický či ten z dob tzv. reálného socialismu. Tak pochopitelně budou převálcovány a s nimi i politický systém, s nimiž spojily svou dobovou existenci, a ztratí po právu (i v očích veřejnosti) svůj dosavadní (tedy privilegovaný) vliv na chod dalších společenských událostí.

Bylo by na samostatnou knihu vysvětlit, jak moc a kam až se posunul výrobní způsob od roku 1989 do roku 2014, jaké nové možnosti a limity vyvstaly v souvislosti se zpracováváním materiálů a využíváním energií, čemu všemu se museli zaměstnanci ve výrobě a ve službách za tu dobu přizpůsobit, aby ve výrobě přežili jako samostatné subjekty i jako lidé podřízení. Bylo by na samostatnou knihu vysvětlit, jak se za tu dobu změnil charakter vlastnictví výrobních prostředků, na čem všem je toto vlastnictví závislé a čím vším jsou jeho formy proměnitelné, jak se změnila vzdělanostní a zkušenostní úroveň zaměstnanců a manažerů, co od nich vyžaduje nová doba a co vše by od firem, státu a politických stran potřebovali k dalšímu růstu a vývoji výroby, co vše jim nedokáže současná politická nadstavba poskytnout, takže rezignovali na její podporu ve volbách i mimo voleb a jsou nuceni nově zamýšlené formy své participace na výrobě a jejích výsledcích prosazovat bez ohledu na tuto zpátečnickou a zároveň zbytečně nákladnou politickou nadstavbu a svorník stále zbytečnější, mimo realitu žijící parlamentní demokratury, jejíž srovnání s marnotratností předrevolučnějšího francouzského královského nebo stále izolovanější Prozatímní vlády a Ústavodárného shromáždění v předrevolučním Rusku přestává být den ode dne méně a méně nepatřičné. A tak tu v lůně polistopadové sexuální pracovnice pomalu ale jistě dozrává plod, který bude chtít na světlo světa. Snad nebude třeba císařského řezu, natož smrti rodičky, snad porod dopadne dobře a bez komplikací, k radosti všech zúčastněných.

Z dosud nenaplněného odkazu tzv. reálného socialismu i Listopadu 1989

Listopadová revoluce zůstala **nedokončena**. Nejen z toho důvodu (ale ze samé podstaty lidské existence a lidského snažení) tedy boj v žádném případě nekončí a **štěstí přeje připraveným**. A to připraveným tím více, čím větší měrou jsou tito vykořisťováni a ohlupováni.

Historie Československa ve XX. století, ČSSR zvlášť a Listopad 1989 nejvýrazněji ukázaly, že to hlavní, čemu musí komunisté a obecně jakákoliv radikální levice věnovat prvořadou pozornost, jsou **lidská práva** – jejich formulace, prosazování a kolektivní podoba jejich realizace. Přitom nejde jen o to, že se lidská práva stala předmětem zuřivého ideologického boje, v němž musí být zcela nutně **kapitál usvědčen ze svého pokrytectví**, ale především o to, že **správné (tedy komplexní) pojetí lidských práv představuje i klíč ke**

správné podobě společnosti a státu – nikoliv státu svou podobou ledajakého (tím pádem ani formálně buržoazního), ale státu zcela zjevně svou povahou socialistického, tedy s ohledem na lidská práva (jejich dodržování a rozvoj) zcela nutně samosprávného.

Obsahem tohoto boje a zároveň základem tohoto štěstí, které bude přát připraveným, se tedy stane **prosazení lidských práv v celé jejich komplexní provázanosti a rozsahu**: občanském, politickém, hospodářském, sociálním a kulturním. Jak dále lidé zjistí, další prosazování jejich individuálních práv a zájmů občanských, politických, hospodářských, sociálních i kulturních (těch, se kterými tak vehementně a farizejsky Západ mával komunistům před očima) bude stále více narážet na neochotu kapitalistických států a kapitálu je dodržovat nejen formálně (tedy s možností domáhat se jich soudní cestou), ale i **reálně** – ve prospěch mezinárodní bezpečnosti a spolupráce, ve prospěch jejich garance a vymáhání národními ústavami, ve prospěch jejich realizace v každé obci, na každém pracovišti, v každé rodině. Tak se stane i občanům „o politiku se nezajímajícím" zřejmější (jakož to už celá lidská historie, zejména od dob Pařížské komuny a nejvíce pak za časů poválečného tzv. reálného socialismu dostatečně prokázala), že překonat tuto stále očividnější neschopnost kapitálu **zcela reálně dodržovat veškerá lidská práva** bude vyžadovat nutnost jejich obrany i prosazení **kolektivní občanskou cestou**, tedy nutností garantovat prosazení a dodržování individuálních lidských práv posílením kolektivních pravomocí individuí a tím i prohloubením odpovědnosti těchto jedinců za jiné jedince (tedy nejen za sebe, ale i za celek), a tím i za tvorbu podoby lidských práv podle potřeb (zajisté ještě dlouho) pracující většiny, nikoliv podle soukromovlastnické (spíše rentiérské) menšiny. Čehož může být dosaženo buď tím, že se postupně všichni občané stanou soukromými vlastníky výrobních prostředků (nejen individuálními, ale i formou jejich podílového nebo bezpodílového spoluvlastnictví), nebo že touto formou bude soukromý (zejména nadnárodní a individuální) kapitál vlastnictví tak zmenšen nebo sešněrován celospolečenskými zájmy a tomu odpovídajícími zákonnými opatřeními z jednotlivců sestávajících kolektivních samospráv (a samosprávného společenského zřízení jako vertikální a horizontální soustavy těchto samospráv), že nejenže nebude schopen účinně postavit své zájmy (válečné, kapitálové, individuálně sobecké) proti celku, ale že ono tzv. neodcizitelné soukromé vlastnictví (které lze velmi snadno zcizit i v kapitalistickém státě), se pro občany stane spíše držbou, čili nabyde významu užitkového a uživatelského, nikoliv soukromě výlučného.

Nejen z tohoto důvodu, ale i z důvodu zabránění válkám, šetření přírodních zdrojů, ekologie atd. je nutné z jedné strany individuální lidská práva dopnit o kolektivní práva sociální, hospodářská, čili o kolektivní pravomoce a kolektivní odpovědnost za společnost a stát (čímž ve smyslu Leninových slov začně „odumírat" utlačovatelská role státu ve prospěch rozvoje celé společnosti a práv a pravomocí všech jeho občanů) a zároveň z druhé strany dosud opomíjená kolektivní práva odborářská, pracovní, sociální a hospodářská postupně „dovybavovat" právy individuálními, tedy právy individuí účastnit se na jejich tvorbě a kontrole, jak jinak, než také v zájmu „odumírání" mocenských pozic státu ve prospěch pravomocí jeho občanů, tedy občanské společnosti. Při čemž samozřejmě půjde (ruku v ruce s tím vším) i o posilování individuálního **práva každého občana podílet se na prosazování, tvorbě a konkrétní podobě kolektivní, tedy i celospolečenské a celostátní (tj. ústavní a dalšími zákony, vyhláškami a usneseními stanovené) garance individuálních lidských práv mimo kolektiv i v kolektivu.**

Až pracující lidé poznají (a dosud antikomunisticky smýšlejícím pracujícím lidem, jednostranně povyšujícím své individuální zájmy nad celek to bude jako bumerang – tedy zdánlivě paradoxně - souzeno poznat co nejdříve), že se jejich individuální práva a zájmy začnou dostávat stále častěji do **rozporu**, resp. **konfliktu s kapitálem**, neschopným jim je zajistit, o to snadněji a rychleji znovu „objeví" Marxe a Lenina, kteří jako první stáli u teoretické myšlenky i praktické nutnosti zbavit se kapitálu **kolektivním úsilím**, kolektivní

cestou a kolektivním (samosprávným) systémem garance lidských práv, byť vždy na takové dobové úrovni (původně buržoazního) práva, která byla dána jak dobovými možnostmi kapitálu a jeho práva, tak i dobově nutnými postupy bojovníků proti němu, ostatně i všemi dobovými lidskými předsudky i jinými nedokonalostmi na obou stranách barikád.

Aby to bylo možné, lidé musí lidská práva prosadit jak kolektivně, lhostejno, zda půjde „jen“ o jejich individuální rozměr, tak i prostřednictvím svých individuálních aktivit, lhostejno, že nepůjde jen o prosazení jejich individuálních práv, ale zároveň i jejich práv kolektivních, čili práv uplatňovat své individuální zájmy v rámci kolektivu i státu a prostřednictvím kolektivu i státu, nebo naopak práv kolektivů, jejichž budou členy, dál umožňujících realizaci dalších práv a zájmů individuálních. To nepůjde prosadit jinak než samosprávně, neboť **jedině samosprávná organizace** věcí veřejných i státních v sobě sdružuje **jednotu a rovnováhu rozhodování individuálního a kolektivního**, založenou na prostupnosti, vzájemné přirozené ovlivnitelnosti a vyváženosti individuálních a kolektivních zájmů, úzkých (spolkových), širších (regionálních, resortních, zájmových, etnických), celospolečenských (celostátních) i všelidských (mezinárodních, internacionálních).

Aby to bylo možné, musí tedy **pracující občané** soustředit **prvořadou pozornost** na **tvorbu a prosazení nové ústavy**, a to svou povahou jednak **ústavy samosprávné** (sdružující v sobě všechna žádaná lidská práva individuální i kolektivní), jednak tím pádem i ústavy, jejíž základní a integrární částí budou **nejprve lidská práva** (dosud se krčící v doplňku zvaném Základní listina práv a svobod) a teprve z ní vycházející a na ní postavená **ustanovení o realizaci těchto práv jim odpovídající podobou státu**, čili ustanovení o podobě – jak jinak – **samosprávného společenského zřízení** a jeho dílčích organizačních složek a institucí.

Teprve tomu nechť je podřízena podoba a rozsah **různých forem vlastnictví výrobních prostředků,** sice formálně (tedy před zákonem) rovnoprávných (tedy právně neodstranitelných), nicméně **co do kvality i kvantity svého rozvoje reálně závislých** na zákonech, rozhodnutích a vůli samospráv, tedy **většiny občanů** a tudíž i většiny jimi **reálně odvolatelných** zástupců. A to závislých na této kolektivní vůli občanů tímto způsobem proto, aby **kterákoliv forma vlastnictví výrobních prostředků** nemohla lidská práva pracující (zaměstnanecké) většiny občanů narušovat a omezovat, ba naopak byla **nucena** se jim právně stále více podřizovat a vyvíjet tak, aby **nemohla být prostředkem vykořisťování člověka člověkem**. Tedy: aby se **lidská práva stala jednou z výrobních sil**, **spoluvytvářejících a spoluurčujících výrobní vztahy (čili vztahy ve výrobě)** a tak i kolektivně i individuálně vyžadovaného tempa rozvoje výrobních sil.

Jednou z těchto forem vlastnictví nechť je uznáno za právně opodstatněné a rovnoprávné i **samosprávné kolektivní vlastnictví**, obhospodařované jeho uživateli či vlastníky samosprávně, tedy společně, lhostejno, zda podílově či bezpodílově.

Základem ústavy (svorníkem ustanovení o lidských právech i o podobě státu) nechť je článek o nutnosti a respektování **míru**, jednak republice jako celku zakazující vedení útočné války proti jiným státům, jednak stavějící mimo zákon všechny občany republiky, kteří by se pokusili o vyzývání k válce občanské i mezistátní, o rozpoutání nebo vedení války a o účast v jakýchkoliv útočných válkách jiných států a na území jiných států.

Z nadřazenosti samosprávně (tedy individuálně i kolektivně) garantovaného dodržování a rozvoje již zabezpečených lidských práv nechť vyplývá **nadřazenost občanského principu nad principem stranickým**, tedy i práva občanů nejen volit politické strany, ale i jiné organizace, nejen členy a kandidáty těchto stran a organizací, ale kohokoliv, koho uznají za vhodného k zastupování svých zájmů, a nejen je volit, ale také navrhovat a odvolávat.

Nová ústava nechť je prosazena z rozhodnutí většiny občanů **formou ústavní revoluce** (nenásilné a zákonné změny ústavy dosavadní), těžko však evoluce, neboť ústavu jako jeden celek je třeba přijmou jednorázově, nikoliv postupnými a četnými ústavními

doplňky znehodnocujícími jak ustanovení a vážnost ústavy předcházející, tak i vážnost, opodstatněnost a dosah ustanovení nových.

Aby moc pracujícího lidu nebylo možno rozvrátit **jakoukoliv menšinou** (oprávněnou se ovšem rovněž organizovat samosprávně a užívat vlastních práv), ani jakýmkoliv zásahem zvenčí, nechť je takovýto stát (a samosprávy jeho občanů) organizován na všech stupních a ve všech sférách své existence pyramidálně, čili hierarchicky, nicméně nikoliv už na základě demokratického centralismu, ale **centralismu samosprávného**, vždy zdola ústícího ve volby a respektování Nejvyšší samosprávné rady republiky, organizačně tak sdružující nejvyšší moc zastupitelskou, tím i zákonodárnou a na základě přijatých zákonů i realizující moc výkonnou. K tomu jí dopomáhej nikoliv Bůh, ale nezávisle na ní volené **kontrolní občanské orgány** a různé **prvky přímé demokracie** (veřejný ochránce lidských práv, referenda k závažným otázkám s výjimkou nedělitelných a neodvolatelných lidských práv, petice apod.)

K obraně takových lidských práv a takové republiky nechť je připravena většina občanů, založená nikoliv na jednotě umělé, ale přirozené, ostatně vždy jak v souladu s mezinárodními dokumenty o lidských právech, tak i s těmi mezinárodními a dvoustrannými dohodami a závazky, respektujícími a nenarušujícími jejich **suverenitu**, suverenitu samosprávné republiky a suverenitu samosprávných (kolektivně činěných) rozhodnutí samosprávně (kolektivně) organizovaných občanů.

Jestliže kapitalistické státy dokázaly rozvrátit neostalinský socialismus pod heslem důsledného naplňování individuálních politických práv, není možné, aby samy nebyly schopné tato práva dodržovat. Taktéž není ani nadále možné, aby v zájmu svých občanů a naplňování jejich individuálních práv popíraly a porušovaly tato práva agresemi mimo svá území, válkami a zabíjením občanů jiných států. Spolu s tím ovšem není možné, aby občanům, kteří „už“ tuto lest a toto pokrytectví imperialismu prohlédli, bylo dovoleno masové porušování lidských práv chápat jako přirozený a nezměnitelný stav, vybízející a ospravedlňující násilí kohokoliv proti komukoliv, z jakéhokoliv důvodu. A tak se nebude moci divit nikdo např. tomu, že komunisté, proti kterým byly dříve kampaně o lidských právech vedeny, se stanou nejdůslednějšími prosazovateli a realizátory těchto práv, jistěže ovšem v míře nesnesitelné či nerealizovatelné v podmínkách kapitalismu a imperialismu. Neboť tak, jak není možné se vracet k metodám stalinismu (kdysi ovšem velmi účinným v mocenském souboji s kapitalismem a imperialismem), musí být i agresivní kapitalismus zbaven možnosti rozpoutávat ozbrojené konflikty a porušovat tak lidská práva kdekoliv. Sama tedy licoměrnost a pokrytectví, s jakým kapitalistické státy v době své ekonomické převahy vyrazily pod heslem dodržování individuálních lidských práv proti nedokonalému (tzv. reálnému) socialismu, se musí obrátit vůči nim samotným, jistěže velmi citelně na úkor kapitalistů (nikoliv pracujících občanů kapitalistických států) v době jejich globální ekonomické krize, způsobené nikoliv jen jejich kapitalisty a politiky, ale zajisté i sílícím vlivem neimperálně, sociálně či dokonce socialisticky založených států a jejich ekonomických a lidsko-právních svazků.

Jakkoliv je to možné jen prostřednictvím velmi lidnatých států, které se díky svému ekonomického růstu převyšujícímu ekonomické a vojenské možnosti svých protivníků dokážou spojenými silami této agresivitě a licoměrnosti postavit, nelze zapomenout na nutné vnitřní (tedy občanské, pracovní a produkční) kvality těchto společenství, zcela nutně založených na dosažení rovnováhy mezi občanskými právy individuálními a kolektivními, tedy i rovnovážného propojení jejich práv a povinností na základě širokého občanského spolurozhodování (a tím i občanské spoluzodpovědnosti) za podobu a vývoj celé společnosti.

Právě proto **Listina občanských práv a svobod nesmí být zvláštní částí či přílohou nové ústavy, ale její úvodní a integrální součástí.** Právě proto nová ústava nesmí začínat definicí státu, ale definicí kolektivních (a tím i individuálních) práv občana a jejich nadřazeností nad státem. Tedy kolektivních práv ve smyslu zcela konkrétních individuálních

pravomocí a spoluodpovědnosti jednoho každého občana za rozhodování o sobě samém, o místě svého zaměstnání a bydliště i o celém státě a jeho vývoji (tedy měnící se podobě, nezávislé na jakýchkoliv tlacích zvenčí). Čili i ve smyslu setření rozdílů mezi jeho právy a povinnostmi i zachování rovnováhy obou těchto složek jeho života jejich přemodulováním do podoby individuálních i kolektivně realizovatelných pravomocí, posilujících jeho odpovědnost za sebe i za společnost. Neboť jak je známo z marxismu: **svoboda není možná bez odpovědnosti**. Anebo ještě lépe: **neexistuje jiné svobody, než odpovědnosti jedince za druhé.** I z tohoto důvodu tedy nesmí nová ústava obsahovat odkazy na zákonné výjimky z těchto práv, a pokud už takové kvůli povaze samotného lidského života musí být, musí je už obsahovat sama, a to v jejich konkrétní podobě, aby dodatečně přijímanými (a proti jejímu smyslu znějícími zákony) ji nebylo možno činit ve formální, či nevymahatelný cár papíru, jak je činěno nyní. Taktéž všechna individuální práva občanů, nikoliv ve smyslu kolektivního spolurozhodování o státu, ale naopak **ve smyslu nemožnosti jakéhokoliv státního či kolektivního zasahování do těchto práv**, musí být v nové ústavě nejen zachována, ale také co nejvíce rozšířena a konkretizována. Kolektivní samosprávné orgány nejenže nemohou mít pravomoci tato individuální práva jakkoliv omezovat, ale naopak musí být na všech úrovních a ve všech sférách státu jejich účinnými a transparentními **garanty a kontrolory** jejich dodržování. Stejně tak v takové ústavě musí být zaručena **právní rovnost všech forem vlastnictví**, která ovšem **nesmí jednotlivcům ani kolektivním orgánům brání**t v prosazování a rozvoji takových forem vlastnictví výrobních prostředků, které budou nejlépe uspokojovat přání a potřeby občanů a rozvoj celého národního hospodářství, a to (pochopitelně) včetně forem vlastnictví dosud upozaďovaných nebo nepoznaných (participačních a samosprávných).

Vším výše uvedeným nesmí být dotčeny jakékoliv závazky státu vůči mezinárodním garancím lidských práv i vůči závazkům jiným, které by se nedostaly do rozporu se zněním nové ústavy. Zároveň nedílnou a neodvolatelnou součástí ústavy musí být **články o ochraně míru a trestnosti jakékoliv propagace války, minimálně podle vzoru zákona z roku 1950.**

Jakákoliv ustanovení o lidských a občanských právech v nové ústavě by byla neúčinná, pokud by nebyla doplněna **články o samosprávném společenském zřízení a samosprávných kolektivních orgánech na všech stupních a ve všech sférách společnosti**, nikoliv ovšem na principech demokratického centralismu (tak jako v období tzv. reálného socialismu), ale na principech samosprávného centralismu), přičemž nejdůležitějším ustanovením musí být definice **totální nadřazenosti samosprávné zastupitelské moci nad mocí výkonnou a o reálné odvolatelnosti všech volených funkcionářů.**

Konečně je nezbytně nutné, aby všechny články nové ústavy **napomáhaly rozvoji** takových **výrobních vztahů** (a tím i vztahů občanských, společenských a politických), které by nebyly brzdou, ale naopak urychlovačem všestranného rozvoje pro společnost zcela nezbytných a potřebných výrobních sil, které by tedy napomáhaly souběžnému a vyrovnanému plánovitému vývoji a rozvoji výrobních sil i výrobních vztahů a zabezpečovaly trvalou pozornost odborníků, zaměstnanců i občanské veřejnosti této problematice.

Všechny výše uvedené závěry a potřeby nejsou vyfantazírované nebo samoúčelné, ale vyplývají z poznání, že **k návratu ke kapitalismu jsme se dopracovali skrze polovičatosti socialismu minulého: tzv. reálný socialismus tedy neskončil na tom, čeho bylo ve prospěch pracujících dosaženo, ale na tom, čeho v jejich prospěch dosaženo nebylo!** A čeho tedy mohli poměrně pohodlně využít podvodníci, kteří ho nutně potřebovali zničit, aby se mohli z výsledku práce všech obohatit a pod heslem jakési věčné nedotknutelnosti této krádeže vyhlásit a stát se garanty systému nového (resp. starého), totiž především „zase“ svého, pochopitelně posvěceného ústavou, těmto zájmům vyhovující.

Čelem vzad, neboli čelem k masám

Čtenáře jistě překvapí, kolik chyb se na cestě k socialismu podařilo vedení KSČ udělat, zejména s ohledem na údajně pevnou a neochvějnou marxisticko-leninskou linii, která měla být zárukou neomylnosti. Rozhodně se však KSČ i v tomto procesu poznávání a naplňování všeho dosud v minulosti nevyzkoušeného podařilo dopustit méně chyb, než jakých by se za celou dobu let 1948 až 1989 býval dopustil „zkušený“ a na nepříliš vábnou minulost navazující buržoazní režim. Už jenom kolika hospodářských krizí se podařilo naše občany v tomto období uchránit a kolika tragédiím se podařilo zabránit v důsledku toho, že lidé za socialismu nepoznali nezaměstnanost! Polistopadová tragická politická, morální i ekonomická praxe a bilance je toho všeho jasným důkazem. A jistěže by KSČ učinila chyb nepoměrně méně, kdyby se slepě neřídila „zkušenostmi“ a vzorem stalinského Sovětského svazu a kdyby tedy více dbala jak autentických závěrů skutečných zakladatelů marxismu a leninismu, tak i rozboru neomylného působení dialektických zákonů ve specifických podmínkách tzv. reálného socialismu.

Částečný odklon od marxismu-leninismu si tak v letech 1948 až 1989 vyžádal nezbytnou, nicméně ostudnou a osudnou daň: nutné užití až plánované **budování pokrytectví**, onu hru na hodnou KSČ a diktaturu proletariátu, jakoby uznávajícího její věčnou vedoucí úlohu. Jestliže se mnohdy nejednalo o rozpor mezi slovy a činy, zcela jistě toto pokrytectví překrývalo rozpor mezi teorií Marxe a Lenina a praxí tzv. reálného socialismu. Nemarxistické postupy (prohlašované za marxismus) se tak staly – doslova a do písmene – jednou velkou **znárodněnou továrnou na výrobu antikomunismu**.

Je tak příznačné a zákonité, že ani po roce 1989 nenastal konečně návrat ke kořenům této teorie, ale naopak: spolu s odporem ke státní ideologii, která byla zavržena proto, že po právu byla označena za jednoho z viníků toho všeho, nejen ve společnosti (jako celku), ale také v levici samé (dílem z neznalosti, dílem z falešného přesvědčení, že tomu už není třeba) vznikla velká nedůvěra k myšlenkám a závěrům Marxe a Lenina, jakoby to snad byli právě oni, kteří způsobili všechny ty následné odklony od sebe sama. A tak, jako už nesčíslněkrát v české historii, bylo s vaničkou vylito i dítě. A tak všichni, kteří se chtěli obejít bez ideologie i bez děl klasiků vyrazili „osvobozeni“ odvážně vpřed, aby znovu, pracně a opožděně začali přicházet na to, co už bylo kdysi dávno napsáno (a dosud nerealizováno), mnozí jiní však, aby jim bylo souzeno právě kvůli tomu znovu tápat v kapitalismu a spolu s ním **znovu dělat staré chyby**.

Tak jako Nikita Sergejevič Chruščov udělal chybu, že s odsouzením Stalinova kultu osobnosti (který ovšem byl kultem vytvářeným všemi okolo Stalina více než Stalinem samým) neodsoudil **stalinismus jako specifický státní systém** deformovaný na základě renegátsky deformovaného učení Lenina, tak dnešní kritici stalinismu vylévají s vaničkou (Stalinem) i dítě (Lenina) a obracejí se jen a pouze k Marxovi v bláhové naději, že pouhý **marxovský rozbor kapitalismu** a jeho kritika zapříčiní jeho pád bez toho, že by se v něčem v otázce revoluce a budoucího budování státu mohli ZCELA obejít bez Lenina. Neboť nejde o to následovat ty myšlenky Lenina, které už byly (lhostejno, jakým způsobem) realizovány, ale vzít v úvahu ty, které nebyly (na škodu věci) realizovány správně nebo s jejichž realizací počítal Lenin až v budoucnosti. Zatímco se konečně levicí opuštěného stalinismu s úspěchem ujala pravice (nejvíce reprezentovaná Občanskou demokratickou stranou), aby pomocí privatizace vytvořila znovu třídu kapitalistů a tak obnovila třídnost a třídní boj proti všem poctivě pracujícím, formálně to ve svém názvu maskujíc občanstvím a demokracií, zůstala v mnohém levice zbytečně bezradná.

Za takového stavu ovšem komunistům nezbývá nic většího a pozitivnějšího, než aby si uvědomili, že **KSČM vznikla nikoliv kvůli tomu, co bylo ztraceno, ale kvůli tomu, co nebylo dosud vinou stalinismu realizováno!** Čeští komunisté, a to i přes ztrátu sekretariátů, příspěvků svých členů „vrácených lidu“ (ve skutečnosti prohospodařených státem) a masový

odliv nespolehlivých členů, totiž **dokázali spořádaně a takticky ustoupit, aby se pro budoucnost mohli zachovat a tak se zachovat i pro myšlenku socialismu a komunismu**. Tak se jednotně zachovali jako strana, která se sice dopustila závažných chyb, ale která – lhostejno, zda v jejich rámci nebo mimo něj – vždy cílevědomě (tudíž objektivně) pracovala více ve prospěch pracujících než ve prospěch svůj a která tento cíl neztratila ze svého zřetele ani po mocenské porážce, čímž si zachovala nejen právo na svou existenci na české politické scéně, ale i své historické poslání potřebné k probojovávání potřeb námezdně pracujících a v tomto smyslu i právo k dalšímu, na základě analýzy minulosti poučenějšímu, směřování k ideálu beztřídní společnosti.

Čeští komunisté tak splnili Leninova slova nejen o tom, že „nejsou však ztraceni (a s největší pravděpodobností nebudou ztraceni) ti komunisté, kteří nepropadnou ani iluzím, ani malomyslnosti, ale zachovají si natolik silný a pružný organismus, aby mohli při plnění svého nesmírně těžkého úkolu znovu „začít od začátku“ [890]), ale dosud s úspěchem plní i jeho slova o tom, že „proto jsme dnes v situaci, kdy musíme stále ještě ustupovat, abychom mohli v budoucnu konečně přejít do útoku.“ [891]) Tuto myšlenku Lenin odvodil z francouzského přísloví, které autenticky zní: „Je třeba ustoupit, aby se mohlo lépe skočit“ [892]). Je proto mít na paměti, že ústup (nikoliv z mocenských pozic, ale od Marxových a Leninových poznatků) nemůže být věčný a že den za dnem se blíží onen okamžik, kdy bude třeba znovu přejít do útoku na nesprávně (tedy kapitalisticky a neoliberálně) postavené základy české státnosti. Jistěže ovšem jen za předpokladu, že si KSČM dokáže vzít k srdci i další Leninova slova o tom, že „porážka není tak nebezpečná jako strach porážku přiznat a vyvodit z ní všechny důsledky“ [893]).

Zejména u nestranické veřejnosti může být (lhostejno, zda vlivem propagandy předlistopadové či dnešní) zakódován dojem, že marxismus a leninismus (popř. i marxismus-leninismus) je všechno to, co existovalo v Československu v letech 1948 až 1989, že tedy už není nic, čím by tyto ideové směry mohly oslovit společnost budoucnosti nebo jí být užitečné. **Opak je pravdou**. Vlivem deformací a polovičatostí z dob tzv. reálného socialismu **čeká převážná část díla klasiků teprve na uskutečnění** – jistěže ovšem v nových společenských podmínkách.

Poprvé **v oblasti občanské**, neboť znovu naléhavě žádá, aby si lidé vládli sami a bezprostředně, tedy prostřednictvím občanských a zaměstnaneckých samospráv na všech úrovních a ve všech sférách společnosti (a tím pochopitelně, aby většinový a zcela reálný vliv na chod celého státu a celé společnosti měli občané, pro které zůstalo jejich zaměstnání jediným zdrojem jejich životních příjmů).

Podruhé **v oblasti státoprávní**, neboť žádá, aby moc pracujících byla na všech stupních řízení státu a společnosti nedělitelná (tedy aby i na nejvyšším stupni moci byla institucionálně sloučena moc zákonodárná a výkonná) a občanům odpovědná (odvolatelná).

Potřetí **v oblasti ekonomické a sociální**, neboť žádá, aby všechny formy vlastnictví sloužily občanům stejně a nevykořisťovaly námezdně pracující (což nemá být do budoucnosti posuzováno jakoukoli vítěznou politickou stranou, ale jen a jen těmi, kteří jsou nuceni se s důsledky takových forem vlastnictví bezprostředně potýkat). V rámci toho se logicky nabízí to, co bylo v době socialismu nejprve likvidováno a posléze dlouhodobě opomíjeno: vytvoření samosprávných orgánů zaměstnanců na jejich pracovištích, s kontrolními, rámcově direktivními a vlastnickými právy.

Počtvrté **v oblasti politické**, neboť žádá, aby přirozeně ničím jiným než vlastními nezaslouženými privilegii nezdůvodněná diktatura politických stran ustoupila potřebné diktatuře občanů (neboli aby si lidé mohli sestavovat a volit i jiné kandidátní listiny, než jim jednostranně vnucované kandidátní listiny politických stran).

Popáté **v oblasti ústavní**, neboť žádá, aby občanům nepřátelská ústava buržoazního státu byla (lhostejno, zda evolučně či revolučně) nahrazena ústavou důsledně samosprávně

organizované společnosti, tedy ústavou samosprávného společenského zřízení, překonávající jak dědictví tzv. reálného socialismu (vlády jedné strany), tak i dědictví obnoveného kapitalistického zřízení (vlády více stran, realizujících svou existenci nikoliv podle vůle občanů, ale podle vůle kapitálu, přispívajícího na jejich činnost).

Namítne-li kdokoliv, že i bez ohledu na neexistenci ústavou zaručené vedoucí úlohy komunistické strany a bez ohledu na neexistující dominanci státního vlastnictví půjde o socialismus, pak nechť mu není odporováno. Ano, **půjde tentokrát o socialismus svou povahou samosprávný**. A proč, zeptá se znovu nechápající pravičák. Protože se pomalu blíží doba, kdy samosprávná demokracie nahradí přežilou demokracii parlamentní, stále více neschopnou si poradit s hromadícími se rozpory a problémy, stejně tak, jako ona kdysi nahrazovala zdiskreditované královské a císařské režimy staré Evropy. A také proto, že zcela nutně organizačně efektivním způsobem a opět podle vůle pracujících bude nutno povznést národní hospodářství ne ve prospěch elit, ale na úroveň, která by vedla k likvidaci nezaměstnanosti, bezdomovectví, sociálních tragédií, korupce a opět pracujícím zajistila sociální a zaměstnanecké jistoty, rozvoj tradic domácí výroby a obnovila jejich hrdost na sebe, ve své schopnosti i na dobrý zvuk České samosprávné republiky ve světě.

A také na její mezinárodně politickou stabilitu, neboť - jak nás o tom stále důtklivěji poučují akce USA a dalších jeho pomahačů - výše formulovanou společnost lze vybudovat **jen s plným respektováním** Charty OSN a z členství v OSN vyplývajících mezistátních závazků i plným respektováním práv národních a národnostních ve vlastním státě i jinde, což se neobejde (ve smyslu účinné obrany proti destabilizacím vnitřních poměrů států až po pokusy odtrhovat od nich území po vzoru Kosova a měnit jejich dosud mezinárodně garantované hranice) ani bez instalace samospráv etnických, na jedné straně nenárokujících si zánik nebo rozdělení států či změnu jejich hranic, ale o to lépe uplatňujících v hranicích těchto států a na celém jejich území samosprávu menšin, lhostejno, zda koncentrovaných do určité oblasti nebo roztroušených po celém území většinového národa (a stejně tak umožňujících uplatňovat tuto etnickou samosprávu i většinovému národu v těch místech, kde se z jakýchkoliv historických i jiných důvodu ve "svém" vlastním státě ocitl v menšině).

Česká republika se nachází na strategicky nejvýhodnějším a zároveň nejnebezpečnějším místě Evropy - v jejím středu. V praxi to znamená, že mysl českých lidí je obohacována, ale i zatěžována a zužována vlivy a myšlenkami (dobrými i špatnými) ze všech koutů Evropy. To u občanů zvyšuje už beztak dost velké psychické napětí a zmatek, ale i odpovědnost k sobě samým, ke svým rodinám, ale i k osudu a vývoji celé republiky; tím více jsou podněcováni k hledání optimálního směřování do budoucnosti. Při různých povahových přednostech i poklescích českého národa to znamená jediné: nechceme-li se stát sluhy cizích zájmů a třeba se i v zájmu těchto zájmů pozabíjet, musíme projevit větší cit a toleranci k druhým, ke všem složkám lidských, občanských, politických, ale i hospodářských a sociálních práv. Musíme tedy na svém území vyřešit včas a daleko lépe to, co se možná nedaří jinde a co nás proto ohrožuje zvenčí. Musíme tedy přes odpor egoistů najít efektivní, to jest solidární a tudíž samosprávně demokratický způsob a systém k vzájemné spolupráci a přirozené jednotě. Jestliže je nám odporné cokoliv z naší historie, co v minulosti vedlo k porušování našich společných zájmů a práv, nepodaří se nám to překonat efektivně jinak, než na bázi společného rozhodování a společné práce, tedy na základě samosprávného kolektivního rozhodování a posuzování stavu věcí. Opak je spolehlivou cestou k násilí a tím i k záhubě vlastní občanské cti, k eskalaci po generace živené nenávisti, ke kopání hlubokých příkopů, jak jsme svědky tohoto rozeštvávání v mnoha místech současného světa. I v tomto ohledu vlastní uvážlivosti, demokratičnosti, sociálního i národnostního, vlasteneckého i internacionálního cítění jsme byli v minulosti mnohým horkokrevným národům vzorem, a na tomto nejen marxistickém a leninském, ale i masarykovském a husitském smyslu našich dějin musíme vytrvat.

Protože je tedy třeba znovu uvažovat o socialismu ve smyslu spolurozhodování všech občanů o osudu a směřování společného státu (nikoliv tedy tak, jako do Listopadu 1989), je nutno si položit i takovouto otázku: **Co je vůbec na socialismu trvale – tedy historicky – hodnotného?**

Za prvé: překonává kapitalismus, je jeho jedinou alternativou!

Za druhé: slouží pracujícím (je tak třeba vždy počítat se vším, co historicky získali svým bojem a prací a co bylo pro ně uděláno!).

Za třetí: vychází z moci pracujících, umožňuje ji. Za čtvrté: je kvalitní tou měrou, jakou realizuje moc pracujících.

Za páté: Je kvalitní i tou měrou, jak úspěšně spěje ke komunismu, a to lhostejno, zda s odporem či s přispěním antikomunistů.

Antikomunisté mají specifický ideologický, a tím i lidský problém: žádají, aby komunisté nejen pro své chyby, ale proto, že jsou komunisté, byli vymazáni z tohoto světa nebo aby se staly antikomunisty. Neuvědomují si však, že k tomu, aby komunisté mohli odčinit své chyby, musí dostat opakovaně příležitost prosadit celospolečenský systém, který je nebude obsahovat. Tak se antikomunisté v průběhu historického vývoje vypracovali mezi nucené přátele komunistů: svou bdělou, doslova paranoidní kritikou způsobují, že se komunisté snaží být stále lepší, demokratičtější, pochopitelně ve zcela jiném smyslu a vyznění, než by si sami antikomunisté přáli. Tato zvláštní vlastnost antikomunismu je dána tím, že se antikomunisté vesměs rekrutují z egoistů, jimž je (i kdyby to stokrát zakrývali celospolečenskými zájmy) jejich prospěch bližší než zájmy celku. Proto skutečné chyby celku jim začnou vadit dříve, než si je schopen uvědomit celek. Proto jsou mylné základy, na kterých je vystaven celek, schopni odhalit a pranýřovat (zdánlivě paradoxně) dříve než lidé myslící v zájmu celku, prosociálně, kolektivně. Hýčkejme si je proto, ale nezapomeňme, že řešení, která k odstranění těchto jimi správně odhalených chyb navrhují, jsou chybná: neodpovídají totiž zájmům celku, ale zase jen jim. Proto jejich kritika zcela konkrétních věcí, které jim vadí, bývá ostrá, nekompromisní, okřikující, plná citových vzplanutí až urážející, ale to jen proto, aby co nejrychleji dosáhli svých egoistických cílů a kolektiv nesouhlasících odsoudili k věčnému mlčení a pokoře.

Ale i za takového stavu věcí je komunista pro antikomunistu velmi potřebný: jako terč, do kterého se může bez ustání strefovat, když jemu osobně, v jeho individuálních zájmech, něco nevyjde. Bez něho by nebyl sám sebou, cosi by mu chybělo, nemohl by se společensky realizovat. Při neexistenci komunistů by mu pak nezbylo nic jiného (jak se mnohdy a mnohde i děje) podezřívat a obviňovat z komunismu jiné levicové proudy, bez nich i politický střed a vůbec jakýkoli myslitelný společenský (pro antikomunistu vždy utopický) pokrok. Což se stalo i důležitým vzkazem pro KSČM: že totiž měnit název komunistické strany na něco jiného by i z tohoto hlediska bylo zbytečným a zcela jistě kontraproduktivním činem.

Ryba tak vždy páchne od hlavy! To národu ve středu Evropy, po staletí zmítaného ze všech stran mocenskými zájmy, který má z toho důvodu v sobě zakódovaný odpor ke všem vrchnostem, není třeba nijak zvlášť vysvětlovat. Vždyť všechny vývojové chyby a tím i potíže „těm dole“ způsobují odjakživa „ti nahoře“ – ti, kteří, ač nejlépe informovaní a ač v daný okamžik vždy všechno nejlépe vědoucí, dělají fatální chyby, zatímco pracující lid je určen jen k tomu, aby za každého režimu a za všech okolností poctivě pracoval, držel hubu a dodržoval zákony, popř. aby svými oběťmi napravoval to, co ti všeho schopní a údajně všeho znalí nahoře způsobili. Ale není možné se na to donekonečna vymlouvat. Vždyť izraelský diplomat Abba Eban kdysi tak výstižně prohlásil: **„Historie nás učí, že lidé a národy se chovají moudře teprve tehdy, když vyčerpali všechny ostatní možnosti.“** To je jistě smutné poznání, vyplývající právě z toho, že lidé jsou (v rámci momentálního uspokojení pocitu sebezáchovy) vždy opakovaně (a opakovaně stejně chybně) připraveni upřednostňovat své momentální zájmy před společnými zájmy dlouhodobými. Ale i poznání optimistické, že

pokud vyčerpali tyto možnosti a přesto pocit osobní ohroženosti nepřekonali, jsou teprve (ale přece: nikdy není pozdě) nuceni přemýšlet v potřebné hloubce a šířce souvislostí – tedy i optimistické poznání proto, že v konečném důsledku tohoto chování nelze pokrok nikdy trvale zastavit.
Je proto vždy i z tohoto důvodu nutno za všech okolností usilovat o tvorbu takového společenského zřízení, v němž pracující lid získá co nejvíce pravomocí pro sebe i odpovědnosti za sebe i za své zástupce v řídících a rozhodovacích centrech státu, jimž dal tolik důvěry a takovou míru vlastní vůle a vlastních pravomocí, aby je byl i schopen odvolat z jejich funkcí, pokud jejich důvěru zklamou. Vývoj už dospěl tak daleko, že už nelze spoléhat na osvíceného panovníka, na vládu silné ruky ani na stranu, která si nechá nadávat výměnou za neochotu občanů brát odpovědnost za celek a za znalost společenských zákonitostí.

Ohlédneme-li se nazpět, nestačíme se divit, kolik závažných, ba přímo chyb zásadních a tudíž neodpustitelných bylo při budování socialismu zrealizováno. Až se při tom vtírá otázka, jak je vůbec možné, že pod náporem těchto chyb nebyl tzv. reálný socialismus svržen dříve než v listopadu 1989. Ale je třeba i pochopit, že kromě jiného byla KSČ též dobovým odrazem charakterových předností i záporů vlastního národa, z něhož své členy čerpala. A zároveň, že srovnáme-li socialistickou minulost s obnovenou kapitalistickou realitou, i ten, který je neznalý politiky, musí uznat, že chyby socialismu jsou ničím v porovnání s tím, co za problémy pracujícím občanům připravily nekomunistické, pravicové strany a vlády. Že finanční tlak na existenci člověka je dnes fatálnější, nekompromisnější a nepříjemnější, než bývalý tlak ideologický, že také negativně zasahuje mnohem více pracujících občanů než ideologický, který se soustřeďoval jen na zjevný odpor nesouhlasících. A pohlédneme-li do budoucnosti, teprve vidíme, co KSČ vykonala, na čem se dá stavět, a jak vše, co zanedbala, čeká teprve na uskutečnění, aby to přineslo tak dlouho očekávaný prospěch všem pracujícím. Uvážíme-li, že každá krize je způsobena hloupostí všech lidí, kteří ji svou asociálností (egoismem) dopustí, pak tzv. reálný socialismus vysoko čněl nad kapitalismem, neboť krizí prožil mnohem méně než kapitalismus, jakkoliv byl kapitalistickým tlakům a krizím sám vystaven.

Tzv. zápory českého národa, vyplývající z přesvědčení mnohých, že zabezpečení vlastních individuálních cílů má přednost před zájmy ostatních lidí, sice vedou ke společenské lhostejnosti a ignoraci jiných názorů a zájmů, ale ztrácejí na prioritě v okamžiku, kdy většina takto individuálně smýšlejících lidí dospěje ke zjištění, že toto přednostní zabezpečení vlastních zájmů není možné bez pomoci a přičinění všech těch, kteří se vinou těch nejagresivnějších egoistů a systému, umožňujícímu jim toto kořistění, dostali do stejných potíží jako oni.

Pak teprve přestává platit stigma českého národa, postavené na tom, že „sytý hladovému nevěří“. Pak teprve nabývá na významu zapomenutá lidská solidarita a sociální cítění s trpícími, na kterou bývá český národ tak hrdý jako na svou národní, už od dob husitství lidmi práce pracně formovanou, egoismem generací soustavně znejišťovanou a deformovanou, nicméně nabytými životními zkušenosti znovu po generace potvrzovanou specifiku. Čili „pravdu“, která vždy „vítězí“ (aniž by ovšem nikdy nezvítězila na 100 procent). Kromě vědomí, že česká otázka je tak především otázkou sociální, je třeba si uvědomit, že svou specifickou povahou uprostřed Evropy (ovlivňovanou ze všech stran) si žádá, aby na ní bylo úspěšně odpovídáno bez přehnaných a životu nebezpečných akcí a reakcí, tedy vždy bez použití zbytečného, tedy neadekvátního násilí, které (je-li ho skutečně užito), zbytečně (a někdy i fatálně) v očích českého člověka jemu tolik vlastní sociální myšlenku kompromituje a znehodnocuje.

Svou váhavostí a rozpolceností, taktéž rozporností svých zájmů a potřeb setrvává český národ dál na rozcestí smyslu své existence uprostřed Evropy, na rozcestí svých

nesnadných (proto na události bohatých), kladně i záporně ovlivňovaných dějin. Ale zcela zákonitě se opět (právě pro tuto jeho stále trvající dějinnou rozpolcenost či polovičatost) blíží doba, kdy bude muset znovu volit mezi pravdou a lží, individuálním sobectvím a kolektivní solidaritou, majetnickými choutkami a sociální solidaritou, lhostejností a pracovní aktivitou, nezodpovědností a odpovědností, všehoschopným a přesto nekonstruktivním fanatismem a schopností konstruktivní domluvy, bezzásadovostí a zásadovostí, leností přemýšlet do hloubky i do šířky o věcech veřejných a schopností dostát potřebám a požadavkům doby.

Často se to zjednodušuje poznatkem, že národ je ve skutečnosti rozpolcen na dva, které si nemohou rozumět: na pravici a levici. Určitou míru egoismu i prosociálního chování (kromě asociálů) však mají v sobě všichni, takže mnohdy bojová linie prochází přímo našimi nitry. Kdyby to ovšem mělo záporné důsledky jen pro nás, a nikoliv pro jiné! Někdo je více egoista a více touží po nadbytku (tím raději volí pravici), někdo má více ohled na dostatek pro všechny, na sociální potřeby svých spoluobčanů i celé společnosti (tím více inklinuje k levici). Ale tak jako tak, lhostejno, zdali je to bohatý člověk nebo chudák (někdy obojí splývá v totéž), pokrokovou silou může být jen člověk práce. Proto je a bude stále platná tato stará výzva z počátku 20. století: „Lide dělný, probuď se a poznej sílu svojí! Pokud tvoje páže chce, všechny stroje stojí.“ Historie totiž není jenom o poučení se z minulých chyb, abychom je už nikdy neopakovali, ale také o připomenutí toho, co pominulo neprávem, neboť nám to chybí, jelikož jsme to jako potřebné dosud nenašli ani v přítomnosti, ani ve svých představách o budoucnosti.

Čtvrtstoletí poté: cestou účelové kolaborace a manipulace bez aktivní vize a možnosti změn, nebo aktivní občanské sebereflexe, sebeobrany a odporu?

Jak je 25 let po Listopadu? Někteří si jím splnili své individuální (někdy i notně puberťácké) sny. Zároveň tím zabili sny těm ostatním. Za socialismu se cítili být méněcennými, poté si oddychli, že vylezli z kanálu vlastní méněcennosti. Nyní se opájí důležitostí vlastního ega a za nic na světě by nepřipustili, aby nastavili této své póze a masce zrcadlo a aby se vžili do situace, starostí a myšlení těch druhých. Tak se stane, že přes svou každodenní kolaboraci se sdělovacími prostředky, které jsou schopné vykreslit kterýkoliv jejich poklesek jako zajímavý a poučný čin jejich hrdinské sebestřednosti, upadnou přirozenou generační výměnou a svým odchodem do nicoty do budoucího zapomenutí. Nebylo proto vůbec třeba, aby se činili tak skvělými na účet skromné práce jiných. Stačilo si jen vzít příklad z velikánů české historie, kteří svým dílem posloužili více druhým, než sami sobě. A to, i kdyby bylo sebevíc poučné, jako i někdy zábavné (přesto už přece jen velmi únavné) sledovat veškerou tuto armádu sebestředných povýšenců a komediantů pro opětné uvědomění si nenahraditelných kvalit tzv. obyčejného pracujícího člověka. Neboť tomuto pracujícímu člověku, příliš zhýčkanému pohodlím socialismu, muselo být znovu zásadním způsobem připomenuto, „že nic na tomto světě není zadarmo“. Bylo tedy nutno dát pracujícímu tuto dějinnou lekci, aby konečně na vlastní kůži poznal a i bez klasiků marxismu a leninismu (které si z přirozené své zlenivělosti či přezíravosti vůči ideologii či psanému slovu také opomněl přečíst) si uvědomil, zač je toho loket, když dá důvěru svým novým chlebodárcům… Tak si jen klidně dřete na tzv. své živitele, bez kterých jste se klidně mohli obejít, kdybyste jim lehkovážně nesvěřili své továrny, svůj díl odpovědnosti za sebe samé – majetek, výrobní prostředky a politickou moc, tedy vše to, co jste mohli dodnes držet reálně v rukou, a to i bez komunistické strany, kdybyste přemýšleli nad povahou státní a ekonomické moci více než nad svými sny o vlastní plnější peněžence či ledničce! Klidně si domýšlivě setrvávejte v přesvědčení, že jste konečně svobodní, když už nemusíte poslouchat nudné zprávy o sjezdových výsledcích nebo se účastnit „dobrovolně povinných“ oslav Prvního máje

a akcí Z, zatímco jiní (vychytralejší ještě více než vy sami) s vámi cvičí jako s pimprlaty a spokojeně (na účet tohoto vašeho vlastního poblouznění) žijí z vaší práce!

25 let po Listopadu tak, vyjádřeno slovy Velkého mystifikátora, naše země **opět nevzkvétá**! Tentokrát z toho nelze vinit komunisty, ale všechny, kteří k tomu svým aktivním chrapounstvím i poníženeckou kolaborací napomohli. Neboť ona vzkvétá, „kupodivu“ (jaký to pozdní objev Marxe a Lenina sveřepě odmítajících hlupáků) jen pro ty, kteří nás všechny opájejí lží, **že si žijeme nejlépe v celé historii českého národa** (inu, podle sebe soudím tebe), tedy jen pro ty, kteří z důvodu zákazu podněcování k třídnímu boji a vůbec zákazu určeného všem občanům uvědomovat si třídní podstatu tohoto jevu, naopak tento třídní boj už před čtvrtstoletím sami proti svým spoluobčanům zahájili, aby se po jejich poddajných hřbetech vyšplhali až na vrchol své **údajné kapitálové, politické a společenské nepostradatelnosti**. Tak si tedy vyložili onu ideu svobody jako ideu **své vlastní svobody na úkor druhých**, nikoliv svobody v jediné její myslitelné podobě, totiž **svobody jako odpovědnosti za druhé**! A tak se nelze divit, že za jejich farizejského kormidelnictví dosáhla republika ústavního dna, čili popření sebe sama, když sami její poslanci místo toho, aby se, jak jim to nařizuje 25. a 26. článek Ústavy ČR, zabývali otázkou, **co je to spravedlivá odměna za práci**, dali přednost otázce, zda sami sobě mají zvýšit platy o 3,14 až 26%, tedy o částku, která se pro mnoho občanů stala **limitem prostého přežití**.

A tak po 25 letech od Listopadu 1989 „máme nejvyšší nezaměstnanost v historii. Více než milión občanů je na, nebo pod hranicí chudoby. Občané jsou stále více zadlužení a většina z nich žije od výplaty k výplatě. Rozdíly mezi nízkými a vysokými mzdami se stále zvětšují. Dvě třetiny zaměstnanců mají menší mzdu proti průměru. Stále větší počet profesí je mzdově pod průměrem. (…) Od prvního ledna 2015 má být hrubá minimální mzda 9,2 tis. Kč. Aktuálně zveřejněná studie Multikulturního centra v Praze upozornila na smutnou skutečnost, že minimální mzda je v ČR tak nízká, že i rodiny, ve kterých pracují oba rodiče, mohou být v hmotné nouzi.“ [894]) Náklady na bydlení se z dřívějších 10% všech výdajů domácností (v průměru) vyšplhaly u velkého počtu domácností zaměstnanců a důchodců „na 50 i více procent“ [895]). Na straně druhé se mezi 1867 dolarových miliardářů na celém světě „svou poctivou prací“ propracovali i tři Češi a v České republice za rok 2013 „přiznalo příjmy přesahující 1,24 mil. Kč celkem 55 103 lidí“ [896]).

Opět to lze hodnotit jako tu nejsprávnější ránu mezi oči těm, kteří v Listopadu 1989 vytýkali komunistickým funkcionářům a ředitelům státních podniků vyšší platy, stranické benefity, výlety po podnikových oslavách ve služebních volhách a tatrách, vily a uzavřené rekreační objekty. Jistěže: nebylo na tom nic komunistického, tudíž pryč se socialismem, lhostejno jakým! Jedině toto totální zastření mysli mohlo hlupákům zamezit **včas si uvědomit**, že jedině kapitalismus dokáže takovéto panské chování rozhojnit do rozměrů zcela obludných, čili nesnesitelných, nikoliv už oněch úsměvných poloh bezstarostného pochechtávání pracujících na Letenské pláni. Nemohlo být „zákonitější“ a „pádnější“ odpovědi všem, kteří naivně uvěřili, že k prosperitě a bohatství se lze dobrat poctivou prací a že svěřením vlastních pravomocí a vlastní odpovědnosti do rukou těch „nejodpovědnějších“ podvodníků se dál už nebudou muset o nic starat a brát za něco vlastní odpovědnost! V podobě kapitalismu předešlých 25 let nemohlo být spravedlivější odměny i těm, kteří ani po této době stále nechápou, že ještě většími škůdci než jimi zvolení (ale prakticky neodvolatelní) politici jsou pro tuto zemi jejich opravdu mnohdy „velmi zdatní“ chlebodárci, naoko se sice pyšnící svou svobodou a vlastenectvím, ale ve skutečnosti vazalsky plnící úkoly cizího kapitálu, převádějící zisky z práce českých mozků a rukou (z Česka, které máme tak všichni rádi) do cizích bank. Nemůže být většího výsměchu českému hurá-nacionalismu („kdo neskáče, není Čech“) než toto ponížení, které se výše postavení státní úředníci přelepovat stále odpadávající e-samolepkou „žijem si jak na zámku, ať to trvá věčně“.

Poté, co byla jako největší hnus zrušena výuka marxismu-leninismu, je převážná část národa zmatena a sedá na lep nejen každodenním lžím šířených z „veřejno-právních“ médií (a ještě si za tyto lži musí zaplatit), ale i nejrůznějším spikleneckým teoriím, zástupným nacionalistickým vášním, těžko skrývaným fašistickým pohnutkám, mystériím i hromadným kostelním mystifikacím. Pokud by to neohrožovalo samu podstatu demokracie republikánského typu uprostřed Evropy i základ soudržnosti a rozumnosti, tedy především mírové existence českého národa, dalo by se nad tím mávnout rukou s poznámkami typu „komu není dáno shůry, v apatyce nekoupí“ nebo „kdo chce kam, pomozme mu tam“. Nemá-li opět pracující většina národa doplatit na egoismus mocných a bohatých, vždy schopných utéci z rozpoutaného pekla do daňových rájů, je třeba se alespoň dovolávat jeho historických znalostí, každodenních zkušeností a opatrného racionálního myšlení. Neboť před nezodpovědně rozpoutaným globálním zlem už nebude moci se nikam ukrýt; staré kryty CO byly zrušeny, zesměšněny či zprivatizovány, přičemž nový podzemní úkryt kdesi nad Berounkou je určen výhradně pro podnikatelské špičky a jejich cennosti. Co tedy zbývá pracující většině národa? Tak jako vždy: **práce**! Tedy téměř absolutní **provázanost a vzájemná závislost jedněch na druhých ve stávajících a na dané úrovní se vyvíjejících pracovních, výrobních, ekonomických, finančních vztazích, z nichž nelze nikam uniknout** jinak než jejich postupnou (evoluční) či náhlou (revoluční) změnou, čili přenastavením všech těchto vztahů a vazeb, jistěže užitečnějším a spravedlivějším pro většinu pracujících i dosud nezaměstnaných, nikoliv tedy tak, jak si někteří lenoši a vychytralci stále ještě myslí, tedy vzájemným okrádáním a oblbováním. Tedy společnou a celospolečenskou změnou dosud pro většinu občanů nevýhodně nastavených pravidel těchto vztahů vlastnických, rozhodovacích apod. (ostatně tak, jako kdykoliv předtím v minulosti: v roce 1848, 1948 či 1989).

Zatímco převážná část národa i po 25 letech podléhá mediálně dovedně posilované iluzi individuální svobody a bezpečnosti za hradbami nashromážděného majetku, černých brýlí i černých skel levných ojetin i drahých vozů, v kapucích, skrytá při zrychlené chůzi postranními uličkami, za vzrostlými stromy navzájem oddělovaných zahrad, za bezpečnostními zámky bytů, útěky na dovolené v exotických destinacích, v anonymitě podivných známostí na internetu, ve vypočítavých přátelství s individuálními účty, bez manželských svazků a odpovědnosti k dětem, v pěstování ranařství i opatřování legálně i nelegálně držených zbraní, jakož i v alkoholovém a drogovém zapomnění, je zcela jasné, že takováto situace stále více vyhovuje stejně tak se chovajících manipulátorů s jejich majetky, životy, „ideály“ i pracovní silou.

Za takového stavu věcí ovšem nemá příliš smyslu dovolávat se **„vrozeného sociálního cítění českého národa“**, když téměř každý obyvatel Česka posuzuje situaci kolem sebe **podle sebe**, přičemž nejvíce z této podvědomé zásady myšlení a chování vystupuje do popředí poznání, že **„sytý hladovému nevěří“**. O tom už se mohli přesvědčit mnozí, kteří po Listopadu 1989 odmítali uvěřit asociálnosti kapitalismu, bezdomovectví a nezaměstnanosti, když se bláhově domnívali, že jim se nic takového nemůže stát, neboť bezdomovectví a nezaměstnanost musí přece být výhradně jen záležitostí lidské nezodpovědnosti a neschopnosti. Stejně tak jako dodnes mnohý státní úředník psychicky se hroutící pod návaly duševní práce v teplu své kanceláře není ochoten domyslit, co jeho rozhodnutí budou znamenat pro lidi každý den pracující venku, v horku, mrazech, deštích a o svátcích. Pro jejich zdraví, pro jejich budoucnost, pro jejich sny, pro výpočet důchodu atd. Ani ta nejživější představa mnohé lidi nedonutí, aby byli sociálně vnímavější a solidárnější, natož pak jejich děti, stejně tak necitlivě a asociálně vychovávané. Spíše je negativní poznatky a příklady z jejich okolí, které v nich budí znepokojující signály a přestavy, co by se i jim mohlo stát, přinutí ještě k většímu pracovnímu výkonu pro svého nadřízeného a ještě k pružnějšímu ohnutí páteře.

Má-li tedy existovat „cosi“ opozičně sjednocujícího všechny lidi námezdně pracující, pak to musí být **„minimum“ a zároveň „maximum“ společně sdílené nespokojenosti s daným stavem věcí**, stejně tak jako **stále více konkretizovaná vize všeobecné nápravy prospěšné jim všem**, tedy vize a programu krok za krokem trpělivě, vytrvale a důrazně prosazované změny. Takové vize a takového programu se ovšem nelze nadít od politiků, kteří svou odměnou ze státní kasy i soukromými ekonomickými zájmy jsou se státní i soukromou ekonomickou mocí svázáni více než s občany, jimž by měli sloužit. A proč také, když je těmi, kteří si je zvolili, nelze hnát k odpovědnosti a odvolat? A proč také je odvolávat, když by se všichni občané, kteří by toho chtěli dosáhnout, mohli vystavit nebezpečí, že budou těmito kreaturami označeni za „línou levičáckou pakáž“ nebo za „závistivce“?

Jistěže: i mezi občanskou opozicí se najde nemálo skutečných závistivců. Bylo tomu tak i v Listopadu 1989, takže se nelze divit, že jsme dopadli tak, jak jsme dopadli. Teoreticky se závistivec (a tím i egoista) pozná tak, že zatímco jiným jde o lepší život pro všechny, on si pod tímto programem představuje **lepší život pro sebe na úkor ostatních**. Zdálo by se, že takového člověka nelze před revolucí ani v revoluci poznat, že ho lze poznat teprve v okamžiku, kdy „revoluce začne požírat své děti“, tedy když se za nadšení nemyslícího davu proderou k moci a majetku jen ti všehonejschopnější, tedy i schopní potrestat bývalé spolubojovníky a revolucionáře za prosazování dalších požadavků výhodných pro všechny poté, kdy se tito měli poslušně vrátit z ulic domů. Ale základ pro takové včasné poznání temných i světlých sil v nás samých i v lidech kolem nás existuje: je jím **naše podvědomí pevně svázané se způsobem naší existence, pracovních zkušeností, znalostí reality kolem nás i charakteru sebe samých i lidí kolem nás**. Toto podvědomí totiž každému z nás umožňuje téměř bezchybnou **metodu poznání** nás samých i lidí kolem sebe podle zásady: podle sebe soudím tebe, lhostejno, zda v dobrém či zlém. Všímejme si tedy daleko pozorněji než dříve, koho za co chválíme a koho za co soudíme. Nejde totiž jen o možnou oprávněnou chválu či oprávněný odsudek druhého člověka (objektu), ale tím pádem i o možné zjištění našich vlastních povahových vlastností a tendencí, jak jinak než **metodou nastavování zrcadel sobě i jiným**. Jakýkoliv soud, který pronesete na úkor jiného člověka, totiž nemusí být jen tím nejsprávnějším odhalením jeho předností a poklesků, ale i předností a poklesků vás samotných, ať už zjevně již projevovaných, nebo latentně ve vás skrytých a hrozících (při jejich včasném neuvědomění a nezvládnutí) vyjevit se okolí v plné své prospěšnosti či naopak škodlivosti. Neboť chválíme jiné za to dobro, které je dobrem i pro nás a jako přesvědčení o dobru je hluboko ukryto v našem podvědomí. A velmi dráždivě (tak dráždivě, že se k tomu musíme před ostatními vyjádřit) odsoudíme jiné za vlastnosti, výroky, pohnutky a chování, které jsou pro nás nesnesitelné proto, že jsme se dosud mi sami nedokázali ve svém podvědomí vyrovnat, a jimž bychom mohli (pokud bychom je dostatečně neviděli a nezkritizovali na druhých) sami propadnout.

Vědět, jaký kdo je, komu je možné důvěřovat a před kým být na pozoru je velmi důležité. Stejně však poznáním těchto lidí a jejich vlastností, nám milých i nepříjemných nastavujeme zrcadlo sami sobě, abychom věděli, jací jsme i mi sami, čím můžeme být užiteční nebo naopak nebezpeční nejen sami sobě, ale i druhým. Tak lze pochopitelně posuzovat i názory a výroky politiků: jestliže např. jeden politik o druhém řekne, že je „nebezpečný živel“, máme tu najednou hned dva potencionální nebezpečné živly: toho, kdo byl takto označen, neboť v rámci zásady „na každém šprochu pravdy trochu“ může takový člověk ve vysoké státní funkci dříve nebo později vyvést cosi nebezpečného. Zároveň jsme tím ale upozorněni, že i ten, kdo to takto pronesl, se v rámci zásady „podle sebe soudím tebe“ může (za určitých okolností) stát národu nebezpečným. Ba co národu, nám samotným, neboť už samotný čas a úsilí, které tomuto výroku a chování dotčených politiků budeme sami věnovat, nám spolehlivě prozradí, že i v nás zůstává cosi, co nám radí, abychom oběma politikům nesedali na lep (cosi, co by z jejich chování a jednání mohlo být nebezpečné i nám),

a zároveň cosi, co nám prozrazuje, že i my bychom mohli být (za jistých okolností) nebezpečnými okolí i sami sobě. Že ani v tomto případě sbírání osobních i celoživotních zkušeností (na hony vzdálených jakýmkoliv ideologickým, ekonomickým a politickým analýzám či chápání třídní podstaty světa) není třeba se zabývat pravdivostí Leninovy teorie o odrazu objektivní reality do vědomí člověka? Pak nezbývá, než podstoupit zkoušku pravdivosti pravidla, že „podle sebe soudím tebe“ (obecně) a „sytý hladovému nevěří“ (konkrétně) následujícím textem:

„1 000 000 lidí žije v ČR na hranici chudoby. Příjmová chudoba: roční příjem na domácnost 116 093 Kč (9 679 Kč měsíčně). 400 000 obyvatel ČR žije pod touto hranicí. Extrémní chudoba: roční příjem na domácnost 48 000 Kč (4 000 Kč měsíčně). Materiální deprivace: v této situaci se ocitne domácnost, která nedosáhne na čtyři z následujících devíti položek: (1) domácnost respondenta má problém s placením nájemného, respektive hypotéky či půjček, (2) nemůže si z finančních důvodů dovolit zaplatit dovolenou, (3) jíst obden maso, (4) dostatečně vytápět byt, (5) zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 9 300 Kč, (6) vlastnit pračku, (7) barevný televizor, (8) telefon nebo (9) auto.“ [897]) Povšimněme si, že jde vesměs o položky, které tzv. reálný socialismus učinil dostupnými pro všechny občany. A pokračujme zjištěním, že v roce 2014 „cca 650 000 lidí se v této materiální deprivaci nachází“. [898]) Tedy nikoliv krok vpřed, ale dva kroky zpátky. Přičemž v materiální deprivaci žije „46% nezaměstnaných, 12,7% z nich jsou lidé ve věku 18-24 let. Jan František Krupa, Armáda spásy: „Téma dávek v hmotné nouzi bývá často zneužíváno jako mantra těmi, kteří se snaží proti jejich pobíratelům negativně vymezit. Již dříve provedené průzkumy ale jasně prokázaly, že v případě zneužívání dávek se jedná o jednotky procent“. [899]) Kdo tedy zneužívá stát ve svůj prospěch? Tito chudí, nebo jimi osočovaní bohatí? Metoda „podle sebe soudím tebe“ na to dala jasnou odpověď. Ale podívejme se na rodiny s dětmi: „31,3% rodičů samoživitelů s minimálně jedním závislým dítětem žije v pásmu chudoby, 22,4% rodin s více než třemi dětmi žije v pásmu chudoby. V příjmové chudobě se nachází 6% domácností důchodců, v nichž žije rodina pohromadě, dále 6,7% osamocených mužů-důchodců a 23% osamocených žen-důchodkyň. Průměrný podíl z příjmu domácností na náklady na bydlení činí 19,4% (rodina důchodců), 27% (osamocení muži) a 31% (osamocené ženy).“ [900]) Ale nevynechejme ani mladé, dosud plné sebedůvěry ve vlastní síly či pomoc rodičů: Neboť v 1. čtvrtletí 2014 bylo 38,5% nezaměstnaných ve věku 15 až 19 let, 14,5% ve věku 20 až 24 let a 8% ve věku 25 až 29 let. [901])

Tak tedy: kde jste všichni ti antikomunisté, chartisté, pravdoláskaři a ochránci lidských práv, kteří jste nemohli pro útlak těchto práv přijít tzv. reálnému socialismu (ve skutečnosti stalinismu a neostalinismu) na jméno? Kde jste všichni vy pokrytci, kterým šlo jen o zabavené výrobní prostředky? Kde jste všichni vy inteligenti, když vaše inteligence do dnešních dnů není schopná odhalit, že chyba je v systému? A kde jste všichni vy velkohubí a mnohohovorní politici, když nejste schopni pracujícímu člověku objasnit, jaká zásadní změna systému stávajícího by musela přijít, aby ve svých začátcích byl alespoň na tak lidsko-právní a sociální úrovni, jakým byl tzv. reálný socialismus před svým zánikem?

Čili: známe svoje „Pappenheimské“ (a tím skutečnou kvalitu vlastního národa), neboť vidíme, že opravdu „sytý hladovému nevěří“ a vidí na „přednostech“ chudoby jen to, co si může bez rizika dovolit sám jako bohatý. Ovšem ani chudý nemůže sytému uvěřit více, než jen chudobu jeho povahy a ducha. A tak nemá valného smyslu dovolávat se ani nacionalismu jednotného českého národa (když je tento ve skutečnosti rozpolcen na různé zájmové skupiny), ani jeho prosociálního cítění či soucitu jedněch k druhým, ale jen množství (kvantity) lidí závislých na mzdě jako jediném zdroji svých příjmů a hloubky (kvality) jejich poznání výrobních sil a výrobních vztahů (tedy vztahů vlastnických, zbožně-peněžních, podřízenosti a nadřízenosti, pracovních) a s nimi spjatých reálných povah lidí. Neboť řeči o morálce tam, kde morálka není určována lidmi práce, nemají valného smyslu, jelikož morálka

manažerů, soukromých vlastníků a politiků je morálkou sytých, svou láskou sice obecně obepínajících celé lidstvo a láskyplně hledících na své podřízené pro pocit vlastní dobré vůle a nepostradatelnosti, ale jinak na neposlušné jednotlivce štěkajících rychlostí automatické pušky. Stejně tak nemá smyslu se dovolávat „prozření“ antikomunistů, neboť na základě výše uvedených čísel trpící části národa mohou zvolat: vždyť celé údobí čtvrtstoletého kapitalismu, které je v této kapitole kritizováno, není ničím jiným, než pokračováním tzv. reálného socialismu, ba dokonce učení Marxe a Lenina, neboť stejně tak jako v 50. letech 20. století platí, že **český kapitalistický stát je státem ve prospěch většiny** (tedy všech občanů, kteří ještě neupadli do bezdomovectví, nezaměstnanosti či na hranici chudoby) a tak **„zcela nezbytně“ na úkor oné menšiny**, která už tam je a je – doslova a do písmene – stejně tak jako kdysi ve stalinistických věznicích a pracovních táborech, odsouzena už v této chudobě a nedostatku být dlouhodobě, možná, že i do konce života!

Jenže vážení příslušníci mainstreamu (kteří se ještě těšíte z toho, co máte, zatímco někteří už to nemají) i antikomunisté (kteří jste to snad ještě i nyní ve své nenávisti schopni chápat jako spravedlivý soud dějin), ona menšina chudých se neprovinila proti zákonům České republiky (tak jako odpůrci Československé socialistické republiky proti tehdejším zákonům), ona menšina chudých nepatřila mezi příslušníky vykořisťovatelských tříd, takže se nemohla ani provinit vykořisťováním vás, sytých! Za co tedy kapitalistický stát potrestal tuto menšinu svých občanů? Snad jedině za to, že uvěřili mýtu, že kapitalismus může být spravedlivější, pokrokovější a lidštější než socialismus! A neměl ostatně být polistopadovější režim lidštější a spravedlivější předlistopadového, když Václav Havel připustil nezaměstnanost jen jako strašák komunistů a přál lepší život VŠEM? A pronásledoval snad tzv. reálný socialismus nepřízní „osudu“ (existenčně) co do počtu tolik svých občanů, jako Česká republika (zmenšená o Slovensko) dnes, když přece víme, že kromě pár desítek vězněných nebo STB „otravovaných“ disidentů v 80. letech 20. letech mohl každý občan pracovat a jako pracující nemohl klesnout pod hranici chudoby? A je možné se zaleknout, že pod tíhou toho dějinného poznání se opět navracíme k síle oné dosud nerealizované části marxismu a leninismu (jehož výuku si studenti v roce 1989 zakázali), když dosud každý politik se před národem projevil jako nedouk neschopný nejen přijít s vizí něčeho opravdu dlouhodobě pokrokovějšího a když na prohlubujících se rozporech současného kapitalismu českého i globálního je stále více patrné, že právě ona bezprostřední zkušenost třídně a politicky neuvědomělého pracujícího člověka stále přesněji a zřetelněji zapadá do toho, co už dávno v minulosti Marx a Lenin popsali, před čímž (bohužel neúčinně) varovali a co nejen na základě postavení a prožitků pracujících, ale především na základě poznání společenských a historických zákonů, zákonitostí a dlouhodobých tendencí velmi přesně předpověděli?

Jak by tedy zřejmě dokázali ocenit přednosti naší novodobé **digitalizace**, umožňující nám to, co oni neměli a po čem vždy toužili: po množství stále přesnějších informací a po naší schopnosti stále více zpřesňovat poznání objektivní reality – a na základě toho si tyto informace sdělovat a **vzájemně se sjednocova**t na tom, co nás především spojuje, teprve poté na tom, co nás rozděluje.

Opět tedy nezbývá než si připomenout následující Leninova slova:

„Lidé vždy byli a budou prostoduchými oběťmi klamu i sebeklamu v politice, dokud se nenaučí za nejrůznějšími mravními, náboženskými, politickými a sociálními frázemi, deklaracemi a sliby hledat zájmy těch či oněch tříd.“ [902])

Naštěstí všichni lidé nejsou hlupáky, aby uvěřili, že tolerance k intoleranci jakožto dobově výhodná kolaborace s ignoranty a manipulátory je tou pravou cestou osobního štěstí i celospolečenského pokroku. První vlaštovky správného pochopení věcí se ve stojatých vodách účelového pragmatismu přece jen objevují a nelze než se těšit, že k nám přilétají i z bratrského Slovenska, které na tom není o mnoho lépe, než povodí Labe, Moravy či Odry. Dejme proto prostor základnímu prohlášení slovenské strany Vzdor – strany práce:

„Prečo VOLIŤ NESTAČÍ a treba sa ORGANIZOVAŤ?

Je to demokracia, ak úplne všetko v krajine, vrátane našej pracovnej sily patrí len hŕstke kšeftárov, rozkrádačov, podvodníkov a vykorisťovateľov?

Je to demokracia, ak sa táto banda trhá o veľké kusy bohatstva a my sa tu trháme, no neraz prepadávame a vraždíme pre kúsky, ktoré nám tu nechajú?

Je to demokracia, ak počúvame, ako každý rok pre túto bandu pracujeme čoraz viac, ako stúpa produkcia, ako rastie ekonomika, no zároveň nás masmédiá poúčajú o tom, ako musíme žiť čoraz horšie, ako sú nevyhnutné škrty a ako vraj si žijeme nad pomery. Sú také médiá vôbec na strane človeka, keď sa skláňajú pred týmto otrokárskym poriadkom a nám hovoria, aby sme sa bičovali?

Uvedomujeme si vôbec, že toto je len začiatok totálneho chaosu, biedy a sociálnych nepokojov nie len v Európe, ale v celom svete?

Je to demokracia, ak sa pre zisky pár ľudí vo vojnách zabíjajú tisíce obyvateľov?

Nie je podozrivé, že napriek deklarovanému právu sťažovať sa, sú všetci v práci ticho a nadávajú len pri pive?

Je to demokracia, ak sa dospelí ľudia musia tlačiť v rodičovskom dome či byte, zatiaľ čo mestá sú plné prázdnych mrakodrapov – developerských projektov. Ľudia bez domova a domovy bez ľudí! To je kapitalistická demokracia.

Je to demokratické, ak ľudia, ktorí si chcú založiť rodinu, sa stávajú doživotnými otrokmi bankárov a musia sa triasť o to, aby neprišli o prácu, čo dnes nie je nič výnimočné.

Je to demokratické, ak státisíce rodičov musia chodiť ako vandráci po Európe či celom svete, aby priniesli domov peniaze? Je to v záujme rodiny, ak dieťa vidí svojho otca alebo mamu tak prinajlepšom raz za týždeň, v horšom prípade, raz za mesiac, raz za tri mesiace?

Kde sú páni farári a katolícka inteligencia, ktorej tak záleží na rodine? Prečo neplnia ulice, ale podávajú si ruky s otrokármi? Rovnako ako celá partia opilcov-pseudoumelcov, zvaných „disent“, ktorí si dnes žijú svoj spokojný súkromný život a na ľudí, za ktorých sa tak bili v roku 1989 úplne kašlú. Ukázalo sa za koho bojovali.

Toto je buržoázna demokracia! Demokracia panskej menšiny, proti ľuďom, no my sme za demokraciu pracujúcej väčšiny spoločnosti a proti nim!

Sme za demokraciu, kde úplne všetko v krajine vrátane našej pracovnej sily patrí nám, kde pracujeme pre seba a nehádžeme miliónové zisky do cudzích rúk.

Sme za zákaz a tvrdé potlačenie vykorisťovania. Ľudia, ktorí chcú hrabať milióny z cudzej práce a to od rôznych kšeftárov a špekulantov až po nadnárodných bankárov tu nemožu mať miesto.

Demokracia neznamená možnosť nadávať, ale možnosť o niečom rozhodovať. A národ, ktorý nič nemá o ničom rozhodovať nemôže.

Sme za demokraciu, ktorá každému zabezpečí dôstojný život, aby sa každý mohol venovať tomu, čo ho zaujíma a nie aby celý život riešil existenčné problémy.

Sme za demokraciu, v ktorej sa médiá a politika netvária, že sú na strane všetkých, ale pritom sú len na strane úzkych kruhov. My otvorene hovoríme za koho sme a proti komu sme! Takáto demokracia sa však nedá len zvoliť, nik ju nevybojuje za nás, takáto demokracia sa dá len vybojovať a to jednotou a solidaritou ľudí. A práve preto zakladáme VZDOR – hnutie práce.

KAPITALIZMUS – VOJNA, BIEDA, HNUS! NECH ŽIJE SOCIALIZMUS!“ [903])

Cesta je jasná: vpřed k „druhému socialismu“

Abychom kolaboranty se stávajícími asociálními poměry přestali být, je nutné si uvědomit, čím tzv. druhý socialismus (tedy samosprávný, navazující na ten „první) bude **zcela prvním v celých lidských dějinách:**

totiž zcela nutnou NADŘAZENOSTÍ samosprávného, zdola voleného a kdykoliv odvolatelného zastupitelského rozhodování nad jakoukoliv výkonnou (lhostejno, zda volenou nebo jmenovanou) mocí. Dosud vždy v lidských dějinách byla samospráva poslušnou služkou státní moci nebo politické strany a bylo jí státní mocí a politickou stranou dovoleno jen to, co jí tato moc (resp. nemoc) mocných dovolovala. Nyní se před všemocností samosprávy nebude moci ukrýt žádný politik, ani žádný státní úředník.

Požadovat překonání až zánik parlamentní demokracie demokracií samosprávnou je jedině marxistické a leninské, tedy i reálně socialistické. Požadovat však zánik jakékoliv zastupitelské (tedy i parlamentní) demokracie pod heslem jejího nahražení přímou demokracií je nejen nereálné a pro jakoukoliv společnost svrchovaně nebezpečné, ale především jednostranné, svou jednostranností už v samém základu a taktéž z toho vyplývajícími důsledky **pravicové**.

Neboť společnost ještě nedospěla ani materiálně, technicky, sociálně i psychologicky do možnosti, aby **všichni občané mohli kdykoliv a kdekoliv** o všem rozhodovat přímo, bez zprostředkujících zastupitelských stupňů (levicový pohled na přímou demokracii), aniž by bylo zabráněno nekoordinovanosti a nedomluvě mezi nimi, ani k poznání, že přímou volbou lze na vzdor demokracii (a proti skutečným zájmům voličů) zvolit nikým neodvolatelného diktátora, ochránce kapitálu či politickými stranami (a tudíž i různými kapitálovými skupinami) ovládaný (a tudíž opět těžko odvolatelný) parlament (podstata pravicového usilování o zneužití hesla „přímá demokracie“). Jediným správným směrem plavby mezi současnými útesy pravicových manipulací je tedy požadavek samosprávné demokracie jako demokracie sice nahrazující demokracii parlamentní, ale zároveň – s ohledem na dosaženou úroveň výrobních sil a výrobních vztahů – jako **pevný a promyšlený svazek demokracie zastupitelské** (ve všech sférách a na všech úrovních společnosti), **demokracie přímé** (ve všech horizontálních sférách a na všech horizontálních úrovních společnosti) **a samosprávného centralismu** (vzájemné propojenosti samospráv a jejich pravomocí po vertikální linii), držící celý stát a společnost v té míře vzájemné propojenosti a soudržnosti, respektované všemi občany. Každý jiný postup by totiž neměl za následek postupné, ekonomickému a společenskému vývoji odpovídající odumírání státní moci ve prospěch občanské, ale skokový rozpad konkrétního státu a souboj a chaos jeho (ze zahraničí podněcovanými) egoistickými zájmy ovládaných částí, jak jsme tomu byli např. svědky v Somálsku či Libyi. Nebo snad příklad zfašizované Ukrajiny není dostatečně varujícím ponaučením?

Nejen z výše uvedeného Leninova výroku, ale i z tohoto závěrečného dodatku je patrné, že **pracující člověk bude muset být daleko poučenější, informovanější a rozumější než kdykoliv v minulosti**, bude-li nejen chtít eliminovat negativní rysy předcházejícího vývoje, ale současně podstatně zlepšit své postavení a možnosti v současné společnosti. Půjde doslova o pohyb zaminovaným územím, kde se nemusí vyplatit jediný chybný krok, ale nutně zároveň i o neochvějné směřování k určenému cíli, bez ohledu na nesčetnost různých falešných podob, které na sebe bude brát zlo jen proto, aby poutníka z této cesty svedlo.

Na rozdíl od občanů západních států, kteří socialismus stalinského a neostalinského typu nikdy nepoznali, máme historicky neocenitelnou (a dosud nedoceněnou) výhodu. Jsme schopni nejen neopakovat chyby tohoto socialismu prvního (tak jako by tyto chyby nebyly ochotni postoupit ani občané dosud „kontinuálně“ kapitalistických zemí), ale jsme schopni (na rozdíl od nich) si stále připomínat námi autenticky poznané přednosti socialismu skutečně prožitého, tedy na základě těchto zkušeností a prožitku toužebně usilovat o socialismus nový, který by se stal nejen popřením chyb socialismu starého a kapitalismu vůbec, ale také

symbiózou jednoznačných kladů polistopadového vývoje i socialismu nově formulovaného.

Tato naše obrovská historická zkušenost, nepřenositelná na občany západních zemí, nás činí neobyčejně odpovědnými nejen za další úspěšný vývoj našeho národa, ale i nezastupitelnými v celosvětovém boji za kapitalismus. Jsme to my, kteří musíme zformulovat novou podobu socialismu do té doby, než se kapitalismus zhroutí na Západě. Neboť jedině my můžeme dát občanům kapitalistických států jednoznačně na srozuměnou, že nemohou žít ve svém typu kapitalismu věčně a že poté, až s ním skoncují, je možná i jiná forma společnosti (a tím i socialismu), než ta, vůči níž si díky kapitalistické propagandě vytvořili vícegenerační averzi. Tak jako „západní levice“ podceňuje zkušenosti „východní“ v tom smyslu, že ji nemáme co poučovat o socialismu poté, kdy jsme ho přivedli k zániku, tak i si tito „všeznalci ze Západu“ budou muset uvědomit, že nemají žádný nárok se cítit znalejšími, akceschopnějšími a úspěšnými, když za celou dobu trvání kapitalismu ve svých zemích nebyli schopni dosáhnout ani toho, čeho dosáhli komunisté na Východě, a když jediné, čeho zatím byli schopni, bylo vždy jejich dělení na ortodoxní marxisty-leninisty (neschopné ani účinné akce, ani zastoupení v jakémkoliv parlamentu) a na tzv. progresivní eurolevici (nejen ideově rozbředlou, ale rovněž v evropském měřídku dosud neschopnou najít univerzální a účinnou – tedy masovou – podporu mezi námezdně pracujícími i recept na účinné podrytí už léta „velmi úspěšně zahnívajícího“ kapitalismu).

Po prvním socialismu tedy přijde socialismus druhý, ať se to bude komukoliv líbit nebo ne, a bez ohledu na to, zda v čele těchto změn opět stane komunistická strana či nikoliv. Neboť nestane-li se tak ze samotného a dlouhodobého podnětu a působení levice, získající jakoby „ransdorfovsky“ pojatý „tah na branku“, druhý socialismus se dříve nebo později stane tak jako tak výslednicí průniku dlouhodobých tendencí, po desetiletí důsledně, statečně a svorně ignorovaných pravicí i levicí, tudíž nevyhnutelnou potřebou všech námezdně pracujících.

Pokud tedy druhý socialismus skutečně povstane „až“ na nesnesitelných rozporech kapitalismu současného, neschopného zbavit se své antisociální a antihumální povahy a vyhovět tak před zraky důvěřivých Čechů druhé šanci, které se mu po Listopadu 1989 dostalo, není od věci předpokládat, že to možná bude i z vůle těch, kteří se kdysi sice nenávistně postavili proti existenci socialismu prvního (stalinského a neostalinského), ale s jejichž osobními zájmy (včetně nutnosti holé existence) se (jakoby paradoxně) dostane polistopadový vývoj do zásadního protikladu. Takováto (zdánlivě „zvrácená“) logika v dějinách vždy spolehlivě zafungovala (proto vždy lidstvo, navzdory nezměrným ztrátám, přežilo), proto není důvodu se domnívat, že by tomu kdykoliv v budoucnosti mělo být jinak. Žádný konec dějin nemůže nastat, a to i za cenu, že by se lidské dějiny měly znovu dostat na svůj počátek a znovu se, tentokrát už „načisto“ a „správně“ zopakovat. Stejně jako vždy platí, že „blízko je všechno vzdálené“, že tedy za uskutečnitelné (už za našeho života) jsme náchylni považovat to, co bude možno uskutečnit až ve vzdálené budoucnosti (po naší smrti), stejně tak, že to, co se nám ještě dnes může jevit velmi vzdáleným a nedosažitelným (takže nad tím mávneme rukou a odmítneme o tom přemýšlet), se může, k našemu velkému překvapení, stát skutečností už zítra.

Buďme proto hrdi, že žijeme uprostřed Evropy, neboť právě na těchto souřadnicích, kde se tolik kříží tendence pravd i lží, podsouvaných nám z nejrůznějších světových stran, vždy bývaly takové zvraty velmi latentní, časté i poměrně (na rozdíl od velkých oblastí mocensky vždy dlouhodobě jednostranně nasměrovaných) „sametové“, tedy prosté oněch velkých či zbytečných obětí a ztrát, krvácejících v diktátorských centrech těchto neústupných a všežravých velmocí. Nikdy nebylo společenských řádů a situací, se kterými by si Češi svou tvůrčí přizpůsobivostí i zásadovým odporem nedokázali relativně efektivně poradit, jde jen o to, aby tomu tak bylo vždy v zájmu těch, pro něž byla jejich vlastní práce určena jako jediný zdroj jejich obživy a tím i existence, vyspělosti a bohatosti celého národa.

Tak tedy čest vaší práci pro zdar pracujícího celku, budoucí soudruzi!

Jindřich Fajt, 21. 10. 2012 – 31. 12. 2014

ODKAZY

Seznam zkratek odkazů uveden za jejich přehledem!

OPTIMÁLNÍ PODMÍNKY A SPRÁVNÉ PŘEDPOKLADY

[1]) *Košťál,* [2]) *Fronta,* [3]) *KPvČ 126*, [4]) *Sb. 47/45*, [5]) *HSDČ 103,* [6]) *HSDČ 104*, [7]) *HSDČ 104*,

AŽ NA DORAZ – VYNIKAJÍCÍ TAKTIKA KSČ

[8]) *KG 7-8,* [9]) *KSM 8*, [10]) *Řezník,* [11]) *Kocian*, [12]) *KSM 10*, [13]) *Veber 7*, [14]) *Trpišovská 19*, [15]) *Rychlík*, [16]) *PSP 1*, [17]) *W 1,* [18]) *ČsDD 488,* [19]) *KSM 14-15*, [20]) *KG 17-18*, [21]) *HSDČ 191*, [21]) *DKSČD 524 a 526*, [22]) *S 34/15, 16 a 304*, [23]) *PSP 1*, [24]) *Týden*, [25]) *Týden*, [26]) *Týden*, [27]) *Týden*, [28]) *YouTube*, [29]) *ČDD 490*, [30]) *ČDD 490*, [31]) *DKSČD 527*, [32]) *ČDD 490-491*, [33]) *Sb. 75/48*, [34]) *HSDČ 193*,

SÍLA, KTERÁ ROZHODLA A MĚLA NÁROK SE CHOPIT MOCI

[35]) *S 42/303*, [36]) *S 42/302-303*, [37]) *Zápotocký*, [38]) *Zápotocký*, [39]) *S 38/331,* [40]) *S 38/134*, [41]) *S 44/128*, [42]) *PSP 2*, [43]) *Hrůza 8,* [44]) *Hrůza 8*, [45]) *Hrůza 8*, [47]) *S 40/239*, [48]) *S 40/239*, [49]) *S 40/246*, [50]) *S 40/237*, [51]) *S 36/227,* [52]) *S 40/246*, [53]) *S 40/295*, [54]) *ČsD 395*, [55]) *S 42/331*, [56]) *S 40/297*, [57]) *HSDČ 269*, [58]) *HSDČ 272*, [59]) *HSDČ 273*, [60]) *HSDČ 476*, [61]) *HSDČ 480-481,* [62]) *HSDČ 273*, [63]) *HSDČ 273*, [64]) *HSDČ 288*, [65]) *HSDČ 269,* [66]) *HSDČ 296,* [67]) *HSDČ 345*, [68]) *HSDČ 346*, [69]) *HSDČ 345*, [70]) *HSDČ 346*,

GOTTWALD, STALIN A RENEGÁT KAUTSKY

[71]) *S 37/272*, [72]) *S 33/68*, [73]) *S 33/68*, [74]) *S 33/165*, [75]) *S 33/71*, [76]) *Slab 49*, [77]) *Ransdorf*, [78]) *Štrougal 44-45*, [79]) *S 37/273*, [80]) *SZPSR, 1922*, [81]) *SZPSR 1934, Википедия 1,* [82]) *Википедия 2,* [83]) *S 33/165*, [84]) *S 33/79*, [85]) *S 37/294*, [86]) *S 37/295,* [87]) *S 37/295*, [87]) *S 33/307-308*, [88]) *S 33/376-377*, [89]) *S 33/191*, [90]) *Marx,* [91]) *S 33/337*, [92]) *Sb. 52/48*, [93]) *S 36/174*, [94]) *Sb. 31/71*, [95]) *Zpráva 136*, [96]) *S 35/230*, [97]) *S36/173, S 41/197-204*,

ODPORNÉ PROCESY A KONTRAPRODUKTIVNÍ ROZSUDKY

[98]) *Krejčiřík, Růžička*, [99]) *Sb. 85/48,* [100]) *Sb. 85/48,* [101]) *Sb. 93/48,* [102]) *Sb. 109/48,* [103]) *Palová 18-20,* [104]) *Palová 25,* [105]) *Krejčiřík 2*, [106]) *Krejčiřík 2*, [107]) *Špás,* [108]) *W 2,* [109]) *Politické,* [110]) *Politické*, [111]) *Politické,* [112]) *Politické*, [113]) *Řezník 2*, [114]) *Řezník 2*, [115]) *Adamec,* [116]) *Adamec,* [117]) *Politické,* [118]) *Steven 96,* [119]) *Steven 96-97,* [120]) *Palová 23*, [121]) *Википедия 3*, [122]) *Palová 23,* [123]) *W 3* [124]) *Steven 99,* [125]) *Vlček 69,* [126]) *S 51/621*, [127]) *S 33/130,* [128]) *S 33/130,* [129]) *S 33/126,* [130]) *např. 50/373 či 51/184, 211*, [131]) *S 50/181-182,242, 250, 251, 257, 259, 260, 262, 272, 275-276, 278, 281-283, 288, 295-298, 301, 308, 313, 315, 317, 323-325, 327, 329, 331, 365, 366, 368, 390-391, 434, 444, 516, 518-520, 524, 526-527, 530, 532, 533, 541, 548,* [132]) *S 50/43, 44, 134, 156, 473 a S 51/29, 54, 65-67, 109, 134, 157, 158, 174, 181, 300-301, 316-317, 463,* [133]) *Všeobecná*, [134]) *Charta*, [135]) *S 52/99,* [136]) *Pechová*, [137]) *Ahasweb,* [138]) *Ahasweb*, [139]) *OPK 348*, [140]) *Ahasweb*, [141]) *Ahasweb*, [142]) *S 42/94*, [143]) *Pop,* [144]) *Mallota*, [145]) *Mallota,* [146]) *Mallota,* [147]) *Vlček 47,* [148]) *Mallota,* [149]) *Zbytkový*, [150]) *Lesák 94*, [151]) *Společnost a my,* [152]) *W 4,* [153]) *KPvČ 65,* [154]) *KPvČ 55,* [155]) *KPvČ 154,* [156]) *KPvČ 426,* [157]) *KPvČ 427*, [158]) *KPvČ 154*, [159]) *KPvČ 156,* [160]) *S 44/432-437,* [161]) *S 44/369,* [162]) *S 44/438,* [163]) *S 44/438*, [164]) *S 45/233,* [165]) *S 45/234,* [166]) *Звягинцев, Википедия 4,* [167]) *KPvČ 155,* [168]) *KPvČ 68,* [169]) *KPvČ 69*, [170]) *HSDČ 267,* [171]) *Lesák 96,* [172]) *KPvČ 829,* [173]) *W 5,* [174]) *Lesák 96,* [175]) *W 6,* [176]) *Steven 104,* [177]) *Steven 104,* [178]) *Steven 107,* [179]) *Steven 107,* [180]) *Kadlec 184,* [181]) *Kadlec 187,* [182]) *W 7,* [183]) *W 8,* [184]) *Šiška,* [185]) *Steven 113*, [186]) *KPvČ 813-821,* [187]) *KPvČ 585*, [188]) *KPvČ 852*, [189]) *KPvČ 221*, [190]) *KPvČ 221**, [191]) *KPvČ 221**, [192]) *KPvČ 221**, [193]) *Zpráva 123,* [194]) *Zpráva 157,* [195]) *USTRCR,* [196]) *Sb. 85/48,* [197]) *USTRCR,* [198]) *Sb. 85/48,* [199]) *Palová 51,* [200]) *KPvČ 560,* [201]) *Sb. 51/47,* [202]) *KPvČ 217,* [203]) *Lesák 97*, [204]) *Z letopisů,* [205]) *Fakta,* [206]) *Lesák 97,* [207]) *Sb. 37/69*, [208]) *Sb. 37/69*, [209]) *KPvČ 138,* [210]) *Sb. 51/93,* [211])

PSP 3, [212]) *Rosocha, Lesák 98,* [213]) *Sb. 115/2000,* [214]) *Paměť,* [215]) *S 40/57-58*, [216]) *S 33/125 a 130,* [217]) *S 33/125 a 130,*

ČASTÉ AMNESTIE A ZDLOUHAVÉ REHABILITACE

[218]) *Slabotínský 57*, [219]) *Slabotínský 63*, [220]) *Slabotínský 72-79*, [221]) *Slabotínský 88*, [222]) *Slabotínský 104-105*, [223]) *Slabotínský 105*, [224]) *Slabotínský 120 a 123*, [225]) *Slabotínský 125*, [226]) *Slabotínský 130*, [227]) *Slabotínský 133*, [228]) *Slabotínský 139*, [229]) *Slabotínský 145*, [230]) *Slabotínský* 146, [231]) *Zpráva 5-6*, [232]) *KPvČ 587, Slabotínský 150-151*, [233]) *Slabotínský 151*, [234]) *Slabotínský 196*, [235]) *Slabotínský 192*, [236]) *Slabotínský 210*, [237]) *Slabotínský 228*, [238]) *Slabotínský 229*, [239]) *Slabotínský 223-224*, [240]) *Zpráva 10*, [241]) *BL*, [242]) *Palová 51,*

ČEST POCTIVÉ PRÁCI, VÝSTAVBĚ A SOCIÁLNÍM VYMOŽENOSTEM

[243]) *Sb. 68/50*, [244]) *HSDČ 391, Kůta 28*, [245]) *HSDČ 392*, [246]) *HSDČ 300*, [247]) *HSDČ 391*, [248]) *Cinka 1*, [249]) *HSDČ 391*, [250]) *HSDČ 441*, [251]) *HSDČ 392*, [252]) *KS 127*, [253]) *HSDČ 394*, [254]) *HSDČ 395*, [255]) *HSDČ 442*, [256]) *HSDČ 462-463*, [257]) *Jirásek*, [258]) *KS 135*, [259]) *KS 133*, [260]) *KS 134*, [261]) *KS 135*, [262]) *KS 129*, [263]) Jirásek, [264]) *HSDČ 467*, [265]) *KS 130*, [266]) *HSDČ 469*, [267]) *W 9*, [268]) *W 10*, [269]) *W 11*, [270]) *HSDČ 486*, [271]) *HSDČ 487*, [272]) *HSDČ 486-487*, [273]) *Jirásek,* [274]) *HSDČ 489*, [275]) *Jirásek*, [276]) *HSDČ 472*, [277]) *HSDČ 472*, [278]) *Jirásek*, [279]) *Jirásek*, [280]) *Jirásek*, [281]) *HSDČ 472*, [282]) *HSDČ 473*, [283]) *HSDČ 474*, [284]) *HSDČ 474,* [285]) *HSDČ 475*, [286]) *HSDČ 476*, [287]) *HSDČ 483 a 485*, [288]) *HSDČ 486*, [289]) *HSDČ 487*, [290]) *HSDČ 488*, [291]) *HSDČ 489*, [292]) *KS 131*, [293]) *HSDČ 425*, [294]) *KS 131*, [295]) *HSDČ 433*, [296]) *HSDČ 746 a 747*, [297]) *HSDČ 748*, [298]) *HSDČ 489*, [299]) *HSDČ 450*, [300]) *HSDČ 450*, [301]) *HSDČ 451*, [302]) *HSDČ 452*, [303]) *HSDČ 447*, [304]) *HSDČ 448*, [305]) *HSDČ 452*, [306]) *HSDČ 452*, [307]) *HSDČ 453*, [308]) *HSDČ 454*, [309]) *HSDČ 410*, [310]) *HSDČ 455*, [311]) *HSDČ 456*, [312]) *HSDČ 453*, [313]) *HSDČ 466*, [314]) *HSDČ 467*, [315]) *HSDČ 472*, [316]) *HSDČ 475*, [317]) *HSDČ 483*, [318]) *HSDČ 485*, [319]) *HSDČ 485*, [320]) *HSDČ 486*, [322]) *HSDČ 488*, [323]) *HSDČ 490-491*, [324]) *HSDČ 404*, [325]) *HSDČ 407*, [326]) *KS 133*, [327]) *HSDČ 505*, [328]) *HSDČ 500*, [329]) *KS 133*, [330]) *HSDČ 505 a 506*, [331]) *HSDČ 505*, [332]) *HSDČ 507*, [333]) *HSDČ 481*, [334]) *HSDČ 503 a 504*, [335]) *HSDČ 514-515*, [336]) *HSDČ 599*, [337]) *HSDČ 614*, [338]) *HSDČ 440*, [339]) *HSDČ 595*, [340]) *HSDČ 596*, [341]) *HSDČ 596*, [342]) *HSDČ 598*, [343]) *HSDČ 596*, [344]) *HSDČ 596*, [345]) *HSDČ 597*, [346]) *HSDČ 635*, [347]) *HSDČ 636*, [348]) *HSDČ 621*, [349]) *HSDČ 417*, [350]) *HSDČ 410*, [351]) *HSDČ 414*, [352]) *HSDČ 416*, [353]) *HSDČ 416*, [354]) *Jirásek*, [355]) *HSDČ 414*, [356]) *HSDČ 416*, [357]) *HSDČ 392*, [358]) *KS 127*, [359]) *HSDČ 638*, [360]) *HSDČ 638-639*, [361]) *HSDČ 639*, [362]) *HSDČ 613*, [363]) *HSDČ 631-632*, [364]) *HSDČ 646*, [365]) *Hrůza 8*, [366]) *S 43/99*, [367]) *HSDČ 619*, [368]) *HSDČ 618*, [369]) *HSDČ 618-619*, [370]) *HSDČ 648*, [371]) *HSDČ 647*, [372]) *HSDČ 608-609*, [373]) *HSDČ 609*, [374]) *Vlček 54*, [375]) *Bobíková*, [376]) *Nnfp*, [377]) *Zeman*, [378]) *Univerzita*, [379]) *HSDČ 619*, [380]) *HSDČ 619*, [381]) *HSDČ 620*, [382]) *HSDČ 621*, [383]) *HSDČ 616-617*, [384]) *HSDČ 323*, [385]) *HSDČ 646*, [386]) *HSDČ 644*, [387]) *HSDČ 645*, [388]) *HSDČ 922*, [389]) *HSDČ 624*, [390]) *HSDČ 922*, [391]) *HSDČ 615*, [392]) *HSDČ 622*, [393]) *HSDČ 515*, [394]) *HSDČ 626*, [395]) *HSDČ 650*, [396]) (*S 36/98*), [397]) *KR 29*, [398]) *S 44/375-376*,

MYLNÝ ZÁKLAD HOSPODÁŘSKÝCH REFOREM

[399]) *HSDČ 334*, [400]) *HSDČ 329*, [401]) *HSDČ 335*, [402]) *HSDČ 375*, [403]) *HSDČ 378*, [404]) *HSDČ 377*, [405]) *HSDČ 253*, [406]) *HSDČ 249*, [407]) *HSDČ 249*, [408]) *HSDČ 379*, [409]) *HSDČ 379*, [410]) *HSDČ 380*, [411]) *HSDČ 380*, [412]) *HSDČ 381*, [413]) *HSDČ 381*, [414]) *HSDČ 381*, [415]) *HSDČ 382*, [416]) *HSDČ 382*, [417]) *HSDČ 348*, [418]) *HSDČ 350*, [419]) *HSDČ 383*, [420]) *HSDČ 383-384*, [421]) *HSDČ 385-386*, [422]) *HSDČ 386*, [423]) *Šimůnek 13*, [424]) *S 44/375*, [425]) *Šimůnek 14*, [426]) *Šimůnek 14*, [427]) *Šimůnek 14*, [428]) *Šimůnek 14-15*, [429]) *Šimůnek 14*, [430]) *Šimůnek 15*, [431]) *Šimůnek 16*, [432]) *Šimůnek 20*, [433]) *Hrůza 3*, [434]) *Hrůza 7*, [435]) *Hrůza 7*, [436]) *Hrůza 7*, [437]) *HSDČ 649*, [438]) *Slepička 204*, [439]) *HSDČ 366-367*, [440]) *Slepička 312*, [441]) *HSDČ 354-355 a 366-367,* [442]) *HSDČ 354,* [443]) *Slepička 33*, [444]) *HSDČ 734*, [445]) *Slepička 266*,

NEBEZPEČNÉ ILUZE OSMAŠEDESÁTNÍKŮ

[446]) *Vaculík*, [447]) *Vaculík*, [448]) *Sjezd*, [449]) *DKvD 700*, [450]) *DKvD 700*, [451]) *KDSČ 364-365*, [452]) *Kadlec 236*, [453]) *DKVD 709*, [454]) *KDSČ 366*, [455]) *Kadlec 237*, [456]) *Kadlec 237*, [457]) *Kadlec 237*, [458]) *Kadlec 237-238*, [459]) *DMDHK 410*, [460]) *DMDHK 410*, [461]) *Kojzar 1*, [462]) *Bureš 0*, [463]) *PJ 1*, [464]) *Tomka 36*, [465]) *Tomka 36*, [466]) *Šlessinger*, [467]) *PJ 2*, [468]) *ČSH 2-8*, [469]) *Tomka 76*, [470])

Tomka 73, [471]) *Tomka 73,* [472]) *Hrůza 5,* [473]) *Tomka 52,* [474]) *Tomka 52,* [475]) *KR 3,* [476]) *S 44/81,* [477]) *Mlynář 173,* [478]) *Kůrka,* [479]) *Kůta 24,* [480]) *S 44/72,* [481]) *Bureš 1,* [482]) *Bureš 2,* [483]) *USTRCR 2,* [484]) *W 12,* [485]) *Šiška 2,* [486]) *Šiška 2,* [487]) *Steven 116,* [488]) *W 12,* [489]) *Bureš 3,* [490]) *ČSH 10,* [491]) *ČSH 10,* [492]) *ČSH 11,* [493]) *ČSH 11,* [494]) *ČSH 11,* [495]) *ČSH 12,* [496]) *Mezinárodní,* [497]) *Mezinárodní,* [498]) *HSDČ 900,* [499]) *S 41/195-204,*

NORMALIZACE NENORMALITY A POUČENÍ NEPOUČITELNÝCH

[500]) *W 13,* [501]) *Normalizace,* [502]) *Sb. 40/60,* [503]) *S 44/375,* [504]) *SOK,* [505]) *Uhl,* [506]) *Kojzar,* [507]) *Kojzar,* [508]) *Hoppe,* [509]) *Kojzar,* [510]) *Hoppe,* [511]) *Hoppe,* [512]) *Olšer, Nejvyšší,* [513]) *Kojzar,* [514]) *Kojzar,* [515]) *Kojzar,* [516]) *Kojzar,* [517]) *Šiška 4,* [518]) *Hoppe,* [519]) *Šimůnek 20,* [520]) *HSDČ 655,* [521]) *HSDČ 656,* [522]) *Šimůnek 40,* [523]) *S 44/624,* [524]) *S 44/624,* [525]) *DD 110-113 (resp. 108-138),* [526]) *MPHSKP,* [527]) *Idea,* [528]) *Krejčí H,* [529]) *Krejčí H,* [530]) *Idea,* [531]) *ZA 4-5,* [532]) *Ahasweb,* [533]) *Sb. 43/67,* [534]) *Sb. 38/69,* [535]) *S 37/294,* [536]) *S 27/295,* [537]) *S 27/295,* [538]) *S 38/194,* [539]) *Kojzar 2,* [540]) *Kojzar* 2, [541]) *W 13,* [542]) *Sb. 47/69,* [543]) *Všeobecná,* [544]) *MPHSKP,* [545]) *Devadesát,* [546]) *S 44/100,* [547]) *MPOPP,* [548]) *USTRCR 3,* [549]) *Maňák 45,* [550]) *USTRCR 3,* [551]) *USTRC 3,* [552]) *Kadlec 281,* [553]) *Kadlec 281,* [554]) *Kadlec 284,* [555]) *USTRC 3,* [556]) *KR 16,* [557]) *Proměny 297,* [558]) *S 44/298,* [559]) *ČSH 16,* [560]) *ČSH 16,* [561]) *LN,* [562]) *W 14,*

TEN NEJLEPŠÍ SOCIALISMUS V DANÝCH PODMÍNKÁCH

[563]) HSDČ 667, [564]) HSDČ 667, [565]) HSDČ 667, [566]) HSDČ 672, [567]) HSDČ 672, [568]) HSDČ 672, [569]) HSDČ 844-845, [570]) HSDČ 845, [571]) HSDČ 863, [572]) SR ČSSR 146, SR ČSFR 154, [573]) HSDČ 677, [574]) HSDČ 676, [575]) HSDČ 841, [576]) HSDČ 787, [577]) HSDČ 787, [578]) HSDČ 786, [579]) Případ, [580]) HSDČ 685, [581]) HSDČ 685, [582]) HSDČ 686, [583]) HSDČ 707, [584]) HSDČ 708, [585]) HSDČ 707-708, [586]) HSDČ 709, [587]) HSDČ 662, [588]) HSDČ 674, [589]) HSDČ 673, [590]) Jirásek, [591]) Jirásek, [592]) Jirásek, [593]) HSDČ 763, [594]) HSDČ 768, [595]) HSDČ 782, [596]) Sedmnáctý 36, [597]) KS 134, [598]) SR ČSFR 34-35, [599]) HSDČ 807, [600]) HSDČ 807, [601]) HSDČ 772, [602]) HSDČ 772, [603]) HSDČ 773, [604]) HSDČ 913, [605]) HSDČ 773, [606]) HSDČ 777, [607]) HSDČ 780, [608]) IES 2/230, [609]) Baltus a kol., [610]) Baltus a kol., [611]) HSDČ 780, [612]) HSDČ 782, [613]) KS 130, [614]) Baltus a kol., [615]) HSDČ 781, [616]) Baltus a kol., [617]) IES 2/266, [618]) W 15 [619]) IES 3/899, [620]) Halada, [621]) Halada, [622]) Rozvoj, [623]) W 16, [624]) W 17, [625]) W 18, [626]) W 19, [627]) W 20, [628]) W 21, [629]) W 22, [630]) W 23, [631]) W 24, [632]) W 25, [633]) W 26, [634]) W 27, [635]) W 28, [636]) Baltus a kol., [637]) W 29, [638]) Baltus a kol., [639]) W 30, [640]) W 31, [641]) Baltus a kol., [642]) W 32, [643]) W 33, IES 1/28, Baltus a kol., [642]) W 34, [643]) W 35, [644]) DKvČ 843, [645]) Baltus a kol., [646]) Súčasťou, [647])Baltus a kol., [648]) IES 1/584, [649]) Baltus a kol., [650]) HSDČ 793, [651]) Baltus a kol., [652]) W 36, [653]) Baltus a kol., [654]) Baltus a kol., [655]) Sedmnáctý 39, [656]) W 37, [657]) W 38, HSDČ 783, [658]) IES 3/573, [659]) Baltus a kol., [660]) Hájek, [661]) Hájek, [662]) Hájek, [663]) Suchánek, [664]) W 39, [665]) SR ČSFR 261, [666]) Primalex, [667]) Lybar, [668]) HSDČ 790, [669]) IES 2/377, [670]) IES 2/891, [671]) HSDČ 791 a 792, [672]) HSDČ 792, [673]) HSDČ 790, [674]) Pýcha, [675]) HSDČ 788, [676]) HSDČ 789, [677]) SR ČSFR 626, [678]) CoJeCo, [679]) W 40,[680]) HSDČ 794, [681]) IES 1/439, 682) Cinka 2, [683]) SR ČSFR 577, [684]) HSDČ 721, [685]) HSDČ 727, [686]) HSDČ 728, [687]) HSDČ 797, [688]) HSDČ 715, [689]) HSDČ 716-717, 690) HSDČ 718, [691]) HSDČ 719, [692]) HSDČ 797, [693]) DKSČD 774, [694]) HSDČ 798-799, [695]) HSDČ 799, DKSČD 757, [696]) HSDČ 798, [697]) HSDČ 799, [698]) HSDČ 799, [699]) DKSČD 875, [700]) HSDČ 805, [701]) DKSČD 808, [702]) DKSČD 849, [703]) HSDČ 801, [704]) DKSČD 774, [705]) DKSČD 810, [706]) DKSČD 850, [707]) HSDČ 796, [708]) DKSČD 803, [709]) DKSČD 833, [710]) DKSČD 863, [711]) DKSČD 879, [712]) HSDČ 796, [713]) Semotanová a kol. 360-363, [714]) HSDČ 814, [715]) SR ČSFR 619-624, [716]) HSDČ 496, [717]) HSDČ 796-797, [718]) HSDČ 719, [719]) HSDČ 812-813, [720]) HSDČ 814, [721]) HSDČ 662, [722]) HSDČ 674, [723]) HSDČ 719, [724]) HSDČ 924, [725]) HSDČ 719, [726]) HSDČ 925, [727]) HSDČ 925, [728]) HSDČ 926, [729]) HSDČ 926, [730]) HSDČ 926, [731]) HSDČ 800, [732]) HSDČ 804, [733]) HSDČ 799, [734]) HSDČ 800, [735]) HSDČ 801, [736]) HSDČ 502-503, [737]) HSDČ 803, [738]) W 41, [739]) HSDČ 803-804, [740]) Analýza, [741]) HSDČ 806, [742]) IES 3/430, [743]) HSDČ 739, [744]) HSDČ 740, [745]) HSDČ 745, [746]) HSDČ 746, [747]) HSDČ 747, [749]) KS 131, [750]) HSDČ 746-747, [751]) HSDČ 741, [752]) HSDČ 888, [753]) Janouš, [754]) HSDČ 747, [755]) HSDČ 740, [756]) HSDČ 741, [757]) Slepička 167, [758]) HSDČ 748, [759]) HSDČ 744, [760]) HSDČ 748, SR ČSFR 26-27 a 315, [761]) Slepička 166, [762]) HSDČ 751, [763]) HSDČ 750, [764]) HSDČ 750, [765]) HSDČ 757, [766]) Toman 79-80, [767]) HSDČ 758, [768]) HSDČ 758, [769]) HSDČ 755, [770]) Slepička 170, [771]) HSDČ 755, [772]) HSDČ 756, [773]) HSDČ 753, [774]) HSDČ 754, [775]) S

36/182-183, [776]) HSDČ 933, [777]) Sb. 6/85, [778]) Sb. 12/87, [779]) HSDČ 934, [780]) HSDČ 692, [781]) HSDČ 919 a 929, [782]) HSDČ 930, [783]) HSDČ 931, [784]) HSDČ 932, [785]) HZZS, [786]) HZZS, [787]) SR ČSFR 631, [788]) IKEM, [789]) Privilegium, [790]) S 52/203, [791]) HSDČ 928, [792]) SR ČSFR 628, [793]) Koubová, [794]) HSDČ 903, [795]) Khsova, [796]) HSDČ 903, [797]) SR ČSFR 629-631, [798]) HSDČ 898, [799]) HSDČ 901, W 42, [800]) HSDČ 937, [801]) HSDČ 713, [802]) HSDČ 905, [803]) HSDČ 714, [804]) Sb. 32/65, 27/68, 47/69, 32/70, 7/75, 14/82, 23/84, 6/85, 12/87, 23/87 a 41/88, [805]) HSDČ 711, [806]) HSDČ 638, [807]) HSDČ 907, [808]) HSDČ 911, [809]) HSDČ 907, [810]) HSDČ 908, [811]) HSDČ 909) [812]) SR ČSFR 644, [813]) HSDČ 912, [814]) HSDČ 919, [815]) HSDČ 913, [816]) HSDČ 644, [817]) KS 134, [818]) HSDČ 815, [819]) HSDČ 840, [820])HSDČ 818, [821]) HSDČ 825, [822]) HSDČ 825, [823]) KS 135, [824]) HSDČ 916, [825]) HSDČ 662, [826]) HSDČ 663, [827]) HSDČ 916, [828]) HSDČ 916-917, [829]) KS 135, [830]) HSDČ 917, [831]) HSDČ 918,

SYSTEMATICKY K ZÁNIKU SYSTÉMU

[832]) S 44/355, [833]) Sedmnáctý 63, [834]) Sedmnáctý 64, [835]) Sedmnáctý 65, [836]) Sedmnáctý 64, [837]) Západ, [838]) HSDČ 675, [839]) HSDČ 699, [840]) HSDČ 700, [841]) Sb. 17/88, [842]) HSDČ 763, [843]) S 44/374-375, [844]) Krejčí 25-26, [845]) Krejčí 20, [846]) Dolejší, [847]) W 43, [848]) Pergl, [849]) W 44, [850]) W 44, [851]) W 44, Schultheis, [852]) W 45, [853]) Dolejší, [854]) Svíčku, [855]) W 44, [856]) Totalita 1989, [857]) Totalita 1989, [858]) Totalita 1989, [859]) Fáma

NEDOKONČENÁ REVOLUCE, TUDÍŽ PŘEVRAT A KONTRAREVOLUCE

[860]) Společné, [861]) Bez megafonu, [862]) Přišli, [863]) Projevme, [864]) Dělníci, [865]) Sametová, [866]) Havel, [867]) Socialismus, [868]) S 45/142, [869]) Socialismus, [870]) Co chceme!, [871]) Dnes, [872]) MF, Akční, [873]) Wanatowiczová, [874]) OF, [875]) OF, [876]) Wanatowiczová, [877]) Wanatowiczová, [878]) Poslední, [879]) Zamýšlíme, [880]) Sb. 37/39, [881]) HSDČ 936 a 882, Budoucnost?, [883]) Dostane, [884]) Češka 40-41, [885]) Češka 44-45, [886]) Zhroucení, [887]) Hlasy, [888]) S 35/162, [889]) S 37/132.

DRUHÝ SOCIALISMUS – NĚKTERÉ ZÁKONITOSTI A Z NICH VYPLÝVAJÍCÍ NUTNOSTI

[890]) S 44/457, [891]) S 44/2377, [892]) S 44/496, [893]) S 44/234, [895])Věrtelář, [896])Věrtelář, [897]) Janouš, [898]) Janouš, [899])Janouš, [900])Janouš, [901])Perknerová, [902])Holub 7, [903])Vzdor

Seznam zkratek odkazovaných pramenů a literatury

Pokud není uvedeno jinak, číslo uvedené za zkratkou označuje příslušnou stránku, na které se nalézá odkazovaný nebo citovaný text.

Adamec:	Adamec, Jan: Několik poznámek k procesu s Lászlóem Rajkem;
Ahasweb:	O kultu osobnosti a jeho důsledcích;
Akční:	Akční postup ÚV SSM;
Baltus a kol.:	Baltus, Jan a kol.: Zlaté medaile Mezinárodního strojírenského veletrhu Brno;
Bez megafonu:	(tin, pro): Bez megafonu, k lidem;
BL:	25. 5. 2005. DOKUMENT. 1989: Omluva KSČ občanům;
Bobíková:	Bobíková, Lenka: Ženy vražedkyně;
Budoucnost:	(MF): Budoucnost?;
Bureš 1:	Varšavská smlouva (1955);
Bureš 2:	Tzv. Zvací dopis (1968);
Bureš 3:	Tzv. Moskevský protokol (1968);
Cinka 1:	Cinka, Ivan: Za pět let klesla ekonomika o 2,5%;
Cinka 2:	Cinka, Ivan: Značky, které po Listopadu nezanikly
CkS:	Sjezd závodních rad a odborových skupin;
CoJeCo:	CoJeCo. Vaše encyklopedie, http://www.cojeco.cz/, heslo Československé hudební nástroje;
Co chceme:	Co chceme! Programové zásady Občanského fóra;
Češka:	Československo, Česká a Slovenská federativní republika. Přehled oficiální statistiky v letech 1980 – 1992. Díl I.;

ČsD:	Československé dějiny v datech;
ČSH:	Fond Českoskoslovenské studentské hnutí v šedesátých letech dvacátého století (sbírka Ivana Dejmala);
DD:	Dějiny diplomacie, svazek třetí;
Dělníci:	(MF): Dělníci, jdeme za vámi;
Devadesát:	90 let na vlnách éteru;
Dolejší:	Dolejší, Miroslav: Analýza 17. listopadu a změn ve východní Evropě v roce 1989;
Dostane:	(pat, zj): Dostane se až k uchu?;
DKSČD:	Dějiny Komunistické strany Československa v datech;
DMDHKK:	Dějiny mezinárodního dělnického hnutí a KSČ;
Dnes:	Procházková Eva, Volf Petr: Dnes naposled?;
Fakta:	Fakta;
Fáma:	Fáma vyvrácena;
Fronta.cz:	Šír, Vojtěch (egli): Sovětské ztráty při osvobozování ČSR;
Havel:	Václav Havel: Projev k demonstrantům. Praha, Václavské náměstí, 24. listopadu 1989;
Hlasy:	Hlasy z Riegrových sadů;
Holub:	Holub, Ota: Stůj! Finanční stráž!;
Hoppe:	Hoppe, Jiří: Nejvyšší oběť Jana Palacha;
Hrůza:	Hrůza, Ivan: Socialismus a samospráva;
HSDČ:	Průcha, Václav a kolektiv: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 2. Díl, období 1945 – 1992;
HZZS:	Historie zdravotnické záchranné služby v ČR;
Charta:	Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora;
Idea:	(mh): Idea lidských práv je revoluční výzvou;
IES:	Ilustrovaný encyklopedický slovník (***v závorce nejprve číslo dílu, za lomítkem číslo příslušné strany***);
IKEM:	(jad): IKEM se může transplantacemi chlubit oprávněně;
Ius Wiki:	Ius Wiki, heslo Ústava 9. května;
Janouš:	Janouš, Vilém: Tisíce chudých lidí čekají na sociální bydlení;
Jirásek	Jirásek, Jaroslav A.: České řízení ze století do století;
Kadlec:	Kadlec, Vladimír: Podivné konce našich prezidentů;
KDSČ:	K dějinám socialistického Československa;
KG:	Gottwald, Klement: Kupředu, zpátky ni krok!;
Khsova:	Co je HIV?;
Klein:	Klein, Leo: Konference o popáleninové medicíně vyzdvihla oborové evergreeny;
Kocian:	Kocian, Jiří: Nástup komunistické totality v Československu;
Kohout:	Kohout, Luboš: Zmar pokusu o specifické socialistické cesty (1945-1950);
Kojzar:	Kojzar, Jaroslav: Jan Palach;
Kojzar 2:	Kojzar, Jaroslav: Abdikace prezidenta Beneše;
Kojzar 1:	Kojzar, Jaroslav: „Leden“ byl nevyhnutelný;
Košťál:	Košťál, Zdeněk: KSČ v čele bojů pracujících za hospodářské krize, proti fašismu a v národně osvobozeneckém boji (1930 – 1945), K 90. výročí založení KSČ, II. část;
KPvČ:	Bobek, Michal - Molek, Pavel - Šimíček, Vojtěch (eds.): Komunistické právo v Československu**;**
KPvČ 221:*	Původní zdroj: Rozsudek sp. Zn TT z 179/99 (rozhodnutí NS ve věci obž. Judr. Pavla Vítka ze dne 7. 12. 1999, přístupné v systému ASPI)
KR:	Kontrarevoluční rok 1968;
KS:	Krajiny světa;
Krejčí:	Krejčí, Oskar: Sametová revoluce: Pohled ze Strakovky;
Krejčí H:	Naplňování lidských práv není automatismus. Rozhovor Haló novin s profesorem Oskarem Krejčím, politologem;

Krejčiřík:	Krejčiřík, Milan: IX. všesokolský slet – jeden z posledních svobodných projevů;
KSM:	Vítězný únor 1948;
Kůrka:	Kůrka, Jan: Brežněv měl naprostou pravdu;
Kůta:	Kůta, Josef: Analýza čtyřiceti let pokusu o výstavbu socialismu v ČSSR;
KVP:	Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, tzv. Košický vládní program;
Lesák:	Lesák, Josef: Čas oponou trhnul… ;
LN:	Před 40 lety začal proces s revoluční mládeží;
Mallota:	Mallota, Petr: Dokumentace popravených z politických důvodů 1948−1989;
Maňák:	Maňák, Jiří: Čistky v Komunistické straně Československa 1969-1970*;*
Mlynář:	Mlynář, Zdeněk: Mráz přichází z Kremlu;
MPHSKP:	Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech;
MPOPP:	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech;
Nejvyšší:	Nejvyšší oběť;
Nnfp:	Historie Nemocnice Na Františku;
Normalizace:	Normalizace (resp. konsolidace);
OF:	(vo): OF: ne přímým volbám!;
Olšer:	Olšer, Břetislav: Když se za Diema ve Vietnamu ročně upálilo víc mnichů, než nyní v Číně…;
OPK:	Lenin, V. I.: Poučení z Komuny;
Paměť:	Paměť národa;
Pechová:	Pechová V.: Hvězdy (nejen) ze seriálu, Pel-mel;
Pergl:	Pergl, Václav: V půli cesty zůstat nemůžeme;
Perknerová:	Perknerová, Kateřina: Chcete práci po škole? Shánějte praxi;
Politické:	Růžička Daniel: Politické procesy v ČSR v 50. letech;
Pop:	Seznam popravených pro politické trestné činy v období od 25. 2. 1948;
Poslední:	Ulčák Martin, Prádler Jan: Poslední zvonění – NE!;
Privilegium:	Pecháčková, Marcela: Privilegium;
Projevme:	Projevme odpovědnost;
Proměny:	Proměny Pražského jara 1968 – 1969. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti;
Případ:	(pka): Případ radaru byl lumpárnou a záminkou;
Přišli:	Fiala Zbyněk, Komárek Martin, Volf Petr: Přišli kvůli dialogu;
PSP 1:	Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky;
PSP 2:	Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. 4. zasedání. 1064. Vládní návrh. Zákon ze dne ... 1948, kterým se mění a doplňují některá ustanovení dekretu presidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 104 Sb. o závodních a podnikových radách;
PSP 3:	Neděle 9. května 1948;
Ransdorf:	Ransdorf, Miloslav: Šmeral a naše nynější orientace;
Rosocha:	Rosocha, Martin: Školství v třešňovém háji;
Růžička:	Růžička, Daniel: 50. léta. Sokolský slet 1948 očima Václava Kopeckého;
Rychlík:	Rychlík, Jan: Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914-1992;
Řezník:	Řezník, Jiří: Krčmaňská aféra, aneb jak se produkují dezinformace na stránkách Wikipedie a jinde; Řezník, Jiří: Kauza Jan Masaryk ve světle tzv. krčmaňské aféry; Řezník, Jiří: Jak si pan plukovník Pravomil Ladislav Raichl hrál s krabičkami;
Řezník 2:	Řezník, Jiří: První velká letadlová loupež a první pokus o státní puč 2. ;
S:	Lenin, Vladimír Iljič: Sebrané spisy (***v závorce nejprve číslo spisu, za lomítkem číslo příslušné strany***);
Sametová:	Sametová revoluce 1989, čtvrtek 23. listopadu 1989, přepis projevu vedoucího tajemníka pražského MV KSČ Praha v závodě ČKD;

Sb.:	Sbírka zákonů (***v závorce nejprve číslo částky, za lomítkem označení příslušného roku***);
S čistýma:	(pro, hb): S čistýma rukama i srdcem;
SDS:	Demise odstoupivších ministrů přijata - nová vláda jmenována;
Schultheis:	Schultheis, Silja: Die Studenten und die "Samtene Revolution" von 1989;
Sedmnáctý:	Rozsypal Vojtěch, Linhart Karel, Peremský Milan: Ke studiu materiálů XVII. sjezdu KSČ;
Sjezd:	Sjezd spisovatelů 1967, průběh IV. sjezdu Svazu spisovatelů (27. – 29. června 1967);
Slabotínský:	Slabotínský, Radek: Amnestie prezidenta republiky v letech 1960 a 1962 a rehabilitace politických vězňů v 60. letech;
Slepička:	Slepička, Alois: Přeměny venkova (venkov našeho věku);
Socialismus:	Socialismus, ale bez chyb;
SOK:	Petr Uhl a kol.: Program společenské samosprávy;
Společné:	Společné prohlášení;
Společnost a my:	Společnost a my;
SR ČSSR:	Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1986;
SR ČSFR:	Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky 1990;
Steven:	Steven, Stewart: Výbušnina. Operace CIA Splinter Factor;
Svíčku:	(hb): Svíčku a květinu;
SZPSR:	Státní zřízení a právo sovětského Ruska;
Šimůnek:	Šimůnek, Radim: Rady pracujících – orgány podnikové samosprávy v roce 1968;
Šiška:	Šiška, Miroslav: Podivná cesta k šibenici Andrého Simona;
Šiška 2:	Šiška, Miroslav: Jak se podepisoval moskevský diktát;
Šlessinger:	Šlessinger, Jan: K vydané publikaci „Cesta k socialismu v ČSR“;
Špás:	Špás, Milan: Žádný strom neroste do nebe;
Tomka:	Tomka, Petr: Pojem „demokratický socialismus“ v publicistických diskusích roku 1968;
Totalita 1989:	Sametová revoluce 1989, pátek 17. listopadu 1989, průběh demonstrace;
Trpišovská:	Trpišovská, Jana: Únor 1948 v prezidentské kancelář;
Týden:	Únor 1948: Zápotockého řeč 132krát přerušil potlesk;
Uhl:	Uhl, Petr a kol.: Program společenské samosprávy;
Univerzita:	Univerzita udělí čestný doktorát zakladateli spektroskopie nukleární magnetické rezonance;
PJ 1:	1968, 21. leden, Praha. - Článek ministra lesního a vodního hospodářství Josefa Smrkovského Oč dnes jde?, uveřejněný v deníku Práce;
PJ 2:	1968, 19. červen, Praha. - Pozdravný dopis celostátního aktivu Lidových milicí v Praze-Ruzyni sovětskému lidu.:
USTRCR:	Obžaloba M. Horákové a jejích společníků, str. 42; právní kvalifikace trestných činů včetně zločinu velezrady a vyzvědačství (zdroj: Archiv bezpečnostních složek*);*
USTRCR 2:	Oběti okupace;
USTRCR 3:	Poučení z krizového vývoje**;**
Vaculík:	IV. sjezd Svazu československých spisovatelů Praha 27. -- 29. června 1967, 2. den jednání 28. června 1967. Příspěvek Ludvíka Vaculíka (Tvorba 1967);
Veber:	Veber, Václav: Jak to bylo s demisemi v únoru 1948;
Věrtelář:	Věrtelář, Václav: Víme, jaká je spravedlivá odměna za práci?;
Vlček:	Vlček, Eduard: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu:
Википедия 1:	Википедия — свободная энциклопедия, hesla Конституция СССР 1936 года, Совет министров СССР, Совет народных комиссаров СССР;
Википедия 2:	Википедия — свободная энциклопедия, heslo Совет министров СССР;
Википедия 3:	Википедия — свободная энциклопедия, heslo: Лихачёв Михаил Тимофеевич;
Википедия 4:	Википедия — свободная энциклопедия, hesla: Курский Дмитрий

Иванович, Смертная казнь в России, Вышинский Андрей Януарьевич;
Všeobecná: Všeobecná deklarace lidských práv;
Vzdor: Manifest. Vzdor – strana práce;
W 1: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Únor 1948;
W 2: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo CIA;
W 3: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Osvald Závodský;
W 4: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Skupina bratří Mašínů;
W 5: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Trest smrti v Československu;
W 6: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, odkaz č. 2 k heslu Viktor Knapp: Zpráva V. Knappa o procesu s M. Horákovou a spol. převzatá z Ivanov, Miroslav. Justiční vražda aneb Smrt Milady Horákové, Praha, 1991;
W 7: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Josip Broz Tito;
W 8: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo André Simone;
W 9: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Tramvaje Tatra;
W 10: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Lokomotiva 498.1;
W 11: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, hesla Elektrické lokomotivy Škoda, Seznam českých a slovenských lokomotiv, Seznam lokomotiv ČKD);
W 12: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Ludvík Svoboda;
W 13: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Normalizace;
W 14: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Charta 77;
W 15: Wikipedie. Otevřená encyklopedie, heslo Česká zbrojovka Uherský Brod;
W 16: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Lokomotiva ČME3;
W 17: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Lokomotiva 753;
W 18: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Lokomotiva 743;
W 19: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Seznam lokomotiv ČSD;
W 20: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Elektrické lokomotivy Škoda;
W 21: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Seznam českých a slovenských lokomotiv;
W 22: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Tramvaje Tatra;
W 23: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Karosa ŠM 11;
W 24: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Tatra;
W 25: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Tatra kolem světa;
W 26: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo LIAZ;
W 27: Wikipedie, Otevřená encyklopedie, heslo Škoda Auto;
W 28: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Metalex;
W 29: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Jawa;
W 30: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Babetta;
W 31: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Favorit Rokycany;
W 32: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo ZLIN Aircraft;
W 33: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,hesla L-29, L-39;
W 34: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Magion;
W 35: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Interkosmos;
W 36: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo PRIM;
W 37: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Calex;
W 38: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Tesla (podnik);
W 39: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Domácí počítače;
W 40: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo TOFA;
W 41: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Československá námořní plavba;
W 42: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj;

W 43: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Svíčková demonstrace;
W 44: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Sametová revoluce;
W 45: Wikipedie, Otevřená encyklopedie,heslo Stuha (hnutí);
Wanatowiczová: Wanatowiczová, Krystyna: Musíte zvolit Havla!;
Youtube: Klement Gottwald - Projev 22. 2. 1948;
Zamýšlíme: (jtv): Zamýšlíme se v OF;
Západ: Rybák, Radovan: Západ žádné změny v roce 1989 nečekal;
Zápotocký: Sjezd závodních rad 22. února 1948;
Zbytkový: Iuridictum. Encyklopedie o právu, heslo: Zbytkový trest;
Zeman: Zeman, Vladimír: Vzpomínky na NMR v Brněnské Tesle;
Zhroucení: Zhroucení-vzkříšení;
Z letopisů: Z letopisů odvážných;
Zpráva: O procesech a rehabilitacích I. Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949-1968;
Звягинцев: Звягинцев, Александр: Андрей Вышинский и его дела.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Základní použité prameny a literatura

Lenin, Vladimír Iljič: Sebrané spisy. Svazek 1 – 55. Nakladatelství Svoboda 1979 – 1990, Praha
Použité a citované svazky:
Svazek 33. Stát a revoluce. Nakladatelství Svoboda, Praha 1987, 372 str.
Svazek 34. Červenec - říjen 1917. Nakladatelství Svoboda, Praha 1987, 632 str.
Svazek 35. Říjen 1917 – březen 1918. Nakladatelství Svoboda. Praha 1987, 632 str.
Svazek 36. Březen – červenec 1918. Nakladatelství svoboda, Praha 1988, 776 str.
Svazek 37. Červenec 1918 – březen 1919. Nakladatelství svoboda 1988, 784 str.
Svazek 38. Březen – červen 1919. Nakladatelství Svoboda, Praha 1988, 604 str.
Svazek 39. Červen – prosinec 1919. Nakladatelství Svoboda 1988, 640 str.
Svazek 40. Prosinec 1919 – duben 1920. Nakladatelství Svoboda, Praha 1988, 532 str.
Svazek 41. Květen – listopad 1920. Nakladatelství Svoboda, Praha 1988, 736 str.
Svazek 42. Listopad 1920 – březen 1921. Nakladatelství Svoboda, Praha 1989, 646 str.
Svazek 43. Březen – červen 1921. Nakladatelství Svoboda, Praha 1989, 592 str.
Svazek 44. Červen 1921 – březen 1922. Nakladatelství Svoboda, Praha 1989, 784 str.
Svazek 45. Březen 1922 – březen 1923. Nakladatelství Svoboda, Praha 1989, 790 str.
Svazek 50. Dopisy říjen 1917 – červen 1919. Nakladatelství Svoboda, Praha 1989, 718 str.
Svazek 51. Dopisy červenec 1919 – listopad 1920. Nakladatelství Svoboda, Praha 1989, 662s.
Svazek 52. Dopisy listopad 1920 – červen 1921. Nakladatelství Svoboda, Praha 1990,632 str.

Průcha, Václav a kolektiv: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 2. díl, období 1945 – 1992. Brno, Nakladatelství Doplněk 2009, 1004 str.
Autoři jednotlivých částí:
prof. Ing. Václav Průcha, CSc.; prof. PhDr. Jana Geršlová, CSc.; prof. JUDr. František Vencovský; doc. Ing. Alena Hadrabová, CSc.; doc. PhDr. Lenka Kalinová, CSc.; doc. RSDr. Zdislav Šulc, CSc.

Bobek, Michal - Molek, Pavel - Šimíček, Vojtěch (eds.): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. Brno 2009, 1006 str.
Autoři jednotlivých částí:

JUDr. PhDr. Stanislav Balík, Mgr., Mgr., Ing. Hynek Baňouch, Doc. JUDr. Petr Bělovský, Dr., Mgr., Mgr. Michal Bobek, Diploma (Cantab); M.Jur. (Oxon); M. Res. (EUI), Mgr. Blanka Čechová, JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, Ph.D., MA, JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D., JUDr. Petra Gřivnová, Ph.D., JUDr. Barbara Havelková, LL.M., Mgr. Petr Jäger, JUDr. David Kosař, LL.M., Doc. JUDr. Eva Kružíková, CSc., Em. prof. JUDr. Zdenek Krystufek, CSc., J.S.M. (Stanford), Doc. JUDr. Zdeněk Kühn, Ph.D., LL.M., S.J.D., Doc. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., JUDr. Jan Lata, Ph.D., JUDr. Pavel Molek, JUDr. Otakar Motejl, Mgr. Zdeněk Nový, JUDr. Radim Polčák, Ph.D., Em. prof. JUDr. Mojmír Povolný, Ph.D., Doc. JUDr. Radoslav Procházka, Ph.D., J.S.D., Prof. JUDr. Jiří Přibáň, DrSc., Mgr. Anna Šabatová, Ph.D., JUDr. Kateřina Šimáčková, Ph.D., Doc. JUDr. Vojtěch Šimíček, Ph.D., JUDr. Milada Tomková, JUDr. Josef Vedral, Ph.D., JUDr. Eliška Wagnerová, Ph.D.

Ostatní použité prameny a literatura

IV. sjezd Svazu československých spisovatelů Praha 27. - 29. června 1967, 2. den jednání 28. června 1967. Příspěvek Ludvíka Vaculíka (Tvorba 1967). Ludvík Vaculík, narozen 23. 7. 1926, prozaik, fejetonista a publicista, http://www.ludvikvaculik.cz/index.php?pid=56&sid=36

1968, 21. leden, Praha. - Článek ministra lesního a vodního hospodářství Josefa Smrkovského Oč dnes jde?, uveřejněný v deníku Práce. Pražské jaro 1968. Dokumenty, http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/121.pdf 1968, 19. červen, Praha;

ABC světových dějin. Orbis. Praha 1967, 1172 str.

Adamec, Jan: Několik poznámek k procesu s Lászlóem Rajkem. Pražský web pro studenou válku: Editorial leden 2003, http://www.praguecoldwar.cz/rajk.htm

Akční postup ÚV SSM. Mladá fronta z 1. 12. 1989, str. 1 a 2

Analýza efektivnosti provozu lodí československé námořní plavby z hlediska potřeb čs. národního hospodářství. Historie námořní plavby, http://www.namorniplavba.cz/cnp/71.html

Baltus, Jan a kol.: Zlaté medaile Mezinárodního strojírenského veletrhu Brno. EXPO DATA spol. s r. o. Historie soutěže. Zlaté medaile MSV, http://expodata/zlata-medaile

Bárta, Jiří a kolektiv: Obývací pokoj. SNTL – Nakladatelství technické literatury n. p., Praha 1988, 240 str.

Bém Jaroslav a kolektiv: Československé polovodičové součástky. SNTL, Nakladatelství technické literatury, Praha 1973, 460 str.

Bobíková, Lenka: Ženy vražedkyně. Magazín Práva z 22. 12. 2013, str. 40-42

Brtníková, Marta: Žena a její svět. Horizont, nakladatelství Socialistické akademie ČSSR, Praha 1985, 168 str.

Cinka, Ivan: Za pět let klesla ekonomika o 2,5%. Haló noviny ze 4. 9. 2013, str. 6

Cinka, Ivan: Značky, které po Listopadu nezanikly. In: Haló noviny z 28. 2. 2014, str. 9

Co chceme! Programové zásady Občanského fóra. In: www.svedomi.cz/dokdoby/of-1989.htm

Co je co. Vaše encyklopedie, http://www.cojeco.cz, heslo Československé hudební nástroje

Co je HIV? In: Občanům. In: Krajská hygienická stanice Moravskoslezského kraje se sídlem v Ostravě. In: http://www.khsova.cz/01_obcanum/hiv_aids.php

Čechtický, Tomáš: Štafeta. Tělovýchova, sport a turistika v Československu. Olympia + Šport, Praha – Bratislava 1987, 128 str.

Československé dějiny v datech. Nakladatelství Svoboda, Praha 1986, 718 str.

Češka, Jaroslav: Československo, Česká a Slovenská federativní republika. Přehled oficiální statistiky v letech 1980 – 1992. Díl I. Futura, Praha 2013, 496 str.

Darovaná srdce v Česku slaví 30 let. Deník z 31. 1. 2014, str. 13

Dějiny diplomacie. Redakce V. P. Potěmkin. Svazek první – třetí. Svoboda 1949 – 1950, 408 + 308 + 642 str.

Dějiny Komunistické strany Československa v datech. Nakladatelství Svoboda 1984, 968 str.

Dějiny mezinárodního dělnického hnutí a KSČ. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1984, 492 str.

Dějiny zahraniční politiky SSSR 1917 – 1945 (I. díl). Redakce A. A. Gromyko, B. N. Ponomarjov. Nakladatelství Svoboda, Praha 1981, 628 str.
Dějiny zahraniční politiky SSSR 1945 – 1976 (II. díl). Redakce A. A. Gromyko, B. N. Ponomarjov. Nakladatelství Svoboda, Praha 1981, 792 str.
Demise odstoupivších ministrů přijata - nová vláda jmenována (převzatý článek – in: Národní osvobození, 26. února 1948), in: Strana demokratického socialismu, http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2006022401
Demokratický centralismus. RIO – Revolutionary Internationalist Organization, http://www.onesolutionrevolution.org/?language=cs&p=147
90 let na vlnách éteru. Deník ze 17. 5. 2013, str. 13
Divišovské ESO. E15.cz, http://euro.e15.cz/profit/divisovske-eso-891794
Dokument. 1989: Omluva KSČ občanům. 25. 5. 2005. Britské listy, http://blisty.cz/art/23506.html
Dolejší, Miroslav: Analýza 17. listopadu a změn ve východní Evropě v roce 1989. http://www.analyza.wz.cz
Fajt, Jindřich: Listopad 1989: Drama nerovného střetu o rovnost šancí. Futura 2011, Praha 2011, 232 str.
Fakta. Svědectví (1945-1990), (stránky Klubu svědků obžaloby), http://svedectvi.host.sk/fakta.html
Fáma vyvrácena. Mladá fronta z 20. 11. 1989, str. 1
Fiala, Zbyněk – Komárek, Martin – Volf, Petr: Přišli kvůli dialogu. Mladá fronta z 22. 11. 1989, str. 1 a 2
Fond Československé studentské hnutí v šedesátých letech dvacátého století (sbírka Ivana Dejmala). Katalog Jaroslav Pažout, Praha 2001, 62 str. Libri prohibiti, http://www.libpro.cz/docs/eskoskoslovenske-studentske-hnuti-v-sedesatych-letech-dvacateho- stoleti-sbirka-ivana_1359814477.pdf
Gottwald, Klement: Kupředu, zpátky ni krok! Orbis, Praha 1948, 80 str. + 16 str.
Hájek, Martin: Virtuální muzeum historické radiotechniky. Oldradio.cz, http://www.oldradio.cz/
Halada, Andrej: Československo v minulosti vyvezlo 35 000 tanků a obrněnců, vyplývá z knihy o čs. tankových silách. Ministerstvo obrany České republiky. Zpravodajství, http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ceskoslovensko-v-minulosti- vyvezlo-35-000-tanku-a-obrnencu--vyplyva-z-knihy-o-cs--tankovych-silach--73826/
Hauft, Jindřich: Nový brevíř o víně. Svépomoc, vydavatelský, nakladatelský a obchodní podnik ÚRD, Praha 1989, 336 str.
(hb): Svíčku a květinu. In: Mladá fronta ze 17. 11. 1989, str. 2
Heller, Josef – Neužil, František a kol.: Kdopak by se Marxe bál? Futura, Praha, 560 str.
Historie. In: Nemocnice Na Františku. In: www.nnfp.cz/o-nemocnici/historie
Historie. Primalex. Firma, http://www.primalex.cz/index.php?PHPSESSID=15bd491f05eb33e484aebc1ae2fa7e63&location=12
Historie společnosti v datech. Tajmac-ZPS, http://www.zps.cz/cs/historie
Historie zdravotnické záchranné služby v ČR. ZDN.cz. In: http://zdravie15.cz/denní-zprávy/z- domova/historie-zdravotnicke-zachranne-sluzby-v-cr-451490
Hlasy z Riegrových sadů. Mladá fronta z 1. 12. 1989, str. 6
Holub, Ota: Stůj! Finanční stráž! Naše vojsko, Praha 1987, 270 str.
Hoppe, Jiří: Nejvyšší oběť Jana Palacha. Forum. Časopis Univerzity Karlovy. In: http://iforum.cuni.cz/IFORUM-85.html
Hrdina, Ladislav: Svědectví o zločinech komunismu a protikomunistickém odboji. Oficiální stránky městské části Praha-Vinoř, in: http://www.praha-vinor.cz/svedectvi_komunismu/celkovydisp.pdf
Hrůza, Ivan: Socialismus a samospráva. Neautorizovaný přepis přednášky z teoreticko-praktického semináře 2. 3. 1996, 8 str. (přepis z magnetofonového záznamu: Hejný, Lubomír)

Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora. In: Informačmí centrum OSN v Praze. In: Dokumenty OSN. In:http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf

Choma, Dimitrij: Období let 1961 – 1990: kolik bytů se tehdy u nás vlastně postavilo? In: haló noviny z 28. 8. 2014, str. 6

Ideal Jawa (India) Limited Manufactures of Yezdi, http://www.yezdi.com/

Ilustrovaný encyklopedický slovník. I. až III. díl. Academia, Praha 1980 – 1982. 2912 str.

Iuridictum. Encyklopedie o právu, http://iuridictum.pecina.cz/w/, hesla: Zbytkový trest, Doba zvýšeného ohrožení republiky

Ius Wiki, http://www.ius-wiki.eu, heslo Ústava 9. května;

(jad): IKEM se může transplantacemi chlubit oprávněně. Haló noviny ze 4. 2. 2014, str. 4

Janouš, Vilém: Tisíce chudých lidí čekají na sociální bydlení. In: Deník z 23. 10. 2014, str. 11

Janouš, Vilém – Kozlanská, Petra: Farmáři čekají skvělou úrodu, u řepky rekordní. Deník z 12. 7. 2013, str. 13

Jirásek, Jaroslav A.: České řízení ze století do století. Management Digest č. 4, http://www.digest.cz/mdigest/2000-04/Article1.htm

(jtv): Zamýšlíme se v OF. Mladá fronta z 19. 12. 1989, str. 3

Kadlec, Vladimír: Podivné konce našich prezidentů. Kruh, Hradec Králové 1991, 334 str.

K dějinám socialistického Československa. Praha, Nakladatelství Svoboda, Praha 1986, 560 str.

Keržencev, Platon Michailovič: Pařížská komuna. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1961, 672 str.

Kittrichová, Emanuela a kolektiv: Kuchyň. SNTL – Nakladatelství technické literatury n. p., Praha 19+90, 272 str.

Klein, Leo: Konference o popáleninové medicíně vyzdvihla oborové evergreeny. Medical Tribune, http://www.tribune.cz/clanek/28368-konference-o-popaleninove-medicine-vyzdvihla-oborove-evergreeny

Klement Gottwald - Projev 22. 2. 1948. You Tube, http://www.youtube.com/watch?v=1wBva_xcRpc

Kocian, Jiří: Nástup komunistické totality v Československu. In: Akademický bulletin, oficiální časopis Akademie věd ČR, http://abicko.avcr.cz/2008/2/04/nastup-komunisticke-totality-v- ceskoslovensku.html

Kohout, Luboš: Zmar pokusu o specifické socialistické cesty (1945-1950), In: Haló noviny z 12. 3. 2001 – srv. Strana demokratického socialismu, http://www.sds.cz/docs/prectete/epubl/lko_zpos.htm

Kojzar, Jaroslav: Abdikace prezidenta Beneše. In: Haló noviny z 3. 6. 2013, str. 11

Kojzar, Jaroslav: Jan Palach. In: Haló noviny z 27. 1. 2014, str. 11

Kojzar, Jaroslav: „Leden“ byl nevyhnutelný. Rozhovor s bývalým členem vedení KSČ Karlem Hoffmanem. In: Pravda, Společensko-politická příloha Haló novin, č. 1 ze 7. 1. 2008, str. 1.)

Kojzar, Jaroslav: Ženy nebyly sterilizovány proti své vůli. Rozhovor Haló novin s profesorem MUDr. Josefem Donátem, DrSc., předsedou České menopauzální a andropauzální společnosti ČLS JEP, předsedou sekce pro otázky menopauzy České gynekologické a porodnické společnosti ČLS JEP. In: Haló noviny z 12. 9. 2014, str. 3

Koláček, Stanislav – Kobosil, František: Výroba tvárnic a stavba rodinného domku svépomocí. SNTL – nakladatelství technické literatury, Praha 1974, 288 str.

Kontrarevoluční rok 1968. Vybrané materiály ke krizovým letům 1968 – 1969. Malá knihovna Svazu mladých komunistů Československa. Svaz mladých komunistů Československa 2009, 30 str. SMKČ – Svaz mladých komunistů Československa, http://www.komsomol.cz/agitprop/smkc_06_1968.pdf

Košťál, Zdeněk: KSČ v čele bojů pracujících za hospodářské krize, proti fašismu a v národněosvobozeneckém boji (1930 – 1945), K 90. výročí založení KSČ, II. část. In: Svaz mladých komunistů Československa, http://www.komsomol.cz/clanky/1791_dejiny_ksc_02.html

Koubová, Michaela a zpravodajové: Krach lázeňství? Velichovky jsou nejspíš první. Deník z 9. 8. 2013, str. 13
Kovanda, františek – Šimková, Ladislava – Turanský, Karel: Smutné oslavy Poldovky. In: Naše pravda č. 29 z 28. 7. 2014, str. III (Haló noviny, str. 5)
Krajiny sveta. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava, 888 str.
Krejčí, Oskar: Lidská práva. Professional Publishing, Praha 2011, 176 str.
Krejčí, Oskar: Sametová revoluce: Pohled ze Strakovky. Typos Klatovy 2004, 39 str.
Krejčiřík, Milan: IX. všesokolský slet – jeden z posledních svobodných projevů. Totalita.cz., http://www.totalita.cz/vzp/vzp_0002.php
Kůrka, Jan: Brežněv měl naprostou pravdu. Svaz mladých komunistů Československa, http://www.komsomol.cz/clanky/540_breznev.html
Kůta Josef: Analýza čtyřiceti let pokusu o výstavbu socialismu v ČSSR. Socialismus pro 21. století. Sborník statí. Futura, Praha 2008, 295 str., str. 24 a 28
Kutina, Josef a kolektiv: Encyklopedie pro zahrádkáře 1. SZN, Praha 1983, 432 str.
Lecyklopædia, Leccos, leccos.com/index.php/clanky, heslo: Závodní rady
Lenin, Vladimír Iljič: Poučení z Komuny. Marx, Engels, Lenin: O Pařížské komuně. Svoboda, Praha 1972, 504 str., str. 348
Lesák, Josef: Čas oponou trhnul… Fortuna, Praha 2000, 120 str.
Magazín Víkend, týdeník Lidových novin, ročníky 2010 - 2013 (rubrika Styl, autor Maxim Velčovský)
Mallota, Petr: Dokumentace popravených z politických důvodů 1948−1989. Ústav pro studium totalitních režimů, http://www.ustrcr.cz/cs/dokumentace-popravenych-politicke-duvody- 48- 89
Malý, Jan: Soustružené hračky. Receptář, duben 2008, str. 80-81;
Maňák, Jiří: Čistky v Komunistické straně Československa 1969-1970. Praha, Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR 28/1997, s. 45
Manifest. Vzdor – strana práce, http:// http://vzdor.org/?page_id=63
Marcou, Lilly: Stalin, soukromý život. Levné knihy 2009, s. l., 246 str.
Martens, Ludo: Jiný pohled na Stalina. Orego 1995, s. l., 328 str.
Marx, Karel – Engels, Bedřich: Spisy 17. Občanská válka ve Francii. SNPL, Praha 1966;
Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Informační centrum OSN v Praze. Dokumenty OSN, http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt- o-hospodarskych-socialnich-a-kulturnich-pravech.pdf
Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Informační centrum OSN v Praze. Dokumenty OSN, http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf
(MF): Budoucnost? Mladá fronta z 25. 11. 1989, 47. víkend MF, str. 1
(MF): Dělníci, jdeme za vámi. Mladá fronta z 23. 11. 1989, str. 1 a 7
(mh): Idea lidských práv je revoluční výzvou. Haló noviny z 11. 12. 2013, str. 4
Mlynář, Zdeněk: Mráz přichází z Kremlu. Mladá fronta, Praha 1990, 288 str.
Naplňování lidských práv není automatismus. Rozhovor Haló novin s profesorem Oskarem Krejčím, politologem. Haló noviny z 18. 12. 2013, str. 3
Neděle 9. května 1948. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, Společná česko-slovenská digitální knihovna, ¨ http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/114schuz/s114002.htm
Nejvyšší oběť. Britské listy, deník o všem, o čem se v České republice příliš nemluví. Archiv vydání 1996 – 2001, http://www.britskelisty.cz/9901/19990121e.html.
Normalizace (resp. konsolidace). Totalita.cz., http://www.totalita.cz/vysvetlivky/normalizace.php
Nová doba, týdeník, ročníky 1974 až 1986
Oběti okupace. Stránky věnované událostem roku 1968 a 1969. Ústav pro studium totalitních režimů, http://www.ustrcr.cz/cs/obeti-okupace
Obžaloba M. Horákové a jejích společníků, str. 42; právní kvalifikace trestných činů včetně zločinu velezrady a vyzvědačství (zdroj: Archiv bezpečnostních složek). JUDr. Milada Horáková, (1901-1950),

http://www.ustrcr.cz/data/images/projekty/dokumentacni/horakova18.jpg
O kultu osobnosti a jeho důsledcích. Projev prvního tajemníka ÚV KSSS N. S. Chrusčova na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (25. února 1956). Ahaswebovy noviny, http://www.ahasweb.cz/dokumenty/projev_chruscova_1956.htm
Olšanský, Milan: Výběhový typ? Trucker (Fernfahrer Magazin) č. 9/2014, str. 32-36;
O procesech a rehabilitacích I. Zpráva „Pillerovy komise" o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949-1968. Vydavatelství Florenc, Praha 1990, 168 str.
O značce Lybar, a. s. Vlasová kosmetika Lybar. O nás, http://www.lybar.cz/
Olšer, Břetislav: Když se za Diema ve Vietnamu ročně upálilo víc mnichů, než nyní v Číně…
Břetislav Olšer – blog, Olser.cz, 12. 11. 2011, http://olser.cz/3343/kdyz-se-za-diema-ve-vietnamu-rocne-upalilo-vic-mnichu-nez-nyni-v-cine/
Palová, Kateřina: Politické procesy z 50. let minulého století. Diplomová práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra dějin státu a práva 2007/2008, Informační systém Masarykovy univerzity, http://is.muni.cz/th/108020/pravf_m/politicke_procesy-_dp.txt
Paměť národa, http://www.pametnaroda.cz/?locale=cs_CZ
(pat, zj): Dostane se až k uchu? Mladá fronta z 29. 11. 1989, str. 2
Pávek, František: Kalendář pravidel pro manžele, snoubence a rodiče. Mladá fronta, Praha 1990, 272 str.
Pavlačík, Josef: Jak se v dřívější době bavili horníci. In: Haló noviny z 9. 9. 2014, str. 4
Pecháčková, Marcela: Privilegium. Mladá fronta z 2. 12. 1989, 48. víkend MF, str. 1
Pechová V.: Hvězdy (nejen) ze seriálu, Pel-mel. TV pohoda č. 49/2012 (8. 12. – 14. 12. 2012), str. 3
Pergl, Václav: V půli cesty zůstat nemůžeme. In: Rudé právo č. 41 ze 17. 2. 1989
Perknerová, Kateřina: Chcete práci po škole? Shánějte praxi. In: Deník z 19. 9. 2014, str. 16
Pernica, Bohuslav: Principy řídící práce. Historický vikýř. On War / On Peace, http://www.onwar.eu/2012/03/10/principy-ridici-prace/
Petr Uhl a kol.: Program společenské samosprávy. Sdružení pro levicovou teorii, http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=589
(pka): Případ radaru byl lumpárnou a záminkou. Haló noviny z 2. 10. 2013, str. 2
Politické procesy v ČSR v 50. letech. Totalita.cz., http://www.totalita.cz/proc/
Poučení z krizového vývoje. Ústav pro studium totalitních režimů, http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/antologie/tema5.pdf, str. 15
Pozdravný dopis celostátního aktivu Lidových milicí v Praze-Ruzyni sovětskému lidu. Pražské jaro 1968. Dokumenty, http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/619.pdf
(pro, hb): S čistýma rukama i srdcem. Mladá fronta z 25. 11. 1989, str. 1
Praktická žena, časopis, ročníky 1969 až 1987;
Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, tzv. Košický vládní program. České vlastenecké stránky spojené s časopisem Svědomí (Conscience), http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm
Procházková, Eva – Volf, Petr: Dnes naposled? Mladá fronta z 28. 11. 1989, str. 1 a 2
Projevme odpovědnost. Mladá fronta z 22. 11. 1989, str. 1 a 2
Proměny Pražského jara 1968 – 1969. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakladatelství Doplněk, Praha 1993, 446 str.
Před 40 lety začal proces s revoluční mládeží. Petruška Šustrová dostala 2 roky. 5. března 2011. Lidovky. Zpravodajský server Lidových novin, http://www.lidovky.cz/pred-40-lety-zacal-proces-s-revolucni-mladezi-petruska-sustrova-dostala-2-roky-18g-/zpravy-domov.aspx?c=A110302_131421_ln_domov_spa
Pýcha, Adam: Historie společnosti RD Rýmařov – není okál jako OKAL. Uspornedomy.cz. Magazín, http://www.uspornedomy.cz/magazin/historie- spolecnosti-rd-rymarov-neni-okal-jako-okal- 36

Ramonet, Ignatio: Fidel Castro. Životopis pro dva hlasy. Volvox Globator, Praha 2009, 734 str.
Ransdorf, Miloslav: Šmeral a naše nynější orientace. Britské listy 26. 8. 2004, http://www.blisty.cz/art/19504.html
Rekreační střediska Tesla Investiční elektronika – koncern Praha. Odbor VDF – referát propagace v Nakľadatelstve Pravda, Bratislava s. d., 96 str.
Rosocha, Martin: Školství v třešňovém háji. Blog.Respekt.cz, http://rosocha.blog.respekt.ihned.cz/c1- 58319960-skolstvi-v-tresnovem-haji
Rozsypal, Vojtěch – Linhart, Karel – Peremský, Milan: Ke studiu materiálů XVII. sjezdu KSČ. Názorná pomůcka. Nakladatelství Svoboda, Praha 1986, 72 str.
Rozvoj firmy (1950-2000). KDS. Nožířské výrobní družstvo Sedlčany, http://kds.cz/clanky/83-rozvoj- firmy.html
Růžička, Daniel: 50. léta. Sokolský slet 1948 očima Václava Kopeckého. Totalita.cz., http://www.totalita.cz/50/50_01_020.php
Rybák, Radovan: Západ žádné změny v roce 1989 nečekal. Haló noviny ze 4. 12. 2013, příloha Obrys-Kmen č. 49/2013, str. 4
Rychlík, Jan: Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914-1992. Ústav pro studium totalitních režimů. Vyšehrad s r. o., Praha 2012, 682 str. (též: http://www.ivysehrad.cz/data/products/down_1913.pdf)
Řezník, Jiří: Jak si pan plukovník Pravomil Ladislav Raichl hrál s krabičkami. Vaše věc cz., http://www.vasevec.cz/blogy/jak-si-pan-plukovnik-pravomil-ladislav-raichl-hral-s-krabickami
Řezník, Jiří: Kauza Jan Masaryk ve světle tzv. krčmaňské aféry. Vaše věc cz., http://www.vasevec.cz/blogy/kauza-jan-masaryk-ve-svetle-tzv-krcmanske-afery
Řezník, Jiří: Krčmaňská aféra, aneb jak se produkují dezinformace na stránkách Wikipedie a jinde. Vaše věc.cz, http://www.vasevec.cz/blogy/krcmanska-afera-aneb-jak-se- produkuji-desinformace-na-strankach-wikipedie-jinde
Řezník, Jiří: První velká letadlová loupež a první pokus o státní puč 2. Vaše věc.cz, http://www.vasevec.cz/blogy/prvni-velka-letadlova-loupez-prvni-pokus-o-statni-puc-2
Sametová revoluce 1989, čtvrtek 23. Listopadu 1989, přepis projevu vedoucího tajemníka pražského MV KSČ Praha v závodě ČKD. Totalita.cz, http://www.totalita.cz/1989/1989_1123_ckd.php
Sametová revoluce 1989, pátek 17. listopadu 1989, průběh demonstrace. Totalita.cz, http://www.totalita.cz/1989/ 1989_1117_dem_03.php
Sběrné, internační, pracovní tábory a tábory nucených prací. Archiv bezpečnostních složek, http://www.abscr.cz/cs/pruvodce-po-fondech-a-sbirkach-jl
Sbírka zákonů. Ministerstvo vnitra České republiky, http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/, částky: 9/45, 47/45, 94/46, 95/46, 51/47, 52/48, 75/48, 85/48, 93/48, 109/48, 39/50, 18/59, 40/60, 32/65, 43/67, 27/68, 33/69, 37/69, 38/69, 47/69, 32/70, 31/71, 7/75, 14/82, 23/84, 6/85, 12/87, 23/87, 17/88, 41/88, 14/90, 25/90, 19/91, 51/93, 405/2000
Sedm pražských dnů 21. – 27. srpen 1968. Dokumentace. Academia, Praha 1990, 408 str.
Semotanová, Eva a kol.: Česko. Ottův historický atlas. Ottovo nakladatelství, s. r. o., Praha 2007, 408 str.
Schultheis, Silja: Die Studenten und die „Samtene Revolution“ von 1989. Český rozhlas. Radio Praha, http://www.radio.cz/de/artikel/47461)
Sjezd spisovatelů 1967, průběh IV. sjezdu Svazu spisovatelů (27. – 29. června 1967). Totalita.cz, http://www.totalita.cz/60/60_09_01_02.php
Sjezd závodních rad 22. února 1948.mp3. Ulož.to, http://www.uloz.to/x7HJ9A9/sjezd-zavodnich- rad- 22-unora-1948-mp3 (z projevu Antonína Zápotockého na tomto sjezdu, staženo z Historického magazínu Zrcadlo)
Sjezd závodních rad a odborových skupin. Cesta ke svobodě – Weg zur Freiheit, ¨ http://www.cestakesvobode.eu/mirror.php?gototextB=43
Slabotínský, Radek: Amnestie prezidenta republiky v letech 1960 a 1962 a rehabilitace politických vězňů v 60. letech. Disertační práce. Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2010. Formát PDF/A, 255 str.,

http://is.muni.cz/th/8747/ff_d/Dizertace.pdf
Slepička, Alois: Přeměny venkova (venkov našeho věku). Nakladatelství Svoboda, Praha 1989, 390 str.
Socialismus, ale bez chyb. Mladá fronta z 27. 11. 1989, str. 1 a 5
Společné prohlášení. Mladá fronta z 20. 11. 1989, str. 1
Společnost a my. Naše pravda, č. 2, 14. 1. 2013, str. 2 (Haló noviny 14. 1. 2013, str. 4)
Srdce – historie transplantace. Koordinační středisko transplantací, http://www.kst.cz/web/?page_id=2103
Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky 1990. SNTL – Nakladatelství technické literatury, Praha 1990, 742 str.
Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1986. SNTL – Nakladatelství technické literatury, Praha 1986, 696 str.
Státní zřízení a právo sovětského Ruska. Prezentace ve formátu PDF. Evropské právní dějiny. Právnická fakulta Masarykovy univerzity; JUDr, Bc. Jaromír Tauchen, LL.M. Eur. Int.; doc. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/pages/sovetske-rusko.html
Steinová, Dagmar: Komuna neboli Obec pařížská roku 1871. Mladá fronta, Praha 1971, 296 str.
Steven, Stewart: Výbušnina. Operace CIA Splinter Factor. SAKKO, Praha 1991, 128 str.
Súčasťou Závodov ťažkého strojárstva. SLKB - Slovenské lodenice Komárno a.s. Historia, http://www.slkb.sk/historia/sucastou-zavodov-tazkeho-strojarstva (resp.: Archive-sk.com, http://archive-sk.com/page/532654/2012-10 26/http://www.slkb.sk/historia/sucastou-zavodov-tazkeho-strojarstva)
Suchánek, Michal: Československé počítače. Muzeum československých počítačů, http://cs-pocitace.ic.cz
Svoboda, Ondřej: Autobusy Karosa řady 700. Busweb.xf.cz, http://busweb.xf.cz/autobusy/karosa/700/700.html
Šimůnek, Radim: Rady pracujících – orgány podnikové samosprávy v roce 1968. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2011, 46 str.
Šír, Vojtěch (egli): Sovětské ztráty při osvobozování ČSR. Fronta.cz, http://www.fronta.cz/dotaz/sovetske-ztraty-pri-osvobozovani-csr (podle: Grif sekretnosti sňat 1993, Rossija i SSSR v vojnach XX veka 2001)
Šiška, Miroslav: Chtěl vzkřísit odpor ve svědomí národa. Právo z 22. 2. 2014, str. 18
Šiška, Miroslav: Jak se podepisoval moskevský diktát. Právo z 24. 8. 2013, str. 18
Šiška, Miroslav: Podivná cesta k šibenici Andrého Simona. Magazín Právo 16. 11. 2012, str. 40 a 43
Šiška, Miroslav: Režim se hroutil na Národní třídě + Autorka fámy o mrtvém studentovi se po letech veřejně přiznala. Právo z 15. 11. 2014, str. 18
Šlessinger, Jan: K vydané publikaci „Cesta k socialismu v ČSR“. Naše pravda, č. 30 z 5. 8. 2013, str. 4
Špás, Milan: Žádný strom neroste do nebe. Haló noviny z 9. 1. 2014, str. 5
(tin, pro): Bez megafonu, k lidem. Mladá fronta z 21. 11. 1989, str. 1 a 2
Toman, Miroslav – Codl, Stanislav – Tuček, Petr: České zemědělství očima těch, kteří u toho byli. Národní zemědělské muzeum, Praha 2012, 204 str.
Tomka, Petr: Pojem „demokratický socialismus“ v publicistických diskusích roku 1968. Diplomová práce. Ústav politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2010, 94 str.
Trpišovská, Jana: Únor 1948 v prezidentské kanceláři. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Praha 2011, 93 str. včetně příloh. Sezimovo Ústí, oficiální informační systém města, http://www.sezimovo-usti.cz/_kultura/ebenes/2011_trpisovska.pdf
Tzv. Moskevský protokol (1968), pdf. Vítejte na stránkách PhDr. Jana Bureše Ph.D. Dokumenty k dějinám československé a české politiky, http://www.janbures.cz/User_Data/Images/Tzv.%20Moskevsk%C3%BD%20protokol%20(1968).pdf

Tzv. Zvací dopis (1968). pdf. Vítejte na stránkách PhDr. Jana Bureše Ph.D. Dokumenty k dějinám československé a české politiky,
http://www.janbures.cz/User_Data/Images/Tzv.%20Zvací%20dopis%20(1968).pdf
Uhl, Petr a kol.: Program společenské samosprávy. Vydání určené pro Československo. Index, Köln 1982, 252 str.
Ulčák, Martin – Prádler, Jan: Poslední zvonění – NE! Mladá fronta z 19. 12. 1989, str. 3
Univerzita udělí čestný doktorát zakladateli spektroskopie nukleární magnetické rezonance. Masarykova univerzita, http://www.muni.cz/events/calendar/38038997
Únor 1948: Zápotockého řeč 132krát přerušil potlesk. Týden.cz, http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/historie/unor-1948/unor-1948-zapotockeho-rec-132krat- prerusil-potlesk_45406.html
Ústava (základní zákon) Ruské socialistické federativní sovětské republiky. SZPSR, http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/10/Ustava__zakladni_zakon__Ruske_Socialisticke_Federativni_Sovetske_Republiky_-_10.7.1918.pdf
Ústava (základní zákon) Svazu sovětských socialistických republik – 5. 12. 1936, SZPSR, http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/10/Zakladni_zakon__Ustava__Svazu_Sovetskych_Socialistickych_Republik_-_5._12._1936.pdf
Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. 4. zasedání. 1064. Vládní návrh. Zákon ze dne ... 1948, kterým se mění a doplňují některá ustanovení dekretu presidenta republiky ze dne 24. října 1945, č. 104 Sb. o závodních a podnikových radách. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, digitální repozitář, http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/T1064_00.htm
Vacek, Milan: tradice výroby skla a bižuterie v českých zemích v datech. Glassrevue.com. Technika, technologie 24/2003, http://w.glassrevue.com/news.asp@nid=2203&cid=6.html
Václav Havel: Projev k demonstrantům. Praha, Václavské náměstí, 24. listopadu 1989.
Václav Havel: The official website of Vaclav Havel, writer, dramatist, disident, prisoner of conscience, human rights acti,
http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=920_projevy.html&typ=HTML
Varšavská smlouva (1955). pdf. Vítejte na stránkách PhDr. Jana Bureše Ph.D. Dokumenty k dějinám československé a české politiky,
http://www.janbures.cz/User_Data/Images/Varšavská%20smlouva%20(1955).pdf
Veber, Václav: Jak to bylo s demisemi v únoru 1948, 10 str. Ústav pro studium totalitních režimů, http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/005-010.pdf
Věrtelář, Václav: Hlavním problémem životních nákladů jsou vysoké ceny bytů a nájemné. In: Haló noviny z 15. 8. 2014, str. 6
Věrtelář, Václav: Jaká ve skutečnosti byla naše ekonomická úroveň za socialismu? In: Haló noviny ze 16. 9. 2014, str. 6
Věrtelář, Václav: Víme, jaká je spravedlivá odměna za práci? In: Haló noviny z 11. 12. 2014, str. 6
Википедия — свободная энциклопедия, https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1 %86%D0%B0,
hesla: Берия Лаврентий Павлович, Генеральная прокуратура СССР, Государственный комитет обороны, Конституция СССР 1936 года, Курский Дмитрий Иванович, Лихачёв Михаил Тимофеевич, Сланский, Рудольф, Смертная казнь в России, Совет министров СССР, Совет народных комиссаров СССР, Вышинский Андрей Януарьевич
Vítězný únor 1948. Komunistický svaz mládeže, Praha 2008, 24 str., http://www.ksm.cz/unor.pdf
Vlček, Eduard: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. Masarykova univerzita, Brno 2007. 76 str.
(vo): OF: ne přímým volbám! Mladá fronta z 19. 12. 1989, str. 2
Vošalík, Jan: Modely. Čezetmania.info, http://www.cezetmania.info/modely/index.html

Všeobecná deklarace lidských práv. Informační centrum OSN v Praze. Dokumenty OSN, http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf

Vuillaume, Maxime: Zápisky očitého svědka Pařížské komuny. Odeon, Praha 1975, 284 str.

Významné události v dějinách vědy a techniky v Českých zemích. Q-klub Příbram, http://www.quido.cz/udalosti/technika12.htm

Vznik a historie [státního zastupitelství]. O státním zastupitelství. Nejvyšší státní zastupitelství Česká republika, http://www.nsz.cz/index.php/cs/o-statnim-zastupitelstvi

Wanatowiczová, Krystyna: Musíte zvolit Havla! Mf DNES z 15. 11. 2007, str. A 9

Wesołowski, Włodzimierz: Třídy a moc. Strana demokratického socialismu, http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/tam/tam4.htm

Wikipedia. The Free Encyklopedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page: hesla: Allen Dulles, Procurator General of Sowiet Union

Wikipedia. Wolna encyklopedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Strona_g%C5%82%C3%B3wna, hesla: Bolesław Bierut, Józef Światło, Ministerstwo Bezpieczeństwa PublicznegoWładysław Gomułka

Wikipédia. A szabad enciklopédiából, https://hu.wikipedia.org/wiki/Kezd%C5%91lap, hesla: Noel Field, Rajk László, Rákosi Mátyás

Wikipedie. Otevřená encyklopedie, http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlav%C3%AD_strana, hesla: Aero Minor, Agrostroj Pelhřimov, Akční výbory Národní fronty, Alexander Dubček, Alexandr Kramer, Allen Dulles, Alois Neuman, Alois Petr, Amnestie, André Simone, Andrej Vyšinskij, Anticharta, Antonín Jaroslav Liehm, Aperitiv KV 14, Apple, Artur London, Autojeřáb, Avia, Babetta, Bedřich Reicin, Bohumil Laušman, Bohumil Šimon (politik KSČ), Bohumír Šmeral, Bratři Pospíšilové, Brigáda socialistické práce, Brizolit, Brutalismus, Calex, Central Intelligence Agency, Continental Barum, Crystalex, CZ 75, Česká národní rada, Česká národní rada (odboj), Česká zbrojovka Uherský Brod, České sklářské firmy, Československá národní rada, Československá námořní flotila, Československá námořní plavba, Československá televize, Četnictvo, ČKD, ČKD Blansko, Daniel Okáli, IX. sjezd KSČ, Domácí počítače, Drahomíra Dražská, Druhá vláda Klementa Gottwalda, Dům kultury Inwest, XX. sjezd KSSS, Elektrické lokomotivy Škoda, Emancipace, Emanuel Šlechta, ETA, Evžen Erban, Evžen Plocek, Fatra (firma), Favorit Rokycany, Finská občanská válka, Flexaret, Fortschritt, František Kriegel, František Šťastný, František, Tymeš, Gustáv Husák, Heliodor Píka, Helmut Schmidt, Hotel Praha, Igráček, Interkosmos, IQ 151, Ivan Horváth, Jaderná elektrárna Dukovany, Jaderná elektrárna Jaslovské Bohunice, Jaderná elektrárna Mochovce, Jaderná elektrárna Temelín, Jan Palach, Jan Petránek, Jan Šejna, Jan Zajíc, Ján Ševčík, Jarmila Taussigová-Potůčková, Jawa, Ještěd (hotel a vysílač), Jindřich Veselý, Jiřina Štěpničková, Jiří Henrych, Josef Frank, Josef Hlavatý, Josef Plojhar, Josef Smrkovský, Josef Špaček (politik KSČ), Josip Broz Tito, Josif Vissarionovič Stalin, Kajot Arena, Kaplanova turbína, Karel Hoffmann, Karl Kautsky, Karosa, Karosa B, Karosa C, Karosa ŠM 11, Kavalierglass, Klášterec nad Ohří, Komunistická strana Československa, Košický vládní program, Krčmaňská aféra, L-29, L-39, Ladislav Holdoš, Ladislav Novomeský, László Rajk, Lawrentij Pavlovič Berija, Legitimita, Let Kunovice, Lety (tábor), LIAZ, Lidové milice, Lokomotiva 498.1, Lokomotiva 556.0, Lokomotiva 743, Lokomotiva 753, Lokomotiva ČME3, Ludmila Jankovcová, Ludvík Svoboda, Ludvík Vaculík, Lustrační zákony, Lybar, Magion, Marie Švermová, Mátyás Rákosi, Metalex, Mezinárodní motocyklová šestidenní, Michail Sergejevič Gorbačov, Milada Horáková, Miroslav Mamula, Mitas, Moser, Motorové vozy Škoda, Mrakodrap, Národní fronta Čechů a Slováků, Národní divadlo, Národní shromáždění Československé socialistické republiky, Národní výbor (1945-1990), Nemocnice Na Homolce, Oldřich Černík, Olga Havlová, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, Osobní počítač, Osvald Závodský, Ota Šik, Otto Šling, PAL (podnik), Patentka, Petr Jirmus, Petr Uhl, Počítač, PMD 85, Preciosa (společnost),

PRIM, Proces se skupinou Milady Horákové, Proces se Slánským, Prognostický ústav, Prokurátor, První vláda Klementa Gottwalda, První vláda Zdeňka Fierlingera, Rehabilitace (právo), Retroaktivita, RM-70, Rubena, Rudolf Margolius, Rudolf Slánský, Rum, Samopal vzor 61, Sametová revoluce, Samuel Kodaj, Sbor národní bezpečnosti, Sbor pověřenců, Semtex, Setuza, Seznam českých a slovenských lokomotiv, Seznam lokomotiv ČKD, Silon, Sionismus, Sklárna Nižbor, Sklárny Bohemia, Sklízecí mlátička, Sklo Union, Skupina bratří Mašínů, Slovenská národní rada, Slovenská národní rada (1848-1849), Slovenská národní rada (1918), Slovenská republika rad, Socialistická internacionála, Spojené farmaceutické závody, Spolana Neratovice, Spolek pro chemickou a hutní výrobu, ST 180, Stalinec, Státní podnik, Státní rada Československá, Stěpan Vasiljevič Červoněnko, Studená válka, Stuha (hnutí), Svíčková demonstrace, Šaňo Mach, Škoda Auto, Škoda Ostrov, Škoda (podnik), Škoda Vagonka, Tatra, Tatra 138, Tatra 148, Tatra 813, Tatra 815, Tatra kolem světa, Tesla (podnik), TOFA, Tramvaje Tatra, Trest smrti v Československu, Trolejbusy Škoda, Tuzemský rum, Události Pražského jara, Ultrazvuk, Unipetrol, Únor 1948, Ústava Československé socialistické republiky, Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé, Václav Havel, Václav M. Havel, Václav Klaus, Valtr Komárek, Vavro Šrobár, Verzatilka, Věra Machoninová, Viktor Knapp, Viliam Široký, Vladimír Clementis, Všeobecná deklarace lidských práv, Vysočanský sjezd KSČ, Vz. 52, Zákon na ochranu republiky, Zbrojovka Brno, Zdeněk Fierlinger, Zdeněk Jičínský, Zetor, ZLIN Aircraft, Žďákovský most, Žižkovský vysílač

Z historie. Nemocnice Na Homolce, www.homolka.cz/CS-cz/o-nas/historie.html

Z letopisů odvážných. Naše pravda č. 31 z 12. 8. 2013, str. IV (str. 6 Haló novin z téhož dne)

Základní zákon (ústava) Svazu sovětských socialistických republik – 3. 4. 1922. SZPSR, http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/10/Zakladni_zakon__Ustava __Svazu_Sovetskych_Socialistickych_Republik_-_31._1._1924.pdf

Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Závěrečný akt Helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (1. 8. 1975). Středisko mezinárodních studií Fakulty mezinárodních vztahů VŠE v Praze, http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/sp23.pdf

Zeman, Vladimír: Vzpomínky na NMR v Brněnské Tesle. Stan´s Hub. http://www.ebyte.it/library/hist/NMR_Tesla_cs.html

Zhroucení-vzkříšení. Mladá fronta z 20. 11. 1989, str.1-2

Zločiny komunistických představitelů od roku 1948 do současnosti. Seznam popravených pro politické trestné činy v období od 25. 2. 1948. Česká politika, http://www.ceskapolitika.cz/Komunismus/Zlo%C4%8Diny/Seznam_popraven.html

Zpráva o zasedání ÚV KSČ, 3. – 5. 1. 1968 (Rudé právo, 6. 1. 1968). Vítejte na stránkách PhDr. Jana Bureše Ph.D. Dokumenty k dějinám československé a české politiky, http://www.janbures.cz/User_Data/Images/Zpr%C3%A1va%20o%20zased%C3%A1n%C3%AD%20%C3%9AV%20KS%C4%8C,%203.-5.1.1968%20(Rud%C3%A9%20pr%C3%A1vo,%206.1.1968).pdf

Звягинцев, Александр: Андрей Вышинский и его дела. Русский биографический институт. Российский Кто есть Кто, http://www.whoiswho.ru/old_site/russian/Curnom/22005/av.htm